

عنوان طرح پژوهشی:

آیین‌های کشاورزی و توسعه گردشگری روستایی؛ از شناخت
موانع تا ارائه راهبردها

مجری طرح:

دکتر مهدی حسام

عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان

الحمد لله
الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

فصل نخست

۱۳	۱-۱- مفهوم توسعه.....
۱۴	۲-۱- سیر تاریخی مفهوم رشد و توسعه.....
۱۶	۳-۱- مفهوم توسعه پایدار.....
۱۸	۴-۱- نظریات مربوط به توسعه پایدار.....
۱۹	۵-۱- توسعه روستایی.....
۲۱	۶-۱- توسعه پایدار روستایی.....
۲۲	۷-۱- عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی.....
۲۲	۸-۱- سیر تاریخی نظریه‌های توسعه پایدار روستایی.....
۲۳	۹-۱- تحولات دیدگاهی و نظریه‌ای توسعه روستایی.....
۲۳	۱-۹-۱- مکتب تکاملی توسعه.....
۲۴	۲-۹-۱- نظریه پخش.....
۲۴	۳-۹-۱- مکتب نوسازی.....
۲۴	۴-۹-۱- نظریه دوگانگی.....
۲۴	۵-۹-۱- نظریه ساخت اجتماعی و رشد اقتصادی هوزلیتز.....
۲۴	۶-۹-۱- تئوری مراحل رشد روستو.....
۲۵	۷-۹-۱- نظریه روان‌شناختی هوزلیتز و دیگران.....
۲۵	۸-۹-۱- مکتب وابستگی.....
۲۵	۹-۹-۱- نظریه وابستگی پل باران.....
۲۶	۱۰-۹-۱- نظریات مشارکت و توسعه.....
۲۶	۱۱-۹-۱- نظریه ماهاتما گاندی.....
۲۶	۱۲-۹-۱- نظریه کار دل‌انگیز شارل فوریه.....
۲۶	۱۳-۹-۱- نظریات مکان مرکزی.....
۲۷	۱۴-۹-۱- نظریه قطب رشد.....
۲۷	۱۵-۹-۱- نظریه مرکز رشد میسرا.....
۲۸	۱۶-۹-۱- توسعه همه‌جانبه روستایی.....
۲۹	۱۰-۱- گردشگری.....

۲۹	۱-۱۰-۱- انواع گردشگری.....
۲۹	۲-۱۰-۱- گردشگری انبوه.....
۳۰	۳-۱۰-۱- گردشگری جایگزین.....
۳۱	۴-۱۰-۱- مفهوم گردشگری پایدار.....
۳۲	۵-۱۰-۱- گردشگری پایدار و اصول آن.....
۳۳	۶-۱۰-۱- گردشگری روستایی.....
۳۷	۱-۶-۱۰-۱- انواع گردشگری روستایی.....
۳۸	۲-۶-۱۰-۱- اشکال گردشگری روستایی.....
۴۰	۷-۱۰-۱- گردشگری کشاورزی.....
۴۳	۱-۷-۱۰-۱- ویژگی‌های گردشگری کشاورزی.....
۴۵	۸-۱۰-۱- گردشگری کشاورزی و توسعه روستایی.....
۴۶	۹-۱۰-۱- تأثیر کشاورزی در جذب گردشگر.....
۴۶	۱۰-۱۰-۱- کشاورزی و گردشگری روستایی.....
۵۱	۱۱-۱- آیین‌های کشاورزی و توسعه گردشگری روستایی.....
۵۱	۱-۱۱-۱- آیین و آیینی‌گری.....
۵۲	۲-۱۱-۱- آیین‌گری.....
۵۳	۳-۱۱-۱- نظریه آیین‌گری.....
۵۴	۴-۱۱-۱- گردشگری آیینی.....
۵۵	۱۲-۱- میراث کشاورزی.....
۶۱	۱۳-۱- جایگاه روستا و توسعه روستایی در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب.....
۶۱	۱-۱۳-۱- برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۶۶-۱۳۶۲).....
۶۲	۲-۱۳-۱- برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۷۸-۱۳۷۴).....
۶۴	۳-۱۳-۱- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۸۳-۱۳۷۹).....
۶۵	۴-۱۳-۱- برنامه چهارم توسعه، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۴-۱۳۸۹).....
۶۵	۵-۱۳-۱- برنامه پنجم توسعه، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۵-۱۳۹۰).....
۶۶	۶-۱۳-۱- برنامه ششم توسعه، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۶-۱۴۰۱).....
۶۷	۱۴-۱- جایگاه نظام کشاورزی در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب.....
۶۸	۱۵-۱- جایگاه گردشگری در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور قبل و بعد از انقلاب.....
۶۸	۱-۱۵-۱- بررسی برنامه‌های گردشگری قبل از انقلاب.....
۶۹	۲-۱۵-۱- بررسی برنامه‌های گردشگری بعد از انقلاب.....
۶۹	۱-۲-۱۵-۱- جایگاه گردشگری در برنامه توسعه اول (۷۲-۱۳۶۸).....
۶۹	۲-۲-۱۵-۱- برنامه دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۷۹-۱۳۷۴).....

۷۰	۱-۱۵-۲-۳- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۹-۱۳۸۳)
۷۰	۱-۱۵-۲-۴- برنامه چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۱-۱۳۸۴)
۷۰	۱-۱۵-۲-۵- برنامه پنجم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۹-۱۳۹۴)
۷۱	۱-۱۵-۲-۶- برنامه ششم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۹-۱۳۹۴)
۷۲	۱-۱۶- جایگاه گردشگری روستایی و آیین های کشاورزی در برنامه های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب

فصل دوم

۷۶	۲-۱- مقدمه
۷۶	۲-۲- روش بنیانی
۸۰	۲-۳- یافته ها
۹۱	۲-۳-۱- خط سیر داستان
۱۰۳	۲-۴- روش پژوهش قسمت دوم
۱۰۳	۲-۵- یافته ها
۱۲۶	۲-۶- روش پژوهش قسمت سوم
۱۲۶	۲-۷- یافته ها

فصل سوم

۱۴۷	۳-۱- روش SWOT
۱۴۷	۳-۱-۱- تعاریف نقاط قوت و ضعف و فرصت ها و تهدیدات
۱۴۷	۳-۱-۲- گام نخست: شناسایی عوامل داخلی و خارجی
۱۴۸	۳-۱-۳- گام دوم: تعیین اوزان عوامل داخلی و خارجی
۱۴۸	۳-۱-۳- گام سوم: ایجاد ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی
۱۴۹	۳-۳- تجزیه و تحلیل SWOT
۱۵۲	۳-۴- ماتریس برنامه ریزی استراتژیک کمی یا QSPM
۱۵۳	۳-۵- بررسی قوت ها، ضعف ها، فرصت ها و تهدیدها
۱۵۴	۳-۵-۱- مؤلفه اجتماعی
۱۵۶	۳-۵-۱-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل اجتماعی
۱۵۷	۳-۵-۱-۲- تدوین راهبردهای کلیدی
۱۶۱	۳-۵-۲- مؤلفه اقتصادی
۱۶۳	۳-۵-۲-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل اقتصادی
۱۷۱	۳-۵-۳- مؤلفه زیرساختی

- ۱۷۳ ..... ۱-۳-۵-۳ - تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل زیرساختی
- ۱۷۷ ..... ۴-۵-۳ - مؤلفه سیاستی - مدیریتی
- ۱۸۰ ..... ۱-۴-۵-۳ - تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل سیاستی - مدیریتی
- ۱۸۸ ..... ۵-۵-۳ - مؤلفه نگرشی
- ۱۹۰ ..... ۱-۵-۵-۳ - تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل نگرشی
- ۱۹۴ ..... ۶-۵-۳ - مؤلفه محیط‌زیستی
- ۱۹۵ ..... ۱-۶-۵-۳ - تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل محیط‌زیست
- ۱۹۸ ..... ۷-۵-۳ - مؤلفه فرهنگی و هویتی
- ۲۰۱ ..... ۱-۷-۵-۳ - تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل فرهنگی و هویتی
- ۲۰۴ ..... ۶-۳ - جمع‌بندی

فهرست جداول

جدول ۱-۱	عناصر و مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه پایدار روستایی.....	۲۲
جدول ۲-۱	انواع گردشگری روستایی.....	۳۹
جدول ۳-۱	تعریف گردشگری کشاورزی از دیدگاه نظریه‌پردازان.....	۴۱
جدول ۱-۲	فراوانی و درصد پاسخ‌دهندگان بر اساس جنسیت.....	۸۲
جدول ۲-۲	خرده طبقات، مقوله‌های گسترده و مقوله‌های هسته‌ای.....	۸۳
جدول ۳-۲	میزان تأکیدات گروه‌های سنی بر مقوله‌های هسته‌ای.....	۱۰۰
جدول ۴-۲	میزان تأکیدات گروه‌های جنسی بر مقوله‌های هسته‌ای.....	۱۰۱
جدول ۵-۲	فراوانی و رتبه هر یک از مقولات هسته‌ای.....	۱۰۲
جدول ۶-۲	درصد فراوانی و میانگین گویه‌های مورد بررسی.....	۱۰۶
جدول ۷-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه فرهنگی و هویتی.....	۱۱۰
جدول ۸-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه فرهنگی و هویتی.....	۱۱۲
جدول ۹-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اقتصادی.....	۱۱۳
جدول ۱۰-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اقتصادی.....	۱۱۴
جدول ۱۱-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه نهادی.....	۱۱۵
جدول ۱۲-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه نهادی.....	۱۱۷
جدول ۱۳-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه آموزشی و پژوهشی.....	۱۱۸
جدول ۱۴-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه آموزشی و پژوهشی.....	۱۱۹
جدول ۱۵-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اجتماعی.....	۱۲۰
جدول ۱۶-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اجتماعی.....	۱۲۱
جدول ۱۷-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه محیطی و زیرساختی.....	۱۲۲
جدول ۱۸-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه محیطی و زیرساختی.....	۱۲۳
جدول ۱۹-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی.....	۱۲۳
جدول ۲۰-۲	نتایج آزمون فریدمن در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی.....	۱۲۴
جدول ۲۱-۲	نتایج آزمون همبستگی در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی.....	۱۲۴
جدول ۲۲-۲	درصد فراوانی و میانگین گویه‌های ارزیابی نقش آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری پایدار.....	۱۲۷
جدول ۲۳-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اقتصادی.....	۱۳۱
جدول ۲۴-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اقتصادی.....	۱۳۳
جدول ۲۵-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اجتماعی و فرهنگی.....	۱۳۵
جدول ۲۶-۲	نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اجتماعی و فرهنگی.....	۱۳۷
جدول ۲۷-۲	نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی.....	۱۳۹

- جدول ۲-۲۸- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی..... ۱۴۰
- جدول ۲-۲۹- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه نهادی..... ۱۴۱
- جدول ۲-۳۰- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه نهادی..... ۱۴۲
- جدول ۲-۳۱- نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌ها..... ۱۴۳
- جدول ۲-۳۲- نتایج آزمون فریدمن در سطح مؤلفه‌ها..... ۱۴۳
- جدول ۳-۱- امتیازدهی به معیارهای داخلی..... ۱۴۸
- جدول ۳-۲- امتیازدهی به معیارهای خارجی..... ۱۴۸
- جدول ۳-۳- تجزیه و تحلیل..... ۱۴۸
- جدول ۳-۴- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه اجتماعی..... ۱۵۴
- جدول ۳-۵- مدل ماتریس استراتژی‌ها..... ۱۵۷
- جدول ۳-۶- تدوین راهبردها در مؤلفه اجتماعی..... ۱۵۸
- جدول ۳-۷- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه اجتماعی..... ۱۵۹
- جدول ۳-۸- برنامه عملیاتی مؤلفه اجتماعی..... ۱۶۰
- جدول ۳-۹- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه اقتصادی..... ۱۶۲
- جدول ۳-۱۰- تدوین راهبردها در مؤلفه اقتصادی..... ۱۶۵
- جدول ۳-۱۱- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه اقتصادی..... ۱۶۶
- جدول ۳-۱۲- برنامه عملیاتی مؤلفه اقتصادی..... ۱۷۰
- جدول ۳-۱۳- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه زیرساختی..... ۱۷۱
- جدول ۳-۱۴- تدوین راهبردها در مؤلفه زیرساختی..... ۱۷۳
- جدول ۳-۱۵- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه زیرساختی..... ۱۷۵
- جدول ۳-۱۶- برنامه عملیاتی مؤلفه زیرساختی..... ۱۷۷
- جدول ۳-۱۷- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه سیاسی- مدیریتی..... ۱۷۸
- جدول ۳-۱۸- تدوین راهبردها در مؤلفه سیاسی- مدیریتی..... ۱۸۱
- جدول ۳-۱۹- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه سیاسی- مدیریتی..... ۱۸۳
- جدول ۳-۲۰- برنامه عملیاتی مؤلفه سیاسی- مدیریتی..... ۱۸۷
- جدول ۳-۲۱- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه نگرشی..... ۱۸۸
- جدول ۳-۲۲- تدوین راهبردها در مؤلفه نگرشی..... ۱۹۱
- جدول ۳-۲۳- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه نگرشی..... ۱۹۲
- جدول ۳-۲۴- برنامه عملیاتی مؤلفه نگرشی..... ۱۹۴
- جدول ۳-۲۵- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه محیط‌زیستی..... ۱۹۴
- جدول ۳-۲۶- تدوین راهبردها در بعد محیط‌زیستی..... ۱۹۶

- جدول ۳-۲۷- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه محیط‌زیستی..... ۱۹۷
- جدول ۳-۲۸- برنامه عملیاتی مؤلفه محیط‌زیستی..... ۱۹۸
- جدول ۳-۲۹- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه فرهنگی و هویتی..... ۱۹۹
- جدول ۳-۳۰- تدوین راهبردها در مؤلفه فرهنگی و هویتی..... ۲۰۱
- جدول ۳-۳۱- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه فرهنگی هویتی..... ۲۰۲
- جدول ۳-۳۲- برنامه عملیاتی مؤلفه فرهنگی هویتی..... ۲۰۴

فهرست اشکال

۱۷	شکل ۱-۱- عملکرد برهم کنش ابعاد توسعه پایدار از دیدگاه سیستمی.....
۱۸	شکل ۲-۱- ابعاد توسعه پایدار و شرایط تحقق پایداری توسعه.....
۳۱	شکل ۳-۱- روند توسعه گردشگری در جهان.....
۳۴	شکل ۴-۱- خلاصه‌ای از پارادایم‌ها و تجربیات توسعه روستایی.....
۳۸	شکل ۵-۱- قلمرو و حیطه‌های در بردارنده گردشگری روستایی.....
۴۵	شکل ۶-۱- جایگاه گردشگری کشاورزی در نظام گردشگری.....
۵۸	شکل ۷-۱- معیارهای مورد نظر در جیاس.....
۶۰	شکل ۸-۱- فرآیند توسعه گردشگری روستایی، گردشگری کشاورزی و گردشگری آیین کشاورزی.....
۸۱	شکل ۱-۲- نمایی از نرم ورود داده‌ها به نرم‌افزار مکس کیودا.....
۸۲	شکل ۲-۲- نمودار طبقات سنی افراد مصاحبه شده.....
۹۳	شکل ۳-۲- کدهای اصلی حاصل مصاحبه با متخصصین.....
۹۵	شکل شماره ۲-۴- واژگان اصلی حاصل مصاحبه با متخصصین.....
۱۰۰	شکل ۵-۲- روابط مقوله‌های هسته‌ای و گسترده.....
۱۵۱	شکل ۱-۳- دامنه راهبردهای ۴ گانه بر روی نمودار.....
۱۵۱	شکل ۲-۳- نمودار یا دستگاه مختصات سوآت.....
۱۵۷	شکل ۳-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه اجتماعی.....
۱۶۴	شکل ۴-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه اقتصادی.....
۱۷۳	شکل ۵-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه زیرساختی.....
۱۸۰	شکل ۶-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه سیاستی - مدیریتی.....
۱۹۱	شکل ۷-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه نگرشی.....
۱۹۶	شکل ۸-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه محیط‌زیستی.....
۲۰۱	شکل ۹-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه فرهنگی و هویتی.....

فصل نخست:

مبانی نظری

۱-۱- مفهوم توسعه

امروزه واژه توسعه در فرهنگ عمومی مردم جهان رواج تام یافته و اکثر مردم خواهان نیل به آن هستند. آرمان بسیاری از جوامع کنونی رسیدن به وضعیت کشورهای توسعه‌یافته است و چه‌بسا برای رسیدن به آن حاضر به از دست دادن هویت ملی و مذهبی خود می‌باشند (جهانیان، ۱۳۷۷). امروز توسعه همپای زندگی بهتر تلقی می‌شود و جوامع نسبت به گذشته از آن بیشتر منتفع می‌گردند. توسعه همان رشد اقتصادی نیست؛ زیرا توسعه جریانی چندبعدی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی- اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساختمان‌های نهادی، اجتماعی، اداری و همچنین ایستارها و وجه نظرهای عمومی مردم است. توسعه در بسیاری موارد حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می‌گیرد. توسعه مفهومی فراتر از رشد اقتصادی دارد. به‌طوری‌که هم‌اکنون بسیاری از کشورهایی که رشد اقتصادی آن‌ها متکی به درآمدهای نفتی است، از جمله کشورهای عربی، به‌رغم بالا بودن درآمد و ثروت حاصل از درآمدهای نفتی، در زمره کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۶).

مایکل تودارو توسعه را جریانی چندبعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه‌کن کردن فقر مطلق است (تودارو، ۱۳۷۰). شوماخر در این زمینه می‌گوید: توسعه با کالاهای مادی آغاز نمی‌شود بلکه با انسان و انطباق رفتار اجتماعی در قالب سازمان اجتماعی و نظم آغاز می‌شود (شوماخر، ۱۳۶۵). توسعه به دلیل آنکه دستاورد انسان محسوب می‌گردد، در محتوا و نمود دارای مختصات فرهنگی است و بر تحول ارگانیک دلالت دارد. هدف از توسعه ایجاد زندگی پرثمری است که توسط فرهنگ تعریف می‌شود (میسرا، ۱۳۶۶). فرنسوا پرو روی تغییرات روحی و اجتماعی ملت‌ها زیاد تکیه می‌کند. از این‌رو معتقد است که ملتی در مرحله‌ی توسعه نیافتگی قرار دارد که ترکیب عوامل روحی و اجتماعی آن اجازه بهره‌برداری از منابع اقتصادی را ندهد (مهرز، ۱۳۵۳). توسعه پدیده‌ای پیچیده است و صرفاً شامل مجموعه تحولات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیست بلکه نحوه ترکیب و درهم تنیدگی این‌ها مهم‌تر است و درست به همین خاطر است که گفته می‌شود توسعه یک پروسه کیفی است که در جامعه ایجاد می‌گردد. می‌توان از زاویه دیگر به توسعه نظر انداخت و آن را چندبعدی انگاشت، ابعادی که هریک به بخشی از نیازهای جامعه پاسخ می‌دهند. در یک نگاه اجمالی می‌توان حداقل توسعه را در دو بعد خلاصه کرد. بعد اول شامل امور مادی و زیربنایی و تکنیکی است که به تعبیر دیگر می‌توان آن را بخش سخت‌افزاری توسعه به حساب آورد. این بعد شامل امور عینی و هرگونه امکاناتی است که به نیازهای مادی و اساسی انسان پاسخ می‌دهند؛ اما در بعد دوم، نظرها به سوی اموری است که دیگر صبغه مادی ندارند، بلکه غیر مادی، ذهنی و تفسیری هستند. این‌گونه امور را می‌توان به بعد نرم‌افزاری توسعه منسوب نمود، بعدی که پاسخگوی بخشی دیگر از نیازهای آدمی است که آن نیازها مادی نیستند. با توجه به این ابعاد نباید توسعه را امری صرفاً مادی انگاشت و بنابراین نمی‌توان با ایجاد توسعه اقتصادی و تکنیکی و زیربنایی به توسعه در این مفهوم دست یافت (قاسمی، ۱۳۸۷). همچنین توسعه کوششی است برای تعادل تحقق نیافته یا راه‌حلی است در جهت رفع فشارها و مشکلاتی که پیوسته بین بخش‌های مختلف زندگی اجتماعی و انسانی وجود دارد. توسعه را می‌توانیم برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم (ازکیا، ۱۳۷۸).

به‌طور کلی توسعه جریانی است که در خود، تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی- اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی و اداری و همچنین وجهه نظرهای عمومی مردم است. توسعه در مفهوم کلی خود به مبنای ارتقای سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب

یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه است. با توجه به این مفهوم توسعه دربرگیرنده جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است که تغییرات کمی و کیفی را شامل می‌شود و درعین حال از نظر داخلی و خارجی از مفاهیم نسبی به شمار می‌رود (رزاقی، ۱۳۶۹).

امروزه توسعه همپای زندگی بهتر تلقی می‌شود و جوامع نسبت به گذشته از آن بیشتر منتفع می‌گردند. گاه توسعه بیشتر با روش‌ها، سیاست‌ها و شیوه‌های اقتصادی پیش برده می‌شود که هم در زمینه تعیین و سنجش ارزش واقعی منابع محیطی و انسانی و هم به خاطر محدودیت‌هایی که در صورت افزایش بیش‌ازحد، انسانیت و سایر انواع حیات را تهدید می‌کند، شکست‌خورده و ناکام مانده‌اند (بارو سی جی، ۱۳۷۶). به‌رحال توسعه همان رشد اقتصادی نیست زیرا توسعه جریانی چندبعدی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد (ازکیا، ۱۳۸۴).

بعد از گذشت چندین دهه صاحب‌نظران به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه امری فراگیر و چندبعدی است که تمام جنبه‌های زندگی انسان را در برمی‌گیرد و همگی به این معتقد هستند که توسعه در ذات خود چهار مفهوم اساسی زیر را ارائه می‌کند: -تغییر: فرایندی قابل‌اندازه‌گیری در یک دوره کوتاه‌مدت است و قصد آن تغییر ساختارها و نهادها برای زمینه‌سازی به سایر مراحل توسعه و نیز ترسیم آینده مطلوب برای جامعه است.

-تحول: فرایندی است که بعد از مرحله تغییر حادث می‌شود و در یک دوره بلندمدت نتیجه می‌دهد در این مرحله تغییر روابط اجتماعی و اقتصادی، رفتارها و نگرش‌ها در بین مردم و مسئولین مدنظر است.

پیشرفت: پویایی، تغییر و حرکت روبه‌جلو در گذر زمان و نتیجه نهایی تغییر و تحول است که نتیجه عینی آن در کیفیت زندگی و رفاه جامعه دیده می‌شود.

- انطباق: توسعه باید با شرایط وضعیت جامعه، سازگاری داشته باشد.

توسعه، خواه ناظر به پیشرفت جامعه‌های اروپایی بعد از رنسانس و انقلاب صنعتی باشد و خواه ناظر به مرحله گذار کشورهای جهان سوم از مرحله جامعه‌های سنتی به جامعه‌های صنعتی، اصطلاحی است که برای یک تحول جدید و بی‌سابقه وضع شده است؛ تحولی که زندگی مرفه‌تری را از نظر مادی فراهم می‌کند و به لحاظ نهادینه بودن جدیدتر است و از نظر فناوری کارا تر است.

۱-۲- سیر تاریخی مفهوم رشد و توسعه

هرچند توسعه به معنای بالفعل شدن ظرفیت‌های بالقوه‌ی یک موجود و تحقق حالت کامل و طبیعی آن است، اما بعد از جنگ جهانی دوم به دنبال استعمارزدایی و ظهور کشورهای تازه استقلال‌یافته، وصف وضعیتی شد که جهان سوم در مقابل کشورهای غربی نداشت؛ «چیزی که نیستند و می‌توانند باشند یا باید باشند، معنا شد» و ضرورت یافت. کم توسعه‌یافتگی با محوریت غرب و حرکت به سوی آن معنا می‌یافت. مفهوم توسعه که تا پیش از این ذیل اندیشه‌ی سیاسی مارکس دلالت داشت به فاصله با کشورهای غربی تغییر معنا داد. ادبیات فقیر و غنی و نزاع میان آن‌ها، به توسعه و حرکت به سمت کشورهای ثروتمند - با فرض تکامل خطی - تغییر معنا یافت.

ضرورت توسعه‌ی این کشورها و رهایی از وضعیت عقب‌ماندگی از سویی و مناقشات و مجادلات ایدئولوژیک میان ایالات متحده و شوروی از سوی دیگر، به ظهور الگوها و برنامه‌های توسعه و همچنین حوزه‌ی «مطالعات توسعه» درباره‌ی توسعه این کشورها منجر شد. از آن زمان تاکنون، مطالعات توسعه هم‌دوش وضع عملی توسعه، تطوراتی یافته که هم با تطور درک از توسعه همراه بوده است و هم با تغییر شرایط تاریخی - اجتماعی. درک اولیه و عمومی در دهه‌ی ۵۰ و ۶۰ میلادی از توسعه راهی بود که کشورهای توسعه‌یافته مانند بریتانیا، ایالات متحده و شوروی رفته‌اند که مشخصه‌ی آن، تجدد و یک راه چندوجهی ناشی از پیشرفت اقتصادی - فنی بود. اولین گروهی که به مطالعه‌ی منظم مسئله‌ی توسعه پرداختند، از میان اقتصاددانان برخاستند و به تدریج با اعلام استقلال یک‌جانبه از

علم اقتصاد کلاسیک و سپس علم اقتصاد نئوکلاسیک، «علم اقتصاد توسعه» را بنا گذاشتند. به این ترتیب، نادیده گرفتن جنبه‌های غیراقتصادی توسعه در آغاز مطالعات توسعه را نباید چندان غیرمنتظره تلقی کرد. اندیشه‌ی توسعه در این دوران، اندیشه‌ی اقتصادی بود که درک اقتصادی از چپستی و چگونگی توسعه‌یافتگی داشت و از این رو، در طراحی الگوها و برنامه‌های توسعه صرفاً بر رشد اقتصادی و عواملی که رشد بر آن‌ها استقرار داشت تأکید می‌شد. توسعه با افزایش سریع و پایدار تولید ناخالص ملی مساوی بود و در نتیجه، شاخص‌های اقتصادی مانند رشد ناخالص ملی، درآمد ملی سرانه، توزیع درآمد و وسعت فقر را در سرلوحه داشت. مدل رشد هارود-دومار و نیز مدل رشد روستو از جمله این الگوها بود که دولت بزرگ، عامل توسعه دیده می‌شد (مظفری، ۱۳۹۲).

رشد بالا نتوانست فقر و نابرابری اجتماعی را برطرف سازد. بدین سان با شکست طرح‌های توسعه‌ی اقتصادی و ناکامی آن در رفع فقر و دستیابی به عدالت اقتصادی، اندیشه‌ی اقتصادی توسعه متزلزل شد و اندیشه‌ی جامعه‌شناسانه در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ میلادی جایگزین آن گشت. در این اندیشه، تأکید بر توزیع درآمدها و اصلاح نابرابری‌ها بود. امتیاز اندیشه‌ی جامعه‌شناسانه در فهم توسعه‌یافتگی، درک شرایط و عوامل اجتماعی فرهنگی برای نیل به توسعه‌ی اقتصادی بود؛ در حقیقت اندیشه‌ی جامعه‌شناسانه توجهی متفاوت و جامعه‌شناسانه به چگونگی توسعه داشت. هنوز توسعه‌یافتگی، وضعیتی اقتصادی پنداشته می‌شد که باید در مهیا کردن آن به نقش عوامل اجتماعی-فرهنگی نیز توجه شود؛ بنابراین توسعه‌یافتگی امری جامعه‌شناختی فهم می‌شد که حاصل آن تنها تغییر و تکامل در شاخص‌های توسعه بود. به همین سبب پس از این، دولت مانع توسعه ارزیابی شد و شاخص‌های اجتماعی به جمع شاخص‌های اقتصادی توسعه در سنجش و ارزیابی میزان توسعه‌یافتگی اضافه گشت. این شاخص‌ها عبارت بودند از: رشد جمعیت، رشد شهرنشینی، عدالت اجتماعی یا توزیع عادلانه‌ی ثروت، دسترسی به وسایل ارتباط جمعی، ثبات سیاسی و بودجه‌ی آموزش و تحقیقات (مظفری، ۱۳۹۲).

بحران‌های اجتماعی، انفجار جمعیت، تضادهای قومی و... توجهی جدید به توسعه ایجاد کرد به نحوی که چپستی توسعه مورد پرسش قرار گرفت. بدین سان، مهیا نشدن وضعیت توسعه‌یافتگی و مرتفع نشدن فقر و افزایش نابرابری اجتماعی سبب شد اندیشه‌ی توسعه بار دیگر فراتر از چگونگی توسعه‌یافتگی، به چپستی و چرایی توسعه‌یافتگی بیندیشد. بدین ترتیب از وجهی دیگر به توسعه توجه شد که می‌توان از آن به عنوان توجهی فلسفی در دهه‌ی ۹۰ به بعد نام برد. این توجه که به چپستی و ماهیت توسعه‌یافتگی معطوف است به دو گونه رخ گشود؛ اندیشه‌ی توسعه‌ی انسانی که ورای چگونگی، به چپستی توسعه و ماهیت توسعه‌یافتگی التفات دارد و در نتیجه، تعریفی غیراقتصادی از وضعیت توسعه‌یافتگی ارائه می‌دهد و در سوی دیگر، اندیشه‌ی پساتوسعه که آرمان توسعه‌یافتگی و ماهیت و چرایی آن را به چالش می‌کشد. توسعه‌ی انسانی، با وجود اهمیت جنبه‌های اقتصادی توسعه، متذکر به این نکته است که «توسعه چیزی بیش از نوسازی و رشد اقتصادی است» و گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های سیاسی و بزرگداشت ارزش‌ها و سنت‌های بومی را هم در بر می‌گیرد. با طرح اندیشه‌ی توسعه‌ی انسانی، نه تنها توجه به ابعاد فرهنگی بیش‌تر شد بلکه آن‌ها را مستقل از اقتصاد کرد. اکنون سخن از تعریف توسعه بر اساس شرایط بومی و پیشرفت مبتنی بر بوم هر کشور است. بدین سان با ظهور اندیشه‌ی توسعه‌ی انسانی، توسعه، شکوفایی قابلیت‌های انسان (آزادی) تلقی شد و شاخص‌های آن در الف) امکان برخورداری از عمری طولانی همراه با تندرستی یا زندگی طولانی و سالم، ب) کسب دانش و ج) دسترسی به منابع مورد نیاز برای سطح (استاندارد) شایسته‌ی زندگی، صورت‌بندی شد؛ بنابراین افزون بر شاخص‌های اقتصادی که در آن نیز تغییراتی مانند شاخص برابری قدرت خرید و شاخص درآمد پایدار مشاهده می‌شود، شاخص‌های بهداشتی (میزان باروری، میزان مرگ‌ومیر کودکان و امید به زندگی در بدو تولد)، آموزشی و زیست‌محیطی بر آن اضافه گردید. اینک دیگر نه سخن از دولت بزرگ بود و نه دولت کوچک؛ بلکه سخن از «کیفیت مداخله‌ی دولت» به جای «کمیت دولت» و تقویت نهاد بازار و دولت و رشد استانداردهای زندگی بود. اندیشه‌ی پساتوسعه نیز که امتداد تفکر پست‌مدرن در حوزه‌ی توسعه است، سخن از شرایط امکان توسعه می‌کند و به امکان تکرار تجدد در شرایط پایان آن تذکر می‌دهد (مظفری نیا، ۱۳۹۲).

به‌طور خلاصه، اندیشه‌ی توسعه با درکی فنی از تجدد در صورت متحقق آن یعنی آمریکا و اروپا و سعی در تکرار آن آغاز شد و با گذر از درکی جامعه‌شناختی به درکی فلسفی رسیده است و ادامه دارد. در این مسیر فهمی عمیق‌تر از این صورت متعین و متحقق حاصل شده است به‌نحوی که در این مسیر هم‌پای تحولات عملی و نظری، بعضی کشورها به توسعه‌یافتگی رسیده‌اند، اما هنوز هم برخی نه به توسعه‌ی غربی رسیده‌اند و نه به پیشرفت بومی. از این جهت پرسش «چرا برخی از جمله ما هنوز به توسعه نرسیده‌ایم؟» مطالعات توسعه را زنده نگاه می‌دارد.

ارائه نظر در مورد جامعه انسانی، امری بس دشوار و درعین‌حال مهم، پراهمیت و بسیار تأثیرگذار خواهد بود. نظریه‌پردازان توسعه و پیشرفت جوامع انسانی، با درک عمیق بنیان‌های نظری دانشمندان و پژوهشگران گذشته و با تبیین دقیق آثار و پیامدهای عملیاتی و اثرگذاری‌های آن بر جنبه‌های مادی و معنوی جوامع، تلاش دارند با ارائه دیدگاه‌ها و نظریه‌هایی به توسعه و پیشرفت جوامع به‌طور دقیق، علمی، آینده‌نگرانه و پایدار پردازند (صیدائی و حسینی، ۱۳۹۱). در مباحث مربوط به توسعه روستایی، به لحاظ شرایط زمانی و مکانی در رویکردهای نظام جهانی، پارادایم‌های متفاوتی از توسعه روستایی مطرح می‌باشد، که هر یک از آن‌ها در زمان خود با توجه به حاکمیت‌های مختلف سرزمینی، پیامدهای خاص مکانی و فضایی را در عرصه‌های ملی و منطقه‌ای شکل داده‌اند. در آغازین مباحث مربوط به توسعه که توسعه روستایی نیز در قلمرو آن جای می‌گرفت، رشد اقتصادی در همه زمینه‌های توسعه‌ای مطرح بوده است. این تفکر توسعه بر اساس رشدی همه‌جانبه تعیین شد و بیانگر آن بود که رشد همه‌جانبه اقتصادی به‌خودی‌خود به نشت ثروت از بالا و بهره‌مندی فقرا و جمعیت حاشیه‌ها و مناطق روستایی منجر می‌شود (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۳). از طرفی توسعه‌نیافتگی محصول ساخت یا ویژگی اقتصادی سیاسی و فرهنگی جامعه نمی‌باشد بلکه تا حد زیادی نتیجه تاریخی ارتباط گذشته و مداوم اقتصادی میان کشورهای توسعه‌نیافته اقمار و کشورهای توسعه‌یافته مادر می‌باشد. فرایند انتقال مازاد از احتکار به مترویل‌ها استمرار نظام سرمایه‌داری را ممکن می‌گرداند و موجب توسعه بیشتر کشورهای صنعتی و توسعه‌نیافتگی روزافزون کشورهای عقب‌مانده می‌شود. موضوعی هیچ‌وقت تحقق آن به‌روشنی مشخص نشد و جهان‌همچنان در لایه‌های فقیر و غنی، شمال و جنوب، مرکز-پیرامون و... تعریف می‌شود.

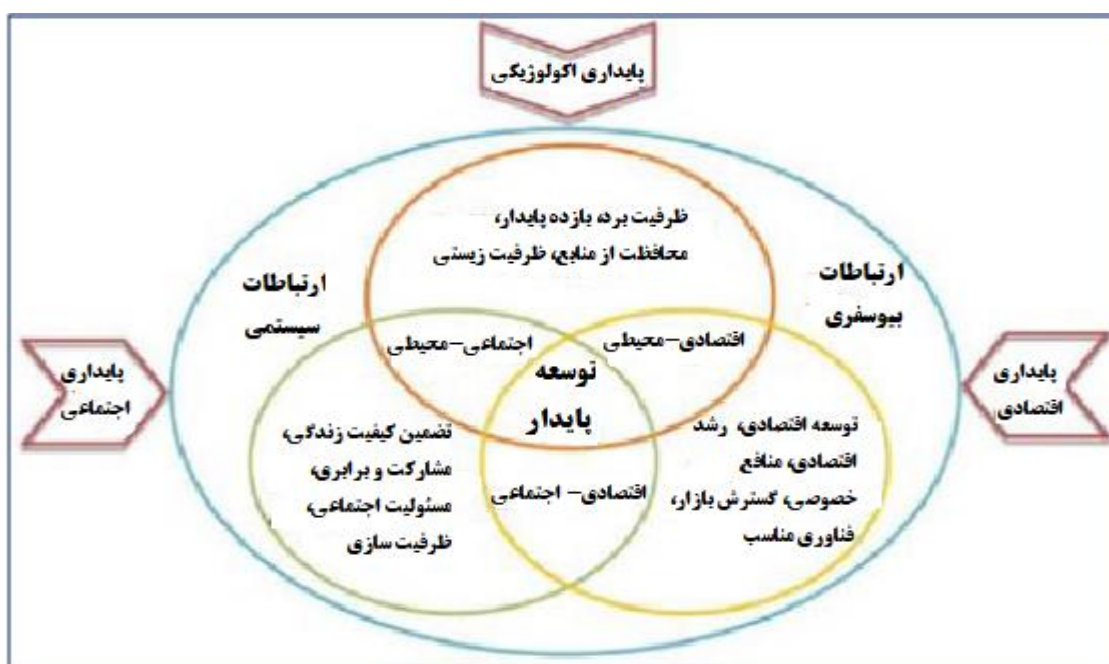
۱-۳- مفهوم توسعه پایدار

مفاد مفاهیم توسعه پایدار بر دیدگاه انسان- محیط منگی بوده و بر امکان بهره‌مندی عادلانه مردم یک کشور از پیشرفت‌های اقتصادی- اجتماعی ملی، اهمیت دادن به حفظ و توسعه محیطی و پایدار بودن توسعه و جامعیت آن استوار است. درواقع نزد جغرافیدانان، توسعه پایدار به‌عنوان تبیینی از تلفیق پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی بلندمدت و متوازن با محیط مسکونی و طبیعی انسان، توجیه می‌گردد. در بررسی‌های توسعه پایدار، عناوینی چون جمعیت و توسعه، ضمانت تهیه غذا، اکوسیستم‌ها، انرژی، صنعت و محیط‌های روستایی و شهری که مبتنی بر گروه‌بندی رفاه اجتماعی- اقتصادی ملت‌های مختلف جهان (از لحاظ سطوح توسعه‌یافتگی) تحلیل می‌شوند، حائز اعتبار هستند (به‌فروز، ۱۳۸۷).

به‌طور کلی از توسعه پایدار به‌عنوان سیستم تلفیق‌کننده اهداف اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تعریف شده است و به استناد همین تعریف برای آن سه دسته هدف و سه بعد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی قائل شده‌اند که از طریق این سه بعد با سه محیط اجتماعی، اقتصادی و طبیعی (زیست‌محیطی یا اکولوژیکی) در ارتباط است. در توسعه پایدار لازمه پایداری سیستم، ارتباط پایدار با محیط است که مستلزم توزیع منابع و مسئولیت کار بین اجزای سیستم به نحوی است که عناصر درونی با قبول جایگاه و نقش خود همراه با عناصر دیگر برای تداوم کارکرد و پایداری سیستم در یک محیط متغیر فعالیت کنند. در این صورت پایداری به دو قسمت اصلی تقسیم می‌شود: پایداری درونی و پایداری بیرونی. به‌طور کلی توسعه پایدار را می‌توان مدیریت روابط سیستم‌های انسانی و اکوسیستم‌ها به‌منظور استفاده پایدار از منابع در جهت تأمین رفاه حال و آینده انسان‌ها و اکوسیستم‌ها تعریف کرد. برای چنین نظام

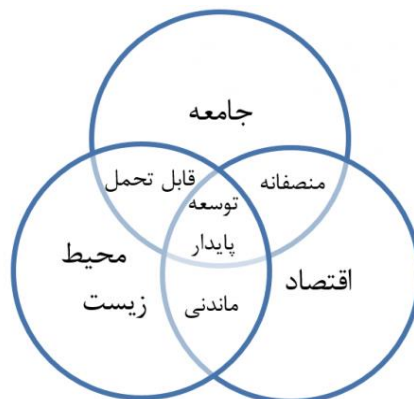
مدیریتی ضرورت دارد که جوامع به تغییر و تقویت چهار موضوع مورد نیاز بپردازند که عبارت است از: ارزش‌های هدایت‌کننده روابط، دانش درک روابط، تکنولوژیهای استفاده شده در روابط و نهادهای مدیریت این روابط. در نهایت دو شمای مفهومی از توسعه قابل ترسیم است: توسعه پایدار از نظر رفاه انسان و اکوسیستم و توسعه پایدار از لحاظ فرایند تغییر (نجفی و زاهدی، ۱۳۸۵). در بیانی دیگر توسعه پایدار در بردارنده ایده تغییر روابط بین انسان و طبیعت (در حال حاضر و در طول زمان) می‌باشد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۲). توسعه پایدار بیانگر به‌کارگیری آموزه‌های اکولوژی در فرآیندهای اقتصادی است و اصولاً توسعه پایدار برای رسیدن به یک سیاست مطلوب باید به‌گونه‌ای باشد که به ازای یک واحد نرخ رشد درآمد سرانه واقعی، از تخریب ذخایر سرمایه ملی یا ذخایر سرمایه طبیعی جلوگیری کند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱). به عبارتی توسعه پایدار باید جوابگوی تعهدات انسان‌ها در قبال خود و محیط پیرامون خویش نه تنها برای زمان حال، بلکه برای تمام دوران باشد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱ به نقل از خواجه شاهکوهی، ۱۳۸۹). در توسعه پایدار همواره بر دو اصل زیر تأکید می‌شود: اصل برابری درون نسلی و اصل برابری بین نسلی (محمودی چناری، ۱۳۹۹).

شکل ۱-۱- عملکرد برهم کنش ابعاد توسعه پایدار از دیدگاه سیستمی

منبع: (مظاهری، ۱۳۹۱)

در ادبیات و سیاست توسعه عموماً این باور رواج دارد که رشد تولید ناخالص ملی و بالا بردن درآمد سرانه محور اصلی توسعه است؛ بنابراین توسعه سریع‌تر را به افزایش نرخ تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه وابسته می‌دانند، ولی در دهه‌های بسیاری است که معلوم شده تولید ناخالص ملی را می‌توان افزایش داد اما هدف نهایی توسعه رفاه انسانی است نه ارقام مربوط به تولید ناخالص ملی؛ بنابراین توسعه در مفهوم کلی خود به معنای ارتقای سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه (حیدری، ۱۳۹۲).

شکل ۱-۲- ابعاد توسعه پایدار و شرایط تحقق پایداری توسعه

۴-۱- نظریات مربوط به توسعه پایدار

انسان برای برآورده ساختن نیازهای خود همواره با محیط طبیعی پیرامون خود در ارتباط بوده و از آن استفاده کرده است. با رشد دانش و فناوری‌های بشری، با شروع کشاورزی و اهلی کردن حیوانات انسان اثرگذاری متمایزی را نسبت به سایر جانداران در اکوسیستم کره زمین آغاز کرد. با رشد صنعت و شکوفایی آن که نهایتاً با عنوان انقلاب صنعتی از آن نام برده شده، انسان به دخل و تصرف در محیط طبیعی خود سرعت زیادی داد و در خیلی از مناطق دنیا محیط‌زیست را به شدت تخریب کرد. رشد اقتصاد و تجمع سرمایه در دست گروه‌هایی از انسان‌ها و یا در دست مردمی در برخی از مناطق جغرافیایی دنیا نیز به اختلافات اقتصادی و اجتماعی بین مردم دامن زد. انسان‌ها گاه از روی فقر و ناچاری و گاه از روی ثروت و امکانات زیاد و طلب سرمایه و ثروت و امکانات فزون‌تر به تخریب محیط دست زده‌اند و هنوز دست می‌زنند. اگرچه رشد دانش و فناوری و گسترش ارتباطات و روابط بین جوامع بشری خود از یکسو در تخریب محیط‌زیست اثر داشت، اما از دیگر سو اطلاعات و امکاناتی را برای بشر فراهم کرد تا بتواند جهت برخورد با تحولات جدید در زندگی و محیط خود اقداماتی را ساماندهی کند. دیدگاه‌ها و نظرات و اقداماتی که برای اصلاح روابط بین انسان و محیط به راه افتاد و دیدگاه‌ها و جنبش‌هایی که برای اصلاح روابط اقتصادی و اجتماعی برای انسان‌ها راه افتاد نیز خود در سایه همین پیشرفت‌ها امکان‌پذیر گردید.

توسعه پایدار یا Sustainable Development در حقیقت ایجاد تعادل میان توسعه و محیط‌زیست است. در سال ۱۹۸۰ برای نخستین بار نام توسعه پایدار در گزارش سازمان جهانی حفاظت از منابع طبیعی (IUCN) آمد. این سازمان در گزارش خود با نام استراتژی حفظ منابع طبیعی این واژه را برای توصیف وضعیتی به کار برد که توسعه نه تنها برای طبیعت مضر نیست، بلکه به یاری آن هم می‌آید. پایداری می‌تواند چهار جنبه داشته باشد: پایداری در منابع طبیعی، پایداری سیاسی، پایداری اجتماعی و پایداری اقتصادی. ویژگی‌های اصلی مدل درونی از توسعه روستایی به شرح زیر است:

- اصل کلیدی - منابع خاص منطقه (طبیعی، انسانی و فرهنگی) و استفاده در راستای توسعه پایدار؛
- نیروی پویا - ابتکار محلی و سرمایه‌گذاری؛
- عملکرد مناطق روستایی - اقتصاد خدمات متنوع؛
- مشکلات عمده توسعه روستایی - ظرفیت محدودی از مناطق و گروه‌های اجتماعی برای مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و توسعه است؛
- کانون توسعه روستایی - ظرفیت‌سازی (مهارت‌ها، نهادها).

یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین تعاریف در این زمینه از «استراتژی برای حیات پایدار» گرفته شده است. (UNEPIWWF/IUCN) تعریف دیگری که از تلفیق نظریات و مکتوبات UNEP، اتحادیه بین‌المللی برای حفظ طبیعت (IUCN و WWF) که برای توسعه پایدار آمده عبارت است از بهبود کیفیت زندگی در کنار حفظ ظرفیت حاصل اکوسیستم‌های حمایت‌کننده و در تعریفی دیگر پایداری مربوط به جایی است که بتواند استانداردها و کیفیت زندگی را بهبود دهد و از منابع موجود در محل زندگی به‌طوری استفاده شود که کودکان و نسل‌های بعدی نیز بتوانند استفاده نمایند و سلامت و تعلیم و تربیت فرزندان و آیندگان نیز تأمین شود (www.ifad.org).

توسعه پایدار، مدیریت و حفاظت از منابع طبیعی پایه جهت تغییر تکنولوژیکی و نهادی در چنین شیوه‌ای است که برای اطمینان از دستیابی و رضایت مستمر از نیازهای بشر برای نسل‌های حال و آینده. چنین توسعه پایدار در بخش کشاورزی، جنگلداری و شیلات بخش حفظ منابع ژنتیکی زمین، آب، گیاه و حیوانات، محیط‌زیست غیر اهانت‌آمیز، از نظر فنی مناسب، از لحاظ اقتصادی قابل دوام و اجتماعی قابل قبول است (FAO, 2008).

۱-۵- توسعه روستایی

توسعه روستایی به فعالیت اقتصادی هدفمند که برای بهبود کیفیت زندگی طراحی شده اشاره دارد و عموماً شامل چندین نوع تغییر نهادی در اجتماع روستایی است. این تعریف از توسعه روستایی زمینه را برای افزایش عدالت و دسترسی به فرصت‌های اقتصادی می‌افزاید. توسعه روستایی بایستی پایدار و شامل عناصر زیر باشد: کشاورزی، صنعت، نیروی کار، زیرساخت مادی، سرمایه انسانی، زیرساخت اجتماعی و مدنی، منابع اساسی طبیعی و فرهنگی، تاریخی. توسعه روستایی فرایندی چندبعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر اجتماع روستایی است. فرایندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقویت خودتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌نماید که در آن‌ها قدرت، توان، اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان تقویت نماید تا به‌واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به وضع مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهند (ازکیا، ۱۳۸۴).

بانک جهانی توسعه روستایی را چنین تعریف می‌کند: توسعه روستایی، راهبردی است که برای بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه مشخصی از مردم که همان روستاییان فقیرند طراحی می‌شود. این راهبرد در پی گسترش منافع توسعه در بین فقیرترین افرادی است که در نواحی روستایی به دنبال امرار معاش هستند. از نظر بانک جهانی، فقرای روستایی، شامل کشاورزان خرده‌پا، اجاره‌نشین‌ها و خوش‌نشین‌ها است (مطبیعی لنگرودی، ۱۳۸۲).

توسعه روستایی یعنی فرآیند تواناسازی و تقویت قابلیت زندگی از نظر کیفیت زندگی، کیفیت محیط و کارایی اقتصادی و کیفیت محیط بیوفیزیکی در نواحی روستایی (Holand, 2003).

ماهاتما گاندی توسعه روستایی را تبدیل روستاها به مکان‌های قابل زیست و متناسب با رشد و تعالی انسانی معرفی می‌کند (مطبیعی لنگرودی، ۱۳۸۲). آلبرت واترسن توسعه و عمران روستایی را یک فعالیت چندبخشی مرکب می‌داند که شامل توسعه کشاورزی و توسعه تسهیلات اجتماعی برای هر فرد روستایی می‌باشد (آسایش، ۱۳۷۹).

توسعه روستایی از دیدگاه رابرت چمبرز راهبردی است برای توانمند ساختن گروه خاصی از مردم شامل زنان و مردان فقیر. هدف اصلی توسعه روستایی باید توانمند ساختن توده‌های جمعیت روستایی باشد که اکنون نمی‌توانند با تلاش‌های خود نیازهای اساسی زندگی را برآورده سازند (جمعه پور، ۱۳۸۴). تولن معتقد است جهان سوم از طریق برنامه‌ریزی روستایی و توسعه روستاها است که به توسعه دست می‌یابد نه از طریق بهره‌گیری از گسترش خیالی منافع شهرها در روستا. حوزه فعالیت در توسعه روستایی شامل ۵ بخش است که این بخش‌ها عبارت‌اند از ۱- مدیریت منابع طبیعی ۲- امور زیربنایی روستایی ۳- مدیریت منابع انسانی ۴- توسعه کشاورزی ۵- توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی (ازکیا، ۱۳۸۴).

اهداف توسعه روستایی را می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم کرد: اهداف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و طبیعی.

- ۱- اهداف اقتصادی عبارت‌اند از: درآمد ثابت و دائمی، امنیت شغلی، تعادل شغلی، امکان کسب یک زندگی آزاد و ...
- ۲- اهداف اجتماعی عبارت‌اند از: حفظ سلامتی که اساس ادامه حیات جامعه است و نیز دسترسی، تهیه و توزیع آن در سطح جامعه، توسعه آموزش که عامل هدایت و توسعه و ایجاد یک زندگی سالم است.
- ۳- اهداف طبیعی: حفظ محیط طبیعی به نحوی که قابل تحمل باشد، تغییر در نوع زندگی به گونه‌ای که نیازمند انواع مواد غذایی و میزان متفاوتی از تولیدات باشد، تکمیل استانداردهای محیط طبیعی و اعمال آن در همه واقعیات زندگی اجتماعی و ...
- ۴- اهداف سیاسی: که در جوامع مختلف می‌توان متفاوت باشد ولی اصول کلی آن همراه ساختن جامعه روستایی با سیاست‌های دولت و به دنبال آن استفاده از روستا به عنوان منبع قدرتی پایدار است. دستیابی به اهداف مطرح شده به خودی خود امکان‌پذیر نیست و باید زمینه و بستر مساعد فراهم کرد. در این میان چهار مسئله شایان توجه است:

(۱) چهارچوب تئوری توسعه روستایی؛

(۲) اهداف عملی که در آن موضوع بگنجد؛

(۳) مدیریت و ساختار سازمانی که باید بر مبنای آن متخصصان فنی و منابع انسانی موردنیاز برای توسعه مناسب با اهداف عملی آن تعیین شود؛

(۴) اجرای هماهنگ و مؤثر برنامه‌های عملی برای تحقق اهداف مذکور (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱).

در کل توسعه در مناطق روستایی باید دارای خصوصیات زیر باشد:

۱. توسعه باید تغییری در جهت بهبود شرایط برای اکثریت مردم باشد؛
۲. مردمی که از توسعه سود می‌برند باید بیش از مردمی باشند که از آن متضرر می‌شوند؛
۳. توسعه باید دست کم مردم را نسبت به تأمین حداقل نیازهای زندگی‌شان یا نیازهای ضروری زندگی‌شان مطمئن سازد؛
۴. توسعه باید با نیازهای مردم هماهنگی و مطابقت داشته باشد؛
۵. توسعه باید باعث تشویق خوداتکایی گردد؛ و
۶. توسعه نباید باعث تخریب محیط‌زیست طبیعی گردد (مطبعی لنگرودی، ۱۳۸۲)

نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت و حاشیه‌نشینی شهری و... موجب توجه به توسعه روستایی حتی تقدم بر توسعه شهری گردیده است. به نظر مایکل تودارو ضرورت تقدم و توجه به توسعه روستایی نسبت به توسعه شهری به این علت نیست که اکثریت جمعیت جهان سوم در مناطق روستایی قرار دارند، بلکه به این علت است که راه حل نهایی مسئله بیکاری شهری و تراکم جمعیت، بهبود محیط روستایی است. فرایند توسعه روستایی عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد کم‌درآمد ساکن در روستاها و خودکفا ساختن آن‌ها در روند توسعه کلی یک کشور است. در برخی از تعاریف، مفهوم توسعه روستایی در انطباق با برنامه‌های توسعه ملی با هدف دگرگون‌سازی اجتماعی، اقتصادی جوامع روستایی تشریح شده است. در همین راستا از توسعه روستایی به عنوان عنصری حیاتی برای توسعه ملی و راه حل نهایی مشکل بیکاری و تراکم جمعیت شهری یاد می‌شود که در عمل به بهبود سطح زندگی روستاییان در ابعاد مختلف درآمد، اشتغال، آموزش بهداشت، تغذیه، مسکن و گسترش توانایی بخش روستایی در تثبیت و تسریع روند پیشرفت در طول زمان می‌انجامد (طالب و عنبری، ۱۳۸۴).

توسعه در کلیه جوامع باید حداقل دارای سه هدف باشد:

- ۱- امکان دسترسی بیشتر به کالاهای تداوم‌بخش زندگی مانند غذا، مسکن، بهداشت را فراهم کند؛
- ۲- سطح زندگی را در قالب درآمدهای بالاتر، تأمین اشتغال، آموزش بهتر و... را افزایش دهد؛

- ۳- به ارزش‌های فرهنگی و انسانی یعنی تمام آنچه که نه فقط به پیشرفت مادی کمک می‌کند، بلکه اعتماد به نفس شخصی و ملی بیشتری را نیز ایجاد می‌کند، توجه نشان دهد (موسی کاظمی و بدری، ۱۳۸۳).
- در کل اهداف برنامه‌های توسعه روستایی به شرح زیر است:
- ۱- آگاه کردن روستاییان از وضعیت موجود و هویت اجتماعی خود؛
  - ۲- تحریک و جلب مشارکت آنان نسبت به اقدامات عمرانی؛
  - ۳- هماهنگ و همگام کردن تمام فعالیت‌های جمعی و گروهی در سطح روستا؛
  - ۴- به کنار نگاه داشتن جامعه روستایی از نفوذ و تأثیرات نامناسب و شرایط نامساعد؛
  - ۵- ایجاد همکاری و همیاری میان روستاییان و جوامع روستایی دیگر به منظور تأمین نیازهای عمومی و مشترک؛
  - ۶- توسعه و بهبود مدیریت امور اجتماعی و اقتصادی و اداری روستا؛
  - ۷- تلاش برای تأمین هر چه بیشتر نیازهای آنی و آتی روستاییان؛ (تقوی، ۱۳۸۱).

۱-۶- توسعه پایدار روستایی

توسعه پایدار روستایی یکی از اهداف اساسی سیاست‌گذاری‌های کلان در همه کشورها و بخصوص در ایران است. توسعه پایدار یک مفهوم کلی و در ارتباط با ابعاد مختلف زندگی روستاییان و همچنین رابطه این ابعاد با محیط پیرامون می‌باشد (رضوانی، ۱۳۸۳).

توسعه پایدار روستایی، یکی از شاخه‌های اصلی توسعه پایدار است که در پی ارائه شیوه‌های مناسب زندگی در سطح روستاها از طریق حفظ و تقویت پتانسیل‌های طبیعی و انسانی و همچنین کاهش محدودیت‌های آن‌ها می‌باشد. توسعه پایدار توسعه‌ای است که بتواند نیازهای کنونی بشر را تأمین کند، بدون آنکه توان‌های محیطی و زیستی نسل‌های آینده را در تأمین نیازهایشان به مخاطره اندازد. برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی برنامه‌ریزی جامع، مستمر، هدفمند و متناسب ضروری است (عبداللهی، ۱۳۹۲).

توسعه پایدار روستایی فرایندی چندبعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر اجتماع روستایی است. فرایندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقویت خود اتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌نماید که در آن‌ها قدرت، توان، اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان را تقویت نماید تا به واسطه آن بتوانند وضعیت موجود را به وضعیت مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهند. ویستر در سال ۱۹۷۵ توسعه روستایی را به‌عنوان فرایندی که موجب ارتقای توانایی‌های مردم روستا برای کنترل محیط خود و در نهایت استفاده وسیع از منابع حاصل از این کنترل می‌شود، تعریف می‌کند (مرادی ۱۳۹۱؛ صیدائی و حسینی، ۱۳۹۱).

توسعه روستایی در واقع بلوغ اندیشه‌ها و تلاش پیگیر و اقدام مصمم روستائیان برای بهسازی جامعه خویش از طریق خودآموزی و همیاری است، بر این اساس مقدمه توسعه اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی و به دنبال آن توسعه در سطح ملی خواهد بود و در نهایت توسعه روستایی منجر به ارتقاء استانداردهای زندگی توده کم‌درآمد ساکن در نواحی روستایی می‌شود. ابعاد چهارگانه توسعه روستایی شامل:

۱- بعد اقتصادی؛

۲- بعد اجتماعی؛

۳- بعد طبیعی؛

۴- بعد سیاسی می‌باشد.

تجارب مختلف در حوزه گردشگری روستایی در جهان نشان می‌دهد که گردشگری و خصوصاً گردشگری روستایی می‌تواند سبب بهبود شاخص‌های توسعه روستایی شده و آن‌ها را تسریع کند (محمودی چناری، ۱۳۹۸).

۷-۱- عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی

توسعه عنصری چندبعدی است که در آن عوامل مختلفی نقش دارند. بر اساس تعریف توسعه روستایی، شکل‌گیری توسعه و پایداری آن در مناطق روستایی تحت تأثیر عوامل و مؤلفه‌های مختلفی است که در زیر به‌طور خلاصه به آن‌ها اشاره می‌شود:

جدول ۱-۱- عناصر و مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه پایدار روستایی

عوامل	مؤلفه
اقتصادی	استفاده از تسهیلات برای ایجاد کسب‌وکار جدید، امکان دریافت وام در زمینه کسب‌وکارهای مختلف، وجود منابع مالی لازم برای انجام فعالیت‌های جدید، تعداد شبکه تولیدی محلی در سطح روستا، اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض برای فعالین مناطق محروم، دسترسی به بازار مناسب برای عرضه تولیدات محلی، دسترسی به سرمایه‌های موجود، دسترسی به عوامل تولید، دسترسی به خدمات حمایتی، افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی، دسترسی به ماشین‌آلات و ابزارآلات مدرن، تشویق سرمایه‌گذاران محلی برای ایجاد فرصت‌های شغلی تشویق و به‌کارگیری جوانان برای ایجاد کسب‌وکارهای جدید، حمایت دولت از ایجاد توسعه سازمان‌های غیردولتی فعال و مرتبط با کارآفرینی، حمایت دهیاری و شورای اسلامی از افراد سرمایه‌گذار، داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی و اقتصادی مناسب، آگاهی از نرخ محصولات در بازار، میزان توانمندی مالی، ایجاد و توسعه فعالیت‌های فرآوری، صنایع تبدیلی و تکمیلی، تنوع منابع درآمدی، تنوع شغلی میزان رضایت از درآمدها، میزان رضایت از مسکن، میزان رضایت از محیط کسب‌وکار، رضایت شغلی، میزان رضایت از خدمات ارتباطی.
اجتماعی-بهره‌ای	مشارکت در شناسایی افراد خلاق و نوآور، مشارکت در تصمیم‌گیری و اجرای فعالیت‌های مختلف، مشارکت زنان و دختران در فعالیت‌های اجتماعی، تمایل به مشارکت جهت سرمایه‌گذاری، میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه کسب‌وکارهای خانگی، میزان حضور مروجان جهت ترویج کسب‌وکارهای جدید، میزان فعالیت دهیاری و شورای اسلامی روستا جهت ایجاد گسترش کارآفرینی، آشنایی با زمینه‌های کسب‌وکارهای جدید، آگاهی نسبت به خریدوفروش محصولات، آگاهی از منافع حاصل از کارآفرینی، نگرش مثبت نسبت به سیاست‌های کارآفرینی، آگاهی درباره نیاز مصرف‌کنندگان با بازارهای جدید.
زیرساختی	وجود زیرساخت‌های فیزیکی مناسب، ایجاد زیرساخت‌های عمومی مناسب روستا همچون آب و برق و گاز، امکان استفاده زیرساخت‌های مناسب ارتباطی، پست‌بانک، وجود وسیله نقلیه برای حمل کالا به بازار و مراکز فروش، وجود نیروی انسانی ماهر و باسواد و باتجربه برای شروع کسب‌وکارهای جدید در روستا، امکان استفاده مناسب سرمایه‌گذاران برای ایجاد کسب‌وکارهای جدید، توزیع بهینه منابع در سطح دهستان، توزیع بهینه خدمات دولتی در سطح روستاها.
روزی	تولید ابزارهای دسترسی برای تسهیل فعالیت در کارها، تنوع‌بخشی به محصولات روستایی، توانایی کشف و تلفیق راه و روش‌های جدید برای حل یک مشکل، یافتن منابع جدید، داشتن ایده‌های جدید و متنوع، حاضر به مواجه شدن با چالش‌ها و سختی‌ها، ترجیح دادن روش‌های نو به‌جای روش‌های سنتی، تمایل به انجام ریسک‌های حساب‌شده، داشتن روحیه بلندپرواز گونه، ممکن دانستن چیزی که دیگران آن را مشکل می‌دانند، نداشتن استرس در موقعیت‌های سخت و مشکل، اعتمادبه‌نفس و خود اتکایی، انگیزه تغییر در کیفیت زندگی، توجه به تغییرات زندگی در روستاهای اطراف و محیط شهری، توجه به آینده خانواده و فرزندان.

منبع: (ولاتی و همکاران، ۱۳۹۴ به نقل از رضوانی و همکاران، ۱۳۸۷، رکن‌الدین افتخاری و همکاران ۱۳۹۱: فراهانی و همکاران، ۱۳۹۰، هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰؛ سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۰، فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۰، دادور خانی و همکاران، ۱۳۹۰).

۸-۱- سیر تاریخی نظریه‌های توسعه پایدار روستایی

مطالعات توسعه روستایی پس از جنگ جهانی دوم، به آرامی با توسعه اجتماعی آغاز شد. در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ توسعه به معنی رشد بیشتر بود و فقرا چشم به بهره‌مندی از رشد سریع و همه‌جانبه بالا به پایین داشتند. در اواخر دهه ۱۹۶۰ فقرا موقتاً به منافع رشد

سریع دسترسی داشتند، ولی تعداد زیادی از آن‌ها از آن سودی نبردند و در نتیجه فاصله زیادی بین فقرا و ثروتمندان ایجاد شد. بانک جهانی در سال ۱۹۷۵، توسعه روستایی را استراتژی برنامه‌ریزی جهت بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه‌های فقیر روستاییان، یعنی تعمیم منافع توسعه جهت فقیرترین کسانی که به دنبال یک زندگی معیشتی در نواحی روستایی هستند، تعریف نمود. برنامه‌های توسعه روستایی جزئی از برنامه‌های توسعه هر کشور به شمار می‌رود که برای دگرگون‌سازی ساخت اجتماعی - اقتصادی جامعه روستایی به کار می‌رود. این برنامه‌ها توسط دولت و کارگزاران آن‌ها در مناطق روستایی اجرا می‌شود. این تعریف به معنی تغییر مفهوم توسعه در اوایل دهه ۱۹۷۰ است.

از اواخر دهه ۱۹۷۰ به تدریج دیدگاه سنتی توسعه روستایی که متأثر از سیاست‌ها و دیدگاه‌های کلی توسعه یعنی رشد اقتصادی بود، تغییر محتوا داد و مباحث سیاسی و اجتماعی نیز وارد بحث توسعه روستایی گردید. در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ نوع جدیدی از فعالیت‌ها در سطح ملی جهت پاسخ به ماهیت مسائلی که برخی نواحی با آن مواجه شده بودند حاکم شد.

در پارادایم‌های جدید توسعه روستایی که مبتنی بر اصول توسعه پایدار می‌باشد، بیشتر بر موضوعاتی مانند توانمندسازی مردم، ایجاد ظرفیت‌های جدید، احترام به اطلاعات و دانش بومی، افزایش آگاهی و اطلاعات مردم روستایی، رضایت از زندگی، حفظ محیط‌زیست، ارتباط و پیوند بین کنشگران توسعه و مردم محلی، مشارکت، مردم‌گرایی، برابری در دسترسی به فرصت‌ها، افزایش سطح کارایی و بهره‌وری مورد تأکید قرار دارد.

با بررسی تجارب و سوابق کشورهای گوناگون در برنامه‌ریزی توسعه روستایی از دهه ۱۹۵۰ تا دهه ۲۰۰۰ می‌توان به دیدگاه‌های متعددی در زمینه توسعه روستایی پی برد که در این مدت در کشورهای مختلف جهان مطرح شده است. در این مدت برخی دیدگاه‌ها به صورت پارادایم‌های غالب بوده‌اند که در این میان دیدگاه‌های نوسازی و اقتصاد دوگانه از اوایل دهه ۱۹۵۰ تا اوایل دهه ۱۹۷۰، دیدگاه افزایش بازدهی در مزارع کوچک کارآمد از اواسط ۱۹۶۰ تا اواخر دهه ۲۰۰۰ و دیدگاه مشارکت و توانمندسازی از اوایل دهه ۱۹۸۰ تا اواخر دهه ۲۰۰۰ از دیدگاه‌های غالب بوده‌اند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۶).

۱-۹- تحولات دیدگاهی و نظریه‌ای توسعه روستایی

جهانی‌شدن مقوله توسعه در طرح مسائل توسعه‌یافتگی بعضی کشورها و در مقابل توسعه‌نیافتگی برخی دیگر کشورها، عمدتاً پس از جنگ جهانی دوم و به دنبال بحث‌های اساسی در دوره بازسازی آغاز شد. از دهه ۱۹۵۰ به بعد و در ارتباط با دگرگون‌سازی ساختاری کشورها و سرزمین‌ها، اصطلاح رشد مطرح شد که بیشتر بار اقتصادی داشت. منظور از رشد اقتصادی به‌طور کلی گسترش فعالیت‌های اقتصادی از طریق بهره‌گیری وسیع‌تر از منابع به‌منظور دستیابی به سطحی بالاتر از تولید اقتصادی بود. به عبارت دیگر رشد اقتصادی با افزایش سطح تولید ملی مترادف گردید (سعیدی، ۱۳۷۷). و از آن زمان تاکنون و به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم در مورد برنامه‌ریزی روستایی نظریه‌ها و دیدگاه‌های متعددی ارائه شده است که به شرح زیر می‌باشند:

۱-۹-۱- مکتب تکاملی توسعه

منشأ این مکتب در جامعه‌شناسی اروپا و پژوهش‌های آن در قرن ۱۷ و ۱۸ نهفته بود و در قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ تحت تأثیر علوم زیستی بود (لنسکی، گر هارد وجین، ۱۳۷۴). نظریه‌پردازان مکتب تکاملی توسعه به دو گروه تقسیم می‌شوند: تکامل‌گرایان فرهنگی اولیه (تکامل تک‌خطی) و نظریه‌پردازان تکامل فناورانه. تایلر، برنت ادوارد و روستو از نظریه‌پردازان معروف تکامل خطی هستند و تکامل تکنولوژیک با نظریات لویس هنری مورگان در سال ۱۸۵۱ مطرح گردید و جامعه بشری را به سه مرحله توحش، بربریت و تمدن طبقه‌بندی کرد.

۱-۹-۲- نظریه پخش

این نظریه به وسیله تورستن هاگراسترن در سال ۱۹۵۳ در دانشگاه لاند سوئد مطرح گردید که نظرات خود را در زمینه گسترش نوآوری‌ها و پدیده‌های کشاورزی بکار گرفت (شکوئی، ۱۳۷۵). از نظر وی گسترش پدیده‌ها می‌تواند در دو بخش جداگانه به شرح زیر بررسی شود:

الف- پخش سازش‌پذیر: که در این مرحله، انتقال پخش یا تراوش مستقیماً صورت می‌گیرد.

ب- پخش سلسله‌مراتبی: در این مرحله از پخش، پدیده‌ها و نوآوری‌ها، به صورت منظم و در قالب سلسله‌مراتب فضائی گسترش می‌یابند (شکوئی، ۱۳۷۵). این نظریه کاربردهای وسیعی در جغرافیای روستایی و جوامع روستایی دارد و می‌توان آثار آن را در ترویج روستایی، انقلاب سبز، پذیرش تکنولوژی‌های جدید و فناوری‌های نو مشاهده کرد.

۱-۹-۳- مکتب نوسازی

مکتب نوسازی modernisation است که از کلمه modern به معنی جدید گرفته شده است که از دهه ۱۹۲۰ شروع به فعالیت نموده است و هر کدام از دانشمندان این علم به یک جنبه از نوسازی توجه دارند و در مجموع علمای آن اعتقاد به تغییر و نوسازی دارند و این تغییر و نوسازی شامل جوامع کوچک و قبیله‌ای تا جوامع شهری و بزرگ می‌باشد که این مکتب باعث به وجود آمدن نظریاتی در علوم مختلف بخصوص توسعه گردید که به شرح برخی از آنها می‌پردازیم.

۱-۹-۴- نظریه دو گانگی

بیشتر طرفداران این نظریه معتقد هستند که جوامع جهان سوم به دو دسته متمایل به کشورهای صنعتی (که پیشرفته‌تر می‌باشند) و جوامع که به کشورهای صنعتی متمایل نیستند (عقب‌مانده و بدوی هستند) (نراقی، ۱۳۷۰). طبق برخی از این نظریات جوامع از دو بخش تشکیل شده‌اند؛ بخش اول صنعتی (شهر) که دگرگون‌پذیر و بخش دوم سنتی یا کشاورزی (روستا) که ایستا و کم‌تحرک است. فوجن لو و همکارانش (۱۹۸۱) تمرکز مطالعات خود را بر روی کشورهای آسیایی قرار داده و از سه جنبه مورد بررسی قرار داده است که به عنوان اجزای اصلی یک مدل کلان فضایی برای تبیین دوگانگی در سطح جهانی ارائه داده‌اند.

۱-۹-۵- نظریه ساخت اجتماعی و رشد اقتصادی هوزلیتز

هوزلیتز در سال ۱۹۵۳ در مطالعاتش از الگوی پارسنز استفاده نمود. هوزلیتز نیز همچون اسلمسر انتقال از جامعه سنتی به مدرن را از طریق حذف الگوهای سنتی می‌داند؛ بنابراین انتقال با حرکت از تداخل نقش‌های اقتصادی به سوی نقش‌های اختصاصی معین که در کنش‌های متقابل میان افراد، صرف‌نظر از موقعیت طبقاتی‌شان در جریان است، مشخص می‌شود. هوزلیتز نتیجه‌گیری می‌کند که کشورهای توسعه‌نیافته باید الگوی متغیرهای خاص کشورهای توسعه‌نیافته را کنار گذاشته و به پذیرش الگوهای کشورهای توسعه‌یافته بپردازند (ازکیا، ۱۳۷۰).

۱-۹-۶- تئوری مراحل رشد روستو

روستو در دهه ۱۹۶۰ نظریات اقتصادی - اجتماعی خود را در مورد عناصر تعیین‌کننده رشد اقتصادی بیان کرد او در کتاب مراحل رشد اقتصادی، پنج مرحله برای تکامل رشد اقتصادی جوامع بشری به شرح زیر تعیین کرده است:

۱. مرحله اقتصاد جامعه سنتی؛

۲. مرحله اقتصادی ماقبل خیز جهش؛

۳. مرحله اقتصادی خیز؛

۴. مرحله اقتصادی بلوغ؛

۵. مرحله اقتصادی دوره مصرف انبوه.

۱-۹-۷- نظریه روان‌شناختی هوزلیتز و دیگران

در این نظریه علل عقب‌ماندگی جهان سوم را عوامل فرهنگی و روانشناسی می‌دانند که عدم اعتماد به نفس و محافظه‌کاری و منفعل بودن را از عوامل عدم دستیابی کشورهای جهان سوم به توسعه می‌دانند.

طبق این نظریه کشورهای توسعه‌نیافته اگر بخواهند به درجه‌ای از توسعه برسند، باید متغیرهای انگاره‌ای توسعه‌نیافتگی (عام‌گرایی، جهت‌گیری اکتسابی، تفکیک کارکردها) را ترک کرده و متغیرهای انگاره‌ای توسعه‌یافتگی را جایگزین نمایند. برای از میان برداشتن توسعه‌نیافتگی و ایجاد توسعه، تنها باید متغیرها، نقش‌ها، یا بخش‌های خاصی از نظام اجتماعی مورد نظر را دگرگون کرد، یعنی تغییر تمامی ساخت نظام ضرورتی ندارد (نراقی ۱۳۷۰).

۱-۹-۸- مکتب وابستگی

این مکتب درست نقطه مقابل مکتب نوسازی قرار دارد که نظریه‌پردازان آن معتقدند که علت توسعه‌نیافتگی کشورهای جهان سوم در وابستگی آن‌ها به کشورهای قدرتمند و سرمایه‌دار بوده است که این کشورهای استعمارگر مازاد اقتصادی این سرزمین‌ها را به خارج انتقال داده و زمینه‌های رشد و توسعه را از آنان گرفته‌اند؛

۱-۹-۹- نظریه وابستگی پل باران

پل باران از پایه‌گذاران مکتب وابستگی، توسعه‌نیافتگی را به‌عنوان روند تاریخی جهانی به حساب می‌آورد و علل آن را در گرایش طبقات حاکمه غرب که فقط از وضع موجود در سطح بین‌المللی سود می‌برند جستجو می‌کند. وی خصلت ویژه تکامل اروپای غربی را عامل تعیین‌کننده‌ای در توسعه‌نیافتگی جوامع عقب‌مانده می‌داند (ازکیا، ۱۳۷۰) به نظر باران انتقال مسالمت‌آمیز فرهنگ، دانش و تکنولوژی غرب به کشورهای کمتر پیشرفته می‌توانست به‌عنوان عامل اصلی قدرتمند در پیشرفت اقتصادی عمل نماید. تاراج شدید کشورهای ضعیف‌تر توسط کاپیتالیسم غربی به شکل گسترده، توسعه آن‌ها را مختل کرد (هریسون دیوید ۱۳۷۶). بر اساس این نظرات جوامع برای رسیدن به توسعه باید شرایط لازم را برای دستیابی به توسعه را داشته باشند. بر اساس این دیدگاه مهم‌ترین علل توسعه‌نیافتگی از نظر مک کله لند و هیگن به شرح زیر می‌باشند:

۱. فقدان پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و کمک‌های خارجی؛

۲. فقدان روحیه کارفرمایی؛

۳. توجه به عوامل سیاسی و تأثیر برگزیدگان قوم در رشد و توسعه اقتصادی و تحول اجتماعی؛

۴. نوع مالکیت؛

۵. عوامل فرهنگی مانند فقدان عقاید، اهمیت به زندگی مادی، کار و کوشش، اختیار، پس‌انداز سرمایه در امور تولیدی، کسب

علم و فن و خوش زیستن (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶).

۱-۹-۱۰- نظریات مشارکت و توسعه

کلمه مشارکت معادل لاتین آن participation است و در همه ادیان بر اهمیت مشارکت تأکید فراوان شده است. اصل مشارکت در برنامه‌ریزی توسعه همزمان با تکامل و اصلاح نگرش به مفهوم توسعه جایگاه بیشتری یافته است. به عبارت دیگر، تأکید بر اصل مشارکت در برنامه‌ریزی از این جهت است که توسعه بیش از همه به انگیزش و یادگیری نیازمند است و در بهبود و کفایت مستمر توانائی‌های درونی تجلی می‌یابد (رضوانی، ۱۳۸۳) و با وجود قدمت آن در میان جوامع مختلف این واژه از اواخر دهه ۱۹۵۰ به وجود آمده و مدت‌ها طول کشید تا وارد عرصه روستایی شود.

۱-۹-۱۱- نظریه ماهاتما گاندی

نظریه گاندی بر پایه اصول و تعالیم اخلاقی استوار بود. نظریه گاندی بر دو اصل استوار بود.

(۱) خود اتکایی روستا؛

(۲) مشارکت و خودیاری روستایی.

او فکر می‌کرد بدبختی روستائیان اساساً به علت خودپسندی و غرور آن‌ها و نیز به خاطر حرص و طمع حکام آن‌هاست؛ بنابراین حرص و طمع اغنیا و حکام و غرور و خودپسندی روستائیان علت اصلی بدبختی روستائیان هندی است. به عقیده گاندی از این بدبختی می‌توان نجات یافت و وسیله مهم نجات، عبارت از قربانی کردن نفس خویش و فداکاری و خدمت هر یک از افراد برای دیگری اعم از فقیر و غنی است. نظریه وی در واقع دنباله نهضت خودسازی روستاها در هند در دوران استعمار انگلیس است. در نظریه او روستا یک واحد مستقل بود که محور خود اتکایی کشور محسوب می‌شد. روستا و کشاورزی اساس توسعه مورد نظر گاندی بوده است. گاندی خواهان تحول روستاها از طریق توسعه درونی آن‌ها و تبدیلشان به مکان‌های زیست پذیر و متناسب با رشد و ترقی بود (پاپلی یزدی ۱۳۸۶).

۱-۹-۱۲- نظریه کار دل انگیز شارل فوریه

وی از اندیشمندان بنام مکتب تعاونی با طرح نظریه کار دل انگیز به همکاری و مشارکت نگریسته است. به عقیده وی انسان دارای شهوات متعددی است که همه خوب و پسندیده و هادی و محرک آدمی در رفتار و کردار وی هستند. نباید از بسط این شهوات جلوگیری کرد، بلکه باید با تلفیق و راهنمایی آن‌ها کار دل انگیز ساخت و به این ترتیب دشواری اجبار در کار را از میان برداشت که از عهد عتیق مانع راه خوشبختی بشر بوده است. کار مطبوع و دل انگیز به طور جمعی و به هیئت اجتماع میسر است او مشارکت را در وجود آدمی می‌داند و بروز آن را نیازمند همگرایی افراد جامعه می‌داند (نعمت اله، ۱۳۷۷).

۱-۹-۱۳- نظریات مکان مرکزی

این نظریه اولین بار و به صورت علمی توسط والتر کریستالر آلمانی در سال ۱۹۳۳ مطرح شد وی معتقد بود نواحی روستایی و حوزه نفوذ آن‌ها مایه حیات مراکز شهری محسوب می‌شود و بر پایه این اعتقاد سعی در ارتباط میان شهرها و نواحی خرید از طریق تئوری مکان‌های مرکزی داشت (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۲). در نظریه وی دو عامل مهم به نظر می‌رسد:

(الف) آستانه کالا و خدمات؛

(ب) محدوده بازار فروش.

آستانه کالا و خدمات، آستانه در کارکردهای مکان مرکزی عبارت است از حداقل سطح تقاضا نسبت به حمایت از یک فعالیت اقتصادی. آستانه هر کالا یا خدمات، جایی است که در آن حداقل تقاضا وجود دارد. کالا و خدمات هر یک آستانه محدودی دارند.

محدوده بازار فروش. حوزه نفوذ بازار فروش کالا و عرضه خدمات، حداکثر فاصله‌ای است که یک مصرف‌کننده، تمایل به طی آن دارد تا کالا و خدمات مورد نیاز خود را با قیمت معین از مکان مرکزی تهیه کند (شکویی ۱۳۷۳).

۱-۹-۱۴- نظریه قطب رشد

این نظریه زائیده افکار هیرشمن، میردال و پرو می‌باشد. در سطح راهبردهای کلان توسعه، هیرشمن سفارش به تمرکز بر چند بخش کلیدی نمود و به ماهیت تمرکز طلب توسعه اقتصادی در فضا اعتقاد داشت و آن را روند قطبی شدن نامید. هر چند او معتقد بود که در مراحل بعدی با غیر اقتصادی شدن تمرکز، روند تراوش به اطراف یا رخنه به پائین رخ خواهد داد. میردال نیز همزمان با او چنین روندی را با واژه‌های متفاوتی بیان کرده است. چند سال پیش از نظریات میردال و هیرشمن، در مورد بازتاب فضایی رشد اقتصادی، اقتصاددان فرانسوی به نام پرو واژه قطب رشد را استفاده کرد. او گفت رشد در همه‌جا و در یک‌زمان پدیدار نمی‌شود، بلکه در نقاط یا قطب‌های رشدی با شدت‌های متفاوت نمودار شده و از طریق کانال‌های گوناگون با آثار نهایی متغیری بر تمام اقتصاد تسری می‌یابد. پرو رشد پایدار اقتصادی را در گرو تمرکز صنایع پیشاهنگی می‌دید که باقی اقتصاد را به تحرک واداشته و خود نیز پیامد انتشار نوآوری هستند. لیکن قطب رشد مورد نظر پرو مفهومی غیر جغرافیایی و در فضای مجرد عملکردهای اقتصادی بود به نظر می‌رسد. مفهوم جغرافیایی قطب رشد در ترکیب مجموعه نظریات پرو، میردال و هیرشمن شکل گرفت. بودویل در بعد فضایی دادن به قطب رشد، آن را برای القای رشد به مناطق عقب‌مانده و پیوند آن‌ها با نظام شهری کشور، راهبرد آزمایشی مناسبی دید. سیاست‌های منطقه‌ای بر گرفته از این نظریه، تمرکز هزینه‌های اجتماعی و توسعه صنعتی و خدماتی در شهرهای بزرگ را توجیه‌پذیر می‌داند؛ زیرا استدلال می‌شود روند توسعه صنعتی و خدماتی در شهرهای بزرگ را توجیه‌پذیر می‌داند، زیرا استدلال می‌شود روند توسعه ماهیتاً غیر متعادل آغاز شده و کارایی اقتصادی با تمرکز خدمات زیر بنایی و فعالیت‌های مولد در کنار یکدیگر به دست می‌آید. لذا چنانچه شکل فضایی آن (قطب رشد) را بسازیم، محتوا را فرا می‌خواند. به بیان ساده، اگر منابع برای همه کافی نیست و یک روز امیدوار باشیم که دستی نامرئی عدالت و توزیع را به دنبال کارایی و رشد به بار آورد (صرافی، ۱۳۷۷).

۱-۹-۱۵- نظریه مرکز رشد میسرا

مفهوم مراکز رشد از مفهوم اولیه قطب رشد گرفته شده است که این قطب‌ها، مراکز قدرت اقتصادی هستند، اما نه ضرورتاً متمرکز در مراکز جغرافیایی معین. نظریه مراکز رشد قبل از ۱۹۶۰ مطرح شده است ولی تا آن زمان مفهوم محدودتری داشت. در دهه ۱۹۶۰ مفهوم مراکز رشد به مراکزی که به‌طور مشخص توسعه را ترویج می‌کنند گسترش پیدا کرد. این گستردگی ناشی از عوامل زیر است:

- ✓ عدم موفقیت مراکز رشد صنعتی در کمک به مناطق دورافتاده روستایی آن‌ها؛
- ✓ افزایش تعداد مردم بسیار فقیر در نواحی روستایی و شهری؛
- ✓ نیاز به تمرکز جمعیت پراکنده روستایی؛
- ✓ موفقیت محدود برنامه موجود توسعه روستایی که از عدم هماهنگی فضایی پروژه‌های متعدد بخش‌های مختلف و سازمان‌های حکومتی ناشی می‌شود (جوادی، ۱۳۸۸).

پرو معتقد است که اساس و پایه‌های قطب رشد، صنایع یا کارخانه‌هایی است که عملکرد بسیار قوی و برای رشد استعداد زیادی دارد. بیشترین پیچیدگی این نظریه، از این واقعیت ناشی می‌شود که پرو، قطب رشد را به‌جای یک مکان جغرافیایی خاص، در یک فضای اقتصادی مطلق می‌نگرد. وی در حقیقت رشد صنایع اساسی پیشرفته را موتور محرک رشد اقتصاد ملی می‌داند.

ظاهراً چنین بر می آید که این رشد در مکان‌های معینی بروز می‌کند، اما این منظور اصلی او نیست. عناصر خارجی معینی از اقتصاد ممکن است موجب تمرکز اراضی یا گرد آمدن صنایع خاص و فعالیت‌های مربوطه در یک مکان شود. در عین حال، این امر بدان معنا نیست که عکس این موضوع، یعنی تسریع رشد از طریق تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در نواحی خاص، صحیح باشد (مهندسان مشاور: DHV ۱۹۷۹).

پس از میسرا نیز برخی از متفکران توسعه روستایی از مراکز رشد حمایت کرده‌اند، در این میان عقاید جانسون از اهمیت بیشتری برخوردار است. وی ضمن حمایت از توسعه شهرهای با عملکرد تجاری در هند، این نکته را بیان کرد که لازم است چنین مراکزی به وجود آیند تا به عنوان بازارهای آماده برای محصولات روستایی و نزدیک‌تر به روستا و همچنین به عنوان مراکز توزیع نهاد ه ها و مراکزی برای عرضه و به نمایش گذاشتن کالاهای مصرفی عمل نمایند. در واقع معنای حقیقی مراکز رشد عبارت است از تجدید سازمان الگوی سکونت روستایی به نفع آن مراکزی که بیشترین امکان بالقوه برای توسعه و تبدیل به مراکز رشد یا خدمات را طی بیست سال آینده دارا هستند. اگر کسی از این دیدگاه به کل جریان بنگرد، به راحتی خواهد دید که علی‌رغم برخورد غیر مشتاقانه کشورهای در حال توسعه با این موضوع، اقداماتی هر چند ناچیز در کشورهایمانند هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، کنیا، تانزانیا، تایلند، مالزی، اندونزی، کره جنوبی، بولیوی، کوبا، مکزیک و غیره در حال شکل‌گیری است که با ظهور مراکز رشد روستایی به شکل اتفاقی (برنامه‌ریزی نشده) همزمان است (میسرا، ۱۳۶۸).

۱-۹-۱۶- توسعه همه‌جانبه روستایی

از ابتدای دهه ۱۹۷۰ که توسعه روستایی بیش‌ازپیش مورد توجه محافل جهانی ذی‌ربط (فائو، بانک جهانی ...) و کشورهای توسعه‌نیافته قرار گرفت، شرایط مناسبی برای ارزیابی تجارب توسعه روستایی فراهم گشت که مشخص شد بی‌توجهی به تمامی جنبه‌ها و ابعاد توسعه، باعث ناکامی برنامه‌های توسعه روستایی شده است. توسعه روستایی همه‌جانبه به‌نوعی از سال ۱۹۷۱ به بعد که فائو سمپوزیومی در مورد «نهادهای کشاورزی برای توسعه همه‌جانبه روستایی» برگزار کرد مطرح شد و در اوایل دهه ۱۹۸۰ به راهبردی برای توسعه روستایی مبدل شد. به‌عنوان یک روش، راهبرد توسعه روستایی همه‌جانبه می‌کوشد تا فعالیت‌های مرتبط با هم را یکپارچه کند تا یکدیگر را تکمیل کنند، چرا که سرمایه‌گذاری در زمینه‌های مرتبط با یکدیگر، منافع گسترده‌ای فراهم می‌کند. در این راهبرد برای دستیابی به هدف، هماهنگی بیشتر در مراحل برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های توسعه مورد تأکید است و کوشش هماهنگ کلیه دستگاه‌های مشارکت‌کننده در طرح‌ها و برنامه‌ها مورد توجه است. در این تفکر و چهارچوب طرح‌شده آن، بر کلیدی بودن نقش مردم و تأثیرگذاری آن‌ها در فرایند فکر و اجرا تأکید خاصی می‌گردد و تحلیل جامع منابع تولید در مقیاس منطقه‌ای و نیز پیوند افقی و عمودی برنامه‌ها بسیار مورد توجه قرار می‌گیرد. اهداف عمده توسعه روستایی همه‌جانبه عبارت‌اند از:

- ✓ بهبود معیارهای زندگی توده مردم به‌ویژه در زمینه نیازهای اساسی؛
- ✓ افزایش بهره‌وری نواحی روستایی و کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها در برابر خطرات طبیعی، فقر و استثمار؛
- ✓ تضمین خودگردانی در فرایند توسعه؛
- ✓ تضمین حداکثر خودمختاری و حداقل قطع ارتباط با رسوم سنتی؛
- ✓ ایجاد نظام مدیریت منطقه‌ای کارآمد؛
- ✓ ایجاد هماهنگی بین برنامه‌ها و ایجاد چارچوب‌های زمانی و پراکنش مکانی فعالیت‌ها؛
- ✓ برقراری ارتباط و اتصال بین سطوح افقی و عمودی (نظام‌ها و بخش‌ها)؛
- ✓ بکارگیری مشارکت مردم در فرایند برنامه‌ریزی (تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و ارزیابی) می‌باشد (رضوانی، ۱۳۸۳)

۱-۱-۱- گردشگری

گردشگری به کلیه فعالیت‌های افرادی اطلاق می‌شود که گردشگران به مکان‌هایی خارج از محیط عادی خود به منظور گذراندن ایام فراغت، انجام کار و سایر اهداف، برای مدت کمتر از یک سال می‌روند (زاهدی، ۱۳۸۵). گردشگری به کارهایی که فرد در مسافرت و در مکانی خارج از محیط عادی خود انجام می‌دهد و این مسافرت بیش از یک سال طول نمی‌کشد و هدف تفریح، تجارت و یا فعالیت‌های دیگر است، گفته می‌شود. سازمان جهانی جهانگردی^۱ (WTO) گردشگری را چنین تعریف می‌کند: «گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود انجام می‌دهد. این سفر بیش از یک سال طول نمی‌کشد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش و فعالیت‌هایی از این قبیل است» (WTO, 1999). اسمید^۲ (۲۰۰۲) گردشگری را شامل همه فعالیت‌هایی می‌داند که به وسیله یک گردشگر در طول مدتی که او به دلایل شخصی یا حرفه‌اش، درجایی دور از مکانی که او معمولاً زندگی و کار می‌کند، انجام می‌دهد (smid, 2002).

۱-۱۰-۱- انواع گردشگری

با توجه به طول مدت سفر، خدمات مورد نیاز مسافر، انگیزه‌هایی که موجب پیدایش یک جریان گردشگری می‌شود، شکل‌های مختلف از گردشگری وجود دارد. تا قبل از جنگ جهانی اول امکان تفکیک اشکال گردشگری با توجه به طبقات اجتماعی وجود نداشت، درحالی‌که امروزه در طبقه‌بندی گردشگری عواملی مورد نظر قرار می‌گیرد که این عوامل شامل زمان، مکان، انگیزه و هدف است.

از جمله بر اساس الگوی توزیع‌شده به‌وسیله سازمان جهانی گردشگری، گردشگری از بعد مکانی به سه شکل زیر می‌باشد:

- گردشگری داخلی؛ ساکنان کشوری که فقط داخل آن کشور مسافرت می‌کند؛
  - گردشگری خارجی‌ها؛ افرادی که ساکن یک کشور نیستند و به آن کشور مسافرت می‌کند؛
  - گردشگری خارجی؛ افراد ساکن کشوری که به خارج از آن کشور مسافرت می‌کند.
- به‌طور کلی اهداف گردشگری خارجی‌ها (گردشگران خارجی ساکن در یک کشور)، گردشگران داخلی و خارجی از قرار زیر است:
- فراغت، تفریح و سرگرمی، گذراندن تعطیلات؛
  - دیدار با دوستان و آشنایان؛
  - فعالیت‌های شغلی و حرفه‌ای؛
  - سلامتی و درمان؛
  - انگیزه‌های مذهبی و زیارتی؛
  - و غیره (قادری، ۱۳۸۲، اطهر، ۱۳۹۲، محمودی، ۱۳۹۸).

۱-۱۰-۲- گردشگری انبوه

گردشگری انبوه، واژه‌ای در تعاریف علم گردشگری و البته با کارکردی غیرعلمی که همزمان با انقلاب صنعتی شکل گرفت. بر اساس این شکل از گردشگری، مردم مناطقی را برای تفریحات یک‌روزه خود برمی‌گزینند و به‌صورت گروه‌های بزرگ سفر کرده و پس‌از آن، نقاط دیگری را انتخاب می‌کردند. با شکل‌گیری گردشگری علمی و با برنامه‌ریزی‌های آموزشی، گردشگری انبوه جای خود را به گردشگری علمی و سپس به گردشگری پایدار داد و پس‌از آن تمامی مفاهیم در گردشگری بر مبنای گردشگری پایدار شکل گرفت و اصولی به‌عنوان اصول توسعه پایدار در گردشگری نهادینه شد. گردشگری انبوه ابتدا از چشمه‌های آب‌معدنی آغاز شد، به‌گونه‌ای که

¹. World Tourism Organization

². Smid

این مقاصد به‌عنوان نخستین مقاصد تفریحات افراد در جامعه صنعتی انتخاب می‌شدند. پس‌از آن، سواحل اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد و به‌عنوان مقاصد بعدی گردشگری انبوه تلقی شدند. گردشگری انبوه با وجود تخریب بسیار، توسعه زیرساخت‌های گردشگری را رقم زد. امروزه، رویکرد تعطیلات جامع گردشگری (گردشگری توده) یکی از عوامل منفی است که بر بقای اقتصادی کارآفرینان محلی در مقیاس کوچک تأثیر می‌گذارد، زیرا ویژگی‌های آن باعث ماندگاری گردشگران در طول تعطیلات خواهد شد و اثرات مخربی بر جای خواهد گذاشت (Anaarachy, 2017). این بخش بزرگ بازار گردشگری که شاید بزرگ‌ترین بخش آن هم باشد، از مردمی تشکیل می‌شود که به دنبال جایی برای استراحت و تجدید روحیه هستند. این گروه از مردم، هتل‌های راحت و خدمات اسکان و پذیرایی درجه یک را جست‌وجو می‌کنند. بسیاری از آن‌ها ممکن است ترجیح دهند که به استراحتگاه‌های بزرگی بروند که مجموعه‌ای از خدمات نظیر فروشگاه‌ها، باشگاه‌های ورزشی و رستوران‌ها را شامل می‌شوند. این نوع جهانگردی، ویژه‌ی گذران ایام تعطیل است که فقط مطابق با مدها، سلیقه‌ها و ارزش‌های روز تغییر می‌کنند. این نوع بازار را بر اساس ملیت، طبقه اجتماعی، قدرت خرید و سن تقسیم‌بندی می‌کنند (عضدی، ۱۳۹۲، محمودی، ۱۳۹۸).

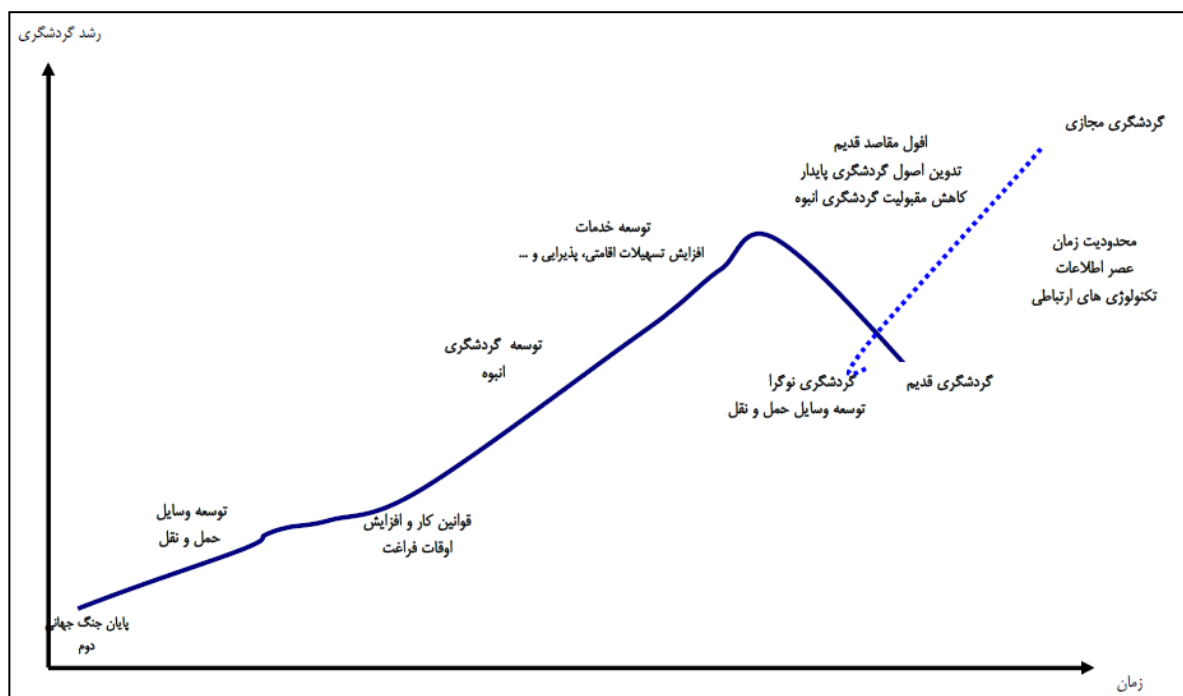
۱-۱-۳- گردشگری جایگزین (خاص)

در سراسر جهان انواع جدیدی از گردشگری در حال رونق گرفتن است. امروزه مؤسسات گردشگری به‌منظور بقاء یک گردشگری پویا و سالم، علایق متنوع خاص و شیوه‌های گردشگری نوینی را ارائه می‌دهند. مفهوم گردشگری جایگزین انواع مختلف گردشگری را در بر می‌گیرد. این مفهوم بیانگر ایجاد مؤسسات متوسط و کوچک توسط خانواده‌ها و دوستان در مکان‌هایی است که ارتباط بیشتری با جوامع محلی وجود دارد و غالباً به محیط توجه خاصی می‌شود. بسیاری از محققان، گردشگری جایگزین را نوعی گردشگری می‌دانند که بر ارتباط و درک متقابل بین میزبان، گردشگر و محیط تأکید می‌ورزد. این نوع گردشگری متناسب با معیارهای طبیعی و اجتماعی بوده، بین افراد محلی و گردشگران ارتباط مثبتی به وجود آورده و به‌منظور رونق اقتصاد محلی و حفظ درآمدها در منطقه به ارتباط با بخش‌های مختلف جامعه تأکید می‌ورزد (مرکز پژوهش‌های شهری شهر مشهد^۱، ۱۳۸۹). امروزه گردشگری جایگزین در میان مردم محبوب‌تر است و سهم قابل‌توجهی در فعالیتهای گردشگری به بخش گردشگری جایگزین اختصاص دارد. اگرچه گردشگری جایگزین امروز به‌طور گسترده‌ای شکل گرفته و فراگیر شده است، اما یک مفهوم جدید نیست. بلکه از اوایل قرن نوزدهم شناخته شده است. بدون شک اصطلاح گردشگری جایگزین نشان می‌دهد که اساساً یک فرم جایگزین از گردشگری برای گردشگری توده‌ای است (de Kadt, ۱۹۹۰). طبیعت‌گردی، راه‌پیمایی یا جاده پیمایی، ماهیگیری، علائق فرهنگی در شکل‌هایی بسیار خاص (نظیر تاریخ، هنر، ادبیات یا باستان‌شناسی)، عکاسی، قایقرانی در آب‌های خروشان، قایقرانی تفریحی، ماجراجویی، تماشای بازی، جهانگردی جوانان؛ نمونه‌هایی از بازارهای گردشگری خاص هستند. نوع دیگر گردشگری که به‌نوعی می‌توان آن را نیز جزء گردشگری جایگزین محسوب کرد، گردشگری نوگرا است. عرضه‌کنندگان خدمات جهانگردی مایل هستند که بیشتر با مسافران نوگرا سروکار داشته باشند. مسافر نوگرا فردی است مطلع‌تر، از نظر فرهنگی آگاه‌تر و نسبت به مسائل فرهنگی و زیست‌محیطی حساس‌تر و کنجکاو‌تر، ضمن اینکه از قدرت تجزیه‌وتحلیل بیشتری نیز برخوردار است. هواداران این نوع جهانگردی، در پی جایگزینی برای سبک‌های معمول و سستی جهانگردی هستند. آن‌ها به دنبال هتل‌های بزرگ و مجهز و مطابق با استانداردهای بین‌المللی نیستند. این نوع جهانگردان ترجیح می‌دهند در منازل مردم محلی اقامت گزیده و تا با ارزش‌ها و شیوه‌ی زندگی آن‌ها بهتر آشنا شوند (هفته‌نامه موسسه همیاری آیندگان، ۱۳۹۶).

سیر تحول گردشگری در جهان پس از جنگ جهانی دوم و با آغاز فعالیت‌های رشد و پس‌از آن شروع آهنگ توسعه آغاز شد. حمل‌ونقل گسترش‌یافته، ساعات کاری تنظیم شد و افراد وقت بیشتری را به دست آوردند. این تحول عظیم که مبنای آن از دهه

¹ - <https://rcmc.mashhad.ir>

۱۹۴۰ شکل گرفت، کم‌کم وارد مراحل تازه‌ای شد. گروه‌های گردشگری به تفریح و گردش پرداختند و مناطقی را به‌عنوان هدف گردشگری برگزیدند. حاصل این تحول را باید گردشگری انبوه نامید که تا دهه ۱۹۸۰ ادامه پیدا نمود. با مطرح‌شدن اصول توسعه پایدار، افزایش آگاهی جوامع انسانی، تغییر نگرش‌ها و سلیقه‌های گردشگری، شکل انبوه گردشگری رو به افول نهاده و گردشگری جایگزین که مبتنی بر اصول پایداری است، رونق یافت.

شکل ۱-۳- روند توسعه گردشگری در جهان

منبع: (طرح جامع گردشگری اصفهان، ۱۳۸۷، محمودی، ۱۳۹۸)

۱-۱۰-۴- مفهوم گردشگری پایدار

۱. گردشگری پایدار مفهوم جدیدی است که از اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی و به دنبال واکنش به گزارش برانت لند در ارتباط با توسعه پایدار (در سال ۱۹۸۷ میلادی) متداول شد. به این ترتیب گردشگری پایدار آن دسته از فعالیت‌های گردشگری است که نیاز گردشگران امروز را تأمین می‌کند، بدون آنکه امکان تأمین نیاز گردشگران آینده را به مخاطره اندازد. سازمان جهانی گردشگری در سال ۱۹۸۸ گردشگری پایدار را این‌چنین تعریف کرده است: نوعی از گردشگری که در راستای مدیریت منابع تجدیدشونده اعم از انسانی و طبیعی باشد به نحوی که هم نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی گردشگران تأمین شود و هم یکپارچگی فرهنگ، فرآیندهای بوم‌شناختی ضروری، تنوع اکولوژیکی و سیستم‌های طبیعی حفظ گردد (رضوانی، ۱۳۸۷).

سازمان جهانی گردشگری تعریفی قابل قبول از توسعه پایدار گردشگری ارائه کرده است که در مورد آن اتفاق نظر وجود دارد: توسعه پایدار گردشگری به مدیریت تمامی منابع منجر می‌گردد به شیوه‌ای که ضمن رعایت شئون فرهنگی، فرایندهای اساسی زیست‌محیطی، تنوع عوامل زیست‌محیطی و سیستم‌های حمایتی زندگی حفظ شود (رنجبران و زاهدی، ۱۳۸۴).

چوبی و سیراکایا (۲۰۰۶) معتقدند که گردشگری پایدار، نوعی مسیر توسعه است که پیامدهای منفی گردشگری را به حداقل می‌رساند. تشکیل تعاونی ذی‌نفعان در گردشگری پایدار ضروری است (دایر و همکاران، ۲۰۰۷). لازمه حرکت از مدل سنتی گردشگری به سمت توسعه گردشگری پایدار، توزیع برابر هزینه‌ها و منافع در بین ذی‌نفعان است. جمال و کتز (۱۹۹۵) معتقدند که ساکنان، ذی‌نفعان مهمی هستند و مشارکت آنان برای حرکت به سمت گردشگری پایدار ضروری است. ساکنان باید نسبت به پایدارتر کردن توسعه گردشگری علاقه‌مند باشند. پایدارتر ساختن توسعه گردشگری، بین تقاضای منابع طبیعی از سوی گردشگران و ساکنان، توازن برقرار خواهد کرد. فهم ادراک ساکنان به‌منظور توزیع عادلانه هزینه‌ها و منافع محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری و بنابراین توسعه گردشگری پایدار حیاتی است (ورمزیری، ۱۳۹۲ به نقل از توینینگ وارد و بوتلر، ۲۰۰۲).

۱-۱۰-۵- گردشگری پایدار و اصول آن

امروزه فعالیت‌های گردشگری به‌عنوان یک فعالیت خدماتی پویا و دارای ویژگی‌های بارز و منحصربه‌فرد، بخش مهمی از بخش‌های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است از دیگر سو توسعه پایدار و مباحث پیرامون آن نیز بسیار مورد توجه متخصصین قرار گرفته است توسعه پایدار مشتمل بر چهار بعد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. گردشگری در مفهوم پایداری دربرگیرنده پردازش معنایی خاص خود است. در این میان زایش این مفهوم در ادبیات گردشگری حاصل تلاش در دستیابی به توسعه پایدار در تمامی زمینه‌های توسعه می‌باشد. به‌خصوص بعد از اجلاس زمین در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو که دولت‌ها را به سمت توسعه سوق داد که حداقل زیان و لطمه را بر محیط‌زیست وارد سازد. توافقات حاصله در دستور کار جلسه ۲۱ (یعنی برنامه‌های مربوط به قرن ۲۱) قرار گرفت. این دستور جلسه در واقع شامل مجموعه‌ای از طرح‌ها عملی مفصل بود که نقش هر کشور در رسیدن به توسعه پایدار بیان می‌نمود. از این رو بر مبنای دستور جلسه ۲۱، از سوی سازمان بین‌المللی گردشگری در سطح جهان (دستور جلسه ۲۱ برای گردشگری) منتشر شد؛ که در آن نیاز به رسمیت شناختن نقش گردشگری را در فرایند توسعه مناسب گوشزد می‌کرد و ضرورت طرح عملی برای سازمان‌های گردشگری را در راستای به فعلیت در آوردن اصول گردشگری پایدار را پیش می‌کشید (مجرد، ۱۳۹۵، ۱۲). به دنبال این روند اولین کنفرانس جهانی گردشگری پایدار در سال ۱۹۹۵ در مادرید برگزار شد. برخی از نکات مطرح‌شده در این کنفرانس پیرامون گردشگری پایدار عبارت بودند از:

- توسعه گردشگری باید بر اساس معیارهای پایدار باشد. بدین معنا که مسائل اکولوژیکی در بلندمدت، مسائل اقتصادی و تعهدات لازم نسبت به جنبه‌های اجتماعی و اخلاقی باید رعایت شود.
  - ماهیت پایداری گردشگری مستلزم حفظ محیط‌های طبیعی، فرهنگی و انسانی است.
  - گردشگری باید جنبه‌های فرهنگی، ارزشی و عناصر سنتی جوامع محلی را مد نظر داشته باشد. به‌طور کلی این تلاش‌ها نشان از این دارد که گردشگری بتواند در پردازش توسعه پایدار راهکاری عملی را شکل دهد. از این رو هدف اصلی در بسط معنایی گردشگری پایدار پیرامون ارائه روش‌های منطقی در بهره‌گیری از منابع طبیعی و انسانی و ممانعت از به‌کارگیری غیر علمی این منابع می‌باشد. توسعه پایدار گردشگری دارای دو جنبه حفاظت از محیط‌زیست و منابع و میراث فرهنگی جوامع است. از این رو گردشگری پایدار باید با سیاست مشخص و مدونی به اجرا در آید تا بتواند حرکت امید بخشی را در توسعه همه‌جانبه فضاهای جغرافیایی تضمین کند. گردشگری پایدار برای کارایی بالاتر در این زمینه دارای اصولی می‌باشد که هماهنگ‌کننده اهداف و راهکارهای عملی می‌باشد. اصول گردشگری پایدار را می‌توان به شرح زیر بیان نمود:
۱. استفاده از ماهیت پایدار گونه منابع: حفظ و استفاده از منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی بسیار حائز اهمیت است و به معنای تجارت درازمدت می‌باشد.

۲. کاهش بیش از حد مصرف و اتلاف: که جلوی هزینه‌های بازسازی زیان‌های درازمدت را گرفته و به کیفیت گردشگری کمک می‌کند.

۳. حفظ تنوع: حفظ و ارتقای تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی برای پایداری درازمدت گردشگری اهمیت ویژه دارد و پایگاه انعطاف‌پذیری را برای گردشگری به وجود می‌آورد (مجرد، ۱۳۹۵).

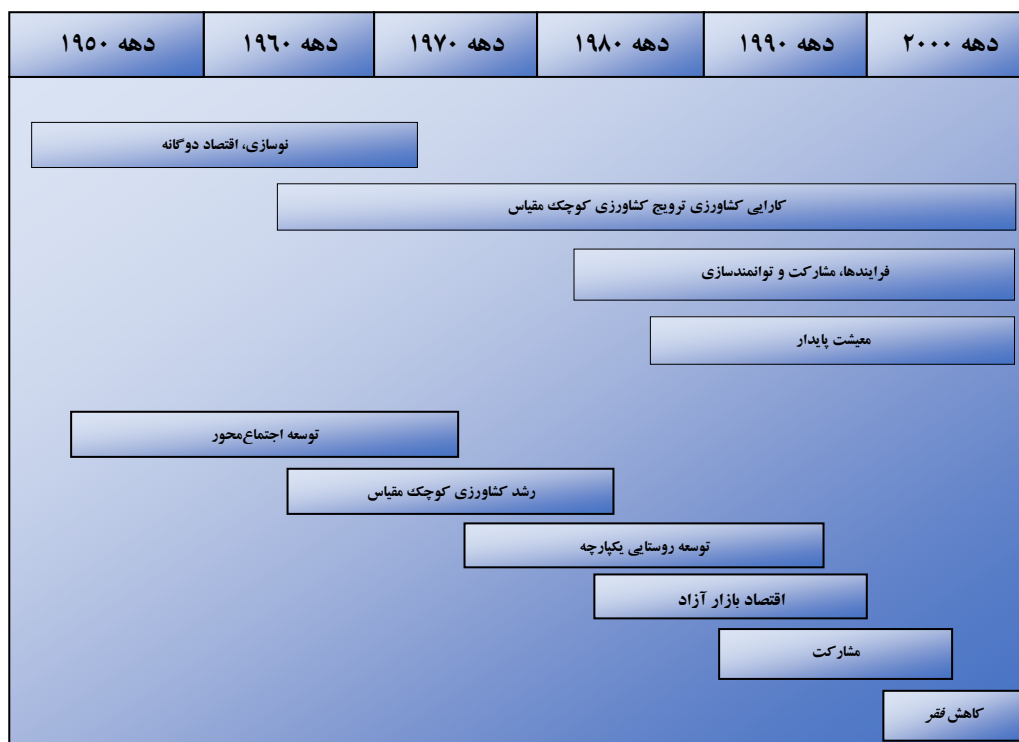
۱-۱۰-۶- گردشگری روستایی

در شرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است؛ چرا که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی، موفقیت‌آمیز نبوده و نتوانسته مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست را به‌گونه‌ای رضایت‌بخش حل کند؛ از این رو به‌منظور نیل به توسعه روستایی و کاهش معضلات گریبان‌گیر این نواحی، تکاپوی جدی جهت ارائه راهکارها و راهبردهای جدید و ثمربخش از سوی نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران در جریان است (جلالیان و همکاران، ۱۳۹۴).

توسعه پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبرو است؛ بر این اساس هر یک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاش‌اند تا پاسخ لازم به دغدغه‌های موجود را بیابند. در این میان کشورهای که به متنوع‌سازی اقتصاد روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک‌پایه‌ای برهانند در جستجوی شناخت راه‌های آن با خلق راه‌ها و روش‌های جدید هستند. یکی از این روش‌ها گردشگری روستایی است که اغلب کشورها به‌ویژه کشورهای که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردارند آن را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده‌اند تا از این طریق بتوانند فرایند توسعه ملی خود را سرعت بخشند. مطالعات انجام‌شده در کشورهای فرانسه، اتریش، سوئیس، انگلستان، ایرلند و تایلند نشان می‌دهد که گردشگری روستایی به‌سرعت در اقتصاد روستایی، رشد کرده و مکمل فعالیت‌های کشاورزی شده است (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱، پروین شاهی، ۱۳۹۹).

در این راستا سیاست‌های چندی برای توسعه روستایی و ایجاد درآمدهای غیر کشاورزی در نواحی روستایی وجود دارد. این سیاست‌ها شامل توسعه‌ی انواع مختلف صنعت در مناطق روستایی و ایجاد فعالیت‌های کوچک اقتصادی و شناسایی قابلیت‌های گردشگری در مناطق روستایی و برنامه‌ریزی جذب گردشگر است. موفقیت این‌ها مستلزم اتخاذ سیاست‌های کلان مناسب در سطح ملی و منطقه‌ای، زیرساخت‌های مناسب‌تر در سطح محلی و منطقه‌ای، آموزش مناسب روستایی، سیستم اعتباری مناسب در سطح محلی و منطقه‌ای و قوانین و مقررات و ضوابط مناسب است.

در این میان مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که در دهه‌های مختلف، راهبردهای متفاوتی برای توسعه مناطق روستایی اتخاذ گردیده است. برخی از مهم‌ترین این راهبردها را می‌توان در جدول زیر مشاهده نمود.

شکل ۱-۴- خلاصه‌ای از پارادایم‌ها و تجربیات توسعه روستایی از دهه ۱۹۵۰ تا دهه ۲۰۰۰ (Ellis & Biggs, 2001)

گردشگری روستایی به مجموعه فعالیت‌ها و خدماتی گفته می‌شود که در ارتباط با شخص گردشگر به هنگام مسافرت به مناطق روستایی انجام می‌گیرد. گردشگری روستایی منبع بارزش اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد است و می‌تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی، اقتصادی جوامع روستایی باشد و در بسیاری از کشورها با سیاست‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً وسیله‌ای در جهت حمایت محیط‌زیست و فرهنگ روستایی می‌باشد، بنابراین می‌تواند نقش اساسی در توسعه و حفظ روستا داشته باشد (شارپلی، ۱۳۸۰). امروزه در شرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده است هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است، زیرا راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده است. یکی از این راهبردها که اخیراً با تأکید بیشتری در اغلب کشورها به اجرا درآمده، توسعه گردشگری در نواحی روستایی است (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵)؛ بنابراین در دهه پایانی قرن بیستم بسیاری از برنامه ریزان اجتماعی - اقتصادی، گردشگری را روش مطمئن برای توسعه روستاها، به‌ویژه محروم‌ترین آن‌ها معرفی کرده‌اند (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱). گردشگری روستایی به کلیه فعالیت‌ها و خدماتی که به‌وسیله مردم و دولت‌ها برای تفریح، استراحت و جذب گردشگران و نیز فعالیت‌هایی که به‌وسیله گردشگران در نواحی روستایی صورت می‌گیرد، گفته می‌شود (رکن‌الدین افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۴).

افزایش حمایت از گردشگری روستایی به دلیل برخی از منافع است که گردشگری به‌طور بالقوه می‌تواند بر روی نواحی روستایی داشته باشد. طبق نظر رابرتز و هال^۱ این منافع می‌تواند به شرح زیر خلاصه شود:

- رشد، تنوع و تثبیت اقتصادی از طریق ایجاد اشتغال در مشاغل مرتبط با گردشگری؛
- ایجاد درآمد مازاد در بخش کشاورزی، صنایع دستی و بخش خدمات؛

^۱. roberts and hall

• فرصتی برای واقعی کردن ارزش اقتصادی محصولات غذایی خاص و باکیفیت و بهره‌برداری از خانه‌های بدون استفاده و رهاشده؛

• گسترش ارتباطات اجتماعی مخصوصاً از انزوا خارج ساختن نواحی و گروه‌های اجتماعی دورافتاده‌تر؛

• فرصتی برای ارزیابی میراث فرهنگی و اثرات آن، محیط‌زیست و هویت آن (Lorio & Corsale, 2010).

همچنین این نکته را باید در نظر داشت که نواحی روستایی نیاز به توسعه‌ی گردشگری دارند زیرا گردشگری مکانیسم مناسبی برای اجتماعات فقیر روستایی برای رسیدن به کاهش پایدار فقر از طریق افزایش ریسک‌پذیری، ایجاد اشتغال و درآمد می‌باشد. نواحی روستایی با توجه به وضعیت استقرار جغرافیایی و نوع جاذبه‌ها، گردشگران مخصوص به خود، از گردشگران خانه‌های دوم، روزانه، اکوتوریسم، مخاطره‌آمیز و کشاورزی گرفته تا گردشگری سلامت را به خود جذب می‌نمایند. صنعت گردشگری در تنوع‌بخشی به اقتصاد محلی نیز نقش بسزایی دارد. خصوصاً در مناطقی که مهاجر فرستی و خروج نیروی کار مشهود است، در صورتی که از توان‌های توریستی برخوردار باشند، توسعه فعالیت‌های گردشگری اگر توأم با ایجاد امکانات، تأسیسات و تسهیلات برای مسافران و گردشگران باشد، می‌تواند علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمدزایی، به سبب جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و دولتی، جذب امکانات، توسعه زیرساخت‌ها و خدمات و درنهایت بهبود زندگی ساکنان این نواحی و توسعه همه‌جانبه^۱ در این مناطق گردد. گردشگری موجب اشتغال مستقیم و غیرمستقیم افراد می‌شود. بیشتر شرکت‌هایی که به صورت مستقیم اشتغال‌زایی می‌کنند، آن‌هایی که کارکنانشان با گردشگران در تماس هستند به صورت مستقیم با تجربه‌های گردشگری سروکار دارند، هتل‌ها، کارکنان مراکز تفریحی و فروشگاه‌ها، کارکنان خدمات غذایی، شرکت‌های هواپیمایی، شرکت‌های کشتیرانی، آژانس‌های گردشگری که در این بخش کار می‌کنند، از جمله واحدهایی هستند که با شرکت‌هایی که در این صنعت به طور غیرمستقیم اشتغال‌زایی می‌کنند، در تماس هستند. شرکت‌هایی که مواد و ملزومات مورد نیاز رستوران‌ها را تأمین می‌کنند، شرکت‌های ساختمانی که هتل‌ها تولیدکنندگان به آن‌ها وابسته‌اند که از نظر درآمد به صورت غیرمستقیم برای نهادهای گردشگری اشتغال‌زایی می‌نمایند. به طور کلی در صنعت گردشگری اشتغال‌زایی به صورت مستقیم و غیرمستقیم موجب می‌شود، درصد بالایی از نیروی کار به استخدام درآمد (اعرابی و همکار: ۱۳۸۲).

بر اساس چنین زمینه اشتغال‌زایی است که سازمان جهانی جهانگردی (WTO)، صنعت گردشگری را بزرگ‌ترین سازمان یا نهادی می‌داند که رویکردی انسانی به کار می‌گیرد. همچنین معاونت سیاحتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز به این نکته تأکید می‌کند که در مقابل ورود هر شش گردشگر خارجی، برای یک نفر در کشور اشتغال ایجاد می‌شود.

پس توسعه صنعت گردشگری می‌تواند، موجب ازدیاد دفاتر مسافرتی و مؤسسات اقامتی شود و با افزایش میزان حمل‌ونقل و جابجایی مسافر و فعال کردن بازار فروش صنایع‌دستی، در مجموع جریان اقتصادی مثبت و سالمی را ایجاد نماید و ضمن رونق صنعت داخلی و ایجاد اشتغال، ارزآوری قابل توجهی را به همراه داشته باشد. فراهم کردن فرصت اشتغال برای کارکنان ماهر و نیمه ماهر به علت کاربرد بودن این صنعت است و ایجاد اشتغال برای بیکاران فصلی و نیمه فصلی در مناطق گردشگری و قابلیت جذب نیروهای مازاد در بخش‌های کشاورزی و صنعت از ویژگی‌های اشتغال در صنعت گردشگری است (سینایی، ۱۳۷۷).

لین (۱۹۹۴) سه ویژگی مهم برای مناطق روستایی برمی‌شمرد. نخستین ویژگی مربوط به تراکم جمعیت و اندازه محل اسکان در این مناطق است. دومین ویژگی این مناطق استفاده از زمین و اقتصاد بر پایه کشاورزی است. سومین ویژگی مربوط به ساختار اجتماعی سنتی در این مناطق است؛ بنابراین شرایط طبیعی، مورفولوژیک، عناصر اقلیمی همراه با ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محیط روستا اشکال گوناگون و متنوعی از روستاها را به وجود آورده‌اند. این وجه تمایز وجوه گوناگون از روستاها خود خالق جاذبه‌هایی است که گردشگران روستایی را به بازدید از این مناطق علاقه‌مند می‌کند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱). تنوع فرهنگی و مناظر طبیعی روستاها زمینه بسیار مهمی را برای توسعه گردشگری فراهم می‌آورد و از آنجایی که این نواحی دارای توانمندی‌های بالقوه و

1. Comprehensive Development.

پتانسیل‌های فراوان برای توسعه گردشگری می‌باشد، می‌توان انواع گوناگونی از توریسم در نواحی روستایی را برشمرد که در ذیل به سه گونه مهم و پرکاربرد آن اشاره شده است:

الف - گردشگری طبیعی: گردشگری طبیعی، نوعی گردشگری مسئولانه به نواحی تلقی می‌گردد که ضمن حفاظت از طبیعت افزایش، رفاه مردم محلی را به همراه می‌آورد. این نوع توریسم، به‌طور عمده در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی قرار دارد (رضوانی، ۱۳۸۷). از جمله جاذبه‌های طبیعت‌گردی روستایی می‌توان به فعالیت‌های ورزشی مانند کوهنوردی، پیاده‌روی، انواع فعالیت‌های اسکی، پرواز باکایت، تماشای مناظر طبیعی، گردش و پیک‌نیک، بازدیدهای علمی و انواع اکو توره‌های مختلف مانند تمشک چینی، فندق چینی، گلاب‌گیری و ... در مناطق روستایی اشاره کرد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹).

ب - گردشگری فرهنگی: این نوع از گردشگری از رایج‌ترین اشکال گردشگری است که در سراسر جهان انجام می‌گیرد که هر ساله تعداد زیادی از گردشگران را به خود جذب می‌کند (رضوانی، ۱۳۸۲). این نوع گردشگری دامنه بسیار وسیعی دارد؛ اما مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: بازدید از موزه‌ها و کتابخانه‌ها، بناهای تاریخی و باستانی، بناهای مذهبی، معماری سنتی، قصرها، گورستان‌های قدیمی، جشنواره‌ها، جشن‌ها و آیین‌ها، رقص‌های محلی، پوشاک محلی، زبان‌ها و گویش‌های محلی، مراسم‌های محلی، صنایع‌دستی و ... (اشرفی و کاظم پور، ۱۳۹۱).

پ - گردشگری کشاورزی: این نوع گردشگری بیشتر به محصولاتی مربوط می‌شود که به‌طور مستقیم از زمین کشاورزان به دست می‌آید و همچنین شامل اقامت در مزرعه، کمپ، منزل کشاورز، بازدیدهای آموزشی و در کل شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌های گردشگری در مزرعه می‌باشد که کشاورزان به همراه خانواده خود به گردشگران علاقه‌مند خدمات ارائه می‌کنند. در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت‌های سنتی کشاورزی در تعامل می‌باشند و یا در آن شرکت می‌کنند (شریف‌زاده و مراد نژادی، ۱۳۸۱).

ویژگی نواحی روستایی، منابع و بسترهای گسترده‌ای را برای توسعه انواع فعالیت‌های گردشگری فراهم می‌سازد؛ اما وجود این منابع و بسترها به‌تنهایی کافی نمی‌باشد و لازم است با توجه به تقاضای موجود در بازار این منابع و بسترها عرضه شوند و برای اینکه این منابع قابلیت عرضه به گردشگران و بازدیدکنندگان داشته باشند، بایستی این منابع تبدیل به محصول گردشگری شوند تا به‌وسیله آن‌ها قابل مصرف شوند. تبدیل شدن جاذبه‌ها و منابع گردشگری پیش از هر چیز نیازمند برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری و آماده‌سازی زیرساخت‌ها است (فرجی سبکیار و همکاران، ۱۳۹۱).

در دهه‌ی گذشته گردشگری به‌عنوان صنعتی با بیشترین سرعت رشد، توجه زیادی را از سوی دولت‌ها، سازمان‌ها، محققان و مجریان به خود جلب کرده است. گردشگری به‌عنوان بخشی است که می‌تواند از جنبه نظری با کاهش فقر از طریق شناسایی منافع، در توسعه اقتصاد محلی مرتبط شود. اقتصاد محلی با ورود گردشگران حقایق زیر را به خود دیده است:

۱) مصرف‌کنندگان (گردشگران ورودی) به مقصد وارد می‌شوند در نتیجه فرصت‌هایی را برای فروش کالاها و خدمات فراهم می‌کنند (مانند محصولات کشاورزی و صنایع‌دستی) که این کالاها به‌وسیله افراد محلی (فقرا) تولید می‌شوند. درآمد و اشتغال ایجاد شده می‌تواند به کاهش سطوح فقر مخصوصاً فقر درآمدی ساکنین محلی کمک نماید. فقیر کسی است که در فعالیت‌هایی برای کاهش فقر خود شرکت می‌کند. همچنین افراد فقیر می‌توانند فقر خود را کاهش دهند چنانچه درآمدهای حاصل از گردشگری برای حمایت از خدمات بهداشتی و آموزشی که با کاهش فقر ارتباط دارند مورد استفاده قرار گیرد که موجب بهبود رفاه و توانایی‌های آن‌ها می‌شود.

۲) گردشگری فرصت مناسبی برای متنوع سازی اقتصاد محلی است. گردشگری می‌تواند موجب توسعه نواحی حاشیه‌ای و فقیر شود. نواحی دورافتاده، مخصوصاً جاذب گردشگر هستند زیرا جنبه‌های فرهنگی، حیات وحش، چشم‌انداز و ماهیت این نواحی دارای ارزش می‌باشد؛ بنابراین فقر می‌تواند از طریق گردشگری و در نتیجه ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال و فعالیت‌هایی که منجر به ایجاد درآمد

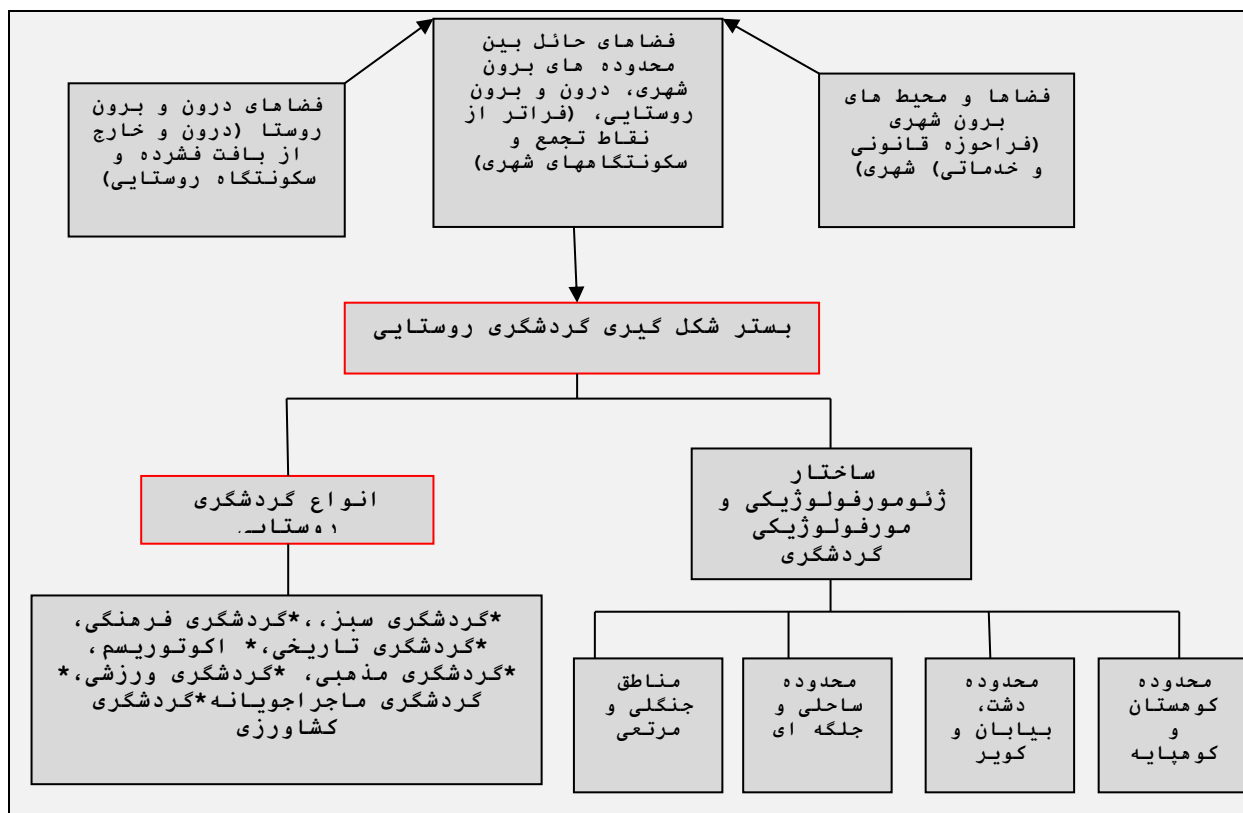
می‌شود، کاهش یابد. برخی مواقع، زیرساخت‌ها و تسهیلات خدمات اجتماعی با استفاده از درآمدهای ناشی از گردشگری ایجاد و یا بهبود داده می‌شوند. با استفاده از چنین تسهیلاتی افراد فقیر نه تنها سطح درآمدهایشان بهبود می‌یابد بلکه رفاه اجتماعی و توانایی‌های آن‌ها نیز ارتقاء می‌یابد.

۳) گردشگری فرصت‌های اشتغال گسترده و کوچک مقیاس را در مقایسه با سایر فعالیت‌های غیر کشاورزی ارائه می‌کند و سهم بالایی از زنان را به فعالیت وا می‌دارد و به فرهنگ و منابع طبیعی ارزش می‌دهد که ممکن است این ویژگی تنها در بین سرمایه‌های اندکی که به فقرا تعلق دارد وجود داشته باشد؛ بنابراین گردشگری فرصت‌هایی را در زمینه ایجاد اشتغال و درآمد به دنبال دارد که می‌تواند به کاهش فقر در گروه‌های آسیب‌پذیری مثل گروه‌های زنان منجر شود.

گردشگری به موجب پتانسیل زیادش در کمک به فقرزدایی روستایی به‌عنوان یکی از راه‌ها و استراتژی‌های معیشتی مهم برای از بین بردن فقر روستایی در تحقیقات توسعه روستایی وارد شده و توجه زیادی را به دست آورده است. در واقع توسعه گردشگری در نواحی روستایی از یک سو می‌تواند ضمن متنوع سازی اقتصاد جوامع روستایی، زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از سوی دیگر وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی (از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی) به شمار آید (اکبری سامانی و همکاران، ۱۳۹۱).

۱-۱۰-۶-۱- انواع گردشگری روستایی

با توجه به مفهوم گردشگری جایگزین و ویژگی‌های آن، گردشگری روستایی یکی از اشکال گردشگری جایگزین می‌باشد. گردشگری روستایی می‌تواند انواع مختلفی از گردشگری مانند گردشگری تاریخی-فرهنگی، طبیعت‌گردی / بوم گردی و گردشگری کشاورزی را در برگیرد. گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از منابع درآمدزا در سطح محلی است که می‌تواند وسیله‌ای برای راه‌یابی به توسعه اقتصادی، در قلمرو ملی باشد. گردشگری روستایی به‌خصوص زمانی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، جایگزین مناسبی برای آن‌ها و راهبردی برای توسعه است. بر این مبنای، دلیل اصلی توسعه گردشگری روستایی اغلب بر پایین بودن سطح درآمد و ارائه فرصت‌های جدید شغلی و تحولات اجتماعی در جوامع محلی است و می‌تواند، امیدهایی را برای کاهش فقر به‌خصوص در نواحی‌ای که به نحوی دچار رکود اقتصادی شده است را فراهم آورد (امیر عضدی، ۱۳۹۲، محمودی، ۱۳۹۸).

شکل ۱-۵- قلمرو و حیطه های در بردارنده گردشگری روستایی

منبع: (صالحی فرد، ۱۳۹۰)

۱-۱۰-۶-۲- اشکال گردشگری روستایی

گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آن‌ها که در بر دارنده آثار مثبت و منفی برای محیط‌زیست روستا (انسانی - طبیعی) می‌باشد. به‌طور کلی گردشگری روستایی را می‌توان از دو دیدگاه مورد بررسی قرار داد: از یک سو روستا و محیط پیرامون آن با فراهم نمودن بستری مناسب، زمینه جذب گردشگران شهری را فراهم نموده تا زمانی را در بستر سنتی روستا به فراغت بگذرانند. از دیگر سو باید گفت اقتصاد روستا که به‌شدت وابسته به زمین است، با به‌کارگیری فعالیت‌های متنوع اقتصادی، می‌تواند قدری تنفس داشته باشد. گردشگری روستایی اغلب به‌جای مقوله‌های دیگری چون طبیعت‌گردی، گردشگری سبز، گردشگری کشاورزی،... بکار برده می‌شود (صالحی فرد، ۱۳۹۰، ۱۹). گردشگری روستایی می‌تواند دربرگیرنده گستره وسیعی از گونه‌های مختلف گردشگری باشد. از این رو می‌توان گفت که گردشگران به دلایل مختلف و با انگیزه‌های متفاوت از نواحی روستایی بازدید می‌کنند و در بسیاری از فعالیت‌ها شرکت می‌کنند و به همین جهت نیز انواع خاصی از گردشگری در نواحی روستایی دیده می‌شود که به شخص مسافر، ویژگی‌های مقصد و انگیزه از مسافرت بستگی دارد (زردان و منصور بهمنی، ۱۳۹۴). لازم به ذکر است که گردشگری روستایی با توجه به ظرفیت پذیری توریست محلی و نیز اهداف گردشگران شامل دامنه‌ای از انواع گردشگری در بستر روستا می‌باشد. در زیر به مهم‌ترین انواع گردشگری روستایی بر اساس ابعاد کلی پرداخته می‌شود:

جدول ۱-۲- انواع گردشگری روستایی

تعریف	انواع گردشگری روستایی
به‌طور عمده در تعامل با داده‌های اکولوژیکی قرار دارد.	گردشگری طبیعی ^۱
مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است.	گردشگری فرهنگی ^۲
نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی، با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعی فوق است، در ارتباط می‌باشد.	اکوتوریسم ^۳
در این نوع از گردشگری، گردشگران با خانواده‌های ساکن در دهکده زندگی کرده و در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می‌کنند.	گردشگری دهکده‌ای ^۴
شکلی از گردشگری است که برخورد دوستانه‌تری از گردشگری سنتی با محیط‌زیست دارد، این نوع از گردشگری با عبارات متفاوتی چون گردشگری بدیل، مسئولانه، ملایم، خوب یا جدید نامیده می‌شود. گردشگری سبز، رویکردی برای توسعه جهانگردی است که جویای توسعه روابط همزیستی با محیط فیزیکی و اجتماعی بستر خود است.	گردشگری سبز ^۵
سفرها و بازدیدهایی که به انگیزه شرکت در یک مسابقه ورزشی و یا تماشای آن صورت می‌گیرد.	گردشگری ورزشی ^۶
گردشگران این نوع از گردشگری شامل افراد و گروه‌هایی هستند که برای استفاده از تغییر آب‌وهوا (با هدف پزشکی و درمانی) استفاده از آب‌های معدنی، گذران دوران نقاهت، معالجه و نظایر آن اقدام به مسافرت می‌کنند	گردشگری درمانی (سلامت) ^۷
یکی از انواع گردشگری‌های مدرن است که اغلب در مناطق بکر و دور از هیاهوی شهری انجام می‌گیرد و می‌توان آن را از مصادیق گردشگری مدرن و به دلیل علاقه‌مندان خاص، گردشگری علایق خاص (SIT ^۹)، نیز قلمداد کرد (Trauer, 2006).	گردشگری ماجراجویانه ^۸
این نوع از جهانگردی یکی از رایج‌ترین اشکال جهانگردی در سراسر جهان است. جاذبه‌های مذهبی، زیارتگاه‌ها و اماکن مقدسه هر ساله تعداد زیادی از جهانگردان را به سوی خود جلب می‌کنند.	گردشگری مذهبی و زیارتی ^{۱۰}
در این نوع از گردشگری روستایی عمدتاً اهداف اجتماعی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و انتقال آن مورد نظر است. دیدار از دوستان، آشنایان و خویشاوندان نیز از نوع جهانگردی اجتماعی بشمار می‌آیند.	گردشگری اجتماعی ^{۱۱} (آشنایان و خویشاوندان)
گردشگری غذا در واقع یک فعالیت عمومی است و فقط شامل خوردن غذا نمی‌شود بلکه همه‌ی جنبه‌های آن را از فروشنده‌های دوره‌گرد گرفته تا رستوران‌های لوکس در بر می‌گیرد، به‌عبارت‌دیگر، هر کسی که به هر	گردشگری غذا ^{۱۲}

1 - Nature tourism -

2 - Cultural Tourism

3 - Eco Tourism

4 - Village tourism

5- Green tourism

6 -Sports tourism

7 -Health Tourism

8 -Adventure Tourism

9 - Special-Interest-Tourism

10 -Religious Tourism

11- Social tourism

12 -Food tourism

تعریف	انواع گردشگری روستایی
شکلی با غذا ارتباط دارد، جزئی از این گردشگری است.	
در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت‌های سنتی کشاورزی در تعامل می‌باشند و یا در آن مشارکت می‌کنند.	گردشگری کشاورزی ^۱

منبع: (محمودی، ۱۳۹۸، با تلخیص از طاهری و همکاران ۱۳۹۱).

۱-۱۰-۷- گردشگری کشاورزی

در ۲۵ سال آخر قرن بیستم اصطلاح اگریتوریسم در ادبیات جهانی ظهور کرد. اگری یا آگرو توریسم از پیشوند agri از اصطلاح لاتین ager به معنای زمین گرفته شده، در حالی که agro اصطلاح یونانی agros به معنای خاک و agrotuomos به کسی که یک زمین دولتی را اداره می‌کند اشاره دارد. این در حالی است که واژه tourism شکلی از فعالیت تفریحی است که فرد دور از محل سکونتش با توجه به نیازهای ادراکی، تفریحی و ورزشی خود انجام می‌دهد. ترکیب پیشوند agri با واژه tourism کلمه جدیدی به معنای فعالیت گردشگری فرد با هدف آشنایی با فعالیت‌های کشاورزی و تفریحی در یک محیط کشاورزی خلق می‌کند (محمودی ۱۳۹۸، رضایی، ۱۳۹۴ به نقل از Sznajder et al, 2009). در واقع گردشگری کشاورزی عبارت است از نوعی گردشگری که در آن گردشگران با خانوارهای روستایی و کشاورزان زندگی نموده و در مورد فعالیت‌های کشاورزی، زندگی در کشتزارها و مناطق کشاورزی خاص (کشاورزی بر روی مناطق تراس‌بندی شده، مزارع تولید نیشکر، باغات کاکائو، باغات تولید آناناس و ... مطالبی را فرا می‌گیرند. در این شیوه، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی بر روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت‌های سنتی کشاورزی در تعامل بوده و یا در آن مشارکت می‌کنند. در مقابل میزبانان نیز با ارائه مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و خدمات به گردشگران ضمن جلب رضایت و ایجاد آرامش در آن‌ها، سبب کسب درآمد برای خود می‌شوند. گردشگری کشاورزی پدیده‌ی تازه‌ای نیست و در طول ده سال گذشته به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش پیدا کرده و آینده‌ای رو به رشد نیز برای آن پیش‌بینی می‌شود. در اتحادیه اروپا اگریتوریسم شامل سیاست‌های کشاورزی، اجتماعی و اقتصادی بوده و از آن به‌عنوان توسعه اقتصادی چندبعدی زمین‌های کشاورزی و مناطق روستایی نام‌برده می‌شود. امروزه اگریتوریسم به‌عنوان راهی برای توسعه بیشتر کشاورزی و مناطق روستایی، شامل دانش وسیعی در زمینه‌های اقتصادی، بازاریابی و مدیریت می‌شود (Gil Arroyo Zoto & Polena, 2013).

گردشگری کشاورزی، می‌تواند به هرگونه کار و جذابیت گردشگری که بر اساس کار کشاورزی است، تعریف شود. این بخش به‌واسطه کاهش درآمد از فعالیت‌های کشاورزی رشد کرده است (اطهر، ۱۳۹۲). گردشگری کشاورزی به‌عنوان یک کسب‌وکار یا فعالیتی است که بازدیدکنندگان را دعوت می‌کند تا به مزرعه یا مراعات بروند و از تجارب کشاورزی و منابع طبیعی بهره‌مند شوند (Kuhlen et al, 1998). گردشگری کشاورزی که گاه گردشگری مزرعه نامیده می‌شود، گونه‌ای از گردشگری روستایی است که در ارتباط مستقیم با کشاورزی در نواحی روستایی قرار دارد. گردشگری کشاورزی انعکاسی از تدارک فرصت‌های جدید در زمینه‌ایجاد فرصت‌های اقتصادی از طریق گردشگری در مزارع می‌باشد (مرادی و همکاران، ۱۳۹۱ به نقل از جوان و سقایی، ۱۳۸۳). این‌گونه از گردشگری را می‌توان ترکیبی از وضعیت طبیعی و روند کشت و برداشت محصولات کشاورزی به‌عنوان فرصتی در محدوده تجربه گردشگری دانست (ترابی، ۱۳۹۵ به نقل از یزدی و سقایی، ۱۳۸۲). گردشگری کشاورزی فعالیتی برای جذب گردشگران به یک منطقه، برای رسیدن به اهداف کشاورزی است. گردشگری کشاورزی با جذب گردشگران به مناطق روستایی باعث ایجاد شکلی از آرامش روحی و روانی در آن‌ها شده و به دنبال روند رو به رشد نوعی از گردشگری آموزشی و تفریحی است. این نوع از گردشگری از نظر آسیب‌های زیست‌محیطی بسیار کم اثر، آموزش محور و با فعالیت‌های تفریحی شناخته شده می‌باشند (اراجی، ۲۰۱۷).

¹ -Agritourism

Sznajder و همکارانش (۲۰۰۹) سه ویژگی اصلی را برای گردشگری کشاورزی به شرح زیر عنوان کرده‌اند:

- امکان مشارکت عملی در فرآیند تولید محصولات، زندگی خانوار روستایی و همچنین جامعه روستایی.
- آشنایی گردشگر با نحوه تولید محصول. گردشگری کشاورزی شانس آموختن درباره زندگی مردم روستایی، فرهنگ و آداب و رسومشان را به گردشگران می‌دهد.
- توانایی گردشگری کشاورزی در برآورده کردن نیازهای احساسی گردشگران شامل ارتباط مستقیم با حیوانات خانگی، محصولات گیاهی و حیوانی و همچنین نیاز به تجربه یک جو روستایی، سکوت، صداها و بوهای روستا و مزرعه. (رضایی، ۱۳۹۴ به نقل از Sznajder et al, 2009).

گردشگری کشاورزی از جمله راهبردهایی است که در چند دهه اخیر برای متنوع ساختن اقتصاد روستایی و توسعه پایدار روستایی مطرح شده است. اکثر کشورهای جهان این نوع گردشگری را به‌عنوان راهبردی نوین برای توسعه اجتماعی اقتصادی، احیا و بازسازی نواحی روستایی مدنظر قرار داده‌اند (سو، ۲۰۱۱). این امر به‌ویژه در کشورها و مناطقی که گزینه‌های محدودی برای توسعه دارند، بیشتر مورد توجه قرار گرفت است.

در ارتباط با مفهوم گردشگری کشاورزی، تعاریف مختلفی از سوی کارشناسان و نظریه‌پردازان حوزه گردشگری و توسعه روستایی از آغاز شکل‌گیری مطالعات این حوزه ارائه شده است. برای پی بردن به نوع نگاه و درک این پدیده اجتماعی-طبیعی در یک فرآیند زمانی، رجوع به اندیشه نظریه‌پردازان بسیار مهم و اساسی است. در جدول زیر به مفهوم گردشگری کشاورزی در اندیشه نظریه‌پردازان از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۷ پرداخته شده است.

جدول ۱-۳- تعریف گردشگری کشاورزی از دیدگاه نظریه‌پردازان

تعریف	سال	نظریه‌پرداز
گردشگری کشاورزی فعالیتی است که افق‌های جدید را در توسعه روستایی با امکان تأثیر مثبت بر محیط، چشم‌انداز و جلوگیری از کاهش جمعیت روستا می‌گشاید.	۲۰۱۷	لویی ^۱
گردشگری کشاورزی زیرمجموعه‌ای از فعالیت‌های گردشگری روستایی بوده و شامل استراحتگاه‌ها، بازارهای کشاورزی خارج از مزرعه، تورهای کشاورزی غیرانتفاعی در ارتباط با فعالیت‌های اوقات فراغت و مهمان‌نوازی است که گردشگران را به حومه‌های روستایی جذب می‌کند.	۲۰۱۷	محالی اراچی ^۲
گردشگری کشاورزی در واقع تلفیقی از گردشگری با کشاورزی است. گردشگری کشاورزی، کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن را به‌عنوان یک محصول گردشگری ترویج می‌کند. گردشگری کشاورزی همچنین با ارائه آموزش‌ها و مهارت‌های لازم به کشاورزان کمک می‌کند تا آن‌ها دانش فنی مورد نیاز را برای شروع یک کسب‌وکار و مدیریت سرمایه‌گذاری در مزارع خود به دست آورند.	۲۰۱۵	بورلیکار و ونکاترا ^۳
گردشگری کشاورزی از جمله راهبردهایی است که در چند دهه اخیر برای متنوع ساختن اقتصاد روستایی و توسعه پایدار روستایی مطرح شده است. اکثر کشورهای جهان این نوع گردشگری را به‌عنوان راهبردی نوین برای توسعه اجتماعی-اقتصادی، احیا و بازسازی نواحی روستایی مدنظر قرار داده‌اند	۲۰۱۱	سو ^۴
این شکل از گردشگری در این مفهوم، نخست شکل دشوار ولی درعین حال بسیار آرزومندانه به نظر می‌رسد. دومین ویژگی مربوط به کیفیت گردشگری کشاورزی در مقایسه با گردشگری مرسوم، امکان اقتناع نیازهای شناختی انسان در	۲۰۰۹	پرزوبرس و اسکریمگر ^۵

^۱ - Lupi

^۲ - Rohana Mahaliyanaarachchi

^۳ - Borlikar and venkatarao

^۴ - Su

^۵ - Przezborska and Scrimgeour

درون فرآیند تولید مزرعه یا قوم‌نگاری است. سومین ویژگی گردشگری کشاورزی امکان اقتناع نیازهای احساسی انسان از قبیل ارتباط مستقیم با حیوانات اهلی، تولیدات گیاهی و محصولات فراوری شده و نیاز به تجربه رؤیای حومه شهر و هوای روستا است.		
گردشگری کشاورزی؛ یک فعالیت، شرکت یا کسب‌وکاری است که ترکیبی از عناصر اصلی و ویژگی‌های کشاورزی و گردشگری است و تجربه‌ای را برای بازدیدکنندگان فراهم می‌کند. فعالیت اقتصادی را تحریک و درآمد کشاورزان و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد.	۲۰۰۸	بروچ ^۱
یک کشاورز به چند دلیل ممکن است به‌عنوان یک درآمد مکمل سراغ گردشگری کشاورزی و فعالیت‌های تفریحی مبتنی بر کشاورزی برود.	۲۰۰۷	براون و ریدر ^۲
گردشگری کشاورزی در واقع یک شرکت تجاری در هر مجموعه کشاورزی است. تجربه گردشگری کشاورزی می‌تواند شامل فعالیت‌های زیر باشد: تورهای مزرعه، بازدیدکنندگان و تورهای تعطیلات، استراحت بر تپه‌های یونجه، غرفه‌ها و بازارچه‌های کنار جاده‌های منتهی به زمین‌های کشاورزی، بازدید از انبارهای علوفه و ذخیره محصولات زراعی، عملیات شخم زمین، عکاسی و نقاشی، فروش در مزرعه، اردوهای دسته‌جمعی، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، صنایع دستی مرتبط با کشاورزی و هدایا، پروژه‌های عمرانی سکونتگاه‌ها، تورهای راهنمای محصولات کشاورزی، تماشای پرندگان، تورهای بازدید از نهالستان‌ها، مشاهده حیات‌وحش، مسابقات آموزش شکار به سگ‌ها، نمایشگاه کشاورزی تاریخی (کشاورزی میراث)، تله و تیراندازی به اجسام متحرک، مزارع حیوانات وحشی، ماهیگیری هزینه‌ای، مهارت‌های مزرعه و کار در مزرعه، شکار هزینه‌ای، باغ‌وحش و نوازش حیوانات.	۲۰۰۷	جی. توماس چس‌نوت ^۳
کشاورزی را به‌عنوان یک بخش از صنعت گردشگری معرفی می‌کند که بر کشاورزی، زمین، ساختمان، غذا، محصولات فیبری و یک روش زندگی متمرکز است.	۲۰۰۴	دایوس
گردشگری کشاورزی را به‌عنوان یک فعالیت اقتصادی در یک مزرعه، مرتع یا یک زمین کشاورزی که برای تفریح بازدیدکنندگان هدایت شده است معرفی می‌کند که برای مالک درآمد بیشتری را به همراه می‌آورد	۲۰۰۴	جولی ^۴
گردشگری کشاورزی فعالیتی است که شامل داشتن مشتریان گردشگر برای بازدید از فعالیت‌های کشاورزی به‌منظور کسب تجربه، گذران اوقات فراغت، لذت و فرصت‌های آموزشی می‌باشد.	۲۰۰۳	لوبو و دیگران ^۵
گردشگری کشاورزی را فعالیتی تجاری در مزارع کشاورزی یا مراکز دام‌پروری به‌منظور تفریح و آموزش بازدیدکنندگان و تولید درآمد اضافی برای مالکان تعریف می‌کند و معتقد است گردشگری کشاورزی شامل انواع فعالیت‌ها نظیر برپایی غرفه‌ها و فروشگاه‌های کشاورزی، تورهای کشاورزی، کلاس‌های آموزشی در مزارع، نمایشگاه‌ها، جشنواره‌ها، باغ‌های پذیرایی و مهمانی، کمپ‌های کشاورزی، برپایی مراسم و رقص‌های محلی، شکار و ماهیگیری و غیره است.	۱۹۹۹	لوبو و همکاران
فعالیت‌های روستایی که شامل محیط کار مزرعه و عامل عرضه گردشگری به گردشگران می‌باشد. در واقع گردشگری کشاورزی شامل محیط مزرعه و مجموعه‌ای از عناصری است که باعث رونق گردشگری می‌شود.	۱۹۹۷	ویور و فنل ^۶

¹ - Bruch

² - Brown and Reeder

³ - J. Tomas Chesnott

⁴ - Joly

⁵ - Lobo et al

⁶ - Weaver & Fennell

کار در مزارع که عملکرد اولیه فعالیت‌های کشاورزی را با برخی از انواع کسب‌وکار گردشگری تکمیل و حمایت می‌کند.	۱۹۸۵	مورفی ^۱
هر گردشگر یا شرکت مرتبط با تفریح و سرگرمی که روی مزرعه کار می‌کند.	۱۹۷۴	مرکز تحقیقات دارلینگتون

منبع: (محمودی، ۱۳۹۸)

۱-۱۰-۷-۱- ویژگی‌های گردشگری کشاورزی

اولین ویژگی گردشگری کشاورزی این است که در میان افرادی که ریشه در مناطق روستایی دارند و به دلایل مختلفی به مناطق شهری و پیرا شهری مهاجرت کرده است، مشهور شد. هرچند آن‌ها شروع به زندگی در مناطق شهری و پیرا شهری می‌کنند، منتها آن‌ها مناطق روستایی را هرگز فراموش نمی‌کنند. باین‌حال، آن‌ها این تجربیات را دوست دارند و عامل اصلی در این فرآیند آن است که آن‌ها می‌خواهند این تجربیات را به فرزندان و نوادگان خود بدهند؛ بنابراین، کسانی که ریشه و اصالت روستایی خود را فراموش کرده‌اند، می‌خواهند با فرزندان خود آن را تجربه کنند.

دومین ویژگی منحصربه‌فرد گردشگری کشاورزی چیزی است که در مزرعه انجام می‌دهند. این بدین معناست که یکی از اهداف بازدیدکنندگان گردشگری کشاورزی این است که در مزرعه کار کنند و در فرآیند تولید مزرعه درگیر شوند. نکته جالب‌توجه در اینجاست که صاحبان مزارع موظف‌اند تجربیات خود را در زمینه تولید محصولات کشاورزی در اختیار گردانندگان تورهای گردشگری قرار دهند تا آن‌ها برای گردشگران توضیح داده و به آن‌ها آموزش دهند.

سوم ویژگی گردشگری کشاورزی تمایل گردشگران به زندگی با خانواده مزرعه و تجربه زندگی کشاورز است. باین‌حال، گردشگران می‌توانند سبک زندگی کشاورزان را تجربه کنند، اگر مزرعه گردشگری کشاورزی توسط خانواده کشاورزان اداره شود و بازدیدکنندگان در همان خانه زندگی کنند. اگر بازدیدکنندگان در خارج از خانه و در چادر یا ویلاها اقامت داشته باشند، ممکن است قادر به تجربه زندگی خانوادگی زارعان نباشند.

چهارمین ویژگی گردشگری کشاورزی، بازدیدکنندگان انتظار دارند غذاها به‌طور طبیعی تولید شود و آب طبیعی و تازه را در مزرعه بنوشند. چگونه این غذا به‌طور طبیعی تولید می‌شود؟ این غذاها می‌تواند ارگانیک یا غذای آماده شده از فراورده‌های گیاهان و درختانی باشد که به‌طور طبیعی رشد می‌کنند. ماهی گرفته‌شده از آب تازه یک رودخانه یا تالاب، یک غذای طبیعی است. غذای آماده شده از میوه‌ها، نان میوه، گیاهان وحشی یا حیوانات وحشی غذای طبیعی است. دانه‌های ارگانیک، سبزی‌ها، میوه‌ها و سایر محصولات کشاورزی منابع تولید غذای طبیعی می‌باشند.

پنجمین ویژگی منحصربه‌فرد گردشگری کشاورزی، نیاز شناختی مردم برای تفریح در محیط کشاورزی است. باین‌حال، تعداد محدودی از مردم این نیاز را دارند و آماده پرداخت هرگونه مبلغی هستند که نیازشان ارضا شود. آرامش در یک مزرعه، کاملاً با آرامش در یک هتل معمولی و یا اقامت در خانه متفاوت است. در مزرعه بازدیدکننده از محیط سبز، تماس با حیوانات مزرعه، عطر و بوی این حیوانات، غذای تازه و سالم، غذاهای محلی، مهمان‌نوازی کشاورز و خانواده‌اش، هوای تازه، آرامش روستا و محیط اقامتگاه مزرعه بهره می‌برد. باین‌وجود، آیا همه بازدیدکنندگان برای استراحت در خانه مزرعه یا ویلای مزرعه مایل به تجربه سبک زندگی یک مزرعه هستند؟ ممکن است تعداد بازدیدکنندگانی که مایل‌اند در مناطق ممنوعه بخوابند وجود داشته باشد. اکثر بازدیدکنندگان مایل‌اند تا مکان استقرار آن‌ها همانند شیوه زندگی شهری، دارای اتاق خواب، حمام و توالت با استانداردهای معین باشند. باین‌حال از آنجایی که شرکت گردشگری کشاورزی یک سرمایه‌گذاری تجاری است، صاحبان مزرعه گردشگری کشاورزی به همراه عوامل دست‌اندرکار اقامتگاه مزرعه باید در مورد این نیازهای گردشگران کشاورزی تدابیر ویژه‌ای در نظر بگیرند (ارچی، ۲۰۱۷).

¹ -Murphy

ششمین ویژگی گردشگری کشاورزی تعیین موضع آن در مناطق و قلمروهایی است که تا به حال به خاطر گردشگری جمعی مورد استفاده قرار نگرفته‌اند. آرامش و سکون، طبیعت و آشنایی با سنن محلی همه و همه در گردشگری کشاورزی نقش مهمی ایفا می‌کنند (آشفته پور، ۱۳۹۶).

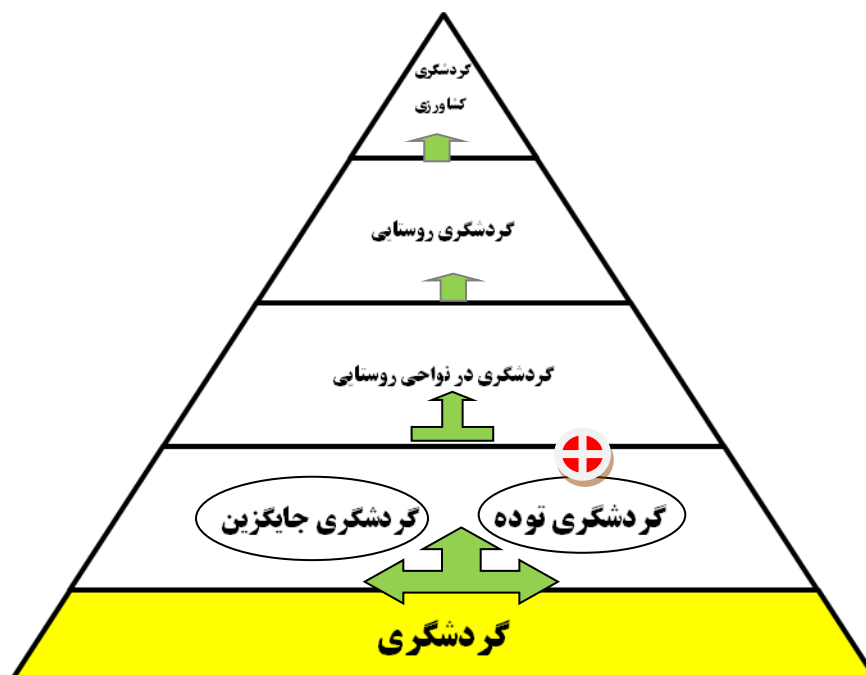
گارسیا و لوپز (۲۰۰۶) از میان مهم‌ترین ویژگی‌های گردشگری کشاورزی به موارد زیر اشاره می‌کنند:

- ۱- گردشگری کشاورزی شامل تطبیق مشترک یا مستقل در خانه صاحب‌خانه می‌باشد؛
۲. تمام اعضای خانواده کشاورزان با حفظ آداب و سنن آن‌ها را در بر می‌گیرد؛
۳. اقامتی توأم با آرامش و به دور از شلوغی را به کمک مردمی مهربان و در ارتباط مستقیم با طبیعت برای افراد (مشتریان) فراهم می‌آورد (Garcia & Lopez, 2006).

در حالی که گردشگری روستایی اصطلاح کلی‌تری است، گردشگری کشاورزی به مجموعه فعالیت‌های تفریحی خاصی اشاره می‌کند که کشاورزان برای بازدیدکنندگان و گردشگران فراهم می‌آورند. این خدمات به گردشگران به‌عنوان مکملی برای منابع اصلی درآمد در نظر گرفته می‌شوند (مرادی، ۱۳۹۱ به نقل از Garcia & Lopez, 2006).

گردشگری کشاورزی تنها شکل قالب گردشگری در یک منطقه جغرافیایی نیست، بلکه شامل دامنه‌ای وسیع از زمینه‌های دیگر گردشگری از جمله؛ اکوتوریسم، گردشگری باغبانی، مهمان‌نوازی، ماجراجویی، گردشگری دهکده، گردشگری نوشیدنی‌ها، گردشگری لبنیات و البته به‌طور کلی بخشی از گردشگری روستایی است که در ارتباط با کشاورزی، جنگلداری، صنایع غذایی و منابع روستایی، فعالیت می‌کند. گردشگری روستایی همان گردشگری کشاورزی نیست؛ زیرا دامنه فعالیت‌ها و عناصر دخیل در آن بسیار گسترده‌تر از گردشگری کشاورزی است. هر چند که هر دو اصطلاح بر زراعت و فعالیت‌های کشاورزی و گیاهان نباتی، تولیدات حیوانی و فرآیند پردازش آن‌ها استوار می‌باشند، اما گردشگری روستایی معمولاً شامل آن دسته از فعالیت‌های انسانی است که مربوط به زندگی در روستا، فرهنگ، دین و هر چیزی است که توسط اصطلاح قوم‌شناسی^۱ قابل درک است، یعنی یک رشته علمی که موضوع تحقیق آن انسان به‌عنوان خالق فرهنگ است. منطقی نخواهد بود که به گردشگری کشاورزی، بدون توجه به گردشگری روستایی توجه کرد. در حقیقت، مزارع کشاورزی که هویت اصلی گردشگری کشاورزی را سامان می‌بخشند، تنها بخش مهمی از مناطق روستایی هستند. پس به جرات می‌توان ادعا کرد که گردشگری کشاورزی تنها بخشی از گردشگری روستایی است. در شکل زیر جایگاه گردشگری روستایی و گردشگری کشاورزی به‌خوبی مشخص شده است.

¹ -ethnography

شکل ۱-۶- جایگاه گردشگری کشاورزی در نظام گردشگری

منبع: (محمودی، ۱۳۹۸، برگرفته از حیدری، ۱۳۹۲، به نقل از Sznajder et al, 2009)

۱-۱۰-۸- گردشگری کشاورزی و توسعه روستایی

در مناطق مختلف جهان، کشاورزی به شیوه‌های گوناگون و بر روی طیف وسیعی از محصولات زراعی و باغی و یا به صورت پرورش انواع دام‌های اهلی صورت می‌گیرد. در برخی از مناطق نیز کشاورزی به صورت سیستم‌های تلفیقی زراعت و دام انجام می‌شود، بنابراین نتیجه این شیوه‌ها و سیستم‌ها در طی قرن‌های متمادی، تطابق بسیار زیاد با محیط و تنوع بیشتر محصولات زراعی، باغی و دامی در مناطق کشاورزی دنیا را سبب شده است. در شرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده، هنوز در روستاها و مناطق کشاورزی، فرآیند توسعه با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است زیرا راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده تا مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست را تأمین نماید. این مسئله باعث شده تا در سال‌های اخیر بار دیگر توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته و با ارائه راهکارها و استراتژی‌های جدید، از معضلات و مسائلی که این نواحی گریبانگیر آن می‌باشند، بکاهد. یکی از این راهبردها که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، حتی در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی هم به همراه داشته، توسعه و گسترش گردشگری و نیز آگروتوریسم در نواحی روستایی است که دارای پتانسیل‌های لازم می‌باشند. آگروتوریسم کلیه فرآورده‌های گردشگری اعم از محیط‌زیست زراعی، محصولات کشاورزی و اقامت در مناطق کشاورزی را در بر می‌گیرد که در مناطق روستایی در جهت توسعه گردشگری روستایی و در نتیجه توسعه روستا خواهد بود. آگروتوریسم در روستاها با جذب گردشگر ضمن اشتغال‌زایی، افزایش درآمد و ارتقاء سطح زندگی ساکنان این مناطق، به حفظ بافت سنتی روستا کمک کرده و همچنین از مهاجرت و کوچ بی مورد اهالی آن به شهرها جلوگیری می‌نماید. در کشورهای برخوردار از گردشگری طبیعی مانند ایران باید آگرو توریسم را نیز ایجاد، توسعه و با اهداف و سیاست‌های کشاورزی همراه و از آن به‌عنوان ابزاری برای حمایت از محیط‌زیست و فرهنگ روستایی استفاده نمود. برخی کشورها این نوع گردشگری را با نام گردشگری سبز می‌شناسند زیرا دارای سه هدف اولیه استفاده بهینه از منابع، حفظ محیط‌زیست و فقرزدایی است (ایمانی، ۱۳۹۶).

۱-۱۰-۹- تأثیر کشاورزی در جذب گردشگر

گردشگری کشاورزی، نوعی از گردشگری محسوب می‌شود که به کشاورزی و زمین زراعی مربوط می‌شود که این اماکن بیشتر در روستاها و نقاط بکر و کوهستانی که به‌طور معمول از چشم‌اندازهای زیبایی نیز برخوردارند واقع شده‌اند، این روستاها و مناطق کشاورزی، جدای از چشم‌اندازهای زیبای خود، برخوردار از فرهنگ‌هایی نیز هستند که جهانگرد امروزی را مجذوب خود می‌کنند (معمومی، ۱۳۸۹). در برخی از کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته، توریسم کشاورزی را توریسم سبز نیز می‌نامند و علت آن مرتبط بودن توریسم کشاورزی با اهداف و سیاست‌های کشاورزی است که به‌عنوان یک ابزار برای حمایت از محیط‌زیست و فرهنگ روستایی در نظر گرفته می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هدف اصلی در نظر گرفتن تمام ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی، زیبایی‌شناسی، تنوع زیستی به‌منظور حفظ یکپارچگی، پایداری و بقا روستا در کنار جنبه‌های تفریحی است. بدین ترتیب راه‌کارهایی که در کشورهای مختلف به‌کاررفته است در زیر آمده است:

- شناخت ارزش‌های بومی و تأکید بر آن به‌عنوان پایه‌های اصلی شکل‌گیری سیستم‌های سنتی با سازگاری بالای اکولوژیک، به‌صورت برگزاری کارگاه‌های آموزشی و بازدیدهای میدانی؛
- حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی به‌عنوان یک اصل در برنامه‌ریزی‌های گردشگری؛
- امکان اقامت گردشگری در فضای کاملاً طبیعی و امکان مشارکت در فعالیت‌های روزانه افراد محلی؛
- شناسایی جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی روستا و ایجاد ارتباط بین آن‌ها از طریق مسیرهای گردشگری؛
- فروش تولیدات و صنایع بومی در نمایشگاه‌ها و بازارچه‌ها به‌منظور کمک به اقتصاد روستا و تشویق افراد بومی در جهت حفظ ارزش‌ها و سنن قدیمی؛
- معرفی مناظر کشاورزی به‌عنوان میراثی ارزشمند و طراحی مسیرهایی به‌منظور حرکت گردشگران به‌صورت اگروتوریسم و معرفی ارزش‌های زیبایی‌شناسی و اکولوژیک آن؛
- مشارکت افراد محلی و بومی در برنامه‌های گردشگری فرهنگی؛
- برنامه‌ریزی و لحاظ کردن تمامی پتانسیل‌های محیط به‌منظور ایجاد جاذبه در جهت جذب گردشگر در تمامی طول سال؛
- ایجاد تنوع اقتصادی در جهت حفظ و تجدید حیات جوامع روستایی؛
- در نظر گرفتن نیاز گردشگران و میزبانان به‌طور همزمان (افراد بومی) و پاسخ به نیاز آن‌ها به توجه به توان سرزمین.

۱-۱۰-۱- کشاورزی و گردشگری روستایی

در طول تاریخ، در بسیاری از نقاط جهان، روستاها همواره به‌عنوان مناطقی برای فعالیت‌های گردشگری و تفریحی مورد توجه قرار گرفته‌اند، به‌نحوی که در حال حاضر، گردشگری روستایی به‌عنوان صنعتی بسیار مهم که به‌سرعت در حال رشد می‌باشد، تبدیل شده است (Hall & Chuang 2001, Roberts, 2013).

امروزه تغییرات با آهنگی پرشتاب‌تر رخ می‌دهند. تغییرات فناوری در دنیای امروزی و به دنبال آن تغییر در دیگر جنبه‌های زندگی، افزایش روزافزون وابستگی‌ها در دنیا، تمرکززدایی جوامع و نهادهای موجود که به دلیل گسترش فناوری اطلاعات، شتاب بیشتری یافته است، تمایل روزافزون به جهانی شدن به همراه حفظ ویژگی‌های ملی، قومی و فرهنگی و بسیاری عوامل دیگر، لزوم درک بهتر از تغییرات و آینده را برای دولت‌ها، کسب‌وکارها، سازمان‌ها و مردم ایجاد می‌کند. که می‌توان آن را به‌عنوان فرصتی برای توسعه گردشگری در بستر آداب‌ورسوم، میراث فرهنگی و جشنواره‌های کشاورزی دانست. در طول تاریخ همواره با مطالعه نیازهای انسان و نگاهی به زندگی دسته‌جمعی در کنار منابع طبیعی، می‌توان به اهمیت و جایگاه کشاورزی برای زندگی بشر پی برد. امروزه در کنار

این نیازهای مهم می‌بایستی به استفاده از فرصت‌های به وجود آمده به بسترسازی و مطالعات کشاورزی، بیشتر به‌منظور تعمیق هر چه‌بهرتر در زمینه راه‌حل‌هایی که بر تولیدات زراعی، صنایع روستایی و در نهایت به‌منظور توسعه گردشگری روستایی تأثیرگذارند بوده توجه کرد تا به‌منظور رسیدن به اهدافی که در آن شالوده و اساس یک جامعه روستایی مناسب را در قالب برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌بیند، به نحوی مطلوب، در گردشگری پایه‌گذاری کرد. با توجه به اینکه توریسم به دلیل کسب درآمد ارزی، ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، از اهمیت بسزایی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه دارد، جای دارد از فرصت‌ها و پتانسیل‌های موجود در بخش کشاورزی بخصوص آیین‌ها و سنن آن به‌عنوان یکی از انواع گردشگری روستایی بر مبنای قابلیت‌های خاص آن در جذب گردشگران داخلی و خارجی با برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌های ملی و بین‌المللی پرداخت (پوریان، ۱۳۹۵). برگزاری جشنواره‌ها، آداب و آیین‌های سنتی و برداشت محصولات کشاورزی، از جمله راهکارهای نیل به اهداف توسعه گردشگری پایدار می‌باشد. با توجه به پتانسیل‌ها و دیگر فرصت‌های گردشگری در مناطق روستایی و با برنامه‌ریزی‌های متنوع همچون اجرای موسیقی و رقص‌های محلی، فروش صنایع دستی بومی، محصولات و فراورده‌های محصولات کشاورزی، غذاهای محلی، بازدید عموم گذاشته و موجب جذب گردشگران و در پی آن حذف واسطه‌ها و رونق بازار و همچنین معرفی دیگر منابع گردشگری منطقه و در پی آن احیا نمودن آیین‌ها، آداب و رسوم محلی، ارزش‌های بومی و رشد اقتصادی منطقه تأثیر بسزایی را داشته باشد.

توسعه گردشگری روستایی و کشاورزی به‌عنوان مکمل کسب‌وکارهای کشاورزی، می‌تواند جایگاه مهم و با ارزشی در اشتغال‌زایی، جذب سرمایه، ایجاد درآمد، جلوگیری از مهاجرت، متنوع سازی اقتصاد و توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع روستایی داشته باشد و به‌عنوان سازوکاری برای تجدید حیات اقتصادی نواحی روستایی مطرح شود. بررسی تجارب کشورها نشان می‌دهد که کشورهای مالزی، فیلیپین، اندونزی، چین و ترکیه که از مقاصد اصلی گردشگری کشاورزی و روستایی در آسیا محسوب می‌شوند؛ توانسته‌اند در این کسب‌وکار پیشرفت‌های چشم‌گیری داشته باشند. چین نیز یکی از نمونه‌های بارز در زمینه توسعه گردشگری روستایی است، از سال ۱۹۹۹ که سال اکوتوریسم چین نام گرفت؛ اداره گردشگری ملی چین برنامه گسترده‌ای را برای توسعه گردشگری روستایی آغاز کرد که یکی از اهداف اساسی این برنامه غلبه بر مشکلات اقتصادی بخش کشاورزی است. اتحادیه اروپا برنامه لیدر، برای پشتیبانی از توسعه گردشگری روستایی را از سال ۱۹۹۱ آغاز کرده و چهارمین برنامه آن (۲۰۰۷-۲۰۱۳) به پایان رسیده است. در اروپا، فدراسیونی برای توسعه ظرفیت‌های گردشگری روستایی فراهم شده است که ۳۵ سازمان بین‌المللی و ۲۷ کشور در توسعه فعالیت‌های این فدراسیون فعال در عرصه گردشگری روستایی اروپا نقش ایفا می‌کنند. در ایالات متحده آمریکا پارک‌های ملی در زمین‌های ملی واقع در نواحی روستایی از نخستین گام‌ها در زمینه گردشگری نواحی روستایی به شمار می‌آید. توسعه‌ی زیرساخت‌های جاده‌ای و مدیریت بازدیدکننده در زمره رویکردهای اصلی این کشور است (شاهی، ۱۳۹۹).

گردشگری روستایی مدت زمانی طولانی است که به منزله ابزار بالقوه توسعه اجتماعی - اقتصادی و تجدید حیات مناطق روستایی در نظر گرفته می‌شود، به‌ویژه روستاهایی که تحت تأثیر کاهش فعالیت‌های کشاورزی به شیوه سنتی قرار گرفته‌اند، بیشتر مورد هدف گردشگری بوده‌اند. مناطق روستایی پیرامونی نیز به‌عنوان مکان‌هایی که دارای جاذبه‌های گردشگری قابل توجه به‌ویژه شیوه‌های زندگی سنتی و ارزش‌های فرهنگی بوده و به‌خوبی می‌توانند پاسخگوی انتظارات و خواسته‌های گردشگران پست‌مدرنیسم باشند، سبب شده است تا توسعه گردشگری روستایی تبدیل به یک سیاست رایج در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه شود (Lonio & Carsale, 2010; Umy 2002).

این در حالی است که به دنبال افزایش جمعیت و فشار بر روی منابع طبیعی، گردشگری نیز اثرات مطلوب و نامطلوبی را بر محیط‌زیست بر جای می‌گذارد. مسائلی از قبیل فرسایش خاک، تغییرات خط ساحلی، نابودی زیستگاه‌های ساحلی، خشک شدن یا آلودگی آب‌های زیرزمینی و به خطر افتادن بهداشت و سلامتی افراد به دلیل ناکافی بودن شبکه‌های دفع زباله و فاضلاب از جمله اثرات منفی توسعه گردشگری است که جوامع انسانی را تهدید می‌کند. در این زمینه، به نظر می‌رسد که بهترین راهکار برای رفع این

مسائل توجه به مباحث پایداری و توسعه پایدار گردشگری باشد. توسعه پایدار گردشگری به عنوان روشی برای مدیریت تمامی منابع قلمداد می‌شود، به شیوه‌ای که بتوان نیازهای اقتصادی و اجتماعی نسل‌های کنونی و آنی را برآورده ساخت و همگنی فرهنگی و سیستم‌های حفاظت زندگی را همراه با افزایش عدالت و مساوات در توسعه، بهبود کیفیت زندگی جوامع و به وجود آوردن کیفیت برتر محیط‌زیست ایجاد کرد؛ بنابراین بهبود مدیریت محیط‌زیستی تسهیلات گردشگری برای کاهش آسیب‌های آن، گام نخست در راستای نیل به اهداف توسعه پایدار می‌باشد (Ebrahi 2008, Gassling et al, 2013). مرور ادبیات نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات اخیر در حوزه گردشگری در سطح جهانی، بر روی تأثیر گردشگری بر محیط‌زیست متمرکز شده‌اند (Allen 1996; al., et Akis 1993; al., et Pizam, 1996; Andereck et & Haralambopoulos al., 2005; Haley et al., 2005; Kuvan & Akan, 2005; Vost & Musa, 2008; Latkova, 2011 & 2005; Tang & Tsai, 2005; Zamani-Farahani 2011). گردشگری پایدار دارای معنا و مفهوم خاصی می‌باشد. گردشگری پایدار بر روابط جاری بین انسان و محیط‌زیست فیزیکی تأکید دارد (McAreevey, 2011). پیدایش این مفهوم در ادبیات گردشگری در نتیجه تلاش به منظور دستیابی به پایداری در تمامی ابعاد توسعه می‌باشد. توسعه پایدار از نظر محیط‌زیستی، غیر مخرب از نظر فنی، متناسب از نظر اقتصادی، پویا و از نظر اجتماعی، قابل پذیرش مردم است (Zargham Borujeni & Nikbin, 2012).

بخش کشاورزی در طول دوره‌های زمانی مختلف، تمدن‌های معاصر و تاریخی متفاوتی داشته است و چشم‌انداز کشاورزی همواره یک عامل اساسی برای ادامه معاش تمدن بشری بوده است (Harlan, 1998). در طول یک قرن اخیر بنا به دلایل مختلف، نظام‌های تولید کشاورزی در سراسر جهان کاهش قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند. رشد سریع شهری، مشاغل سودآوری را برای نسل‌های جدید در مناطق شهری ارائه می‌کند و تقاضای بازار جهانی برای تهیه غذا افزایش یافته است که این عوامل برخی از اصلی‌ترین محرک‌های کاهش فعالیت‌های کشاورزی هستند (Sonnenfield & Oosterveer, 2011). با توجه به این مسئله در دهه‌های اخیر حفظ، نگهداری و مدیریت اماکن بومی، باستانی و مناطق اکولوژیکی توجه جهانی را به خود جلب کرده است، زیرا این میراث پتانسیل قابل ملاحظه‌ای برای کمک به معیشت پایدار افراد محلی، جذب گردشگران و انجام پژوهش‌های علمی را دارند البته این نکته را باید در نظر گرفت که حفظ و نگهداری این مراکز و مناطق همواره با توجه به فرهنگ محلی باشد (Mensah et al., 2014).

در سال‌های اخیر بخش کشاورزی مفهوم جدیدی را به ادبیات میراث فرهنگی اضافه کرده است که میراث کشاورزی نام دارد. در اواخر قرن بیستم، تلاش‌هایی برای ارزیابی مجدد نظام‌های میراث کشاورزی با عنوان مفهیمی مانند محدودیت‌های رشد آغاز شد (Vafadani 2013a) و تولید پایدار غذا به عنوان یک مسئله محوری مورد توجه قرار گرفت (Lichtfause et al., 2011). ارزیابی مجدد کشاورزی مانند یک نظام اکولوژیکی بوده به طوری که تعداد زیادی از گیاهان، جانوران و حشرات را از نابودی حفظ می‌کنند و همانند جمعیت انسانی یک فرایند مستمر می‌باشد و این امر باعث شده است تا کشاورزی در مفهوم جامع‌تری به عنوان کشت بوم در نظر گرفته شود (Gliesmann, 2000). میراث کشاورزی به عنوان نوع بخصوصی از میراث تعریف می‌شود که به طور عمده از شیوه زندگی کشاورزان، تولید و فعالیت‌های کشاورزی تشکیل شده است (Nahuelhual et al, 2014) برخی محققان نیز میراث کشاورزی را به صورت میراث فرهنگی سبک زندگی روستاییان تعریف کرده‌اند (Swinton et al., 2007). با توجه به مطالب اشاره شده می‌توان نتیجه گرفت که مفهوم میراث فرهنگی با محیط‌زیست عجین شده است. در سال ۲۰۰۲ میلادی به منظور حفظ و حمایت از سیستم‌های فرهنگ کشاورزی در سراسر جهان سیستم‌های میراث مهم کشاورزی در سطح جهانی (GLAHS) توسط سازمان غذا و کشاورزی (FAO) معرفی شد. این ابتکار به دنبال حفظ پویایی تمامی نظام‌های میراث کشاورزی و بسیاری از کالاها و خدمات آن‌ها می‌باشد که هدف آن رسیدن به امنیت غذایی و معیشت پایدار برای نسل حاضر و آتی می‌باشد (Koochatkan, 2009). شایان ذکر است، یکی از نقش‌های چند کار کردی کشاورزی، میراث فرهنگی می‌باشد که در ارتباط با امور کشاورزی بوده و مکان‌ها و سایت‌هایی که در ارتباط با فعالیت کشاورزی می‌باشد را در برمی‌گیرد. در این زمینه، کشاورزی نقش دوگانه‌ای را ایفا می‌کند زیرا هم

به‌عنوان تهدیدی برای میراث فرهنگی محسوب می‌شود و هم مسئول میراث فرهنگی می‌باشد. هرچند، مسئولیت بخش کشاورزی در رابطه با حفظ و سرپرستی میراث فرهنگی بیشتر مورد تأکید قرار گرفته است. به همین دلیل بین میراث فرهنگی و کشاورزی رابطه خاصی وجود دارد. ترکیب کشاورزی به‌عنوان فعالیت اقتصادی از یک طرف و نظام کاربری اراضی از طرف دیگر و میراث فرهنگی که حفظ و محدودیت کاربرد اراضی را مدنظر قرار می‌دهد با اینکه میراث فرهنگی منحصراً دارای قوانین حفاظتی استفاده زمین‌های کشاورزی می‌باشد، ولی حفاظت را مدنظر را قرار نمی‌دهند با اینکه میراث فرهنگی منحصراً دارای قوانین حفاظتی استفاده زمین‌های کشاورزی می‌باشد، ولی ضروری است به وجود ارزش‌های طبیعی محیط توجه داشته باشیم (Daugstad et al., 2006). میراث کشاورزی نیز دربرگیرنده جنبه‌های ملموس و غیرملموس میراث در بخش کشاورزی می‌باشد. هرچند، تفکیک بین جنبه ملموس و خیر ملموس دشوار است، ولی در جنبه ملموس میراث کشاورزی می‌توان مناظره چشم‌اندازهای طبیعی محیط‌های کشاورزی و روستایی، بناهای و سکونتگاه‌های بومی، ادوات کشاورزی سنتی مورد استفاده و سیستم‌های آبرسانی بومی را در نظر گرفت و در جنبه ناملموس یا معنوی میراث کشاورزی نیز همان‌طور که در بالا اشاره شد به همه آداب، رسوم، سنت‌ها و جشن‌های مرتبط با کشاورزی، هنرها، دانش بومی مورد استفاده برای انجام فعالیت‌های کشاورزی و از این قبیل اشاره نمود. با توجه به مطالب مطرح شده می‌توان به این نتیجه دست یافت که توجه به گردشگری در اغلب سایت‌های میراث جهانی به دلیل اهمیت فرهنگی و طبیعی آن‌ها اجتناب‌ناپذیر است. رابطه بین حفظ میراث و گردشگری از طریق همزیستی و تنش مشخص شده است (Nuryant, 1999; umbridge, 2007). میراث به‌عنوان جذب گردشگر به کار گرفته می‌شود و گردشگری این پتانسیل را داراست که برای حفظ میراث: در صورت برنامه‌ریزی صحیح، حمایت‌های دولتی و مالی را به ارمغان آورد (Wall 2014, as et al 1999, Peters & Su., 2005). همچنین، گردشگری روستایی می‌تواند به حفظ میراث فرهنگی ملموس و غیرملموس در جوامع روستایی کمک کند (ou et al., 2014). در کشور چین، به دلیل توسعه گردشگری روستایی شمار زیادی از میراث فرهنگی روستایی مخصوصاً صنایع دستی سنتی و میراث شفاهی حفظ شده و بیشتر گسترش یافته‌اند (Gao et al, 2009). ایران از جمله کشورهای مستعد گردشگری در سطح جهان به شمار که در سال‌های اخیر الویت بیشتری را برای توسعه منابع غیرنفتی داده است و گردشگری به‌عنوان یک حوزه اقتصادی مهم برای این بخش شناخته شده است (hmadipour, 2017). ایران کشوری چند قومی و چند فرهنگی است که وجود الگوها و تنوع زبانی، لباسی و غذایی تنوع موسیقی و ادبیات شفاهی در مناطق مختلف و وجود صنایع و هنرهای دستی به میراث فرهنگی ایران ارزشی دو چندان داده است. حفاظت از محیط‌زیست بر اساس اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران وظیفه دولت می‌باشد بنابراین، ضرورت دارد تا نقشی را که منابع وسیع میراث کشاورزی کشور می‌توانند در توسعه گردشگری روستایی با رویکرد پایدار ایفا کند، مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به اینکه حتی توسعه گردشگری هم عواقب محیط‌زیستی منفی دارد، ترغیب و تشویق گردشگری فرهنگی در ایران باید با هدف ایجاد تأثیرات مثبت و به حداقل رساندن تأثیرات منفی صورت پذیرد. خط‌مشی‌های توسعه گردشگری باید اصول و اهداف توسعه پایدار را مورد توجه قرار دهد. دلیل دیگری که باید نقش میراث فرهنگی به‌طور عام و میراث کشاورزی به‌طور خاصی را بر روی گردشگری مورد بررسی قرار دهد، رابطه پیچیده آن با محیط‌زیست طبیعی است که در کنوانسیون حفاظت از میراث فرهنگی و محیط‌زیست طبیعی جهانی یونسکو سال ۱۹۷۲ بیان شده است. این موضوع را بایستی به خاطر داشت که میراث مفهوم بسیار گسترده‌ای دارد که در برگیرنده مناظر طبیعی، سایت‌های باستان‌شناسی و محیط‌زیست ساخته شده و به موازات آن رفتارهای فرهنگی و علمی می‌باشد که با مقوله توسعه پایدار و مدیریت گردشگری ارتباط تنگاتنگی دارد. از این‌رو، با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش سعی بر آن دارد که تأثیر میراث‌های کشاورزی (آیین‌های کشاورزی) را در حفظ پایداری محیط‌زیست گردشگری در سکونتگاه‌های انسانی مورد در کل ایران مطالعه قرار دهد (نعیمی و همکاران، ۱۳۹۷).

پتانسیل‌های توسعه گردشگری روستایی کشور ایران با داشتن تنوع اقلیمی و وجود آثار تاریخی در زمره کشورهای برتر جهان در صنعت گردشگری می‌باشد، اما چنانچه بخواهیم به بازار اقتصادی روشنی در گردشگری خود دست یابیم، بایستی پتانسیل‌های موجود

را به جاذبه تبدیل نموده و با برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری‌های مناسب به جذب گردشگر بپردازیم. هدف از توسعه گردشگری چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح ملی، امکان توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی مقصد است. به همین دلیل، اکثر کشورهای جهان به اهمیت گردشگری در اقتصاد جهانی از نظر نقش آن در درآمد و اشتغال توجه کرده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۷). آب‌وهوای متنوع، تنوع قومی، محصولات کشاورزی و باغی گوناگون در فصول مختلف سال، نحوه زندگی مردم در روستاها، مناظر بکر، آداب‌ورسوم عروسی و عزاداری، جشن‌ها و آیین‌های سنتی، ادوات سنتی کشاورزی، صنایع دستی، نوع پوشش، غذاهای محلی و نحوه پختن نان محلی، جذابیت‌هایی است که می‌تواند گردشگران علاقه‌مند به روستاگردی را به روستاهای ایران راهی کند. بر اساس آمارهای موجود، حدود ۴۰۰ روستا به‌عنوان روستای هدف گردشگری در کشور انتخاب شده‌اند که سرمایه‌گذاری روی هر یک از این روستاها می‌تواند در نهایت به توسعه حوزه روستایی پیرامون آن منجر شود اما این در حالی است که به جز در تعداد معدودی از روستاهای هدف گردشگری در دیگر روستاها نه تنها امکان مشارکت گردشگر مهیا نیست بلکه زمینه جذب توریست را نیز ندارد (رجب‌خانی، ۱۳۹۰). باید توجه داشت که فعالیت گردشگری روستایی باعث اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد می‌شود و با توجه به محدودیت منابع آب‌و‌خاک روستاها، به‌ویژه در ایران می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی جوامع روستایی مطرح شود. چنین نگاهی در بسیاری از کشورها با سیاست‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً ابزاری در راستای حمایت از محیط‌زیست و فرهنگ روستایی است و بنابراین می‌تواند نقش اساسی در توسعه و حفظ روستا داشته باشد. کشور ایران دارای جاذبه‌های متنوع و متعدد گردشگری بوده و از این حیث آن چنان غنی و قوی است که هر گردشگری با هر سلیقه‌ای را راضی و خشنود به مبدأ سفر خود باز می‌گرداند. برداشت محصولات کشاورزی را می‌توان از نظر شیوه و زمان برداشت محصول، که به‌صورت سنتی و سرشار از حس تعاون و تلاش در بین اعضای خانواده و بومیان نمایان است.

گردشگران می‌توانند علاوه بر مشاهده مستقیم برداشت محصولات، حضور در اقامتگاه‌ها، خرید محصولات کشاورزی، بازار بدون واسطه، فرآورده‌ها و صنایع دستی، سوغات و دیگر فعالیت‌ها و محصولات کشاورزی را مشاهده نمایند. بخش کشاورزی برای اینکه بتواند نقش مهمی در فرایند توسعه ایفا کند باید بیش از مصرف مورد نیاز کشاورزان تولید کرده تا خصلت تجاری به خود بگیرد و بتواند پس‌اندازی را برای سرمایه‌گذاری مجدد در بخش خود و یا در بخش صنعت فراهم کند (شکوری، ۱۳۸۸). در این راستا برای توسعه و پس‌انداز بومیان می‌توان به گردشگری و برگزاری جشنواره‌ها اشاره نمود، آیین‌های محلی و مذهبی متعدد و متنوعی در جای جای ایران در زمان برداشت محصول وجود دارد که هر کدام می‌تواند سوغات و جاذبه‌ای در گردشگری روستایی در جهت رونق اقتصادی و بازار کشاورزان باشد (پوریان، ۱۳۹۵).

هر ساله گردشگران زیادی در نقاط مختلف دنیا به روستاها سفر می‌کنند تا تعطیلات و اوقات فراغت خود را به دور از هیاهوی زندگی صنعتی و شهری، در محیطی آرام و به دور از استرس‌ها و فشارهای ناشی از زندگی شهرنشینی به سر برند. از طرفی مردم علاقه‌مند شده‌اند تا بدانند مواد غذایی مورد استفاده‌شان چگونه تولید می‌شود. آن‌ها دوست دارند با کشاورزان و کسانی که در فرایند آماده‌سازی این مواد فعالیت می‌کنند، آشنا شده و در این کار تجربه کسب کنند. کودکان و نوجوانان در این حوزه بیشتر علاقه‌مند هستند و در خصوص کارهای معمولی چون شیردوشی و چیدن محصولات از خود هیجان نشان می‌دهند. کشاورزان و مزرعه‌داران نیز از این علاقه‌مندی استقبال کرده و سعی می‌کنند در دوره شلوغی و ازدحام کار، از گردشگران در سرعت بخشیدن به کارها و کم کردن فشارها بهره‌برند. برای مثال در حال حاضر در استرالیا ۲۸ درصد از کشاورزان در مزارع به فعالیت‌های گردشگری مشغول هستند. با برپا داشتن جشنواره‌ها و برگزاری آیین برداشت و فرآوری محصولات می‌توان پتانسیل‌های اقتصادی را رونق و علاوه بر آن بازار گردشگری داخلی و خارجی خود را رونق بخشیده، با برگزاری جشنواره‌هایی که ریشه در سنت و طبیعت دارند می‌توان فرصت‌های منحصر به فردی که برای توسعه گردشگری، بازاریابی، ایجاد اشتغال و درآمد محسوب می‌شوند با مدیریت، تبلیغات و برنامه‌ریزی مناسب جایگاه لازم را به دست آورد تا از قابلیت‌های این محصول استراتژیک به نحو شایسته بهره‌برداری نماییم. روستاهای ایران به

دلیل اقلیم، اوضاع اجتماعی و اقتصادی، فرهنگ، مذهب و قومیت بسیار متفاوت هستند و شاید به سختی بتوان آن‌ها را در دسته‌بندی‌های مشخص جای داد. این روستاها به سبب تیپ‌های مختلفی که دارند، محصولات متنوع و متفاوت از یکدیگر را تولید می‌کنند. مراسم خاص و مرتبط با کاشت و برداشت محصول در مناطق مختلف به شیوه‌های گوناگون برگزار می‌شود و به تبع آن فرهنگ، رسوم و صنایع دستی ویژه‌ای در هر یک از روستاها می‌توان یافت. این تنوع می‌تواند در گسترش گردشگری کشاورزی و تقویت این شاخه از گردشگری در کشور بسیار مؤثر باشد. جوان بودن جمعیت کشور خاصه در روستا از قابلیت‌های دیگر ایران است که می‌توان از آن بهره برد. با آموزش نسل جوان در روستاها و ترغیب آن‌ها به پرداختن به مشاغل روستایی چون کشاورزی و تولید صنایع دستی، می‌توان با جلوگیری از مهاجرت این افراد به شهر، به ایجاد تعاملی دوسویه میان جامعه میزبان و مهمانان دست یافت. جوانان در آموزش زبان‌های خارجی و اصول خدمات‌دهی استاندارد بهتر هستند و با گسترش گردشگری به حفظ سنت‌ها و مشاغل پدران‌شان ترغیب می‌شوند (پوریان، ۱۳۹۵).

۱-۱-۱- آیین‌های کشاورزی و توسعه گردشگری روستایی

۱-۱-۱-۱- آیین و آیینی‌گری

آیین‌ها، نمود بیرونی باورها و اعتقاداتی است که از فرهنگ جامعه نشئت می‌گیرد. بیهوده نیست که یکی از بهترین راه‌های شناخت فرهنگ جوامع را در توجه به آداب و رسوم، باورها و اعتقادات آن جامعه می‌دانند. باورهایی که در طول زمان در قالب آیین‌ها و مراسمی خاص معنا پیدا می‌کنند و تا آنجا پیش می‌روند که بخشی از زندگی مردمان جامعه را شکل می‌دهد (غضنفری و جوادی، ۱۳۸۸). مراسم آیینی، مذهبی یا قومی از راه‌های اجتماعی - فرهنگی شامل سنت‌ها، رسوم، دانش‌ها و باورهای عامه، اخلاقیات و ارزش‌های پایدار به وجود می‌آیند (پارسی، ۱۳۸۱). این مراسم‌ها در واقع نوعی ارتباط بین انسان، فضا، کالبد و تاریخ برقرار می‌کند (امین زاده، ۱۳۷۹) و از عوامل تقویت‌کننده پیوندهای اجتماعی در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود (یوسفی، آزاد و سلطانی محمدی، ۱۳۹۶). فواید آیین‌ها به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- آیین شکلی از معرفت است.
- ۲- آیین می‌تواند یک روش تعلیم باشد.
- ۳- آیین برای مهار کردن حوادث احتمالی آینده اجرا می‌شود (باران، خشکسالی، جنگ و غیره).
- ۴- آیین می‌تواند سرگرم‌کننده و لذت بخش باشد.
- ۵- آیین غالباً برای بزرگداشت نیروی فوق طبیعی، پیروزی در شکار و... به کار می‌رود (پراکت، ۱۳۸۴).

آیین، مانند زبان، استفاده از ابزار، نمادگرایی و موسیقی؛ از ارکان تشکیل دهنده انسان است. اسناد فرهنگی حاکی از فراگیری و تداوم آیین است. یافته‌های باستان‌شناختی حاکی از آن است که آیین از آغاز بشریت وجود داشته است. یافته‌های زیست‌شناختی انسان نشان می‌دهد که آیین‌گری ویژگی بنیادین رفتار حیوانی است و به فرایندهای تکامل می‌انجامد. پس اندیشیدن درباره آیین تأملی درباره انسان، جامعه و فرهنگ است.

آیین موضوعی نیست که بتوان به سادگی نادیده‌اش گرفت. برخی از آیین‌ها ممکن است کمابیش برای افراد یا جوامع و گروه‌های مشخصی مهم باشند؛ کاتولیک‌های مؤمن همیشه در آیین عشای ربانی شرکت می‌کنند و هیپی‌ها در طول سال به گونه شگفت‌انگیزی زمان، پول و انرژی بسیار صرف آیین می‌کنند؛ اما حتی اگر خود را موجوداتی آیینی یا جامعه‌مان را آیین محور در نظر نگیریم، باز هم قطعاً با آیین در طول زندگی روبه‌رو خواهیم شد. درست مثل طلوع و غروب خورشید. مراسم ازدواج، تشییع جنازه، تولد، افتتاحیه، فارغ‌التحصیلی، جشنواره، رژه، عبادت، هدیه دادن در زیست جهان‌های اجتماعی و شخصی ما نفوذ دارند. آیین‌ها

شخصیت ما را شکل می‌دهند و آداب و رسوم مختلفی را تجربه می‌کنیم که نشاط‌آور یا کسل‌کننده، استعمارگرانه یا توانمندسازانه، خلاقانه یا رو به زوال اند. اندیشیدن به آیین به معنای کاوش در جایگاه، قدرت و ظرفیت آن در جامعه و زندگی ماست.

آیین‌ها برای کسانی که در دنیای صنعتی مدرن و پست‌مدرن غرب بالیده‌اند، به‌گونه‌ای چشمگیر از منظر فرهنگی و فکری به حاشیه رانده شده است. از نظر تاریخی، تأثیر آیین پروتستان و دوره روشنگری به سوءظن نسبت به آیین انجامید. آیین، در مقایسه با علم، عقل و بازار، اغلب همچون روشی نسبتاً بی‌اثر برای تعامل با جهان تمسخر شده است. از سوی دیگر، در مباحث انتقادی اخیر درباره ماهیت و پروژه مدرنیته، آیین به‌نوعی در حال بازگشت است و علاقه‌مندی جدیدی به ظرفیت خلاقانه، انتقادی و دگرگون‌کننده آیین در سطح عمومی به وجود آمده است. اندیشیدن به آیین، تأمل درباره نگرش‌ها و فرض‌هایی است که الهام‌بخش فرآیند مدرنیته‌اند.

ادموند لیچ، انسان‌شناس اجتماعی، در مقاله‌ای درباره «آیین»، به این نتیجه نسبتاً ناامیدکننده رسید که رایج‌ترین اختلاف به‌چگونگی استفاده از واژه آیین و شیوه درک برگزاری آن برمی‌گردد. در آن زمان، درباره اینکه آیین چه می‌کند، یا آیا اصلاً کاری می‌کند؟، اتفاق نظر کمی وجود داشت. در دهه‌های بعد، مسائل حتی بسیار پیچیده‌تر شد. حرکت زنبورها، زانو زدن کشیش؛ پوشیدن لباس‌های رنگارنگ در مسابقات فوتبال، وقت استراحت در اداره؛ تولد در بیمارستان و سخنرانی در مجلس؛ تماشای تلویزیون و نگهداری از باغ؛ انتظار در ایستگاه اتوبوس در ویجیتا یا شرکت در کابوکی در توکیو؛ جشن تولد و رژه در روز استقلال آمریکا در چهارم جولای و موارد دیگر در قالب آیین مفهوم‌پردازی، تحلیل و نظریه‌پردازی شده‌اند. به نظر می‌رسد در محاصره آیین‌ها قرار داریم و تأمل درباره سرشت، نقش و جایگاه آیین در جامعه، فرهنگ و دین ذهن بسیاری از اندیشمندان برجسته در علوم انسانی و اجتماعی را به خود مشغول کرده است. به‌طور کلی، «آیین» نوعی کنش جدا افتاده نیست، بلکه بیشتر کیفیتی کنشی است که به‌طور بالقوه خود را در انواع رفتارها نشان می‌دهد. آیین در نگاهی کلی مناسب دینی و غیردینی، سنتی و جدید، توصیه شده و فی‌البداهه، انسانی و غیرانسانی را در بر می‌گیرد و در شماری از آیین حوزه‌های فرهنگی دیگر، مانند تفریح، بازی، اجرا و تئاتر نیز موجود است. اگر آیین کنش است، پس ایده نیز هست، چیزی که می‌اندیشیم. آیین پیش از هر چیز کنش است.

مطالعات آیین در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ به‌عنوان حوزه‌ای در خور توجه پدید آمد که بر پژوهش‌های اولیه رفتارشناسی، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ و پدیدارشناسی ادیان استوار بود و از توجه حوزه‌های میان‌رشته‌ای به موضوعاتی همچون برگزاری، تجسم، اقتدار، قدرت و خلاقیت اثر می‌پذیرفت. پرسش‌های بنیادینی که مطالعات آیین را شکل می‌دهند نسبتاً روشن است: آیین چیست؟ چه کاری انجام می‌دهد؟ آیا آیین مفید است؟ انواع مختلف آیین کدام است؟ آیا آیین حد و مرز سنتی و محافظه‌کارانه دارد یا خلاق و تحول‌گرا است؟ (رضا پور، ۱۳۹۷)

۱-۱۱-۲- آیین‌گری

مفهوم آیین‌گری یکی از بنیان‌های مهم مطالعه آیین‌هاست، اگرچه این اصطلاح معانی و کاربردهای متفاوتی دارد. نخستین کسانی که به‌گونه‌ای نظام‌مند به این مفهوم پرداختند رفتارشناسان بودند. آیین بیشتر به دین و امور قدسی، روحانی و متعالی که از بیشترین اهمیت برخوردارند، مربوط می‌شود. ممکن است عجیب به نظر آید که بحث درباره آیین را با رفتار حیوانات و دیدگاهی رفتارشناختی آغاز کنیم از نظر فرهنگی، آیین را معمولاً میان فعالیت‌ها و توانایی‌هایی همچون زبان، عقل و استفاده از نمادها و ابزار که انسان را از سایر حیوانات جدا و متمایز می‌سازد جست‌وجو کرده‌اند؛ بنابراین، پژوهش رفتارشناسی حول آیین‌گری حیوانات نشان می‌دهد که آیین عاملی است که ما را با خویشاوندان فیزیولوژیکی مان پیوند می‌دهد.

لیوت هوارد و فردریک کرکمن، به وفور کلماتی همانند رقص، جشن، بازی، ژست، نگرش، شوخی، صحنه، اجرا، ایما و اشاره و آن را به کار می‌بردند. آیین چیزی نیست که فقط انسان‌ها (و حیوانات) به آن مشغول باشند، بلکه راهی برای ارزیابی اوضاع و شرایط است.

آیین هم کنش و هم ایده است و این موضوع آن را مبهم می‌سازد. از سویی، برای اندیشیدن به صورت انتقادی و تحلیلی به آیین، نیاز است این دو بعد (کنش و ایده) را از هم جدا نگه داریم. آیین به‌عنوان یک مقوله، همان برگزاری آیین نیست و پژوهشگران برای ارائه تعریف و مفهومی شفاف بسیار اندیشیده‌اند، به طوری که برخی از آنان ادعا می‌کنند ایده با مقوله آیین موضوعی کاملاً علمی و مملو از سرگیری ها و تصورات جهان غرب است و به هیچ‌وجه تصویری از پدیده‌ای واقعی را ارائه نمی‌دهد.

آیین، به نوبه خود، در نظریه‌ها به‌طور گسترده همچون کنشی ارتباطی شناخته شده است که حرکات، اعمال و سخنان آن اغلب شیوه‌ای برای ارسال پیام‌های غیرزبانی است به عبارتی، آیین شکلی از گفتار است. این امر بدین معناست که این، مانند ارتباط شفاهی، نیاز به تفسیر دارد و مانند تکلم در معرض ابهام‌ها، سوءتفاهم‌ها و فریب کاری هاست. علاوه بر این، همانند شکل‌های زبانی ارتباط، آسان نیست که دقیقاً بگوییم آیین‌ها چگونه عمل می‌کنند (رضا پور، ۱۳۹۷).

۱-۱۱-۳- نظریه آیین‌گری

نظریه آیین‌گری کوششی است برای تبیین وجود و شکل‌گیری ویژگی‌های کالبدشناختی و رفتاری حیوانات. رفتارشناسان دو پرسش کلیدی را مطرح می‌کنند: چگونه این رفتارها پدید آمدند؟ هدف این رفتارها چیست؟ به‌طور خلاصه، رفتارشناسی مسلم می‌انگارد که آیین‌گری فرایندی انتخابی است که ارسال پیشرفته اطلاعات سودمند تکاملی و حالات عاطفی را ممکن می‌سازد. به باورهای کسلی و از نظر رفتارشناسی، آیین‌گری را می‌توان سازمان‌دهی با جهت‌دهی رفتارهای عاطفی و انگیزشی تحت فشار انتخاب طبیعی برای سازگاری تعریف کرد. بدین ترتیب، آیین‌گری اهدافی را دنبال می‌کند که عبارت‌اند:

از الف) بهبود ارسال پیام‌های بهتر و روشن‌تر از لحاظ درون‌گونه‌ای و دیگرگونه‌ای؛

ب) برانگیختن یا تحریک الگوهای کنشی کارآمدتر در دیگر افراد؛

ج) کاهش خطر درون‌گونه‌ای؛

د) به کار رفتن به‌عنوان سازوکارهای پیوند اجتماعی یا جنسیتی.

در رفتارشناسی، مفهوم آیین‌گری به فرایندی اشاره دارد که طی آن آیین‌های حیوانات پدید می‌آید و شکوفا می‌شود. رفتاری که کارکرد نظریه آیین‌گری بر الگوهای تضاد حالات عاطفی درونی مبتنی است. اندیشمندان بر این باورند که مراسم حیوانات برای مدیریت اختلاف‌های عاطفی پدید می‌آیند، اختلاف‌هایی که از ابهام‌های درون نزاع‌ها برآمده‌اند. این نزاع‌ها خود از دو یا چند گرایش رفتاری به وجود می‌آیند که ممکن است به مشکلاتی منجر شوند. برای اینکه رفتارشناسان الگوهای رفتار «آیین‌گری» بنامند، از برخی ویژگی‌های برگزاری مناسک انسان‌ها به‌ویژه ماهیت دارای سبک، تکرار شونده، برگزاری و کلیشه‌ای بسیاری از مناسک و مراسم استفاده می‌کنند. آیین‌گری انسان برای اینکه رفتارشناسان برخی از الگوهای رفتاری را آیین‌گری بنامند، نگرش‌های جدیدی به مناسکی که ما انسان‌ها برگزار می‌کنیم به وجود آوردند. علم رفتارشناسی ادعا می‌کند که آیین‌گری بخشی از میراث زیست‌شناختی بشریت است.

به‌طور کلی، آیین‌گری موقعیت‌های مناقشه‌ای و رفتار تهاجمی از طریق رقابت‌ها و دوئل‌ها، سازوکاری برای کنترل اجتماعی محسوب می‌شد. ماکس گلاکمن در زمینه پژوهش‌های مردم‌نگارانه خود در آفریقا، چنین اعمالی را «مناسک شورش» نامید، نمایش‌هایی که اجازه می‌داد مناقشه به روی صحنه رود و اجرا شود. آیین و جامعه آیین‌گری کارکرد یا هدفی را دنبال می‌کند که افزایش احتمال بقای گونه‌هاست. این رویکرد کارکردی درباره آیین، در کانون توجه علوم اجتماعی نیز بوده است. در این علوم به‌طور کلی فرض می‌شود که آیین، با توجه به فراگیری، ماهیت جمعی و عمومی بودنش، باید هدفی اجتماعی داشته باشد. آیین، دینی و غیردینی، گروه‌ها را به هم پیوند می‌دهد و با ایجاد و حفظ ترتیبی از معنا، هدف و ارزش، بین آنان هماهنگی به وجود می‌آورد (رضا پور، ۱۳۹۷).

۱-۱۱-۴- گردشگری آیینی

گردشگری آیینی، یکی از شاخه‌های گردشگری فرهنگی است که میراث فرهنگی معنوی و ناملموس را دربر می‌گیرد. آنچه در گردشگری آیینی وجود دارد، باورهایی است که تا امروز به حیات خود ادامه داده است (بیگی، ۱۳۹۸). گردشگری به فعالیت‌های آیینی بسیار نزدیک است (هامون، ۱۹۸۸؛ اسمیت، ۱۹۹۴). بر اساس بررسی‌های هامون (۱۹۸۸)، گردشگری به‌عنوان یک آیین اجتماعی معرفی می‌شود که به بازآفرینی معنایی و دور شدن انسان از سبک زندگی روزمره منجر می‌شود (کیم و دیگران، ۲۰۱۳). گردشگری مراسم آیینی است به‌گونه‌ای که:

۱- در بسیاری از موارد گردشگری زمانی را در بر می‌گیرد که به دور از زندگی معمول و پیش‌پاافتاده روزمره سپری می‌شود. درواقع استعاره‌های دور شدن و تغییر و خلاص شدن در اعمال و زبان گردشگری در طول سال‌های شکل‌گیری آن مرکزیت داشته‌اند؛

۲- گردشگری به خلق موقعیت‌های ویژه‌ای بین دو حد متفاوت از فضاها، روزمره زندگی و کار تمایل دارد. این فضاها ممکن است نشاط‌آور یا مقدس باشند؛

۳- رفتارهای گردشگران در این مکان‌ها اغلب با رفتارهای روزمره‌شان متفاوت است. آن‌ها کارهای مختلفی را انجام می‌دهند و لباس‌های متفاوتی می‌پوشند. نمایش‌های گردشگری برنامه زمان‌بندی آن‌ها را بهم ریخته و اغلب فعالیت‌های جدید و متفاوت باعث ایجاد حالت ذهنی متفاوتی در آن‌ها می‌شود (حیرت، خوشی، خستگی، هیجان، فروتنی و غیره). اشیاء، متون، اجراها، دلبستگی‌ها، مفاهیم یا فعالیت‌های گوناگون سبب ایجاد چنین حالت‌های می‌شوند؛

۴- گردشگران اغلب هنگام بازگشت به زندگی روزمره از لذت نوعی حس گذار برخوردار می‌شوند. این امر می‌تواند طیفی از انباشته شدن نوعی اعتبار بیشتر که غالباً به فرد دنیا دیده داده می‌شود یا مصرف‌کننده تجربه‌های تجمل‌آمیز یا گذار روحی، فکری یا تجربی به یک وضعیت ارتقا یافته یا بهبود یافته جدید از ذهن را در بر می‌گیرد. در برخی موارد ممکن است سفر هر سه نوع گذار را در بر داشته باشد (بیگی، ۱۳۹۸).

این آیین‌ها به حکم جاری بودن در زمان، ضمن برخورداری از ارزش‌های تاریخی، هر ساله حجم وسیعی از گردشگران را به خود اختصاص می‌دهند. این نوع خاص از گردشگری آیینی نام دارد. آنچه که در گردشگری آیینی وجود دارد، باورهایی است که تا امروز به حیات خود ادامه داده است. مشاهده آداب و رسوم به همراه کشف حقیقت آیین‌ها و درک چرایی و مفهوم نهفته در پس مراسم- یعنی همان اعتقادات و باورهای جامعه- پاسخ به پرسشی است که ذهن گردشگر آیینی را به خود جلب می‌کند. در بررسی گردشگری آیینی کمتر مشاهده می‌شود که در آن، مکان برگزاری مراسم فاقد اهمیت باشد، به‌طوری‌که با حذف مکان یا ظرف، آیین یا مظهر، هویت و اصالت خود را از دست ندهد. در این حالت مراسم آیینی وابسته به مکان نبوده و می‌توان آن را در هر جایی برگزار کرد؛ اما در طیف وسیعی از گردشگری آیینی، آداب و سنن وابسته به بستری هستند که این آیین‌ها در آن جاری می‌شوند. به‌عبارتی دیگر، باورها در حکم روح مکان بوده و به آن حیات می‌بخشند. مکان‌ها به‌واسطه آیین‌ها مهم و آیین‌ها لازمه حیات مکان‌ها می‌شوند (غضنفری و جوادی، ۱۳۸۸). باورهای آیینی ایران به دو گروه اصلی تقسیم می‌شوند. نخستین گونه به سیکل سالانه فستیوال‌های فصلی در فصول چهارگانه یعنی رابطه کلی انسان با بوم قرار دارد. آیین‌های گروه دوم مانند بیماری‌ها و مهار کردن حوادث احتمالی هستند که زمان مشخصی ندارند. آیین باران خواهی از جنس گروه دوم است که در زمان خشکسالی اجرا می‌شود (عارف و رؤفی،

۱۳۸۹). آیین‌ها عموماً مربوط به تغییر فصل و بر اساس الگوی تولد، رشد، بلوغ، مرگ و تولد دوباره بنا شده‌اند (براکت، ۱۳۸۴). بسیاری از آیین‌ها مربوط به وضعیت اقلیمی ایران و خشکسالی‌های پی‌درپی بوده است.

۱-۱۲- میراث کشاورزی

امروزه نیازهای گوناگون انسان به طبیعت، بر کسی پوشیده نیست. طبیعتی که روزبه‌روز توسط انسان دستخوش تغییراتی می‌شود که بسیاری از آن‌ها نقشی اساسی در تخریب محیط‌زیست و نابودی کره زمین دارند. از این‌رو حفاظت از تنوع زیستی و طبیعی و مناظر به جامانده از گذشته امری ضروری است. از سویی دیگر، حفاظت از تنوع زیستی تنها شامل حفاظت از سرزمین‌های بکر و دست‌نخورده نیست، بلکه حفاظت از محیط‌های نیمه طبیعی را که تحت نفوذ انسان قرار گرفته‌اند، نیز در بر می‌گیرد. منظرهایی مانند زمین‌های زراعی، جنگل‌های دست‌کاشت و مراتع تحت مدیریت که انسان در گذر زمان آن‌ها را به وجود آورده و به‌صورت پایدار از آن‌ها نگهداری کرده است (په‌بودی، ۱۳۹۳). پیش از آنکه ابزارآلات کشاورزی به شکل امروزی ابداع شوند، انسان‌ها از شیوه‌های کشاورزی سنتی بهره می‌جستند؛ شیوه‌هایی که سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل و سبب خلق محیطی منحصربه‌فرد در سرزمین‌های مختلف می‌شده‌اند. مناظر کشاورزی سنتی که توسط مردم بومی و جوامع محلی خلق شده‌اند، محصول تعامل دیرپای انسان و طبیعت‌اند. فرایندهای تکاملی طبیعی و فرهنگی خاصی که در شکل‌گیری مناظر کشاورزی سنتی دخیل بوده، باعث شده توازنی پویا میان اجزای طبیعی و فرهنگی منظر برقرار شود.

تحقیق درباره کشاورزی سنتی نشان می‌دهد که روش‌های بومی در کشاورزی سنتی، از لحاظ بوم‌شناختی، پایه و اساس مستحکمی دارند که بر اساس آن، ضمن بقای منابع طبیعی و فرهنگی، تداوم فعالیت‌های کشاورزی ممکن می‌شود. این شیوه‌های کشاورزی در تمام نقاط مختلف کره زمین بسته به اقلیم و فرهنگ و سنت‌های مردمان آن مناطق متفاوت بوده و تابعی از ویژگی‌های محل و خصوصیات ساکنان آن است. از این‌رو، مناظر کشاورزی سنتی منظرهای چندوجهی هستند. بر این اساس، کشاورزی در اساس، چیزی فراتر از تولید صرف است. اقدامات کشاورزان سنتی از سویی امنیت غذایی جامعه را تضمین می‌کند و از سوی دیگر، به شکل‌گیری و حفظ تنوع کشاورزی، تنوع زیستی و تنوع فرهنگی منجر می‌شود (پرهیزی راد و گیا، ۱۳۹۳). نظام‌ها کشاورزی سنتی، به‌عنوان میراثی از گذشتگان، همواره نقش مؤثری در بقای انسان داشته‌اند و حفاظت از آن‌ها کمک می‌کند تا این نقش ادامه پیدا کند (بذرافشان، ۱۳۹۳)

اطلاعات ما از این نظام‌ها، درک ما را از منظر فرهنگی ناشی از تعامل انسان و محیط‌زیست افزایش می‌دهد و به حفظ و صیانت از موضوع یادشده کمک می‌کند. میراث و منظر کشاورزی با توجه به اهمیت موضوع میراث کشاورزی و همچنین لزوم شناسایی و ارزش‌گذاری منظرهای کشاورزی سنتی، سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد (FAO) در سال ۲۰۰۲، طرحی را با عنوان سامانه‌های میراث کشاورزی جهانی GIAHS برای شناسایی و حفاظت از ابعاد گوناگون میراث کشاورزی راه‌اندازی کرده است (بذرافشان، ۱۳۹۳). طرح یادشده به تقویت و توسعه ظرفیت جوامع محلی و مردم بومی کمک می‌کند تا با به‌کارگیری سازوکارهای درون‌زا و متکی به خود واکنش مناسب در مقابل تغییرات اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نشان دهند (کوه افکن، ۱۳۹۳). برای هزاران سال، جوامع کشاورزان، دامداران، آبی‌پروران و بهره‌برداران از جنگل؛ نظام‌های کشاورزی پیچیده، متنوع و (از نظر محلی) سازگار شده‌ای را بسط و گسترش داده‌اند. این نظام‌ها در طول زمان از طریق آزمون، ترکیب دانش و فناوری بومی و تجربه مدیریت شده‌اند که اغلب منجر به امنیت غذایی جامعه و حفظ منابع طبیعی و تنوع زیستی شده است. نظام‌های میراث مهم کشاورزی (GIAHS) یک ترکیب حیاتی از خدمات اجتماعی، فرهنگی، اکولوژیکی و اقتصادی برای نوع بشر نظام‌ها از منظر فراهم می‌نمایند. این زیبایی‌شناسی نه‌تنها منجر به ایجاد مناظر، که باعث حفظ تنوع زیستی قابل توجه کشاورزی جهانی، اکوسیستم‌های پایدار و

میراث فرهنگی باارزشی نیز شده است. علاوه بر این، این نظامها بهطور پایدار کالاها و خدمات متنوع، امنیت غذایی و معیشتی را نیز برای میلیونها نفر از جمعیت کشاورزان فقیر و خرد فراهم می‌کند. وجود تعداد زیادی از این میراث کشاورزی مهم جهانی در دنیا، گواهی است بر قوه نوآوری و نبوغ مردم محلی در مدیریت و استفاده از منابع محدود، تنوع زیستی، پویایی‌های اکوسیستم و استفاده هوشمندانه از ویژگی‌های فیزیکی مناظر که بهطور سنتی اما با دانش، تجربیات و فناوری‌های در حال تکامل و رشد، عجین شده است. این نظامهای کشاورزی باستانی، پایه و اساس نوآوری و فناوری‌های حال و آینده کشاورزی را شکل می‌دهند. تنوع فرهنگی، بوم‌شناختی و کشاورزی این نظامها هنوز در مناطق مختلف دنیا به‌عنوان یک نظام منحصربه‌فرد کشاورزی قابل مشاهده است. نظامهای میراث کشاورزی مهم جهانی از طریق فرآیند چشمگیر مشارکتی در تکامل نوع بشر و طبیعت و بر اساس تعامل و تشریک مساعی فرهنگی و زیستی طی قرون متمادی پدیدار شده‌اند که نشان دهنده تجربه انباشته مردم روستایی در سراسر جهان است (ایمانی، ۱۳۹۶).

در ایران نیز چند سامانه میراث کشاورزی یا مرتبط با آن که اهمیت آنها در سطح جهانی شناخته شده باشد، وجود دارد؛ مانند سامانه میراثی آبیاری با قنات که ثبت آن در جریان آخرین کنفرانس GIAHIS در سال ۲۰۱۴ توسط سازمان فائو به انجام رسیده است. این نظامها از دیدگاه گردشگری نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ از جمله موضوعات کشاورزی فراغتی (Yang et al., 2010 & Fariner, 2011) و گردشگری کشاورزی (McEntec & A, slen (Barbieri & Valdivia, 2010).

تا پایان سال ۲۰۱۵، تعداد ۳۶ نظام در ۱۵ کشور شامل: الجزایر، جمهوری آذربایجان، بنگلادش، شیلی، چین، اتیوپی، هند، اندونزی، ایران، ژاپن، کنیا، مکزیک، مراکش، پرو، فیلیپین، سریلانکا، تانزانیا، تونس و ترکیه به‌عنوان میراث کشاورزی مهم جهانی ثبت شده‌اند و تعداد زیاد دیگری نیز در حال بررسی برای ثبت در این نظام هستند. در این کشورها روش‌های مدیریت تطبیقی برای کمک به ذینفعان ملی و محلی در راستای حفاظت فعالانه و مؤثر از سیستم‌های میراث کشاورزی خود، توسعه و به کار گرفته خواهد شد (ایمانی، ۱۳۹۶).

برنامه نظامهای میراث کشاورزی با اهمیت جهانی (جیاس) از جمله ابتکارات نوین سازمان فائو برای صیانت پویا از نظامهای کشاورزی سنتی که با تهدیدات مختلفی مواجه هستند، می‌باشد. نظامهای مورد نظر در طول زمان با محیط پیرامون خود انطباق یافته و جوامع محلی دانش و فنون خاص خود را برای شکل دادن به چشم‌انداز و نظامهای آن توسعه داده‌اند. در حال حاضر نیز این نظامها، نقش بارزی در فراهم نمودن امنیت غذایی و معیشت، بهبود کیفیت زندگی و تولید کالاها و خدمات محلی، ملی و بین‌المللی دارند. از نظر فائو نظامهای کشاورزی سنتی که همچنان دوام یافته‌اند برای پایدارسازی معیشتها، حفظ و نگهداری جوامع روستایی، ذخیره دانش و حفظ چشم‌اندازها و تنوع زیستی کشاورزی شکننده، اهمیت فراوانی دارند. ماهیت برنامه مذکور به مضامین و فرآیندهای مورد انتظار در توسعه همه‌جانبه و پایدار روستایی و کشاورزی بسیار نزدیک بوده و در یک راستا قرار می‌گیرند. لذا بازشناسی این همخوانی و ترویج برنامه مذکور می‌تواند به روند توسعه همه‌جانبه و پایدار روستایی و کشاورزی هر کشور کمک قابل توجهی نماید (بهزاد نسب، ۱۳۹۸).

فعالیت‌های زراعی رفته‌رفته هویت محیط را تحت تأثیر قرار داده و عناصر منظرساز را در محیط القا می‌کند؛ این منظرسازی در نهایت، میراث کشاورزی را در پی خواهد داشت. به عبارتی، در اثر ارتباط شخص و محیط و در پی لذت ناشی از آراستگی منظر کشاورزی، منتهایی پدید می‌آیند که علاوه بر ایجاد یا تغییر عناصر کالبدی، فرهنگها و تعاملات اجتماعی را پی‌ریزی می‌کنند؛ حس انسان در قبال طبیعت به‌طور عام و حس او در قبال مناظر به‌طور خاص، جزئی از فرایند رشد فرهنگی به شمار می‌رود و اکتسابی است (اگوستین، ۱۳۸۷). مشاهده مناظر طبیعی (محرک وجه دیداری و بصری) و در معرض عناصر طبیعی قرار گرفتن (محرک حس لامسه، بویایی و شنیداری) می‌تواند عوامل تنش‌زای روان‌شناختی را کاهش داده و رفاه بیولوژیکی را افزایش دهد (نیلی و دیگران،

(۱۳۹۱). در نتیجه، احداث باغ یا مزارع کشاورزی می‌تواند دلایل متعددی داشته باشد؛ از جمله ایجاد مناظر زیبا و البته تولید محصول از این رو، منظر نقش بسیار مهم و گسترده‌ای در شکل‌گیری بسترهای فرهنگی، اکولوژیک، اجتماعی و محیطی دارد؛ و از طرف دیگر می‌تواند منبعی بسیار حیاتی برای بهره‌برداری و توسعه فعالیت‌های اقتصادی باشد، در ساخت فرهنگ‌های محلی نقش اساسی داشته باشد و زیرساختی حیاتی در ایجاد میراث فرهنگی و محیطی دانسته شود. منظر شالوده‌ای است که به یکپارچگی هویت منطقه‌ای می‌انجامد و بخش مهمی از کیفیت زندگی مردم در سراسر دنیا است (منصوری و حبیبی، ۱۳۸۹). جدای از نقشی که منظر کشاورزی به عنوان عنصری وحدت بخش در نظام‌های اجتماعی ایفا می‌کند، سنت‌های ساخت و خلق محیط کالبدی را نیز شکل می‌دهد. علاوه بر موضوعات یادشده، باید به این نکته توجه داشت که کشاورزی سنتی خود دربردارنده فنون، تکنیک‌ها و علوم بود که در طول سالیان طولانی و بسته به نیاز بشر، پدید آمدند و تکامل یافتند؛ بنابراین، به عنوان الگوهای نوآورانه، نمادی از خلاقیت بشر در ارتباط با محیط پیرامون در طول زمانی طولانی هستند.

بنا بر گزارش شورای بین‌المللی یادمان‌ها و محوطه‌های تاریخی (ایکوموس) در سال ۲۰۱۰، منظر کشاورزی ثبت شده در فهرست میراث جهانی را از لحاظ تیپولوژی می‌توان به هفت گروه تقسیم کرد: ۱. منظر پاکستان؛ ۲. منظر مرتبط با محصولات اقتصادی حیاتی مانند گندم و برنج؛ ۳. منظر مرتعی مرتبط با جوامع کوچ نشین؛ ۴. منظر باستانی دارای آثار تاریخی، ۵. منظر کشاورزی با ارزش‌های زیبایی‌شناسی منحصربه‌فرد ۶. منظر دارای زیرساخت‌های کشاورزی سنتی؛ ۷. منظر کشاورزی که تمام یا مجموعه‌ای از ویژگی‌های گروه‌های قبل را دارا هستند (جمالی، ۱۳۹۳).

به موازات فعالیت‌های ایکوموس در جهت حفاظت از میراث کشاورزی،^۱ GIAHS نیز به وضع معیارهایی پرداخته است که مطابق آن‌ها می‌توان موارد میراث کشاورزی ارزشمند را شناسایی نمود. از این دیدگاه مناظر کشاورزی که واجد ارزش میراثی هستند می‌توانند تأمین‌کننده امنیت غذایی با حیاتی برای بشر بوده باشند، یا در پی شکل‌گیری آن‌ها تنوع زیستی در منطقه پدید آمده باشد یا نظامی شامل دانش بومی و سنتی باشند که شاهدهی بر تعامل میان انسان و طبیعت پیرامون محسوب گردند. این مناظر همچنین می‌توانند فرهنگ‌ها و نظام‌های ارزشی و نهادهای اجتماعی را تشکیل داده باشند و یا منظر خشکی یا آبی را شکل داده باشند که در آن انسان با محیط اطراف هماهنگ و همکار بوده باشد (<http://www.fao.org/giahs/>) جهانیز و همکاران، ۱۳۹۵).

ماهیت برنامه عمل صیانت از سایت‌های جیاس به مضامین و فرآیندهای مورد انتظار در توسعه همه‌جانبه و پایدار روستایی و کشاورزی بسیار نزدیک بوده و در یک راستا قرار می‌گیرند. در این صورت، پیگیری جدی برنامه جیاس می‌تواند به روند توسعه همه‌جانبه و پایدار روستایی و کشاورزی هر کشور کمک قابل‌توجهی نماید. از آنجاکه کشور ما نیز در دهه جاری به این برنامه پیوسته است، بازشناسی اهمیت جیاس در رابطه با توسعه روستایی و کشاورزی کشور و استفاده از این فرصت برای اهداف مرتبط با روستاها از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد.

سایت‌های جیاس، نمایش ارتباطات پیچیده حیات انسانی با سرزمین خاص خود، چشم‌اندازهای کشاورزی و فرهنگی و محیط گسترده اجتماعی هستند. نظام‌های میراث کشاورزی با اهمیت جهانی (جیاس) چشم‌انداز قابل رؤیت از زیبایی ظریفی است که تنوع زیستی کشاورزی، زیست‌بوم‌های بهبودپذیر و میراث ارزشمند فرهنگی را با هم ترکیب می‌کند. این سایت‌ها، طی قرن‌ها تعاملات فرهنگی و زیست‌محیطی و هم‌افزایی و آشکار شدن تجربیات متراکم مردم روستایی در سیر فرآیندهای مشخصی از تحولات همسوی نوع بشر و طبیعت، تبلور یافته‌اند. با هدف برقراری تعادل میان حفاظت، انطباق پایدار و توسعه اجتماعی اقتصادی، برنامه جیاس به یافتن راه‌های کاهش تحدیدهایی که کشاورزان با آن مواجه هستند و همچنین ارتقای منافع حاصل از این سیستم‌ها کمک می‌کند. این رویکرد از طریق حمایت همه‌جانبه درصدد فراهم نمودن کمک‌های فنی، ارتقای درک ارزش زنده نگه داشتن دانش کشاورزی پایدار و بهبود

1 - Globally Important Agricultural Heritage Systems

محصولات کشاورزی، گردشگری کشاورزی و سایر سازوکارهای تشویقی و فرصت‌های بازاری می‌باشد. برای آنکه یک نظام تولید کشاورزی بتواند به‌عنوان سایت جیاس معرفی شود باید: (FAO ۲۰۱۴).

اهمیت جهانی آن احراز گردد و برای این امر ۵ معیار ذیل (شکل) اهمیت دارد که عبارت‌اند از:

۱. سیستم‌های کشاورزی که در امنیت غذایی و معیشتی سهیم هستند؛
۲. تنوع زیستی غنی و منحصربه‌فرد کشاورزی؛
۳. دانش و فنون سنتی؛
۴. ارزش‌های قوی فرهنگی و اشکال به‌هم‌پیوسته سازمان‌های اجتماعی و سیستم‌های ارزشی برای مدیریت منابع و
۵. انتقال دانش؛
۶. چشم‌اندازهای بصری بارز که نمایانگر فناوری‌ها و سیستم‌های خلاقانه مدیریت آب و زمین است.

شکل ۱-۷- معیارهای مورد نظر در جیاس

منبع: (بهزاد نسب، ۱۳۹۸)

دلایل و فواید استفاده از نظام‌های دانش سنتی کشاورزی عبارت‌اند از: (Koochafkan, 2014)

۱. این نظام‌ها دانش پایه بوده و مبتنی بر منابع محلی است؛
۲. جایگزین‌های مؤثری برای راهکارهای غربی هستند؛
۳. این نظام‌ها جلوه بصری دارند؛
۴. این گونه نظام‌ها دارای ارزش عمومی بوده و برای مردم محلی جنبه تقدس یافته است؛
۵. هم‌نوایی سنت‌های محلی و ارزش‌های اجتماعی را موجب می‌شود؛
۶. این نظام‌ها بر اساس مشاهدات تجربی و انباشت حقایق با سعی و خطا شکل گرفته‌اند؛

۷. دانش سنتی کشاورزی مبتنی بر داده‌های تولید شده توسط خود بهره‌برداران از منابع می‌باشد؛
 ۸. این نظام‌ها مبتنی بر سری داده‌های بلندمدت در یک مکان هستند.

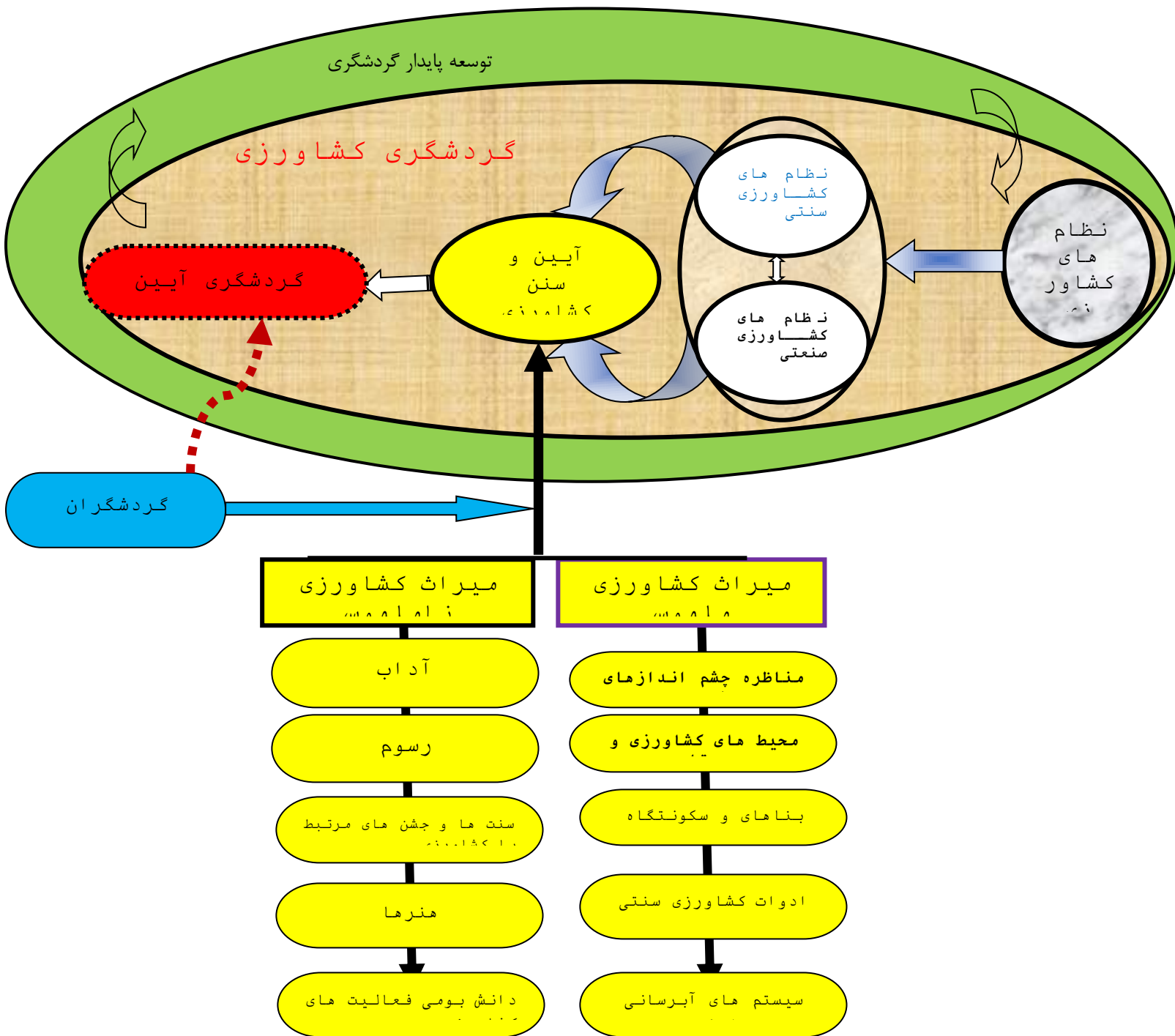
در رویکرد جیاس تلاش می‌شود که با ۵ دارایی موجود در نظام‌های روستایی سازگاری برقرار گردد. این دارایی‌ها عبارت‌اند از: (Koochafkan, 2014)

- ۱- سرمایه طبیعی: خدمات و کالاهای مرتبط با طبیعی (جذب پسماندها، گرده افشا، حفاظت از آب‌های رو، منابع آب، حیات وحش)
- ۲- سرمایه انسانی: مهارت‌ها، دانش، توانایی کار و سلامتی.
- ۳- سرمایه اجتماعی: شبکه‌های عمودی (خیرخواه / ذینفع) و یا افقی (منافع مشترک میان مردم) که ظرفیت مردم برای کار با یکدیگر را افزایش می‌دهد و می‌تواند دسترسی به نهادهای بزرگ‌تر (به‌ویژه نهادهای سیاسی) را تسهیل نماید. سرمایه اجتماعی همچنین روابط میان شرکت‌های بزرگ که می‌تواند هزینه‌های مبادله را کاهش دهد و به شبکه‌های اعتباری غیررسمی خدمات دهد را در بر می‌گیرد. گروه‌های متحد جامعه مدنی می‌توانند به تأثیرگذاری بر تصمیم سازان کمک نموده و تضمین نمایند که خواسته‌های آنان در قانون‌گذاری مورد توجه قرار گیرد.
- ۴- سرمایه فیزیکی: زیرساخت‌ها شامل جاده‌ها، بازارها، مسکن و واحدهای کاری، ذخایر آب و سیستم بهداشتی و ابزار دسترسی به اطلاعات.

۵- سرمایه مالی: منابع مالی نظیر پس‌اندازها و درآمد پولی قانونی که مردم از آن استفاده می‌کنند.

در مجموع یک سایت جیاس در طول زمان با محیط پیرامون خود انطباق یافته و کشاورزان دانش و فنون خاص خود را برای شکل دادن به چشم‌انداز و نظام‌های آن توسعه داده‌اند. همچنین، ظرفیت کنونی و آینده سایت برای فراهم نمودن امنیت غذایی و معیشت، بهبود کیفیت زندگی و تولید کالاها و خدمات محلی، ملی و بین‌المللی برای جامعه خود و جامعه بزرگ‌تر آشکار می‌باشد. بدیهی است که حوزه جغرافیایی مورد نظر جیاس، نظام‌های کشاورزی سنتی است که همچنان دوام یافته‌اند. از نظر فائق این نظام‌ها برای پایدارسازی معیشت‌ها، حفظ و نگهداری جوامع روستایی، ذخیره دانش و حفظ چشم‌اندازها و تنوع زیستی کشاورزی شکننده، اهمیت فراوانی دارند. چنین رویکردی در برنامه جیاس، قرابت و نزدیکی آشکاری با رویکرد به توسعه روستایی دارد. همان‌گونه که نتایج حاصل از بررسی تطبیقی رویکردهای برنامه‌ریزی توسعه روستایی با برنامه جیاس نشان می‌دهد در حداقل ۱۲ موضوع مشخص، برنامه جیاس با توسعه روستایی دارای همخوانی بالایی است. علاوه بر این همخوانی، رویکرد جیاس به صورت عمیق‌تری به معیشت پایدار، تنوع معیشتی، کشاورزی تلفیقی و پایدار و تنوع زیستی به‌ویژه در کشاورزی می‌پردازد. از سوی دیگر برنامه اجرایی جیاس با رویکرد صیانت پویا، بستر قوی‌تری برای پرداختن به توسعه روستایی فراهم می‌کند.

در فضای کنونی و به‌ویژه در کشور ما که توجه به توسعه روستاها در سایه چالش‌های سطوح میانی و ملی ضعیف گردیده و شاهد روندهای منفی در این عرصه هستیم، تقویت برنامه نظام‌های میراث کشاورزی با اهمیت جهانی که پشتوانه عملیاتی بین‌المللی نیز دارد، می‌تواند فرصت بهتری جهت تحقق اهداف توسعه روستایی و کشاورزی کشور در سایت‌های معین فراهم کند و به احیای دانش بومی و حراست از داشته‌های محلی و ذخایر ژنتیک منجر شود (بهزاد نسب، ۱۳۹۸)

شکل ۱-۸- فرآیند توسعه گردشگری روستایی، گردشگری کشاورزی و گردشگری آیین کشاورزی

۱۳-۱- جایگاه روستا و توسعه روستایی در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب

۱-۱۳-۱- برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۶۶-۱۳۶۲)

اولین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی برای سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۶۸ تصویب شد. در این برنامه، توسعه روستایی همانند سه برنامه اول قبل از انقلاب دارای فصل مستقلی نیست و برنامه‌های توسعه روستایی در قالب هدف‌های ملی، عمران منطقه‌ای، کشاورزی و آمایش مد نظر قرار گرفته است (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۷۲). در این برنامه دولت در قالب برنامه‌های اجرایی بخشی و تبصره‌های قانونی به تخصیص اعتبار برای مناطق روستایی پرداخته و بر دو الگوی بنیادی زیر در توسعه روستایی تأکید کرده است:

۱- تأکید بر راهبردهایی که موجب تغییرات مطلوب در ساختار تولیدی اجتماعات روستایی می‌شوند.

۲- افزایش تولید کشاورزی و بهبود معیارهای زندگی کشاورز و خانواده وی.

الگوی اول از طریق بهبود وضعیت مالکیت زمین، اصلاحات ارضی، بهره‌وری از منابع طبیعی بالقوه و سایر فعالیت‌هایی که باید موجب ارتقای وضعیت اقتصادی- اجتماعی در مناطق روستایی شوند پیگیری می‌شود و الگوی دوم مبتنی بر گسترش برنامه‌های نوین کشاورزی و به‌کارگیری تکنولوژی مناسب است. در قالب این برنامه، توسعه در زمینه کشاورزی به عهده وزارت کشاورزی بود که در سال ۱۳۵۶ از ادغام دو وزارتخانه «کشاورزی و منابع طبیعی» و «تعاون و امور روستاها» تحت عنوان وزارت کشاورزی و عمران روستایی تشکیل شده بود و سپس در سال ۱۳۶۲ با تشکیل وزارت جهاد سازندگی بخش عمران روستایی از وزارت کشاورزی منفک و به عهده وزارت جهاد سازندگی گذاشته شد. از جمله اهداف این وزارتخانه‌ها، حرکت به سوی استقلال و خودکفایی کشور، بهبود اوضاع اجتماعی و اقتصادی مناطق روستایی و عشایری، ایجاد زمینه جهت رشد شخصیت انسانی روستائیان از طریق مشارکت و نظارت آنان در فعالیت‌های روستایی و بسیج مردم جهت سازندگی و عمران روستایی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۶). در خلال برنامه اول شاهد تشکیل نهادها و مجموعه‌هایی چون هیئت‌های هفت‌نفره واگذاری زمین و مشاع‌های تولیدی، مراکز خدمات کشاورزی و تعاونی‌های تولید کشاورزی هستیم که تأثیرگذاری مستقیمی بر روند توسعه روستایی داشته‌اند (بیات، ۱۳۷۱). اهداف اصلی این برنامه: برنامه بازسازی و تجهیز بنیه دفاعی و تأمین نیازهای ضروری آن بر مبنای اهداف دفاعی تعیین شده، بازسازی و نوسازی ظرفیت‌های تولیدی و زیربنایی و مراکز جمعیتی خسارت‌دیده در طول جنگ تحمیلی، در چارچوب اولویت‌های برنامه، گسترش کمی و ارتقای کیفی فرهنگ عمومی تعلیم و تربیت و علوم و فنون در جامعه، با توجه خاص نسبت به نسل جوان، ایجاد رشد اقتصادی در جهت افزایش تولید سرانه، اشتغال مولد و کاهش وابستگی اقتصادی، با تأکید بر خودکفایی محصولات استراتژیک کشاورزی و مهار تورم، تلاش در جهت تأمین عدالت اجتماعی اسلامی، تأمین حداقل نیازهای اساسی آحاد مردم، تعیین و اصلاح الگوی مصرف در جهت تعیین نیازهای انسان و جامعه، در جریان رشد و تکامل مادی و معنوی با حفظ کرامت و آزادی انسان، اصلاح سازمان و مدیریت اجرایی و قضایی کشور در ابعاد مختلف، تلاش در جهت امنیت قضایی و تحکیم مبانی نظری و عملی، تساوی عموم در برابر قانون و اجرای عدالت و حمایت از آزادی‌های مشروع فردی و اجتماعی، سازمان‌دهی فضایی و توزیع جغرافیایی جمعیت و فعالیت، متناسب با مزیت‌های نسبی هر منطقه، به استثنای مواردی که ملاحظات سیاسی و نظامی ایجاب می‌نماید (تجلی، ۱۳۸۱).

از طرفی الگوی توسعه در این برنامه ایجاد وضعیتی جدید با تکیه بر سازوکارهای بازار و مشارکت بخش خصوصی، استفاده از ظرفیت‌های بلااستفاده، توجه به بخش کشاورزی و تأکید عمده بر توسعه صنایع سرمایه‌ای و واسطه‌ای از طریق تقویت بنیه‌های تولید داخلی، استفاده حداکثر از ظرفیت‌های معدنی کشور در جهت توسعه صادرات غیر نفتی و همچنین ایجاد ارتباط منطقی با فعالیت‌های بخش صنعت، انجام سرمایه‌گذاری‌های لازم، جهت افزایش امکان صدور نفت و همچنین افزایش تولید فرآورده‌های نفتی، بازسازی واحدهای مسکونی خسارت‌دیده طی سال‌های جنگ تحمیلی، در چارچوب سیاست‌های بازسازی کشور و بهبود روند ساخت مسکن جهت پاسخگویی به نیاز جامعه، بوده است. در این برنامه که مشتمل بر ۲۶ بخش بود، فصل مستقل و مجزا به عمران روستایی اختصاص نداشت. در واقع فصل و یا بخشی به‌عنوان عمران روستایی در این برنامه مد نظر گرفته نشد و از این جهت مشابه برنامه‌های اول تا سوم عمرانی قبل از انقلاب بود. برنامه‌های عمرانی روستایی در بخش‌های مختلف برنامه‌ریزی به‌ویژه کشاورزی، آب، برق، مسکن مخابرات، بهداشت و درمان، پست و... پراکنده بود که در زمینه عمران روستایی، نمونه کامل یک برنامه بخشی محسوب می‌شود. علاوه بر اهداف و سیاست‌های بخشی هر یک از بخش‌های برنامه که بعضاً به عمران روستایی به‌ویژه در زمینه ارائه خدمات زیر بنایی و رفاهی می‌پرداخت، برخی از اهداف و سیاست‌های کلی نیز به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به عمران و سازمان‌دهی نواحی روستایی می‌پرداخت (سازمان برنامه‌وبودجه، ۱۳۷۶).

اهداف و سیاست‌های کلی برنامه اول توسعه در زمینه عمران روستایی شامل:

- ۱- ایجاد رشد اقتصادی در جهت افزایش تولید سرانه، اشتغال مولد و کاهش وابستگی اقتصادی با تأکید بر تولید محصولات استراتژیک کشاورزی و مهار تورم.
- ۲- تلاش در جهت تأمین و ارتقای سطح سلامت افراد تأمین حداقل نیازهای اساس عامه مردم و
- ۳- سازمان‌دهی فضای و توزیع جغرافیایی جمعیت و فعالیت‌ها، متناسب با مزیت‌های نسبی هر منطقه در برنامه پنج‌ساله دوم توسعه (۱۳۷۴-۷۸).

۱-۱۳-۲- برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۷۸-۱۳۷۴)

برنامه پنج‌ساله دوم توسعه کشور در سال ۷۲ تدوین شد و قرار بود برای سال‌های ۷۷-۷۳ اجرا شود ولی به دلیل مشکلاتی که در روند تصویب آن به وجود آمد، با دو سال تأخیر اجرا شد. در این برنامه، برخلاف برنامه اول توسعه یکی از بخش‌های برنامه «عمران روستایی و عشایری» بود که یکی از دو فصل آن به «عمران و نوسازی روستاها» اختصاص یافت. وجود فصل عمران روستایی در این برنامه مانع پراکنده شدن برنامه‌های عمران روستایی در سایر بخش‌ها و فصل‌های برنامه نشده و با توجه به بخشی بودن نظام برنامه‌ریزی بخشی از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه و عمران روستایی در دیگر بخش‌های برنامه پراکنده شده‌اند. (سازمان برنامه‌وبودجه، ۱۳۷۹).

در برنامه پنج‌ساله دوم توسعه کشور، فصل مستقلی راجع به عمران روستایی دیده می‌شود و امکان ارزیابی مشخص اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی آن وجود دارد. نتایج ارزیابی‌ها نشان می‌دهد که این برنامه، حداقل نسبت به برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب اسلامی، به دلیل رعایت نسبی اصول برنامه‌ریزی از لحاظ ترتیب و وضوح اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی و داشتن فصل مستقل عمران روستایی مزایایی دارد. با این حال معایب و نارسائی‌های عمده‌ای نیز در محتوا و عملکرد برنامه عمران روستایی آن

وجود دارد که از بین آن‌ها می‌توان به عدم جامعیت اهداف و برنامه‌های توسعه روستایی به دلیل حاکمیت نظام برنامه‌ریزی بخشی در کشور، نارسائی و عدم هماهنگی و عدم انطباق کامل بین اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی با یکدیگر و همچنین اجرای محدود برنامه‌ها و تحقق نسبتاً کم اهداف کمی اشاره کرد. در مجموع، نارسائی‌های اساسی در محتوای برنامه و عملکرد اجرایی آن باعث شده تا علیرغم تخصیص و هزینه اعتبارات نسبتاً زیاد، باز هم اهداف کمی و کیفی عمران روستایی تحقق چندانی نیابد. به همین دلیل باید با بازنگری برنامه‌های گذشته، در برنامه‌های آتی عمران روستایی اصلاحات لازم به وجود آید.

تأکید بر توسعه صنعت در فضاهای روستایی، مطالعه و طراحی ساختار فضایی مطلوب و تجهیز سلسله‌مراتبی مراکز روستایی مهم‌ترین سیاست‌های توسعه روستایی در این برنامه بوده‌اند.

هدف‌های کیفی این برنامه در فصل عمران روستایی شامل:

- توسعه یکپارچه فضاهای دارای ظرفیت بالقوه رشد روستایی
- بهبود کیفیت زیست، اصلاح ساختار کالبدی و بهبود کیفیت سکونتگاه‌های روستایی
- ارتقاء نقش روستاییان در اداره امور روستاها
- ارتقاء ظرفیت اشتغال‌زایی صنایع کوچک و دستی در محیط‌های روستایی.
- برقراری تناسب بین ارائه خدمات جمعیت روستایی
- اصلاح الگوی استقرار جمعیت در نواحی روستایی
- ساماندهی جمعیت نقاط کوچک و پراکنده روستایی در مراکز جمعیتی با امکانات توسعه
- اصلاح ساختار کالبدی سکونتگاه‌های روستایی
- تنوع‌بخشی به فعالیت‌های تولیدی
- ایجاد شرایط لازم جهت واگذاری امور روستاها به نهادهای مدیریتی و مردمی
- ارتقای مهارت فنی و افزایش بهره‌وری روستائیان.

هدف و الگوی توسعه در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تلاش در جهت تحقق عدالت اجتماعی، رشد فضائل بر اساس اخلاق انسانی و ارتقای کمی و کیفی فرهنگ عمومی جامعه، هدایت جوانان و نوجوانان در افزایش بهره‌وری، تربیت انسانی، رشد و توسعه پایدار اقتصادی با محوریت بخش کشاورزی، اصلاح ساختار نظارتی اجرایی و قضایی کشور، در جهت تحقق اهداف برنامه، تقویت مشارکت عامه مردم، تلاش در جهت کاهش وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای حاصل از نفت و توسعه صادرات غیر نفتی، تقویت بنیه دفاعی کشور، رعایت اصول مصلحت کشور در سیاست خارجی، تلاش در جهت حاکمیت کامل قانون و حفظ امنیت همه‌جانبه، نظم اجتماعی و وجدان کار، نظام دهی و به‌کارگیری تحقیقات، ایجاد تعادل در بخش‌های اقتصادی (تعاونی، خصوصی و دولتی).

همچنین الگوی توسعه در این برنامه: توسعه و بهبود کیفیت شرایط عمومی زندگی مردم، مشتمل بر بهبود توزیع درآمد و ثروت و کاهش ضریب جینی، تأمین بهداشت عمومی و گسترش بیمه همگانی، جهت دادن کمک‌های انتقالی دولت در قالب یارانه‌ها، توجه به مناطق محروم با اولویت اشتغال و بهداشت، اصلاح سیستم مالیاتی، توسعه امنیت قضایی و..

۱-۱۳-۳- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۸۳-۱۳۷۹)

در این برنامه، توسعه و عمران روستایی یکی از فصل‌هاست که در آن متفاوت با برنامه‌های قبلی، ابتدا وضع موجود نواحی روستایی، مشکلات و تنگناهای این نواحی سپس چالش‌های توسعه و عمران روستایی بررسی شده است، در مرحله بعد به ترتیب سیاست‌های استراتژیک، سیاست‌های اجرایی و راهکارهای اجرایی فصل توسعه و عمران روستایی به شرح ذیل ارائه شده است:

- ساماندهی عمران روستاها با توجه به نقش و عملکرد اقتصاد روستایی از طریق تحول ساختاری در نظام تولید، به منظور بهره‌برداری مناسب از منابع و عوامل طبیعی موجود و استفاده از فناوری مناسب

- حمایت از ایجاد دخالت‌های تأمین‌کننده اعتبارات خود، به منظور ارائه تسهیلات به روستاییان و تجهیز منابع جدید به شیوه‌های مختلف

- تجدید سازمان تشکیلات کنونی عمران روستایی برای ایجاد هماهنگی‌های لازم، تمرکززدایی و جامع‌نگری، جلوگیری از فعالیت‌های امروزی مشابه، شفاف کردن وظایف و نقش‌ها، کاهش حیطه‌های تصدی و اجرای فعالیت‌های دقیق

- سطح‌بندی و ارائه خدمات و تجهیز فضاهای روستایی کشور طبق استانداردهای ضوابط خدمات‌رسانی و نتایج طرح‌های مصوب توسعه و عمران منطقه‌ای.

- تهیه و اجرای برنامه‌های راهبردی، ساختاری و عملیاتی به منظور توسعه هماهنگ و یکپارچه مناطق توسعه‌نیافته با استفاده از منابع و امکانات موجود.

گفتنی است در برنامه سوم توسعه متفاوت با برنامه‌های گذشته، امور سازمان‌دهی عشایر در قالب «فصل توسعه و عمران روستایی» گنجانده شد.

هدف و الگوی توسعه در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اهتمام به امر عدالت اجتماعی و اولویت آن به‌عنوان یک هدف و مبنای محوری در جامعه، تأمین حقوق و آزادی‌های مشروع و قانونی همه شهروندان و ایجاد و تقویت فضای مطمئن و قانونمند برای کلیه فعالیت‌ها، واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش‌های خصوصی و تعاونی، حذف انحصارات، تمرکززدایی از ساختار اداری و اقتصادی، هدفمند نمودن سیاست‌های حمایتی دولت، استقرار نظام تأمین اجتماعی، توجه به امر اشتغال و ایجاد حداکثر تحرک و تأمین فرصت‌های شغلی، ایجاد جهش در صادرات غیر نفتی و کاهش وابستگی به درآمدهای حاصل از صدور نفت خام، اصلاح نظام مالیاتی و الگوی توسعه شامل: مرکز کلیه فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت عدالت اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی، رفع محرومیت ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی، مهار تورم و حفظ قدرت خرید گروه‌های متوسط و کم درآمد جامعه، کمک به سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال، اصلاح نظام مالیاتی جهت برقراری عدالت، توسعه و عمران روستاها و توجه به معیشت روستائینان، تشویق سرمایه‌گذاری و کارآفرینی و توسعه فعالیت‌های اشتغال‌زا در جهت کاهش بیکاری، عدم ترجیح بخش‌های خصوصی و تعاونی در برخورداری از امتیازات و دسترسی به اطلاعات، جهش صادرات غیر نفتی و کاهش وابستگی به درآمدهای حاصل از صادرات نفت، افزایش تولید داخلی به‌ویژه در زمینه کشاورزی، آموزش و بازآموزی نیروی انسانی در سطوح مختلف، جذب منابع خارجی و غیره.

از زمره اهداف برنامه سوم (۱۳۷۹ - ۱۳۸۳) که گروه‌های آسیب‌پذیر به‌ویژه روستایی را در بر می‌گیرد، تلاش برای حفظ قدرت خرید گروه‌های کم‌درآمد، فراهم آوردن زمینه‌های اشتغال و تشویق سرمایه‌گذاری و کارآفرینی، اهتمام به توسعه و عمران روستاها و توجه

ویژه به معیشت روستائیان، تأمین امنیت غذایی و خودکفایی در کالاهای اساسی با افزایش تولید داخلی به‌ویژه کشاورزی، گسترش و عمق بخشیدن به روحیه تعاون و مشارکت عمومی و رفع محرومیت‌ها به‌خصوص در مناطق روستایی کشور است (سازمان برنامه‌بودجه، ۱۳۷۹).

۱-۱۳-۴- برنامه چهارم توسعه، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۴-۱۳۸۹)

سیاست‌های کلی برنامه چهارم نیز در قالب ۴ فصل ارائه شده است که عبارت‌اند از:

۱- امور فرهنگی، علمی و فناوری، شامل بندهای ۱ تا ۱۱؛

۲- امور اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی، شامل بندهای ۱۲ تا ۲۷؛

۳- امور مربوط به مناسبت سیاسی و روابط خارجی، شامل بندهای ۲۸ تا ۳۳؛

۴- امور اقتصادی، شامل بندهای ۳۴ تا ۵۲.

عناصر و ابعاد توسعه روستایی در برنامه چهارم، فاصله بسیار زیادی با عناصر و ابعاد توسعه روستایی در معنای حقیقی آن دارد. با نگاهی به اهداف کلی توسعه روستایی در برنامه چهارم می‌توان به عدم جامعیت این اهداف پی برد. درحالی‌که با مرور تجربیات جهانی می‌توان دریافت که از اوایل دهه ۱۹۷۰ توسعه روستایی به‌صورت بهتر و جامع‌تری مورد توجه قرار گرفته است. به‌هرحال در برنامه چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی به علت حاکمیت برنامه‌ریزی بخشی، به توسعه روستایی در قالب بخش کشاورزی پرداخته شده است که آن‌هم بسیار نارساست. درحالی‌که بخش کشاورزی و برنامه‌ریزی جهت توسعه آن، تنها جزئی از توسعه روستایی به شمار می‌آید. در فصل سوم سند ملی توسعه بخش کشاورزی و منابع طبیعی در برنامه چهارم که در حقیقت به بررسی وضع موجود کشاورزی و منابع طبیعی اختصاص یافته است، تنها در کمتر از دو صفحه به بررسی وضع موجود توسعه روستایی پرداخته است؛ اما در این بررسی تنها برخی از جنبه‌های عمران روستایی (نه توسعه روستایی) اشاره شده است. درحالی‌که لازم است طیف وسیعی از ابعاد توسعه روستایی مورد بررسی قرار گیرد تا بتوان در راستای توسعه روستایی گامی برداشته شود. توسعه روستایی عبارت است از دگرگونی در روش‌های تولید و سازمان اقتصادی جامعه و نیز تحول در امور زیربنایی، سیاسی، اجتماعی، مناسبات میان اعضای جامعه و حتی تحول در بینش و گرایش نظری غالب روستائیان نسبت به زندگی، کار و رشد آنان. بنابراین توسعه روستایی صرفاً به معنای برخی از جنبه‌های عمران روستایی نیست.

بخش عمده‌ای از سیاست‌های کلی برنامه چهارم در قالب سیاست‌های کلی برنامه‌های قبلی عیناً وجود داشته و برخی نیز با مضمون و یا مشابه سیاست‌های کلی قبلی بوده است. بعضی از سیاست‌ها نیز تفصیل سیاست‌های کلی برنامه‌های قبل یا خلاصه شده آن‌ها است (سازمان برنامه‌بودجه، ۱۳۷۶).

۱-۱۳-۵- برنامه پنجم توسعه، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۵-۱۳۹۰)

در مجموع پس از بررسی محتوای قانون برنامه پنجم توسعه مشخص شد که در حیطه‌ی روستا در این قانون کلمه روستا و آبادی و مشتقات آن مثل روستایی، روستاها و... به تعداد ۵۸ بار تکرار شده و از مجموع ۹ فصل قانون برنامه پنجم توسعه، در ۶ فصل به مقوله روستا پرداخته شده است. همچنین از مجموع ۲۳۵ ماده از مواد قوانین برنامه پنجم توسعه در ۱۶ ماده به موضوع روستا اشاره شده است. در این بین عرصه عمرانی در روستاها با اختصاص ۳۳/۳۳ درصد از قوانین، مواد و تبصره‌های مرتبط با روستا نشان دهنده

این امر است که این عرصه بیشترین اهمیت از دیدگاه قانون‌گذاران را دارا بوده است و بعد از آن عرصه‌های مدیریتی و اقتصادی هر کدام با اختصاص ۱۷/۷۷ درصد بیشترین اهمیت را داشته‌اند. سایر عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و آموزشی نیز به ترتیب با اختصاص ۱۳/۳۳، ۸/۸۹، ۶/۶۷، ۲/۲۲ درصد در رده‌های بعدی قرار دارند. از جمله نقاط قوت برنامه پنجم، توجه به امور زیربنایی و ساختاری، اقتصادی و مدیریتی در امور روستاها است. از طرفی به نظر می‌رسد از آنجا که فعالیت در تمامی عرصه‌ها نیاز به یک بستر فرهنگی مناسب دارد در این برنامه به فرهنگ کمتر توجه شده است و از این لحاظ فرهنگ مغفول مانده است. همچنین ضعف در بخش آموزش به جامع روستایی باید مورد توجه قرار گیرد (قدیری معصوم و نجفی کانی، ۱۳۸۲).

۱-۳-۶- برنامه ششم توسعه، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۶-۱۴۰۱)

بررسی اسناد بالادستی و قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه و قانون برنامه ششم توسعه کشور نشان می‌دهد که روستاها و نواحی عشایری از جایگاه نسبتاً خوبی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها برخوردارند. در قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه و قانون برنامه ششم توسعه، به‌طور مشخص مجموعاً ۳۳ ماده مرتبط با توسعه روستایی و عشایری وجود دارد. برای نمونه:

۱. جزء «۳» بند «ب» ماده (۲۷) قانون برنامه ششم توسعه که بر تحقق مدیریت جهادی و اصلاح ساختار نظام سیاست‌گذاری و مدیریت روستایی و عشایری، تمرکززدایی و استقرار نظام برنامه‌ریزی محلی تصریح دارد.
۲. جزء «۳» بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه که به وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی حاشیه شهرها اشاره دارد.
۳. جزء «۵» بند «الف» ماده (۲۷) قانون برنامه ششم توسعه کشور مبنی بر «تأمین منابع مورد نیاز برای رشد سالیانه حداقل پنج درصد (۵٪) شاخص‌های برخورداری تعیین شده در ساماندهی عشایر».
۴. جزء «۱» بند «الف» ماده (۲۷)، مبنی بر تهیه ۱۵۰۰۰ برنامه توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی هدف‌گذاری شده طی سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۳۹۸.
۵. جزء «۲» بند «الف» ماده (۶۷) قانون برنامه ششم توسعه که باید تا پایان سال ۱۳۹۸ برای ۸۹ درصد از روستاهای بالای ۲۰ خانوار امکان دسترسی به اینترنت پرسرعت فراهم گردد.
۶. جزء «۷» بند «الف» ماده (۲۷)، «آموزش ۱۰۰ هزار نفر از روستاییان و عشایر به‌عنوان عناصر پیش رو و تسهیلگر در زمینه برنامه‌ریزی محلی، توسعه فعالیت‌های اقتصادی و برنامه‌های فرهنگی، بهبود خدمات‌رسانی، جلب مشارکت‌های مردمی و نظارت بر اثربخشی طرح‌های دستگاه‌های اجرایی».
۷. جزء «۹» بند «الف» ماده (۲۷) مبنی بر تهیه شاخص‌های بافت‌های فرسوده و نابسامان روستایی و تهیه و اجرای طرح‌های بهسازی بافت‌های فرسوده در روستاهای دارای اولویت (مرکزی پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۰).

بررسی‌ها نشان می‌دهد در این برنامه سیاست‌های توسعه روستایی از جنبه مفهومی در انطباق نسبی با اصول برنامه‌ریزی فرانوگرایی قرار دارد. این انطباق در سه اصلی کثرت‌گرایی، حکمروایی و محلی‌گرایی بیشتر است؛ بررسی انطباقی انجام‌شده، نشان داد که در کنار سیاست‌های برآمده از برنامه‌ریزی فرانوگرا، سیاست‌ها و اقدامات توسعه روستایی که متأثر از برنامه‌ریزی نوگرا هستند نیز در برنامه ششم مشاهده می‌شود. این مسئله، نشان از نوعی التقاط‌گرایی اندیشه‌ای در تدوین برنامه ششم دارد؛ سیاست‌های توسعه روستایی برنامه ششم اگرچه از جنبه مفهومی انطباقی نسبی با چارچوب برنامه‌ریزی فرانوگرا دارد ولی هنوز در عمل بر مدار تفکر

برنامه‌ریزی نوگرا اعتقاد و باور دارد. به عبارت دیگر، نظام برنامه‌ریزی مبتنی بر عقلانیت ابزاری و نخبه‌گرایی کارشناس محور، نسخه‌ای از برنامه‌ریزی فرانوگرا را پایه‌ریزی کرده است که در عمل هویت خود را از دست داده است و بیشتر جنبه شعارگونه دارد. در مجموع و بر اساس کلیت نظام برنامه‌ریزی کشور (در تدوین سیاست‌های توسعه روستایی) در حوزه مفهومی، مرزبندی پارادایمی را مورد توجه قرار نداده، در برزخ برنامه‌ریزی نوگرا و فرانوگرا گرفتار شده است (امانی و همکاران، ۱۳۹۸)

۱-۱۴- جایگاه نظام کشاورزی در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب

نگاهی به وضعیت کنونی کشاورزی در عرصه جهانی به وضوح گویای این مسئله است که قابلیت دوام سیستم‌های فعلی تولید محصول کشاورزی، به‌طور چشمگیری مورد چالش قرار گرفته است.

بدین‌سان، توجه به توسعه پایدار کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ضرورت‌های زندگی امروز بشر مطرح است. کشور ما نیز همگام با سایر کشورها، چند صباحی است که توجه به مقوله توسعه پایدار کشاورزی را در رأس امور خود قرار داده است (قدیری، ۱۳۸۲). بررسی پارامترها و شاخص‌های توسعه پایدار در پنج برنامه توسعه پس از انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که توجه به توسعه پایدار کشاورزی در تمامی برنامه‌ها به نحوی از ابتدا لحاظ شده است، اما ضریب توجه به شاخص‌های توسعه پایدار کشاورزی بسیار ناچیز و در بهترین وضعیت نیم بوده است. از طرفی در بین برنامه‌ها، در محتوای برنامه پنجم و ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۴-۱۴۰۰) بیشترین میزان توجه و تأکید بر مقوله توسعه پایدار کشاورزی شده است. پس از آن برنامه‌ی چهارم دارای بالاترین میزان توجه به مقوله یاد شده بوده است. برنامه‌ی اول توسعه پس از انقلاب علی‌رغم این که مقارن با دوران شکل‌گیری رویکرد توسعه پایدار کشاورزی در عرصه جهانی بوده و ملاحظات زیست‌محیطی آن نیز کمتر ارزشیابی گردیده، اما در جایگاه سوم قرار دارد که دلیل اصلی آن تأکید بیشتر بر شاخص‌های اقتصادی و به سبب آثار جنگ تحمیلی و دوران بازسازی پس از آن بوده است؛ اما جامع‌ترین نگاه به بخش کشاورزی در برنامه ششم توسعه دیده می‌شود. چرا که در برنامه ششم توسعه نسبت به برنامه‌های قبلی، نگاهی تخصصی‌تر و ملموس‌تر به بخش کشاورزی داشته است. توجه به تولید و توسعه محصولات راهبردی مبتنی بر فناوری، بهره‌وری، کشاورزی مهندسی، مشارکت جوامع محلی، آمایش سرزمین و مزیت‌ها نسبی بر پایه اسناد فرادست به‌ویژه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به تفکیک زیر بخش‌های اجرایی زراعت، باغبانی، دام و طیور، شیلات، منابع طبیعی، با نیم‌نگاهی کوتاه به مقوله ترویج و آموزش و تحقیقات (تات) و تلاش برای دستیابی به امنیت غذایی، خودکفایی، صادرات و تکمیل زنجیره تولید (توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی و ارتقاء ارزش افزوده محصولات) از نکات بارز برنامه ششم به حساب می‌آید.

در مجموع با ارزشیابی محتوای برنامه‌های توسعه می‌توان گفت هر چند وضعیت کلی محتوای برنامه‌ها حاکی از روند رو به رشد توجه و تأکید بر مقوله توسعه پایدار کشاورزی است اما بر مبنای اصول یکپارچه‌نگری، بررسی‌ها نشان می‌دهد که در محتوای برنامه‌های توسعه به‌طور همسان و برابر، ابعاد سازنده توسعه پایدار کشاورزی مورد توجه واقع نشده است. به‌گونه‌ای که توجه و تأکید بر ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی بیش از بعد اجتماعی توسعه پایدار کشاورزی می‌باشد. از این‌رو در صورت تداوم این جریان، امکان تحقق مطلوب و همه‌جانبه توسعه پایدار کشاورزی دور از دسترس می‌باشد. امری که با توجه به شرایط خاص کشور، فرهنگ اسلامی و جنبه چندبعدی بودن مفهوم توسعه پایدار قابل توجیه نخواهد بود. در نتیجه اصلاح برنامه‌های پنج‌ساله توسعه در آینده از حیث توسعه پایدار کشاورزی امری الزام‌آوری بوده و ارزیابی و شناخت نقاط ضعف و موانع توسعه پایدار کشاورزی باید در قانون برنامه توسعه دیده

شود (افراخته و همکاران، ۱۳۹۲). مسئله‌ای که شاید با تنوع‌بخشی به فعالیت‌های مزرعه در قالب کشاورزی چند عملکردی و فرا تولید گرا به کمک گردشگری توأمان با کشاورزی به آن دست یافت.

۱-۱۵- جایگاه گردشگری در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور قبل و بعد از انقلاب

۱-۱۵-۱- بررسی برنامه‌های گردشگری قبل از انقلاب

تا پیش از پیدایش مدیریت گردشگری، فرهنگ و هنر در سازمان برنامه‌بودجه در سال ۱۳۴۷ ه.ش هیچ موسسه یا سازمانی مسئولیت برنامه‌ریزی مدون را در امر گردشگری به عهده نداشت. به همین دلیل در برنامه اول و دوم عمرانی قبل از انقلاب هیچ برنامه‌ای در خصوص این صنعت وجود نداشت و تنها در برنامه سوم عمرانی (۴۵-۱۳۴۱) بود که گرچه سرفصل مشخص و مستقلی برای گردشگری تعیین و منظور نشد اما خارج از برنامه اقداماتی در خصوص نهادسازی در این صنعت برداشته شده است. نهادینه سازی دولت، اثر خود را در برنامه چهارم عمرانی (۵۱-۱۳۴۶) بجای گذاشت و در این برنامه برای اولین بار در تاریخ برنامه نویسی کشورمان در آن سال‌ها فعالیت‌های گردشگری جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است.

اگرچه برنامه چهارم توسعه در آن سال‌ها به‌عنوان یک برنامه موفق در گردشگری ارزیابی شد و ۸۰٪ اهداف ورود گردشگر تحقق یافت، اما به علت عدم وجود اهداف مشخص در حوزه ایران‌گردی و خاصه تجهیزات مربوط به خدمات گردشگری از جامعیت لازم برخوردار نبود.

برنامه پنجم (۵۷-۱۳۵۲) با اهداف کلان؛ شناخت و معرفی فرهنگ ایران، ایجاد امکانات رفاهی و تأمین وسایل پذیرایی برای گردشگران داخلی و خارجی، آخرین برنامه عمرانی قبل از انقلاب بود. در برنامه پنجم علاوه بر اهداف گردشگران خارجی و ایرانی، برای افزایش انواع تأسیسات گردشگری خاصه ساخت هتل و مهمان‌سرا نیز هدف‌گذاری شده بود. یکی از اقدامات بسیار مهم دولت در برنامه پنجم جهت برنامه‌ریزی گردشگری در سال‌های قبل از انقلاب؛ انعقاد قرارداد طرح گردشگری ایران در سال ۱۳۵۰ بین سازمان برنامه و شرکت توریست کانسالت می‌باشد.

به‌طور کلی محورهای اساسی برنامه‌های صنعت گردشگری در دوران قبل از انقلاب عبارت بودند از:

۱. کسب وجه بین‌المللی و ایجاد ساختار تشکیلاتی و نظام اجرایی جدید به‌منظور اعمال مدیریت و هدایت فعالیت‌های گردشگری.
۲. توسعه خدمات گردشگری از طریق مشارکت با شرکت‌های فعال بزرگ جهانی در عرصه صنعت گردشگری.
۳. شناخت و معرفی جاذبه‌های گردشگری خاصه قطب‌های منطقه‌ای گردشگری کشور.
۴. تشویق و ترغیب مردم برای مسافرت به کشورهای صنعتی خارجی و آشنایی آن‌ها با دستاوردها و تجربیات توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای مذکور (فرزین، ۱۳۸۵).

۱-۱۵-۲- بررسی برنامه‌های گردشگری بعد از انقلاب

۱-۱۵-۲-۱- جایگاه گردشگری در برنامه توسعه اول (۱۳۶۸-۷۲)

اولین برنامه توسعه بعد از انقلاب در سال ۱۳۶۸ آغاز شد. در این سال صنعت گردشگری کشور به دلیل مشکلات ناشی از جنگ تحمیلی و بحران‌های سیاسی اوایل انقلاب در بدترین شرایط در طی چهار دهه اخیر به سر می‌برد. در فاصله بین برنامه عمرانی پنجم و برنامه توسعه اول تعداد گردشگران خارجی وارده به کشور و درآمد ارزی آن به‌طور متوسط در هر سال ۸٪ کاهش می‌یابد به‌گونه‌ای که تعداد گردشگران وارده به کشور در سال ۱۳۶۷ برابر ۷۰ هزار نفر و درآمد حاصله ۲۹ میلیون دلار بوده است. در این سال‌ها بسیاری از تسهیلات و خدمات گردشگری از چرخه فعالیت خارج شدند و این صنعت در رکودی عمیق بسر می‌برد.

مهم‌ترین اهداف برنامه اول توسعه بعد از انقلاب در بخش گردشگری عبارت‌اند از:

- ✓ اصلاح و بازسازی تجهیزات گردشگری و افزایش ظرفیت مسافرپذیری.
  - ✓ افزایش تعداد گردشگران ورودی به ۳۱۸ هزار نفر در سال ۱۳۷۲ و کسب ۴۵۰ میلیون دلار درآمد ارزی در طی پنج سال برنامه.
  - ✓ شناسایی فرهنگ و تمدن ایرانی- اسلامی به جهانیان و صدور انقلاب اسلامی.
- برنامه اول در نیل به اهداف خود دارای موفقیت‌هایی بود اما به علت مشکلات ناشی از سیاست‌های خارجی و عدم زمینه‌سازی مناسب جهت ورود بخش خصوصی به این صنعت، سرمایه‌گذاری مناسبی صورت نگرفت.
- سیاست‌های کلی توسعه گردشگری در ایران در برنامه اول توسعه:
۱. شناساندن تمدن و فرهنگ ایران اسلامی به جهانیان
  ۲. ایجاد زمینه‌های مناسب برای صدور انقلاب از طریق توسعه صنعت جهانگردی و آشنایی مردم با مظاهر فرهنگی و تمدن ملل مختلف جهان
  ۳. شناساندن نقاط طبیعی و دیدنی در سراسر کشور و ترغیب مردم به بازدید از نقاط مذکور در اوقات فراغت به‌منظور آشنا شدن مردم نقاط مختلف با یکدیگر و تعلیم وحدت اقوام ایرانی
  ۴. افزایش درآمدهای ارزی کشور از طریق جذب جهانگردان و سودآور نمودن واحدهای دولتی
  ۵. افزایش ظرفیت مسافرپذیری از ۳۱ هزار تخت در سال ۱۳۶۷ به حدود ۴۵ هزار تخت از طریق بازسازی واحدهای خسارت دیده و احداث ۵۰ واحد جدید
  ۶. افزایش تعداد جهانگردان از ۸۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۷ به ۳۱۸ هزار نفر در پایان برنامه

۱-۱۵-۲-۲- برنامه دوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۷۴-۷۹)

برنامه دوم با یک سال تأخیر نسبت به برنامه اول شروع شد، در این برنامه سعی شد، ضعف‌ها و کاستی‌های برنامه اول نیز پوشش داده شود، با این دید برنامه دوم تمهیداتی را نیز در جهت رشد و توسعه صنعت گردشگری در نظر گرفت. اعتبار در نظر گرفته‌شده برای صنعت گردشگری ۹۹۱/۵ میلیارد ریال بود که ۸۵ درصد آن از اعتبارات جاری و ۱۵ درصد آن مربوط به اعتبارات عمرانی در نظر گرفته‌شده است. طی برنامه اعتبارات جاری ۱۰/۶ و اعتبارات عمرانی ۳۰/۰۱ درصد رشد را نشان می‌دهد. عمده‌ترین خط‌مشی‌های برنامه دوم، ایجاد تمرکز در امر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری امور ایران‌گردی و جهانگردی، تشویق بخش خصوصی به

سرمایه‌گذاری، واگذاری طرح‌های نیمه تمام به بخش خصوصی به‌منظور ارائه خدمات بهتر و توسعه و تقویت تبلیغات برای شناساندن فرهنگ و جاذبه‌های گردشگری کشور.

۱-۱۵-۲-۳- برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۳-۱۳۷۹)

برنامه سوم توسعه، اولویت دادن به بخش خصوصی و ایجاد فضای مناسب رقابتی و جلوگیری از رقابت غیر اصولی بخش‌های دولتی از سیاست‌های اصلی اعلام شد و سازمان ایران‌گردی و جهانگردی و سازمان میراث فرهنگی را موظف به ارائه طرح حمایت و هدایت بخش خصوصی و غیردولتی جهت سرمایه‌گذاری در احیای بیابان‌ها و بافت‌های تاریخی با مشارکت و دولت کرده و یک سال پس از تصویب برنامه سوم به تصویب هیئت دولت برساند. خطوط کلی برنامه جهت توسعه صنعت گردشگری در کشور در برنامه سوم توسعه عبارت‌اند از:

برنامه‌ریزی برای مشخص کردن اهداف برنامه و تعیین راهکارهای لازم، شناخت کشورهای جهانگرد، فرصت و برنامه‌ریزی برای جذب گردشگر، ایجاد فرهنگ گردشگری در بین مردم و گسترش آن به مدارس و دانشگاه‌ها، اعطای تسهیلات مختلف در جهت توسعه گردشگری.

۱-۱۵-۲-۴- برنامه چهارم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

برنامه چهارم توسعه نسبت به سایر برنامه‌های قبلی توجه خاصی به گردشگری و میراث فرهنگی کرده است، چنانکه موضوع یکی از بخش‌های شش‌گانه برنامه (بخش چهارم) موضوع صیانت از هویت فرهنگ اسلامی-ایرانی، فصل نهم، توسعه فرهنگی، مشتمل بر ۱۵ ماده (۱۱۸-۱۰۴)، در فرازهای مختلف این بخش به کرات بر توسعه آموزش، حمایت، حفاظت، پایداری و مشارکت بخش خصوصی، تبادلات فرهنگی با تکیه به گردشگری، فرهنگی و مذهبی تأکید شده است.

۱-۱۵-۲-۵- برنامه پنجم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۹-۱۳۹۴)

برنامه پنجم توسعه در موارد ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۷۴ مقرراتی را درباره صنعت توریسم مقرر داشته است. مواردی همچون تأسیس و حمایت مالی از صندوق توسعه گردشگری، حمایت مالی از مراکز خصوصی برای انجام امور فرهنگی و گردشگری و نظارت بر این مراکز، ساماندهی امر زائران مشهد، قم و شیراز، تشکیل شورای معماری ایرانی - اسلامی و اقدام به تحقیق و پژوهش و اطلاع‌رسانی در مسائل فرهنگی و گردشگری مرتبط با معماری ایرانی - اسلامی را می‌توان از مهم‌ترین نکات مربوط به مبحث توریسم در قانون برنامه پنجم توسعه دانست. همچنین طبق ماده ۱۷۴ قانون دولت مکلف شده است به‌منظور بهبود وضعیت روستاها در زمینه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی راهبردی، نظارت و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرائی، ارتقاء سطح درآمد و کیفیت زندگی روستاییان و کشاورزان و کاهش نابرابری‌های موجود بین جامعه روستایی، عشایری و جامعه شهری به حمایت از صنایع‌دستی و خدمات گردشگری با اولویت مراکز دهستان‌های دارای قابلیت توسعه اقدام کند. مهم‌ترین نکته درباره مفاد قانون پنجم توسعه، این‌که اولاً حجم موضوع در این قانون نسبت به قانون پنج‌ساله قبل بسیار کوچک‌تر بوده و ثانیاً کیفیت از توسعه این صنعت در این قانون باز هم نسبت به قانون قبل بسیار پایین‌تر است. برای مثال ماده ۱۰۴ برنامه چهارم که هنوز قابلیت اجرایی دارد، با تنظیم بندهای مختلف به حمایت از اقدامات و روش‌های متعدد در توسعه صنعت گردشگری پرداخته است اما با توجه به این‌که وضعیت گردشگری در کشور با

توجه به این قواعد صریح هنوز با آنچه مطلوب است بسیار فاصله دارد، عدم توجه کمی و کیفی به این صنعت در برنامه پنجم روند اجرایی چند ساله اخیر را نیز با وقفه مواجه خواهد کرد (سقایی، ۱۳۹۶).

۱-۱۵-۲-۶- برنامه ششم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۹-۱۳۹۴)

برنامه ششم توسعه با نگاه جامع‌تری مقوله گردشگری را مورد توجه قرار داده و در این برنامه بندهای زیادی مسئله گردشگری را به‌طور جدی جزو وظایف دولت دانسته و به آن مکرراً تأکید نموده است. برای نمونه در بندهای زیر به موضوع گردشگری و جهانگردی اشاره شده که برای مثال به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود:

ماده ۹۷

دولت مکلف است به‌منظور تعمیق ارزش‌ها، باورها و فرهنگ مبتنی بر هویت اسلامی و ترویج سیره و سنت اهل‌بیت (علیهم‌السلام) و استفاده بهینه از ظرفیت معنوی اماکن زیارتی در شهرهای مقدس مشهد، قم و شیراز و برگزاری و تمهید امکانات لازم مراسم سالانه پیاده‌روی اربعین، نسبت به انجام امور ذیل تا پایان اجرای قانون برنامه اقدام نماید:

- الف - شناسایی دقیق نیازها و مشکلات زائران، برنامه‌ریزی و تدوین سازوکارهای لازم جهت ساماندهی امور زائران و تأمین زیرساخت‌های لازم از طریق حمایت از شهرداری‌ها و بخش‌های غیردولتی
- ب - توسعه امکانات، فعالیت‌های فرهنگی و خدمات زیارتی در قطب‌های زیارتی و گردشگری مذهبی و فراهم نمودن زمینه زیارت و اجرای طرح‌های (پروژه‌های زیربنایی مورد نیاز در قالب بودجه‌های سنواتی).

ماده ۹۸

الف - دستگاه‌های اجرائی مکلف‌اند به‌منظور صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری اقدامات زیر را انجام دهند:

- ۱- هزینه‌های مربوط به پژوهش، حفاظت و مرمت آثار منقول و غیرمنقول ثبت شده در فهرست آثار ملی و فهرست‌های ذی‌ربط آثار در اختیار و در حیطه وظایف تخصصی همان دستگاه را در قالب بودجه سنواتی از محل اعتبارات خود تأمین کنند. این اعتبارات در چهارچوب ضوابط قانونی سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری هزینه می‌شود.

الف- تأسیسات گردشگری از هر نظر تابع قوانین و مقررات بخش صنعت گردشگری به استثنای معافیت‌های مالیاتی است و از شمول قانون نظام صنفی مستثنی می‌باشد.

- ب - سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری موظف است به‌منظور حفظ و صیانت از میراث فرهنگی اقدام لازم را با همکاری و هماهنگی سایر دستگاه‌های اجرائی ذی‌ربط به‌منظور شناسایی، مستندسازی، حفاظت و مرمت و معرفی میراث فرهنگی (اعم از ملموس و ناملموس) میراث طبیعی، ایجاد شهرهای جهانی صنایع‌دستی و احیای هنرهای سنتی در حال زوال در حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی و ثبت در فهرست میراث جهانی را طبق بودجه سنواتی به عمل آورد.

ماده ۹۹

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی با همکاری سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری موظف است نسبت به تهیه و اجرای طرح بهسازی و احیای حداقل سیصد روستای دارای بافت با ارزش تاریخی و فرهنگی و روستاهای هدف گردشگری را از محل

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای تا پایان اجرای قانون برنامه در بودجه سنواتی اقدام نماید تا در چهارچوب مفاد این ماده حفظ نگهداری و مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

ماده ۱۰۰

الف - سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، سند راهبردی توسعه گردشگری را در چهارچوب قوانین مربوطه با رویکرد استفاده حداکثری از بخش خصوصی جهت تصویب هیئت وزیران ارائه نماید. دولت موظف است تمهیدات زیر را به عمل آورد:

۱- تهیه و الحاق پیوست تخصصی میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری برای کلیه طرح‌های توسعه‌ای بزرگ و مهم در حوزه‌های زیربنایی، تولیدی و خدمات دستگاه‌های موضوع ماده (۳) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ جهت تطبیق با اهداف و وظایف سازمان مذکور در سطوح ملی، منطقه‌ای استانی و شهری.

۲- اختصاص یارانه و تسهیلات مالی در چهارچوب بودجه سنواتی و معافیت‌های مالیاتی و عوارضی به تأسیسات ایران‌گردی و جهانگردی در چهارچوب قوانین مربوطه.

۳- ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق گردشگری از قبیل راه، خدمات رفاهی و اقامتی، استفاده از ظرفیت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری، واگذاری تسهیلات ارزان قیمت و سایر اقدامات حمایتی در قالب بودجه سنواتی.

تبصره: آیین‌نامه اجرائی این بند توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری و با همکاری وزارتخانه‌های کشور، جهاد کشاورزی و راه و شهرسازی، سازمان حفاظت محیط‌زیست و سازمان تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

ب - سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری با همکاری سازمان موظف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه طرح ساماندهی گردشگری جنگل‌های شمال و شمال غرب کشور و زاگرس، سواحل شمالی و جنوبی با اولویت سواحل مکران طبق قوانین مربوطه را تهیه و جهت تصویب به هیئت وزیران ارائه نماید.

پ - دولت مکلف است تا پایان سال اول اجرای قانون برنامه، تمهیدات و اقدامات قانونی لازم را جهت مدیریت یکپارچه و جامع میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری به عمل آورد.

ت - سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری مکلف است کل درآمد اختصاصی و کمک‌های مردمی از اماکن و محوطه‌های تاریخی و موزه‌ها را که در اجرای ماده (۵) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۳ به صورت هیئت امنائی تشکیل و اداره می‌شوند به حسابی که نزد خزانه افتتاح می‌گردد، واریز نماید. صددرصد (۱۰۰٪) وجوه حاصله و همچنین سهم کمک‌های دولتی اختصاص داده شده به این اماکن در قالب بودجه سنواتی در اختیار سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری قرار می‌گیرد تا برای اداره، توسعه و مرمت این اماکن اختصاص یابد.

ث - سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری می‌تواند بخشی از امور تصدی‌گری و اجرای خود را به تشکل‌های حرفه‌ای و تخصصی گردشگری که طبق قانون تشکیل شده‌اند، واگذار کند (متن برنامه ششم توسعه کشور، ۱۳۹۶).

۱-۱۶ - جایگاه گردشگری روستایی و آیین‌های کشاورزی در برنامه‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور بعد از انقلاب

در خصوص آیین‌ها و گردشگری به‌طور اختصاصی در اسناد فرادستی اطلاعاتی موجود نیست؛ اما به‌طور کل در اسناد توسعه اقتصادی و اجتماعی (برنامه‌های پنج‌ساله ایران) به موضوع گردشگری روستایی اشاره شده است. به‌گونه‌ای که بررسی جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های توسعه پنج‌ساله بعد از انقلاب که از سال ۱۳۶۷ آغاز گردیده و تا برنامه چهارم توسعه گردشگری جایگاه مشخص و قابل توجهی در روند برنامه‌های کلان توسعه ملی نداشته است؛ اما پس از برنامه چهارم شاهد سیاست‌های دولت در زمینه توسعه گردشگری در نواحی روستایی هستیم؛ تشکیل کمیته‌های گردشگری روستایی و عشایری، تعیین حدود ۳۷۰ روستای هدف گردشگری و تعیین مناطق نمونه گردشگری با اولویت بر ساماندهی نوار ساحلی از جمله برنامه‌هایی است که به‌منظور جذب گردشگر روستایی در دستور کار سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری قرار گرفته است. با این همه در برنامه چهارم نیز عنوان گردشگری روستایی جایگاه قانونی آن در فرایند برنامه به‌طور روشن بیان نشده و در چارچوب روند کلی توسعه گردشگری ملی مورد توجه بوده است. در برنامه پنجم توسعه برای نخستین بار در بندهای مختلف موضوع توسعه گردشگری روستایی مورد توجه قرار گرفته است. از جمله در ماده ۱۹۴ که به توسعه روستایی می‌پردازد، در بخش‌هایی نیز موضوع توسعه گردشگری در نواحی روستایی نیز مطرح گردیده است.

همچنین بر اساس تصمیمات مسئولان سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری در جریان برنامه پنجم تا پایان سال ۱۳۹۱ افزایش تعداد روستاهای هدف گردشگری به ۱۱۰۰ سکونتگاه مطرح گردید؛ این در حالی است که در چارچوب فرایند کلی برنامه‌ریزی توسعه پایدار روستایی هنوز چشم‌انداز روشنی از چگونگی توسعه گردشگری در روستاهای هدف ترسیم نشده است. سرانجام آنچه از محتوای برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه برمی‌آید اشارات جزئی و پراکنده به موضوع گردشگری روستایی در لابه‌لای متن برنامه‌ها است و همچنان نگرش جامع و مشخصی به موضوع گردشگری روستایی به‌عنوان پدیده‌های نوظهور و قابل توجه وجود ندارد و بنابراین، توجه هر چه بیشتر برنامه‌ریزان و مدیران توسعه ملی در سطوح مختلف ملی و منطقه‌ای را در برنامه‌های آینده می‌طلبد. همچنین حاکمیت نگرش بخشی در زمینه برنامه‌های اجرایی موجود از مهم‌ترین ضعف‌های توسعه گردشگری روستایی شناخته می‌شود؛ مسئله‌ای که همواره گریبانگیر فرایند کلی برنامه‌ریزی توسعه در ایران بوده است. با توجه به این که توسعه گردشگری روستایی، موضوعی نوپا در قلمرو برنامه‌ریزی روستایی کشور است، رفع موانع ساختاری موجود می‌تواند اقدامی بنیادین در این زمینه به شمار آید. لازمه موفقیت در این زمینه نیز تحولات پایه‌ای در فرایند کلی برنامه‌های توسعه ملی است (رضوانی، ۱۳۹۳).

فصل دوم:

تجزیه و تحلیل

۱-۲- مقدمه

فصل حاضر متشکل از سه قسمت اصلی می‌باشد. در قسمت نخست موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری با استفاده از تئوری بنیانی تشریح می‌شود. در قسمت دوم موانع استخراج شده از قسمت قبل با استفاده از آزمون‌ها آماری استنباطی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. در قسمت سوم نیز تأثیر آیین‌ها بر توسعه گردشگری مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت. در قسمت نخست، ابتدا به معرفی روش تئوری بنیانی پرداخته خواهد شد و سپس نحوه جمع‌آوری داده‌ها، جامعه آماری و تعداد نمونه معرفی می‌شوند. در ادامه تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با متخصصان به روش تئوری بنیانی ارائه می‌شود. سعی گردیده است که مطالب به‌صورت جامع ارائه شود و نگاهی عمیق نسبت به موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری ایجاد شود.

۲-۲- روش بنیانی

در ابتدا جهت کشف دلایل از بین رفتن و اضمحلال آیین‌های کشاورزی که می‌تواند به‌عنوان موانعی جهت به‌کارگیری و احیاء این آیین‌ها در توسعه گردشگری باشد، از روش بنیانی^۱ استفاده شد. تئوری بنیانی یک روش تحلیلی برای ساخت نظریه از داده‌های کیفی استقرایی است (Charmaz & Bryant, 2010) و نه تنها به‌عنوان یک روش اقدام به مفهوم‌سازی می‌کند، بلکه به‌صورت یک روش‌شناسی کامل^۲، مجموعه‌ای از اصول را برای فرایند پژوهش فراهم می‌کند (Weed, 2009). این روش در چهار دهه گذشته بسیار کاربرد داشته و ارزش خود را به‌عنوان یک روش سیستماتیک برای جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها به دست آورده است (Wagner et al, 2010). گراند تئوری یا تئوری بنیانی از روش‌هایی است که در تحقیقات کیفی استفاده می‌شود و مبتنی بر رویکرد استقرایی^۳ است، این روش‌شناسی به‌طور وسیعی در جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (گلدینگ، ۲۰۰۰) و در تحقیقات ترویجی و توسعه‌ای نیز می‌تواند کاربردهای فراوانی داشته باشد.

منظور از تئوری بنیانی برگرفته از داده‌هایی است که در طی فرایند پژوهش به‌صورت نظام‌مند گردآوری و تحلیل شده‌اند. در این روش، قابلیت تعمیم مؤثر نیست، بلکه هدف درک پدیده است. از جمله ویژگی‌هایی که باعث تمایز نظریه بنیانی از سایر روش‌ها می‌شود می‌توان به این موارد اشاره کرد: چارچوب مفهومی ناشی از اطلاعات فعلی، کشف فرایندهای اصلی عرصه اجتماعی به‌جای توصیف واحد تحت مشاهده، مقایسه هر داده با کل داده‌ها، امکان تغییر روش جمع‌آوری داده‌ها در میدان پژوهش و امکان شروع به نوشتن افکار اولیه خود درباره گزارش از همان آغاز شروع جمع‌آوری داده‌ها (پاپ زن و همکاران، ۱۳۸۹). این روش شامل پنج مرحله است که مرحله نخست؛ طرح تحقیق (بررسی ادبیات فنی و انتخاب موارد)، مرحله دوم؛ گردآوری داده‌ها، مرحله سوم؛ تنظیم داده‌ها و نگارش گویه‌ها و مفاهیم، مرحله چهارم؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها (بخش اصلی تحقیق) و مرحله پنجم؛ طراحی و اعتبار مدل می‌باشد (قبادی و همکاران، ۱۳۹۰، پاپ زن به نقل از پندیت، ۱۳۸۲). تحلیل داده‌ها از سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تشکیل شده

¹. Grounded theory

². Total Methodology

³. Inductive Aproach

است (گراوندی و همکاران، ۱۳۹۰). در این مطالعه با توجه به مسئله تحقیق، از تکنیک مصاحبه (حضور، مجازی و تلفنی) به منظور جمع‌آوری داده‌ها بهره برده شده است. جامعه آماری، متخصصان رشته‌های مختلف شامل علوم اجتماعی، جغرافیا، کشاورزی و غیره بودند. نمونه‌های مورد مطالعه به روش نمونه‌گیری گلوله برفی که یکی از انواع روش‌های نمونه‌گیری هدفمند به شمار می‌رود، انتخاب و طی انجام مصاحبه‌هایی با ۱۰۴ نفر از متخصصان، اشباع تئوریک حاصل گردید، به گونه‌ای که داده‌های مأخوذه از جامعه نمونه بالاتر از ۱۰۴ نفر تکراری شده و مورد تازه‌ای از سوی متخصصان حاصل نشد.

مرحله اول: طرح تحقیق

منظور از طرح تحقیق؛ سؤال و محدوده‌ی تحقیق است. این سؤال تحقیق است که پدیده‌ی مورد بررسی و روش تحقیق را مشخص می‌سازد. تمرکز سؤال تحقیق بر این است که این پدیده چیست؟ درعین حال این سؤال باید انعطاف‌پذیری و آزادی لازم برای ژرفکاوای پدیده را فراهم آورد. لازمه طبیعت تئوری بنیانی این است که محقق با پیشرفت جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها سؤال تحقیق را اصلاح نماید (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۶). انتخاب موارد، همان محدوده تحقیق و جامعه مورد مطالعه می‌باشد؛ که در تحقیق حاضر محدوده تحقیق کشور ایران و جامعه مورد مطالعه متخصصین مربوطه بودند.

مرحله دوم: گردآوری داده‌ها

قبل از هر چیز باید به این نکته توجه شود که در تحقیقات کیفی، هیچ یک از روش‌های گردآوری داده‌ها نسبت به روش‌های دیگر برتری ندارد، بدین معنی که هر روشی می‌تواند مناسب‌ترین روش برای گردآوری نوعی از اطلاعات باشد. برای تصمیم‌گیری درباره‌ی انتخاب روش، نقطه شروع منطقی، تعریف نوع اطلاعات موردنیاز است (فرشاد گهر و همکاران، ۱۳۸۳).

در این تحقیق علاوه بر استفاده از مصاحبه‌ی عمیق^۱ که به صورت حضوری، تلفنی و مجازی انجام شد، مشاهده‌ی مستقیم و غیرمشارکتی، بحث گروهی^۲؛ روش‌هایی مانند تهیه عکس و فیلم، مدارک و اسناد کتابخانه‌ای و اینترنتی نیز به‌عنوان روش‌های تکمیلی مورد بهره‌برداری قرار گرفته‌اند.

در مصاحبه‌ی عمیق که مصاحبه‌ی نیمه ساختارمند نیز نامیده می‌شود هدف این است که گفتگوها به صورت باز انجام شود و به مصاحبه‌شوندگان اجازه داده شود که عقاید و افکار خود را با کلمات مخصوص خود بیان کنند. در مصاحبه‌های نیمه ساختارمند بدین ترتیب اجازه می‌دهند که تغییرات و آزادی بیشتر بین مصاحبه کننده و مصاحبه شونده صورت گیرد. محقق لازم است دقیقاً به پاسخ‌های شرکت کننده گوش فرا دهد و با او همراهی کند؛ بنابراین مصاحبه‌های عمیق برای آشکارسازی یک موضوع، گفتگو در جزئیات و در ساختن تئوری مفید هستند (استرابرگ، ۱۳۸۴).

^۱ In-depth interview

^۲ Focus Group Discussion

تیم تحقیق با مطالعه‌ی اولیه و پرس‌وجو راجع به آیین‌های کشاورزی نسبت به شناسایی افراد کلیدی و مطلع^۱ اقدام نمودند. مصاحبه از افراد کلیدی که به روش گلوله‌ی برفی^۲ انتخاب شده و تا زمانی ادامه داشت که پاسخ‌های نفر آخر با نفر اول مشابه گردید و به عبارتی پاسخ‌ها تکرار شدند و در این زمان که محققان در پاسخ به سؤالات به اشباع تئوریک رسیدند، مصاحبه را پایان می‌داد.

این شیوه‌ی نمونه‌گیری و محدود نبودن تعداد نمونه‌ها، از ویژگی‌های منحصر به فرد تحقیق کیفی است که محقق را آزاد می‌گذارد تا آنجا که به اشباع تئوریک نرسیده، کار نمونه‌گیری را ادامه دهد. این استمرار مراجعه به نمونه‌های جدید تا آخرین قدم در تدوین تئوری و یا الگوی مورد مطالعه می‌تواند ادامه پیدا کند.

در تئوری بنیانی کار گردآوری و تحلیل داده‌ها به صورتی همزمان و همپا دنبال می‌شود و به همین دلیل نمونه‌گیری تئوریک برخلاف نمونه‌گیری‌های آماری که بر اساس یک نقشه و طرح از پیش تعیین و تقریباً غیرقابل انعطاف پیگیری می‌شود، در اینجا انجام هر مرحله از کار مسیر آینده و نوع اطلاعات مورد نیاز و افرادی را که باید مورد بررسی قرار بگیرند، مشخص خواهد کرد؛ بنابراین در این پژوهش فرآیند تکمیل اطلاعات از متخصصین مورد هدف تا آنجا ادامه پیدا کرد که محقق به این باور رسید که اظهار نظرهای پیرامون موضوع و هدف تحقیق به حالتی تکراری رسیده است و به عبارتی جستجوی بیشتر به یافتن داده‌های جدیدتر منجر نمی‌شود و این همان چیزی است که تحت عنوان «اشباع تئوریک»^۳ از آن نام برده می‌شود. یکی از تفاوت‌های روش‌های کیفی و کمی نیز در همین وجه از تحقیق است، زیرا در اینجا محقق است که بر اساس درک خود تعیین می‌کند که تا کجا باید کار را ادامه دهد و در تمام فرآیند تحقیق با داده‌ها و نتایج آن تعاملی تنگاتنگ دارد که این امر در تحقیقات کمی دیده نمی‌شود.

مرحله‌ی سوم: تنظیم داده‌ها

هدف از این مرحله ایجاد آشنایی محقق با داده‌هاست. این مرحله موجب می‌شود که اولین اندیشه‌ها در ذهن محقق جوانه بزند. وی یک درک ابتدایی از موضوع به دست آورد. در این مرحله محقق همه‌ی داده‌ها را مرور می‌کند و در نتیجه در این بین به چیزهایی جالب و شاخص توجه می‌کند و آگاه‌تر می‌شود. در این مرحله محقق نسبت به پیاده کردن داده‌های جمع‌آوری شده مبادرت نمود.

مرحله‌ی چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

^۱ - مطلعان کلیدی عبارت است از کسانی که بینش و نظرات خاصی درباره‌ی موضوع مورد بررسی دارند. این موضوع الزاماً کارشناسان یا رهبران نیستند، بلکه می‌تواند افرادی مطلع در روستا باشد (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۷).

^۲ Snow ball

^۳ Theoretical Saturation

اصلی‌ترین فرآیند در تئوری بنیانی تحلیل داده‌هاست که مرکز ثقل پژوهش‌های کیفی است. در اینجا سه شکل از کدگذاری وجود دارد که عبارت‌اند از: کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲، کدگذاری انتخابی^۳. این کدگذاری‌ها اشکال تجزیه و تحلیل هستند. لازم به ذکر است که هیچ ضرورتی ندارد که محقق حتماً این سه مرحله را پشت سرهم بگذارد.

کدگذاری باز

محقق با به‌کارگیری سیستم کدگذاری باز خط به خط داده‌ها را بازنگری کرده و فرایندهای آن را تشخیص و به هر جمله کد می‌دهد. او می‌کوشد تا حداکثر کدهای ممکن را تشخیص دهد تا مطمئن گردد که کاملاً اطلاعات را بررسی نموده است. (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴). در این مرحله کدها را کدهای اساسی می‌نامند، زیرا از عین کلمات افراد مصاحبه شده استفاده می‌شود. دو شیوهی کدگذاری اساسی عبارت‌اند از: الف- کدهای دلالت‌انگیز که محقق بر مبنای مفاهیم موجود در اطلاعات می‌سازد، ب- کدها از زبان فرد مصاحبه شده یا مشاهده شده (ادیب حاج باقری، ۱۳۸۶). در پژوهش حاضر از هر دو شیوهی کدگذاری استفاده شده است.

محققان در این مرحله تلاش کرد که بعد از نوشتن مطالب درک خودش را از آن‌ها نشان دهد و ارتباط بین آن‌ها را بفهمد. در پژوهش حاضر برای انجام کدگذاری باز، محقق یادداشت‌های میدانی را مرور کرد و جملات اصلی آن‌ها را استخراج، اجزاء مشابه و معنی‌دار مباحث را به‌صورت کدهایی ثبت نمود که جمعاً ۶۱۷ مورد بود و برای هر کدام از نکات کلیدی یک کد انتخاب شد.

کدگذاری محوری

در کدگذاری محوری طبقات^۴ تشکیل شده توسعه می‌یابند و هر طبقه شامل زیر طبقه‌هایی خواهد شد و ارتباط هر یک از آن‌ها نیز مشخص می‌شود. لازمه مرحله کدگذاری محوری مقایسه‌ی دائمی داده‌هاست. محقق داده‌های کدگذاری شده را با یکدیگر مقایسه نموده و به‌صورت خوشه‌هایی که باهم تناسب دارند در می‌آورد و کدهای مشابه را در یک طبقه قرار می‌دهد (ادیب حاج باقری، ۱۳۸۶). در این مرحله محقق کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد کرده بود با ادغام موارد مشابه، ارتباط بین خرده طبقه‌ها را مشخص نمود و طبقاتی با مفاهیم جدید تشکیل داد.

کدگذاری انتخابی

کدگذاری انتخابی عبارت است تلفیق و توأم کردن طبقات به وجود آمده برای شکل‌گیری اولیه چارچوب تحقیق. در این مرحله جمله‌هایی را که قبلاً کدگذاری شده‌اند دوباره باهم ترکیب می‌شوند تا رابطه‌ی بین آن‌ها قابل درک شود و سپس نمودار مربوط به آن‌ها ترسیم می‌گردد که بایستی هم‌پوشانی مباحث را در برگیرد (فرانسیس و همکاران، ۲۰۰۸).

¹. Open Coding

². Axial Coding

³. Selective Coding

⁴. Categories

فعالیت عمده و اصلی این مرحله از تحلیل، ایجاد خط سیر داستانی است که همه‌ی طبقات را شامل می‌شود. آنچه در این مرحله اتفاق می‌افتد در واقع تحلیلی کل نگرانه بر فرایندهایی است که در طول تحقیق رخ داده است و محقق بر اساس تمامی داده‌هایی که در اختیار دارد و برداشتی که خود در مسیر پریچ و خم پژوهش اندوخته، خط سیر داستان^۱ را دنبال می‌کند. یک داستان، به‌طور ساده توصیف خاصی است درباره‌ی یک پدیده اصلی که مطالعه می‌شود و خط سیر داستانی، مفهوم‌سازی چنین داستانی است.

مرحله پنجم: طراحی و اعتبار مدل

در این مرحله است که داده‌ها به تئوری یا مدل تبدیل می‌شوند. می‌توانیم بگوییم ساخت مدل یا نظریه از اولین تحلیل‌ها آغاز می‌شود و تا آخرین تحلیل‌ها ادامه می‌یابد. اولین قدم در مرحله‌ی طراحی مدل طبقه‌بندی مرکزی است که درون‌مایه‌ی تحقیق را نشان می‌دهد، این طبقه بین داده‌های مختلف ارتباط برقرار می‌کند، اما خود در بین داده‌ها نیست (ادیب حاج باقری به نقل از پریست، ۱۳۸۶). با این تفاسیر با توجه به درک و دریافت پژوهشگر از مرحله آخر تئوری بنیانی در تحقیق حاضر، یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل را حول محور هدف اصلی قرار داد و با پیوند دادن کدها (کدگذاری باز)، مفاهیم (کدگذاری محوری)، مقوله‌ها (کدگذاری انتخابی) مدل اقتضایی تحقیق را ترسیم نمود.

۲-۳- یافته‌ها

در این پژوهش جهت شناسایی موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری از روش بنیانی استفاده شده است. گراند تئوری یا تئوری بنیانی از روش‌هایی است که در تحقیقات کیفی استفاده می‌شود و مبتنی بر رویکرد استقرایی است، این روش شناسی به‌طور وسیعی در جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (گلدینگ، ۲۰۰۰، ۲).

با توجه به مطالعات محقق در زمینه روش شناسی تئوری بنیانی به مراحل عملی ساخت تئوری یا مدل در پنج مرحله اشاره می‌شود.

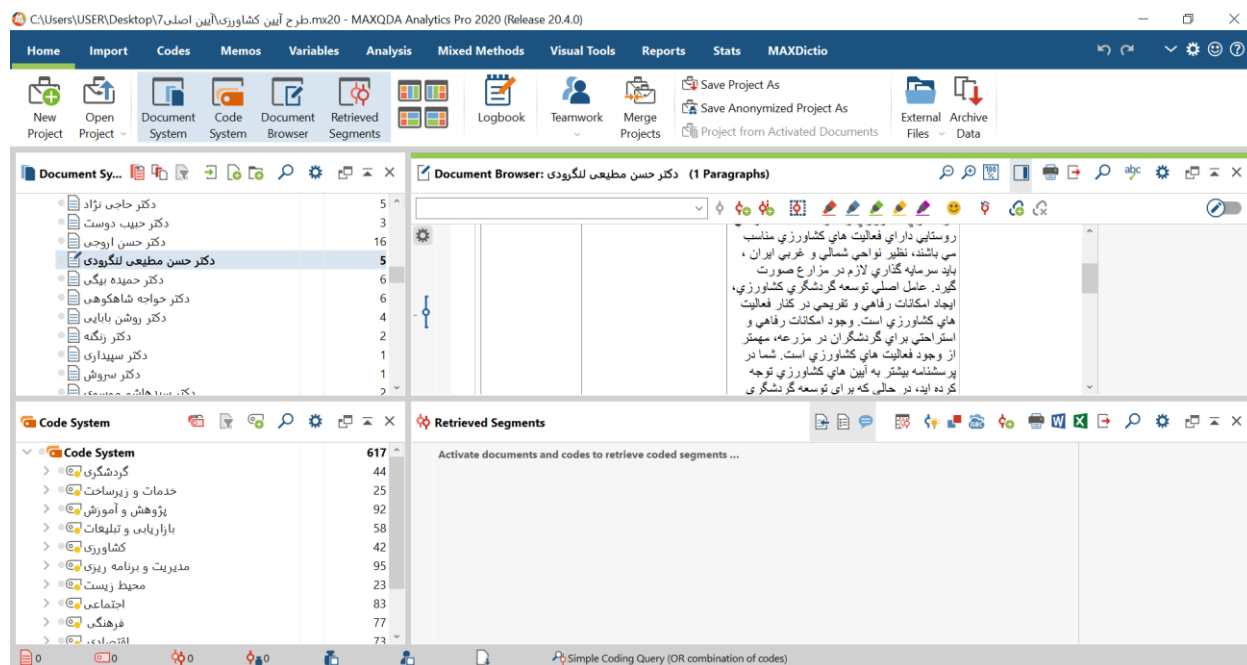
مرحله اول، طرح تحقیق است شامل دو گام: بررسی ادبیات فنی و انتخاب موارد است. مرحله دوم، گردآوری داده‌هاست که ورود به میدان تحقیق است. مرحله سوم، تنظیم داده‌ها و نگارش گویه‌ها و مفاهیم است. مرحله چهارم، تجزیه و تحلیل داده‌ها که اصلی‌ترین بخش تحقیق است و مرحله پنجم طراحی و اعتبار مدل می‌باشد (پاپ زن به نقل از پندیت، ۱۳۸۲).

داده‌های جمع‌آوری شده حاصل از مصاحبه با متخصصین وارد نرم‌افزار مکس کیودا^۳ شده و چندین بار به‌دقت مرور گردید. موارد مشابه، زائد و بدون ارتباط با موضوع تحقیق حذف شده و گویه‌های اصلی ابتدا بدون دسته‌بندی و در حالت باز در جداول مربوطه طبقه‌بندی و کدگذاری و سپس در مرحله بعدی در مقوله‌بندی گردیده و در قالب جداول با طبقه‌بندی محوری کدگذاری گردید.

^۱. Story Line

^۳ MAXQDA

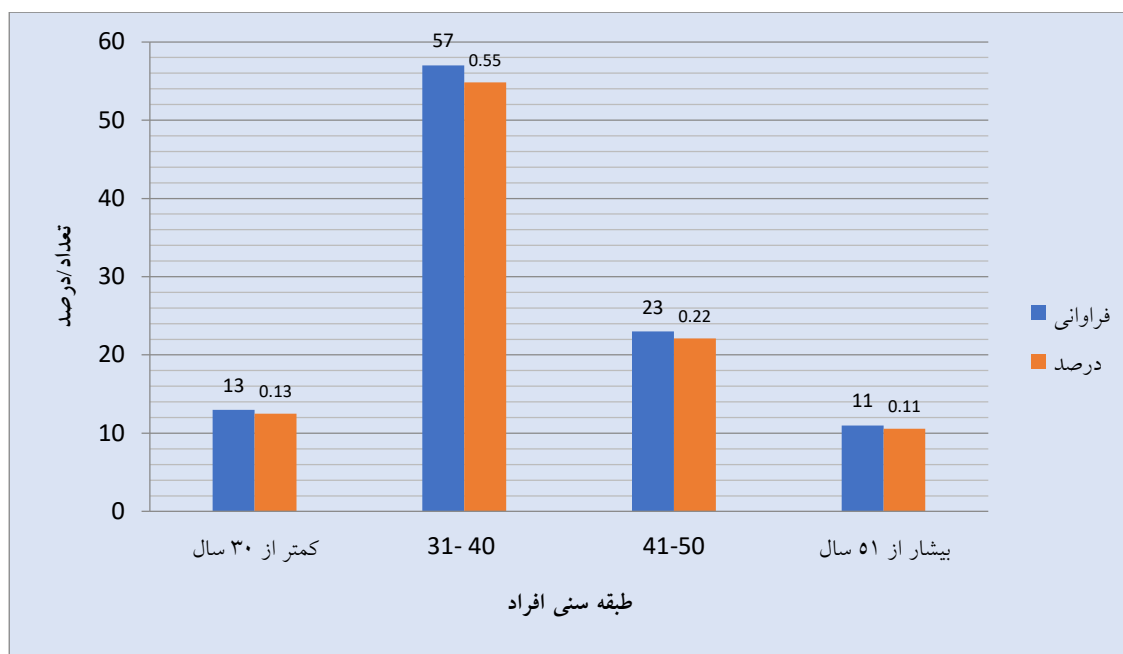

شکل ۲-۱- نمایشی از نرم ورود داده‌ها به نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰

جامعه آماری، متخصصین رشته‌های مربوطه از جمله، علوم اجتماعی، گردشگری، جغرافیا، تاریخ و غیره بوده است. نمونه‌های مورد مطالعه به روش نمونه‌گیری گلوله برفی که یکی از انواع روش‌های نمونه‌گیری هدفمند به شمار می‌رود، انتخاب و طی انجام مصاحبه‌هایی با ۱۰۴ نفر از متخصصان، اشباع تئوریک حاصل گردید، به‌گونه‌ای که داده‌های مأخوذه تکراری شده و مورد تازه‌ای از سوی متخصصان حاصل نشد.

در نمودار زیر تعداد و درصد متخصصین مصاحبه شده بر اساس طبقات سنی ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود ۵۷ درصد مصاحبه شوندگان بین ۳۱ تا ۴۰ سال سن داشته‌اند.

شکل ۲-۲- نمودار طبقات سنی افراد مصاحبه شده

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس جنسیت نیز ۲۳/۰۸ درصد پاسخ‌دهندگان را زنان و ۷۶/۹۲ درصد را آقایان تشکیل داده‌اند.

جدول ۲-۱- فراوانی و درصد پاسخ‌دهندگان بر اساس جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
زنان	۲۴	۲۳/۰۸
مردان	۸۰	۷۶/۹۲
جمع	۱۰۴	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنان که در بخش‌های قبل اشاره شد، با هدف استخراج موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری، داده‌های جمع‌آوری شده در قالب سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در کدگذاری باز، جمله‌ها یا مفاهیم مربوط به موانع استخراج و در قالب ۶۱۷ مورد کدگذاری گردید که البته پس از تلفیق کدهای یکسان در مجموع ۳۱۹ کد با فراوانی‌های مختلف مشخص گردیدند؛ بنابراین مفاهیم مشابه در قالب کدهای یکسان کدبندی شدند. نتایج بررسی داده‌های مربوطه در قالب کدگذاری باز و نتایج حاصل از کدگذاری باز، بر اساس شمول موضوعی دسته‌بندی شده و طبقات گسترده تدوین شده و در قالب کدگذاری محوری در جدول زیر آورده شد.

جدول ۲-۲- خرده طبقات، مقوله‌های گسترده و مقوله‌های هسته‌ای

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
گردشگری	گردشگری کشاورزی	ضعف در اجرای آیین‌نامه توسعه گردشگری کشاورزی	۱
		ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی	۱
		مقاومت روستاییان در مقابل رونق گردشگری کشاورزی	۱
		مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به صورت کلی	۷
		عدم آگاهی جامعه محلی از ظرفیت‌های گردشگری آیین‌های کشاورزی	۲
		ضعف در برنامه‌ریزی مسئولان برای حمایت از گردشگری کشاورزی	۱
		ضعف در نیروی انسانی متخصص گردشگری کشاورزی	۱
		کمبود توره‌های تخصصی گردشگری کشاورزی	۴
		ضعف در آگاهی مردم محلی از مزایای گردشگری کشاورزی	۱
		نبود نگاه اقتصادی و کارآفرینی به این نوع از گردشگری در بین جوامع محلی	۲
		نهادینه نشدن توسعه این سبک از گردشگری در بین جوامع روستایی و محلی	۱
		نبود آژانس‌های تخصصی گردشگری کشاورزی	۱
		ضعف در شناخت از گردشگری کشاورزی توسط مسئولان	۱
		گردشگری	گردشگری
تمایل اندک روستاییان جهت توسعه گردشگری	۲		
ضعف در نگرش به گردشگران در سطح کلان کشور	۱		
کمبود گردشگران کشاورزی خارجی و در نتیجه کاهش اثرات مثبت اقتصادی	۱		
کم‌اهمیتی مقوله گردشگری به صورت کلی در بین مسئولان	۱		
ضعف در به‌کارگیری نیروهای متخصص گردشگری	۱		
سخت‌گیری در مباحث مربوط به توسعه گردشگری در نواحی روستایی	۱		
ضعف در تخصص‌های مربوط به گردشگری	۳		
نبود آگاهی گردشگری در بین مدیران محلی	۱		
نبود آگاهی گردشگری در بین جامعه محلی	۲		
ترکیب	ترکیب	عدم استراتژی تلفیقی و سازگارانه سنتی با کشاورزی مدرن	۱
		ضعف در تدوین محصولاتی که مبتنی بر آیین‌ها است	۱
		ضعف در توجه به فعالیت‌های تلفیقی کشاورزی و گردشگری	۲
		ضعف در ارائه ترکیبی محصولات گردشگری همراه با آیین‌ها	۱
		ترکیب نمودن آیین‌ها با سایر محصولات گردشگری	۱
خدمات و زیرساخت	زیرساخت	ضعف امکانات و زیرساخت‌ها برای گردشگران در نواحی روستایی	۱
		ضعف در امکانات مناسب حمل‌ونقل از شهرها به روستاها و مزارع	۲
		دشواری دسترسی به بسیاری از روستاها و دورافتاده بودن آن‌ها	۲
		عدم وجود زیرساخت‌های فرهنگی لازم برای ورود گردشگر به جوامع روستایی	۱
		فقدان زیرساخت‌های فرهنگی	۱
		ضعف زیرساخت‌های گردشگری	۱
		ضعف امکانات زیرساختی	۸

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
	خدمات و تسهیلات	عدم توسعه‌یافتگی مناطق روستایی برای اسکان گردشگران	۱
		ضعف در امکانات بهداشتی و درمانی روستاها	۱
		ضعف در خدمات اقامتی مانند اقامتگاه‌های بومگردی	۲
		ضعف در امکانات موجود در روستاها	۱
		ضعف در ارائه تسهیلات رفاهی برای گردشگران	۴
مستند		نبود بانک اطلاعاتی آیین‌های کشاورزی	۲
		ضعف در گردآوری و معرفی آیین‌ها	۱
		ضعف در ثبت و مستندسازی آیین‌ها	۱۰
آموزش		ضعف در پرورش مروجان مرتبط با رسوم و آیین‌ها	۱
		ضعف آموزش و آگاهی کشاورزان	۲
		ضعف آموزش مردم محلی	۱۷
		عدم آموزش کافی برای گردشگران	۳
		ضعف آگاهی گردشگران	۲
		ضعف در آموزش مسئولان	۴
		ضعف در آموزش گردشگری کشاورزی	۱
		ضعف در آموزش متخصصان گردشگری کشاورزی	۱
پژوهش و آموزش	پژوهش	ضعف در تولید محتوای های آموزشی در باب آیین‌های کشاورزی	۱
		فقدان تولید محتوای کافی در رسانه‌ها برای شناخت کافی توسط جامعه	۱
		ضعف در پژوهش‌های مربوط به آیین‌ها	۶
		ضعف در پژوهش‌های کاربردی	۱
		ضعف در پژوهش‌های بین‌رشته‌ای	۱
		ضعف در انجام پژوهش‌های بنیادی	۱
		ناشناخته بودن بسیاری از آیین‌ها برای روستاییان	۱
		نداشتن موقعیت برای شناساندن آیین‌ها	۱
		ضعف در آشنایی گردشگران با آیین‌های کشاورزی	۷
		ضعف در برنامه‌ریزی سازمان‌ها جهت شناسایی آیین‌ها	۱
شناخت از آیین‌ها		ناشناخته بودن بسیاری از آیین‌ها	۱۹
		شناخته نبودن فلسفه آیین‌ها	۱
		ضعف در شناخت مدیران و برنامه‌ریزان نسبت به آیین‌ها و تقاضا برای آن‌ها	۱
		ضعف شناخت و آگاهی عموم از فلسفه آیین‌ها	۱
		ضعف شناخت صحیح کشاورزان از آیین‌ها	۶
		ضعف شناخت از آیین‌ها توسط فعالان گردشگری	۱
		ضعف در اطلاع‌رسانی زمان برگزاری آیین‌ها	۲
		نبود سازمان‌دهی زمانی و مکانی برگزاری آیین‌ها	۱
		نبود تقویم زمانی آیین‌ها	۵
		مشخص نبودن آن در تقویم ایرانی	۱
بازاریابی و تبلیغات	تقویم آیین	ضعف در اطلاع‌رسانی زمان برگزاری آیین‌ها	۲
		نبود سازمان‌دهی زمانی و مکانی برگزاری آیین‌ها	۱
		نبود تقویم زمانی آیین‌ها	۵
		مشخص نبودن آن در تقویم ایرانی	۱

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
		نداشتن تقویم زمانی مکانی آیین‌های کشاورزی	۱
		نبود تقویم گردشگری کشاورزی کشور	۱
	معرفی	ضعف در عملکرد صداوسیما در معرفی و شناخت آیین‌ها	۲
		ضعف در معرفی مناسب آیین‌ها	۵
	بازاریابی	ضعف در بازار شناسی	۱
		ضعف در شناسایی بازارهای هدف	۱
		ضعف بازاریابی	۳
		ضعف در برنامه‌ریزی بازاریابی و انجام امور تبلیغات	۱
	تبلیغات	کم‌اهمیت جلوه دادن روستا و کشاورزی در برخی برنامه‌ها صداوسیما	۱
		نادیده گرفتن پیوست‌های رسانه‌ای در فرآیند تغییرات کشور	۱
		ضعف در تبلیغ آیین‌ها از صداوسیما	۱
		اطلاع‌رسانی ضعیف	۲
		ضعف تبلیغات در زمینه جذابیت‌های آیین‌ها	۱
		ضعف در تبلیغات	۱۶
	خلاقیت	ضعف در خلاقیت برای اجرای آیین‌ها	۳
		ضعف خلاقیت و نوآوری به دلیل خروج نیروی کار جوان و تحصیل کرده از روستاها	۱
الگوسازی	ضعف الگوگیری از کشورهای موفق در این عرصه	۱	
	ضعف در نشان دادن الگوهای موفق	۲	
	ضعف در ارائه الگوهای موفق برگزاری آیین‌ها	۲	
برند سازی	ضعف در نمادسازی از آیین‌ها	۱	
	بی‌توجهی به برند سازی و ارائه آن به‌منظور جذب گردشگر	۲	
تغییر کاربری اراضی	گسترش خانه‌های دوم و تخریب اراضی کشاورزی	۱	
	فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر	۱	
	فروش اراضی کشاورزی	۱	
	تغییر کاربری اراضی کشاورزی	۳	
کشاورزی	کشاورزی	بهره‌وری اندک از محصولات کشاورزی و نبود شوق برای برگزاری آیین‌ها	۲
		مشکلات بسیار زیاد بخش کشاورزی	۱
		زوال معیشت کشاورزی در روستاها	۱
		پایین آمدن منزلت اجتماعی برخی فعالیت‌های کشاورزی مانند دامداری	۱
		دور شدن از هدف اصلی کشاورزی	۱
		دیدگاه تجاری صرف به کشاورزی	۱
	کشاورزی	تنزل جایگاه کشاورزی در اقتصاد کشور	۱
		کمرنگ شدن نقش کشاورزی در کشور	۳
		کمرنگ شدن کشاورزی در زندگی مردم روستا	۱
		ضعف حمایت از کشاورزی به‌صورت کلی	۱
		زوال کشاورزی سنتی	۳

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی	
		از بین رفتن مشاغل کشاورزی	۱	
		تغییر در شیوه‌های کشاورزی	۱	
		به کار گرفتن کارگران غیربومی در کارهای کشاورزی	۱	
		توجه بیشتر به واردات محصولات کشاورزی بجای تولید در کشور	۱	
		وجود مشکلات عدیده در بخش کشاورزی و عدم اولویت برگزاری آیین	۱	
		وجود نگاه بخشی به کشاورزی	۱	
		سختی کار کشاورزی سنتی	۱	
		محدودیت اعطای تسهیلات به کشاورزان برای رونق فعالیت‌های کشاورزی	۱	
		نبود ثبات قیمتی در نهادهای کشاورزی	۱	
		مناسب بودن سود سپرده‌گذاری بانکی در برابر سود فعالیت‌های کشاورزی	۱	
		بالا بودن هزینه‌ها در بخش کشاورزی	۱	
		بهره‌وری کمتر کار کشاورزی در برابر سایر فعالیت‌های غیر کشاورزی	۱	
		از بین رفتن مزارع کشاورزی	۱	
اراضی کشاورزی		کوچک شدن اراضی تحت تأثیر قانون ارث	۱	
		کاهش بهره‌وری اراضی و در نتیجه کاهش تمایل مردم برای کار در این عرصه	۱	
الگوی کشت		کشت محصولات جدید بدون هماهنگی با فرهنگ و دانش بومی مردم	۳	
		افزایش کشت گلخانه‌ای	۱	
		کشت برخی محصولات که توجیه اقتصادی ندارد	۱	
مدیریت و برنامه‌ریزی	بومی‌گزینی	ضعف در انتخاب روش‌های بومی	۱	
		در نظر نگرفتن دانش بومی در سیاست‌های کلی کشاورزی ملی	۱	
	سازمان‌های مردم‌نهاد	بی‌توجهی به دانش فنی بومی و میراث کهن پیشینیان	۱	
		عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد	۱	
	تجارب جهانی	ضعف در سازمان‌های مردم‌نهاد مربوطه	۱	
		ضعف در استفاده از تجربه‌های کشورهای موفق	۲	
	هماهنگی	ضعف در هماهنگی ساختاری نهادهای مربوطه	۲	
		ضعف هماهنگی جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی و گردشگری	۲	
	برگزاری آیین‌ها		نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن به دلیل اجرا شدن توسط غیربومیان	۱
			نمایشی و بی‌هویت شدن برخی از آیین‌های برگزار شده توسط سازمان‌ها	۱
نمایش نامناسب برخی آیین‌ها توسط روستاییان			۱	
ضعف در صدور مجوز برگزاری آیین‌ها			۱	
ضعف برنامه‌ریزی در زمینه برگزاری آیین‌ها			۳	
نظارت ناصحیح و سلیقه‌ای بر برگزاری آیین‌ها			۱	
نبود انگیزه در برگزاری و شرکت این آیین‌ها در شرکت‌کنندگان			۱	
نبود انگیزه در برگزاری و شرکت این آیین‌ها در برگزارکننده			۱	
مشکلات سیاسی		دخالت‌های بیجای مسئولان در برگزاری آیین‌ها	۱	
		برخی سیاست‌های فرهنگی نظام سیاسی	۱	

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
جامع‌نگری		سیطره مباحث سیاسی بر مباحث فرهنگی	۱
		ضعف در مدیریت جامع روستایی	۱
		نبود طرح جامع آیین‌های کشاورزی	۱
		نبود برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی	۱
		نداشتن برنامه جامع	۱
		نبود سند جامع توسعه گردشگری کشور	۱
سیاست‌های کلان		رشد جغرافیای مرکز - پیرامون	۱
		تمرکزگرایی سیاسی و اداری و فضایی شدید در تهران و برخی شهرهای	۲
		اهمیت اندک به مناطق روستایی	۲
		نبود دستورالعمل مشخص برای اجرایی شدن بهره‌برداری از آیین‌ها	۱
		عدم توجه به آیین‌ها در سطوح بالای حاکمیت	۱
		وجود نگاه بخشی	۱
		ضعف سیاست‌های کلان کشاورزی	۱
مدیریت		ضعف کارکردی شوراها و دهیاری‌ها در احیا و نگهداشت آیین‌ها	۱
		تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول	۱
		ناآشنایی با راهکارهای اجرای توسعه آیین‌ها	۱
		ضعف در مکان‌یابی محیط‌های مناسب جهت برگزاری آیین‌ها	۱
		ندیده شدن به‌عنوان منبع	۱
		ضعف در نظارت بر نحوه اجرا و بازخورد‌گیری و برطرف کردن ایرادات	۱
		ضعف کلی مدیریت در سطح محلی	۱
		ضعف مدیریت گردشگری به‌صورت کلی	۱
		عدم مدیریت صحیح توسط ارگان‌های ذی‌ربط	۱
		ضعف در مدیریت	۳
		ضعف دانش مدیران کشور	۱
		حمایت دولت	
کم‌توجهی نسبت به بخش کشاورزی به‌صورت کلی در ایران توسط دولت	۳		
ضعف در حمایت‌های دولتی	۸		
نهادهای		ضعف نهادهای متولی	۲
		کم‌توجهی نهادهای مربوطه	۱
مسئولین		در نظر نگرفتن آیین‌ها به‌عنوان جاذبه توسط مدیران	۱
		مدیریت ضعیف و نگرش سطحی مسئولین دست‌اندرکار	۱
		ضعف در تخصص مدیران	۲
		ضعف در آشنایی مدیران با آیین‌ها	۲
		کم‌تمایلی مسئولان محلی برای برگزاری آیین‌ها	۱
		نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها در بین مسئولان	۱
		ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین مدیران و مسئولان محلی	۱

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
برنامه‌ریزی		ارزشمند نبودن آیین‌ها در بین مسئولین	۱
		اولویت نداشتن مبحث آیین‌ها برای مسئولان	۱
		عدم توجه از جانب مسئولان	۴
		برنامه‌ریزی متمرکز و نادیده گرفتن نقش مردم محلی	۱
		مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب	۱
		نبود متخصصان کافی برای برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری آیین‌ها	۱
		عدم برنامه‌ریزی درباره استفاده از آیین‌ها در گردشگری	۱
		ضعف سیستم برنامه‌ریزی	۳
		نبود برنامه‌ای مدون برای احیا و توسعه آیین‌ها	۱
		نداشتن برنامه بلندمدت	۱
		نبود اولویت برنامه‌ریزی در سطح کلان کشور	۲
		نبود برنامه ملی	۱
		نداشتن پیوست فرهنگی برنامه‌های توسعه اقتصادی	۱
		ضعف در نظام برنامه‌ریزی و نبود نگاه جدی به توسعه این نوع از گردشگری	۱
		محیط‌زیست	اقلیم
کشت محصولات بدون توجه به اقلیم	۲		
از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور	۱		
کمبود منابع آبی	۱		
بحران خشکسالی و تنش‌های آبی در کشو	۳		
خشکسالی‌های پی‌درپی	۱۰		
بازده کم محصولات کشاورزی ناشی از خشکسالی در دهه‌های اخیر	۱		
گسست تجربه ناشی از شهرنشینی سریع	۱		
از بین رفتن روستاها به‌عنوان مهد آیین‌ها	۱		
رشد شهرنشینی و از بین رفتن روستاها	۲		
گسترش شهرنشینی	۳		
اجتماعی	تغییر نسل	تغییر نسل	۱
		گرایش نیروی کار جوان به مشاغل غیر کشاورزی	۱
		ضعف آگاهی نسل جدید کشاورزان از آیین‌ها	۱
		تفکر عقب‌ماندگی آیین‌های کشاورزی در نزد جوانان روستایی	۱
		شکاف بین نسلی کشاورزان و فرزندان آن‌ها	۲
		کاهش علائق نسل جدید به آیین‌های سنتی	۳
		تغییرات بافت جمعیتی و از بین رفتن نیروی کار کشاورزی	۱
		سالخوردگی جوامع روستایی	۳
		تغییر نسل کشاورزان به افراد مسن	۳
		روستاگریزی	۱
مهاجرت		مهاجرت نخبگان و تحصیل‌کردگان از روستاها	۱

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی	
آگاهی مردم محلی	آگاهی مردم محلی	مهاجرت روستاییان به شهر و خروج نیروی کار از روستاها	۱۳	
		ضعف در توانمندسازی جوامع محلی	۱	
		ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین روستاییان	۱	
		کم‌توجهی مردم بومی	۱	
	ارزش‌های اجتماعی	ارزش‌های اجتماعی	بی‌اطلاعی و عدم دانش کشاورزان که اکثراً از قشرهای کم‌سواد جامعه هستند	۱
			تغییر مناسبات اجتماعی	۱
			تغییر در ارزش‌های اجتماعی	۲
		فاقد ارزش شدن کشاورز در مقابل کارمند	۱	
		اعتماد	اعتماد	کاهش سرمایه اجتماعی در بین مردم محلی
	کاهش اعتماد مردم محلی به یکدیگر و دیگران			۱
	کاهش اعتماد مردم به دولت			۱
	همکاری	همکاری	حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه از قبل از انقلاب و فراموشی تعاون	۱
			اصلاحات ارضی و کوچک شدن اراضی و کاهش همکاری بین کشاورزان	۱
رشد فردگرایی و کاهش همکاری‌های گروهی روستاییان در کشاورزی			۳	
کمرنگ شدن همکاری بین کشاورزان			۸	
مشارکت	مشارکت	کم‌توجهی به بومیان و ساکنان اصلی در برگزاری برخی آیین‌ها	۱	
		ضعف مشارکت گردشگران در فعالیت‌های آیینی و کشاورزی	۱	
		ضعف در مشارکت مردم محلی	۵	
		کاهش مشارکت اعضای خانواده	۱	
		ضعف در مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد جهت توسعه آیین‌ها	۱	
		کاهش مشارکت زنان در فعالیت‌های کشاورزی	۱	
		ضعف در مشارکت مدیران محلی	۱	
		عدم مشارکت دادن کشاورزان	۱	
روابط اجتماعی	روابط اجتماعی	افزایش تعاملات فرهنگی نسل جدید	۱	
		کمرنگ شدن مراکز ارتباطات جمعی در روستاها	۱	
		وجود برخی رقابت‌های کاذب بین افراد محلی	۱	
		کاهش روابط اجتماعی محلی	۱	
مدرنیسم	مدرنیسم	رخداد مدرنیته ناقص	۱	
		نگاه تکاملی عصر جدید نسبت به عصر سنت	۱	
		سرعت بسیار زیاد تغییرات در عصر مدرن	۱	
		توسعه سریع تکنولوژی‌های ارتباطی	۱	
		ورود فناوری‌های مدرن	۱	
		توسعه فناوری‌های نوین مانند شبکه‌های مجازی	۱	
		تکنولوژی‌های نوین	۵	
		مدرن شدن جامعه	۶	
کارکرد	کارکرد	نبود احساس نیاز به آیین‌ها	۱	

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی		
تمسخر		به‌روز نبودن بسیاری از آیین‌ها	۱		
		ضعف در تطابق آیین‌ها با نیازهای امروزی و کارکردهای جدید	۱۱		
		ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم	۱		
		ضعف در نگرش مناسب نسبت به آیین‌ها توسط گردشگران	۱		
		رنجش روستاییان از برخی گردشگران	۱		
		نگاه نامناسب برخی افراد به آیین‌های روستایی	۱		
		نگاه بعضاً سخیف به آیین‌های روستا از جانب برخی افراد	۱		
		سرخوردگی مردم محلی از دید تمسخری برخی از گردشگران	۱		
		تمسخر برخی از آیین‌ها	۱		
		جهانی‌شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها	۴		
		نگاه به طبیعت		غالب شدن فکر اقتصادی بر بزرگداشت آیین‌ها	۱
رویگردانی مادی انگارانه کشاورزان	۱				
کاهش ارتباط با طبیعت در کشاورزی مدرن	۱				
گسست رابطه معنوی با زمین	۱				
جایگزین شدن اصل سود و فروش محصول برای کشاورزان	۱				
یکسان‌سازی		نقش حاکمیت در یکسان‌سازی فرهنگی در طول تاریخ	۲		
		یکسان‌سازی فرهنگی	۱		
به‌روز شدن		نبودن نماد و عینیت در بسیاری از آیین‌ها	۱		
		به وجود آمدن بسیاری از آیین‌ها جدید و جذاب	۱		
		تکراری بودن برخی آیین‌ها در مناطق مختلف	۱		
		گردشگر پسند نبودن اجرای بسیاری از آیین‌ها	۱		
		نامناسب بودن برخی آیین‌ها از نظر گردشگران	۱		
		وجود برخی خرافات در آیین‌ها	۱		
		جذاب نبودن یا درواقع جذاب اجرا ننمودن آیین‌ها برای نسل امروزی	۱		
		عدم تغییر آیین‌ها با عناصر جدید زندگی امروزی	۱		
		تصور نداشتن انطباق آیین‌های کشاورزی با زندگی امروز	۱		
		ضعف در استفاده کارآمد از ابزارآلات نوین	۱		
		تغییر سلايق نسل‌های جدید	۱		
		نبود اولویت فرهنگی		نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها	۱
				تأثیر کشاورزی و آیین‌ها در استان‌های مرزی از کسب‌وکارهای تجاری	۱
شیوه زندگی		کمرنگ شدن این آیین‌ها به دلیل تغییر شیوه و سبک زندگی	۱		
		تغییر سبک زندگی در بین جوامع	۱		
		تغییر شیوه زندگی روستاییان	۳		
		گرایش خانواده‌های روستایی به سبک و شیوه و فرهنگ زندگی شهرنشینی	۳		
تنگ‌نظری		حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط جامعه	۲		
		وجود نگاه‌های تنگ‌نظرانه به برخی آیین‌ها	۱		

مقوله‌های هسته‌ای	مقوله‌های گسترده	خرده طبقات	فراوانی
	حس تعلق	کم شدن حس تعلق به روستا	۱
	هویت قومی	از دست دادن هویت قومی در برخی اقوام	۱
	آزادی فردی	ضعف در برخی آزادی‌های فردی در جامعه	۲
	صنعتی شدن	کاهش زمان فعالیت‌های کشاورزی در کشاورزی مدرن	۱
		فرایند صنعتی شدن	۱
		صنعتی کردن و مکانیزاسیون کشاورزی در روستاها	۱
		کاهش فعالیت‌های کشاورزی به‌طور کلی در کشور با مکانیزاسیون کشاورزی	۱
		مکانیزاسیون کشاورزی	۲۵
	منفعت	ندانستن نقش آیین‌ها در بهره‌وری اقتصادی مردم محلی	۴
		غیرتجاری بودن آیین‌های کشاورزی	۱
ضعف استفاده از آیین‌ها در راستای بهره‌وری اقتصادی		۱	
نبود نگاه اقتصادی به گردشگری در مناطق روستایی به‌صورت کلی		۱	
استفاده نکردن از آیین‌ها در راستای توسعه کسب‌وکارهای روستایی		۱	
نداشتن منفعت اقتصادی برگزاری آیین‌ها برای کشاورزان		۴	
اقتصادی	حمایت مالی	ضعف در حمایت مالی از حفظ و توسعه آیین‌ها	۲
	فقر	اولویت نداشتن آیین‌ها برای جامعه محلی	۱
		فقر اقتصادی روستاییان	۲
	بودجه	فقر اقتصادی کشاورزان	۹
		ضعف در تخصیص بودجه	۹
	مشکلات اقتصادی	تغییر مناسبات اقتصادی	۱
		تغییر ساختارهای اقتصادی روستاها	۱
		وجود مشکلات عدیده اقتصادی	۲
		تسلط اقتصاد دولتی	۱
	سرمایه‌گذاری	ضعف در تأسیس کسب‌وکارهای گردشگری روستایی	۱
ضعف تخصیص اعتبار به سرمایه‌گذاران در مناطق روستایی برای توسعه گردشگری		۱	
ضعف سرمایه‌گذاری برای احیا یا توسعه آیین‌های کشاورزی		۱	
سرمایه‌گذاری افراد غیربومی و عدم بهره‌مندی مردم محلی		۱	
قوانین و مقررات	دولتی بودن	دخالت دولت در آیین‌ها	۱
	مشکلات اداری	موانع اداری - اجرایی	۱
		بروکراسی اداری جهت دریافت مجوز فعالیت‌های گردشگری روستایی	۱
	قوانین	اصلاحات ارضی و اثرات اجتماعی آن و از بین رفتن ساختار ارباب رعیتی	۱
		برنامه بهداشت محیط برای جلوگیری از نگهداری دام‌های در محدوده روستاها	۱

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

۲-۳-۱- خط سیر داستان

همچنان که در بخش‌های قبل اشاره شد، با هدف استخراج موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری، مصاحبه‌هایی با ۱۰۴ نفر از متخصصان انجام شد. این مصاحبه‌ها که به‌صورت حضوری، تلفنی، مجازی (سؤال باز) بوده است تا مرحله اشباع تئوریک ادامه یافت؛ به‌گونه‌ای که داده‌های مأخوذه تکراری شده و مورد تازه‌ای از سوی متخصصین حاصل نشد. داده‌های جمع‌آوری شده در قالب سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شد. در کدگذاری باز، جمله‌ها یا مفاهیم مربوط به موانع استخراج و در قالب ۶۱۷ مورد کدگذاری گردید که البته پس از تلفیق کدهای یکسان در مجموع ۳۱۹ کد با فراوانی‌های مختلف مشخص گردیدند؛ بنابراین مفاهیم مشابه در قالب کدهای یکسان کدبندی شدند.

از مهم‌ترین موارد ذکر شده مبحث اقتصادی بوده که دارای مقوله‌های گسترده‌ای همچون صنعتی شدن، سرمایه‌گذاری، بودجه، مشکلات اقتصادی، فقر، حمایت مالی و کسب منفعت می‌باشد. در این مبحث مکانیزاسیون کشاورزی دارای فراوانی تکرار زیادی از سوی متخصصان بوده است. به‌طوری‌که ۲۵ بار به‌صورت مستقیم به این امر اشاره شده است. از نظر متخصصین مکانیزاسیون کشاورزی با کاهش زمان فعالیت‌های کشاورزی باعث شده است که نیاز به همکاری‌های نیروی انسانی بسیار پایین باشد. به همین جهت مباحث مربوط به تعاون در صنعتی کردن کشاورزی کمتر به چشم می‌خورد. از سوی دیگر در گذشته نه چندان دور که زندگی آدمیان بر اساس کشاورزی بوده و درواقع کشاورزی محصول عقلانیت بشر بوده است.

بنابراین مکانیزاسیون به دلیل کاهش زمان کار، فردگرایی و عدم نیاز به کار گروهی، مادی‌گرایی و افزایش محصول توسط تکنولوژی و همچنین تقویت منفعت اقتصادی کشاورزان بدون نیاز به مباحث ماورایی در تضعیف آیین‌ها نقش داشته است. این موضوع در شکل زیر که کدهای پرتکرار متخصصان است نیز قابل مشاهده است.

شکل ۲-۳- کدهای اصلی حاصل مصاحبه با متخصصین

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در این راستا نکته قابل اهمیت این است که در جهت احیاء آیین‌ها کشاورزی باید این آیین‌ها در بهره‌وری اقتصادی مردم محلی نقش داشته باشند؛ یعنی از طریق برگزاری این آیین‌ها منفعتی به جامعه محلی و کشاورزان برسد. یکی از این موارد می‌تواند توسعه گردشگری به صورت کلی و گردشگری کشاورزی به صورت اخص باشد. متأسفانه نبود نگاه اقتصادی به گردشگری در مناطق روستایی به صورت کلی مشکل عام در این زمینه است که نتوانسته است کسب و کارهای گردشگری به ویژه در حوزه گردشگری کشاورزی در مناطق روستایی توسعه یابند. چنانچه آیین‌ها بتوانند بستری جهت توسعه گردشگری و در راستای آن تجاری کردن آیین‌ها با توسعه کسب و کارها در ابتدای امر باشند، می‌توان به احیاء و به کارگیری آن‌ها در توسعه روستایی امیدوار بود. البته در ابتدای امر حمایت‌های مالی دولتی نیز نیازمند است که در این زمینه ضعف اساسی وجود دارد. از سوی دیگر فقر عمیق موجود در جامعه و بخصوص جامعه روستایی مانع از این شده است که کشاورز اساساً به فکر مواردی غیر از تأمین معاش زندگی خود باشد. این مانع توسط ۱۲ نفر از متخصصان اشاره شده است که نشان از اهمیت آن دارد. بر طبق هرم نیازهای مازلو نیز می‌توان این موضوع را توضیح داده که تا انسان نیازهای اولیه خود را ارضاء نماید نمی‌تواند به فکر مراحل بالاتر نیازهای که در بحث ما آیین‌ها را شامل می‌شود فکر کند.

موانع دیگری نیز وجود دارند که به بخش کشاورزی مربوط است. همان طور که اشاره شده مشکلات اقتصادی کشاورزان باعث شده است که کشاورزی صدمه زیادی در بین بخش های اقتصادی کشور متحمل شود. در سال های اخیر فروش اراضی کشاورزی برای خانه های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر در کشور بسیار فراوان شده است. این موضوع بخصوص در شمال کشور بسیار شایع شده است. از طرف دیگر بهره‌وری اندک از محصولات کشاورزی، شوق برگزاری آیین ها را از کشاورزان سلب می‌نماید. علاوه بر بهره‌وری کم، فروش نامناسب محصولات که اغلب به دلالت با قیمت پایین عرضه می‌شود، انگیزه کشاورزان را در کل کار کشاورزی مخدوش می‌نماید. در کنار این موارد چون آیین های کشاورزی وابسته به محصولات کشاورزی هستند، کشت محصولات جدید بدون هماهنگی با فرهنگ و دانش بومی مردم و رونق کشت گلخانه‌ای، بستر وجودی آیین ها را از بین برده است. مثلاً آیینی که مربوط به کشت گندم بوده با تغییر کشت به محصول کلزا بستر اجرای آن از بین رفته است. به صورت کلی وجود مشکلات عدیده در بخش کشاورزی باعث شده است که برگزاری آیین ها در اولویت مردم محلی نباشد. در سال های اخیر مقوله مهم تغییر اقلیم و خشکسالی نیز به این مشکلات اضافه نمود. اتفاقاً دلیل اصلی از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور، خشکسالی بوده است که با توجه به وابستگی شدید کشاورزی به آب، شرایط بسیار حادی را برای کشاورزان ایجاد نموده است. از طرف دیگر روستاهایی هم که توانستند با این شرایط کنار بیایند با بازده کم محصولات کشاورزی ناشی از خشکسالی روبرو هستند و از این رو انگیزه‌ای برای برپایی آیین ها ندارند. البته کشت محصولات بدون توجه به اقلیم هم به مشکلات دامن زده است. مثلاً کشت هندوانه یا برنج در مناطق کم آب. کشاورزی کلمه کلیدی بسیاری پرتکراری در بین متخصصان مورد مصاحبه بوده است. در شکل زیر تعداد ۳۰ کلمه پرتکرار مصاحبه شوندگان دیده می‌شود.

شکل شماره ۲-۴- واژگان اصلی حاصل مصاحبه با متخصصین

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

از دیگر مسائل اشاره شده توسط کارشناسان، مقوله هسته‌ای اجتماعی بوده که در ۱۰ مقوله گسترده دسته‌بندی شده است. مانع مهاجرت جوانان از روستاها به‌عنوان عاملی که توسط ۱۵ نفر از متخصصین اشاره شده است، در صدر بیشترین فراوانی این گروه قرار دارد. به دلیل مشکلات موجود در روستاها که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به نبود اشتغال با توجه به افزایش جمعیت و ضعف امکانات اشاره نمود، بسیاری از جوانان از روستاها مهاجرت نموده‌اند که خلاً حضور آن‌ها یعنی اینکه برگزار کنندگان اصلی آیین‌ها دیگر در روستاها نیستند. از طرف دیگر افراد ساکن در روستاها بیشتر سالخوردگانی هستند که نمی‌توانند به‌عنوان عاملان کار کشاورزی و آیین‌های مربوط به آن مطرح باشند. البته تغییر نسل و گرایش نیروی کار جوان روستاها به مشاغل غیر کشاورزی نیز تأثیر زیادی در فراموشی آیین‌ها دارد. در مبحث علل گرایش به کارهای غیر کشاورزی می‌توان بازدهی کم کار کشاورزی در برابر سایر مشاغل منجمله دلالی اشاره نمود. شکاف بین نسلی کشاورزان و فرزندان آن‌ها نیز باعث شده است علاقه‌مندی نسل جدید با توجه به توسعه فناوری ارتباطات و اطلاعات و آشنایی با سایر فرهنگ‌ها نسبت به آیین‌ها کشاورزی کمتر شود. البته گسترش شهرنشینی نیز به این امر دامن زده است. مشاهده می‌شود که بسیاری از روستاها که در حقیقت مهد آیین‌های کشاورزی هستند در سال‌های اخیر از بین رفته‌اند و ساکنان آن‌ها شهرنشینی شده‌اند که شغل کشاورزی نداشته و از طرف دیگر گسست تجربه ناشی از شهرنشینی سریع را داشته‌اند؛ یعنی افرادی که شهرنشین شده‌اند ولی شهر گرا خیر. مشکلاتی که در آپارتمان‌ها داریم نمونه‌ای از همین دست مسائل است. در کنار این موضوع بحث ضعف سرمایه اجتماعی نیز وجود دارد. در حوزه همکاری‌های بین مردم محلی که قبلاً اشاره‌ای به آن در حوزه مکانیزاسیون شده بود، ضعف جدی وجود دارد. در سال‌های اخیر شاهد فردگرایی مردم روستا و کاهش اعتماد بین افراد هستیم که این موضوع می‌تواند در برگزاری آیین‌ها که اساس آن بر همکاری و مشارکت مردم محلی است تأثیرگذار باشد. این کاهش همکاری‌ها اغلب به دلیل حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه از قبل از انقلاب باشد که اصلاحات ارضی و کوچک شدن اراضی به این کاهش همکاری دامن زده است. البته بعد دیگر سرمایه اجتماعی غیر از همکاری و اعتماد یعنی آگاهی نیز دارای ضعف بسیار در بحث آیین‌های کشاورزی است. متأسفانه ضعف آگاهی شدیدی در مورد آیین‌ها در بین روستاییان بخصوص نسل جوان وجود دارد که اغلب درباره آیین‌ها و فلسفه آن‌ها شناختی ندارند. این مسئله می‌تواند ناشی از تغییر در ارزش‌های اجتماعی و ارزش شدن مباحث اقتصادی در برابر سایر وجوه زندگی باشد (حتی فاقد ارزش شدن کشاورز در مقابل کارمند). کاهش مشارکت مردم در امور عمومی و کاهش روابط اجتماعی نیز مزید بر علت شده است. مشاهده می‌شود که در بسیاری از روستاها، میدان اصلی روستا که معمولاً محل جمع شدن مردان در زمان بعد از فراغت از کار و در هنگام عصر بوده و جلوه زیبایی از روابط اجتماعی مردم را به نمایش می‌گذاشته است (بسیاری از تصمیمات مهم روستا و حل مشکلات روستا در این مکان‌ها گرفته می‌شد)، از بین رفته و بدین‌صورت بعد مکانی روابط اجتماعی دچار نقصان گشته است.

در بعد فرهنگی نیز که ۱۳ مقوله گسترده دارد، از مهم‌ترین مباحث آن مدرن شدن جامعه و تکنولوژی‌های نوین است که ۱۴ متخصص به آن اشاره نمودند. واقعیت این است که توسعه فناوری‌های ارتباطی سبب آشنایی افراد با دنیای پیرامون و فرهنگ‌های

جدید شده و سبک خاصی از زندگی را رقم زده است که به سنت‌ها و آیین‌های سنتی نگاهی ندارد. این همان نگاه تکاملی عصر جدید نسبت به عصر سنت است که اعتقاد بر نو شدن دائم بشر و زندگی او دارد و هر آن چیزی که مربوط به گذشته است را رها کرده و سعی در طرحی نو انداختن دارد. البته در این بین سرعت بسیار زیاد تغییرات در عصر مدرن نیز مزید بر علت شده و فرصت اندیشه را از بشر گرفته است. به طوری که انسان هدف بمباران فرهنگ‌ها و اطلاعات جدید قرار دارد و زمان فکر و انتخاب از او سلب شده است. از راهکاری برون رفت از این موضوع می‌توان به تلاش برای امروزی نمودن آیین‌ها را نام برد. به‌هرحال یکی از نقاط ضعف آیین‌ها، تطابق آن‌ها با نیازهای امروزی و کارکردهای جدید است که انسان‌ها فکر می‌کنند این آیین‌ها به‌روز نیستند و بنابراین ضرورتی برای حفظ آن‌ها وجود ندارد؛ اما باید توجه داشت که آیین‌ها بخشی از هویت هر جامعه بوده و رسانه‌ای پر قدرت برای انتقال مفاهیم در درون و بین نسل‌ها می‌باشد. آنچه امروزه به‌عنوان بازگشت به اصالت و خویشن مطرح است و گردشگری نوستالژیک هم بخشی از آن است، نیز قائل به همین موضوع هویت‌های انسانی است. اتفاقاً در گردشگری نوستالژیک نیز وجه مکانی اصلی آن مناطق روستایی هستند که به همین خاطر در گردشگری روستایی بر حفظ اصالت‌ها و فرهنگ بومی که آیین‌ها کشاورزی نیز جزئی از آن‌ها است تأکید می‌شود.

در این بین جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها نیز تأثیرگذار بوده است اما اعتقاد بر این است که چنانچه برنامه‌ریزی وجود داشته باشد همان‌طور که جهانی شدن تهدیدی برای خرده فرهنگ‌ها است با روند توسعه فناوری‌های ارتباطی فرصتی نیز برای خرده فرهنگ‌ها می‌باشد که خود در این فرصت‌هایی که فضای ارتباطی جهانی مهیا نموده معرفی و حتی توسعه دهند. نمونه‌های بسیاری از سر بر آوردن مجدد خرده و فرهنگ‌ها در جهان وجود دارند که نمی‌توان آن‌ها را انکار نمود. در کنار جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها نقش حاکمیت‌ها در طول تاریخی سیاسی کشور را هم نباید نادیده گرفت چرا که بسیار از حاکمان سعی در یکسان‌سازی فرهنگی و از بین بردن خرده فرهنگ‌های اقوام مختلف داشته‌اند که نمود آن را می‌تواند در یکسان‌سازی پوشش، زبان و غیره در تاریخ جستجو نمود. به‌هرحال در این زمینه صدمات جدی هم به هویت قومی برخی اقوام وارد شده است و بسیاری از عناصر جذاب آیینی اقوام فراموش شده‌اند.

در سطح پایین‌تر شاید حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط جامعه نیز خود مانعی برای توسعه آیین‌ها باشد که معمولاً از جانب متولیان توصیه می‌شود. به‌هرحال نداشتن تنگ‌نظری در این مقوله و رواداری نسبت به مسائل آیینی البته با حفظ حدود شرع مقدس اسلام می‌تواند در بقاء، احیاء و توسعه آیین‌های کشاورزی نقش مهمی ایفا نماید.

البته جدا از بحث جامعه محلی و تلاش آن‌ها برای زنده نگه داشتن آیین‌های خود، مقوله گسترده دیگر که در این تحقیق به آن اشاره شده، مفهوم تمسخر می‌باشد. بدین معنا که نگاه بعضاً سخیف به آیین‌های روستا از جانب برخی افراد بخصوص گردشگران سبب شده است که نوعی سرخوردگی برای جامعه محلی به وجود آید. این موضوع نیز از موانع توسعه آیین‌های کشاورزی قلمداد می‌شود. البته فارغ از موضوع بسیار مهم و صحیح آموزش گردشگران برای احترام به جامعه محلی، طرف دیگر موضوع نیز در ضعف جذاب نبودن یا در واقع جذاب اجرا نمودن آیین‌ها برای نسل امروزی وجود دارد که سبب شده است آن نگاه‌های بعضاً نامناسب از جانب افراد به

آیین‌ها وجود داشته باشد. علاوه بر آن وجود برخی خرافات در بعضی از آیین‌ها، عدم تغییر آیین‌ها با عناصر جدید زندگی امروزی، ضعف در استفاده کارآمد از ابزارآلات نوین در اجرای آیین‌ها، تغییر سلايق نسل‌های جدید و غیره نیز مزید بر علت شده است. در همه موارد ذکر شده دو موضوع بسیار مهم هستند. یکی نبوده اولویت‌های فرهنگی در جامعه و نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها در بین مسئولان و مردم و دیگری تغییر شیوه زندگی افراد جامعه بخصوص در نواحی روستایی است که رنگ شهرنشینی به خود گرفته است. در مورد اول علت شاید پررنگ بودن مشکلات اقتصادی در جامعه باشد ولی در مورد دوم غفلت از مدیریت و برنامه‌ریزی گذار جامعه از سنت به مدرنیته آن‌هم مدرنیته ناقص دلیل اصلی است.

اما در صدر همه موانع برشمرده شده، مانع مدیریت و برنامه‌ریزی وجود دارد که دغدغه بسیاری از متخصصان بوده است و تعداد زیادی از کدها و مقوله‌های گسترده در این مقوله هسته‌ای جای گرفته است. مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب در سطح کلان فرهنگی و سطح خرد بسیار مورد تأکید متخصصین قرار گرفته است. بخصوص مقوله برنامه‌ریزی صحیح در بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت که در مبحث آیین‌ها فاقد آن هستیم. علاوه بر آن برنامه‌ای مدون و جامع به لحاظ اینکه مقوله آیین‌ها، اولویت برنامه‌ریزی در سطح کلان کشور نیست، وجود ندارد. از دلایل این امر می‌توان به ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین مدیران، نبود متخصصان کافی برای برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری آیین‌ها، نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها در بین مسئولان و غیره را ذکر نمود. در همه این موارد البته سایه برنامه‌ریزی متمرکز و نبود مشارکت مردم محلی به چشم می‌خورد. تا زمانی که برنامه‌ها در پایتخت کشور به سایر نقاط دیکته می‌شود، درک و شناخت واقعی که اساس برنامه‌ریزی است، شکل نمی‌گیرد و بر اساس شناختی سطحی نسبت به تعیین تکلیف مسائل اقدام می‌شود. این رشد جغرافیای مرکز - پیرامون که به مرور زمان در حال تشدید شدن است، مانع دیده شدن ظرفیت‌های نقاط پیرامونی شده و جریان توسعه را به نفع نقاط مرکز رقم می‌زند. البته آیین‌های کشاورزی وضع بدتری نسبت به سایر مقولات فرهنگی دارد چرا که عدم توجه به آیین‌ها در سطوح بالای حاکمیت باعث شده است این موضوع در دستور کار تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران قرار نداشته باشد. شاید یک از مهم‌ترین دلایل این بی‌توجهی سیطره مباحث سیاسی بر مباحث فرهنگی به صورت کلی در کشور باشد. اگر هم گهگاهی به آن توجه می‌شود، تسلط نگاه بخشی باعث می‌شود، نمود عینی موفقیتی از آن شاهد نباشیم. این موضوع حتی در سطح محلی نیز وجود دارد. ضعف کارکردی شوراها و دهیاری‌ها در احیا و نگهداشت آیین‌ها با توجه به مشکلات اداری و مالی آن‌ها نیز مشهود است. بدین لحاظ در این زمینه نیازمند برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی می‌باشیم که در حال حاضر فاقد آن هستیم. در این برنامه باید نگاهی جامع و بلندمدت به آیین‌های کشاورزی شود. از بنیان‌های این برنامه نیز باید مطالعه تطبیقی سیاست‌های گردشگری کشاورزی بخصوص مقوله آیین‌ها در تجربه کشورهای موفق باشد. البته هماهنگی سازمان‌های دخیل در این امر بخصوص وزارت جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری می‌تواند ظرفیت بسیار مناسبی را برای توسعه فراهم نماید. ناگفته نماند که مشارکت واقعی همه ذینفعان در برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی که

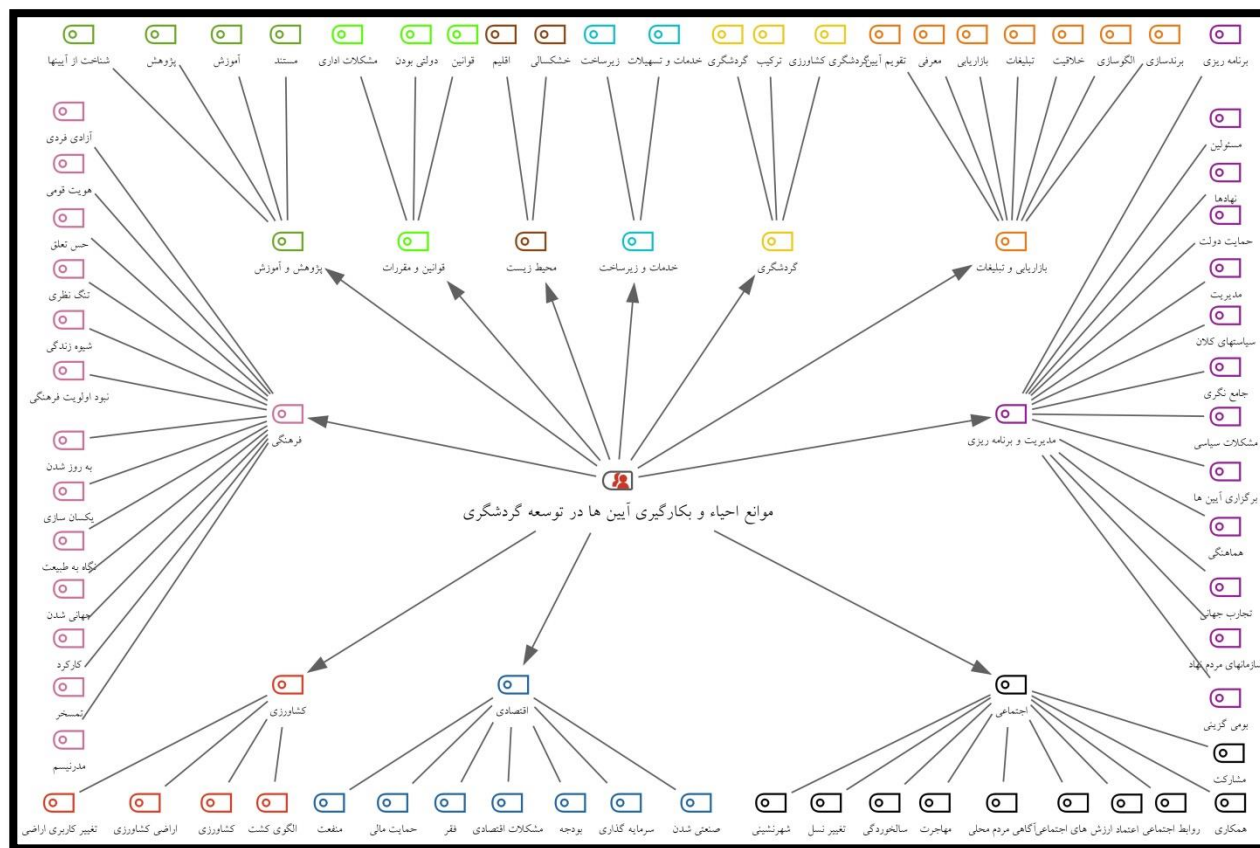
شامل مردم محلی و کشاورزان، بخش خصوصی و نمایندگان آن‌ها بخصوص اتاق‌های بازرگانی، دولت و نمایندگان آن‌ها در وزارتخانه‌های مربوطه، سازمان‌های مردم‌نهاد و گردشگران لازم و ضروری است.

در راستای مشکلات برنامه‌ریزی و مدیریت بحث قوانین و مقررات نیز وجود دارد که از مهم‌ترین آن‌ها دخالت دولت در آیین‌ها می‌باشد که با اقتصاد دولتی کشور ما همخوانی داشته و از موانع توسعه کشور و در بحث ما توسعه گردشگری می‌باشد. در این زمینه بروکراسی اداری جهت دریافت مجوز فعالیت‌های گردشگری روستایی از جمله اقامتگاه‌های بومگردی که می‌تواند بستری برای احیاء آیین‌های کشاورزی در روستاهای با حفظ منفعت کشاورزان باشد، قابل ذکر است. در ذیل این مقوله هسته‌ای می‌توان به دو مورد از قوانین که می‌تواند مانع احیاء و توسعه آیین‌های کشاورزی باشد، اشاره نمود. اولین مورد پیشینه‌ای طولانی‌تر دارد که مربوط به اصلاحات ارضی و اثرات اجتماعی آن و از بین رفتن ساختار ارباب رعیتی می‌باشد. این قانون سبب شده است کشاورزانی که تحت مدیریت فردی به نام ارباب بوده‌اند (فارغ از مشکلات و عیب استثمارگونه اربابان بر رعیت‌ها) و تمامی مراحل کاشت، داشت و برداشت و در ذیل این‌ها آیین‌های کشاورزی را اجرا می‌نمودند، پس از اصلاحات ارضی دچار بی‌مدیریتی شده و حتی نتوانستند با هم همکاری داشته باشند. در این زمینه فعالیت‌های اساسی کشاورزی یعنی لایروبی نهرها و قنوات هم بدون وجود مدیرانی مانند ارباب‌ها انجام نشده و یکی از دلایل افول کشاورزی در روستاها شد. دومین مورد به قوانین امروزی برمی‌گردد که از آن جمله می‌توان به برنامه بهداشت محیط برای جلوگیری از نگهداری دام‌های در محدوده روستاها اشاره نمود. اغلب این قوانین با حمایت صاحبان خانه‌های دوم گردشگری در روستاها که معمولاً از افراد متمول نیز هستند، انجام می‌شود. به‌رحال دامداری دارای آیین‌ها بسیاری می‌باشد که در محیط روستا و درهم آمیخته با زندگی روستایی است. چنانچه دامی نباشد، آیین‌های دامداری نیز وجود ندارند.

در این بین بستر محیطی برگزاری آیین‌های کشاورزی اغلب روستاهای کشور می‌باشند که این سکونتگاه‌ها هم دارای مشکلات متعدد هستند. ضعف امکانات زیرساختی مانعی برای توسعه آیین‌های کشاورزی در روستاها بشمار می‌رود. از زیرساخت‌های اساسی می‌توان به ضعف در امکانات مناسب حمل‌ونقل از شهرها به روستاها و مزارع کشاورزی، دشواری دسترسی به بسیاری از روستاها و دورافتاده بودن آن‌ها، عدم توسعه‌یافتگی مناطق روستایی برای اسکان گردشگران، ضعف در امکانات بهداشتی و درمانی روستاها، ضعف در ارائه تسهیلات رفاهی برای گردشگران، ضعف در خدمات اقامتی مانند اقامتگاه‌های بومگردی و غیره را نام برد. به‌رحال چون مخاطب اصلی بسیاری از آیین‌های کشاورزی گردشگران هستند و از طرف دیگر یکی از اصول اساسی گردشگری پایدار، رضایت گردشگران است؛ بنابراین باید تسهیلات مناسب برای گردشگران چه در روستاها و چه در مزارع کشاورزی فراهم شود. این موضوع یعنی برنامه‌ریزی گردشگری کشاورزی. البته ما به‌صورت کلی معضلی به نام کم‌اهمیتی مقوله گردشگری در بین مسئولان یا ضعف در نگرش به گردشگری در سطح کلان کشور را داریم که باعث شده است نتوانیم از این بخش اقتصادی قوی در کشور برای توسعه استفاده نماییم. این موضوع در مبحث گردشگری کشاورزی به شکل گسترده‌تری مغفول مانده است. نداشتن تخصص گردشگری در بین مسئولان مربوطه، ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی، عدم آگاهی جامعه محلی از ظرفیت‌های گردشگری آیین‌های کشاورزی، ضعف در برنامه‌ریزی مسئولان برای حمایت از گردشگری کشاورزی، ضعف در

نیروی انسانی متخصص گردشگری کشاورزی، کمبود تورهای تخصصی گردشگری کشاورزی و غیره نیز سبب شده‌اند که به صورت کلی در بخش گردشگری آیین‌های کشاورزی با مشکلات عدیده‌ای مواجه باشیم. در همه این ضعف‌های مطرح‌شده مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح لازم و ضروری است؛ اما در حوزه گردشگری و استفاده از آیین‌ها برای رونق گردشگری، موضوع بازاریابی و تبلیغات اهمیت زیادی دارد. ضعف در تبلیغات مقوله خرده طبقه‌ای بوده که ۱۵ نفر از متخصصان بدان اشاره نموده‌اند که نشان از اهمیت آن دارد. از الزامات این موضوع نیز توجه به برند سازی و معرفی الگوهای موفق و نمونه و همچنین داشتن تقویم زمانی و مکانی برگزاری آیین‌ها می‌باشد.

با وجود تمامی این موانع، لازم است شناخت کاملی از آیین‌ها وجود داشته باشد تا به‌عنوان زمینه‌ای برای برنامه‌ریزی استفاده گردد. این موضوع نیز از نقاط ضعف احیا و توسعه آیین‌های کشاورزی است. متأسفانه بانک اطلاعاتی آیین‌های کشاورزی در کشور وجود ندارد و ضعف جدی در ثبت و مستندسازی آیین‌ها وجود دارد که ۱۳ نفر از متخصصین به این ضعف اشاره نمودند. نبود این زمینه بعلاوه ضعف در پژوهش‌های مربوط به آیین‌ها چه در بعد بنیادی و چه در بعد کاربردی سبب شده است، آیین‌ها در حد منبع باقی مانده و تبدیل به جاذبه و محصول نشوند که منفعتی برای جامعه محلی از جنبه مادی و معنوی داشته باشند. البته جدای از بحث مستند نبودن آیین‌ها، ضعف ناشناخته بودن بسیاری از آیین‌ها برای خود کشاورزان و روستاییان نیز وجود دارد. چرا که بسیاری از آیین‌ها به علت فرهنگ شفاهی حاکم بر تاریخ کشور ما، در انتقال سینه‌به‌سینه فراموش شده‌اند. از این‌رو ناشناخته بودن بسیاری از آیین‌ها برای مردم محلی، مسئولان، فعالان عرصه گردشگری و گردشگران موردی بوده که توسط ۳۷ نفر از متخصصان بدان اشاره شده است که نشان از اهمیت شناساندن آیین‌ها دارد که بستر اصلی آن نیز جمع‌آوری و ایجاد بانک اطلاعاتی است. در مرحله بعدی لازم است فلسفه آیین‌ها در پژوهش‌های متعدد مورد بررسی قرار گیرند که هم‌اکنون این مورد خود یک ضعف بشمار می‌رود. در مرحله بعد نیز آموزش مردم محلی، گردشگران، مسئولان، فعالان عرصه گردشگری و حتی گردشگران در حوزه گردشگری کشاورزی باید مورد توجه قرار گیرد. از نقاط ضعف عمده در بحث احیاء و توسعه آیین‌ها همین عدم آموزش است که توسط ۳۱ نفر از متخصصین بر روی آن تأکید شده است؛ بنابراین مقوله هسته‌ای پژوهش و آموزش از موانع عمده احیاء و توسعه آیین‌های کشاورزی در ایران بشمار می‌رود.

شکل ۲-۵- روابط مقوله‌های هسته‌ای و گسترده

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

جدول تأکیدات گروه‌های سنی برای مقوله‌های هسته‌ای نیز نشان می‌دهد که گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، بیشترین تأکید را بر مقوله پژوهش و آموزش داشته‌اند که نشان از اهمیت آن می‌دهد. در رتبه بعدی مقوله مدیریت و برنامه‌ریزی و سپس مقوله اجتماعی قرار دارد. همچنین در گروه کمتر از ۳۰ سال نیز تأکید اصلی بر مقوله پژوهش و آموزش می‌باشد؛ اما در گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال بیشترین تأکید بر مقوله فرهنگی بوده که در گروه سنی بیشتر از ۵۰ سال نیز همین تأکید به چشم می‌خورد. در همه گروه‌های سنی کمترین تأکید بر قوانین و مقررات بوده است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که قوانین و مقررات مانع چندان مهمی برای احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری نیست.

جدول ۲-۳- میزان تأکیدات گروه‌های سنی بر مقوله‌های هسته‌ای

	کمتر از 30 سال	31-40	41-50	بیشتر از 50 سال سن
ء و بکارگیری آیین ها در توسعه گردشگری				
> گردشگری	13	17	10	4
> خدمات و زیرساخت	7	10	5	3
> پژوهش و آموزش	18	53	15	6
> بازاریابی و تبلیغات	16	31	9	2
> کشاورزی	4	28	6	4
> مدیریت و برنامه ریزی	16	49	20	10
> محیط زیست	1	17	4	1
> اجتماعی	12	47	13	11
> فرهنگی	4	38	22	13
> اقتصادی	13	44	10	6
> قوانین و مقررات	1	2	2	
# N = Documents	13 (12.5%)	57 (54.8%)	23 (22.1%)	11 (10.6%)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

تأکیدات عمده مردان بر مقولات پژوهش و آموزش، مدیریت و برنامه‌ریزی و فرهنگی بوده است. در حالی که تأکیدات اصلی بانوان بر مقولات مدیریت و برنامه‌ریزی، اجتماعی، پژوهش و آموزش و بازاریابی و تبلیغات می‌باشد.

جدول ۲-۴- میزان تأکیدات گروه‌های جنسی بر مقوله‌های هسته‌ای

	مردان	زنان
ء و بکارگیری آیین ها در توسعه گردشگری		
> گردشگری	29	15
> خدمات و زیرساخت	18	7
> پژوهش و آموزش	72	20
> بازاریابی و تبلیغات	38	20
> کشاورزی	25	17
> مدیریت و برنامه ریزی	67	28
> محیط زیست	18	5
> اجتماعی	62	21
> فرهنگی	66	11
> اقتصادی	55	18
> قوانین و مقررات	5	
# N = Documents	80 (76.9%)	24 (23.1%)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

با توجه به یافته‌ها و فراوانی کدهای ذکر شده از طرف متخصصان، می‌توان رتبه‌بندی زیر را بر اساس فراوانی‌ها ارائه داد که در حقیقت میزان اهمیت مقوله‌های هسته‌ای را نشان می‌دهد. با توجه به جدول زیر مشاهده می‌شود که مقوله مدیریت و برنامه‌ریزی از نظر متخصصان، مهم‌ترین مقوله در جهت موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی می‌باشد.

جدول ۲-۵- فراوانی و رتبه هر یک از مقولات هسته‌ای

رتبه	فراوانی	مقوله‌های هسته‌ای
۱	۹۵	مدیریت و برنامه‌ریزی
۲	۹۲	پژوهش و آموزش
۳	۸۳	اجتماعی
۴	۷۷	فرهنگی
۵	۷۳	اقتصادی
۶	۵۸	بازاریابی و تبلیغات
۷	۴۴	گردشگری
۸	۴۲	کشاورزی
۹	۲۵	خدمات و زیرساخت
۱۰	۲۳	محیط‌زیست
۱۱	۵	قوانین و مقررات
-	۶۱۷	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

۲-۴- روش پژوهش قسمت دوم

جهت ارزیابی موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری، از پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای بهره گرفته شده است. سوالات پرسشنامه در ۶ بخش (فرهنگی و هویتی، اجتماعی، اقتصادی، آموزشی و پژوهشی، نهادی و محیطی و زیرساختی) طراحی شده است که در هر بخش به تناسب سوالات مربوط به هر شاخص درج شده است. اطلاعات حاصل شده از این پرسشنامه‌ها به صورت کمی وارد نرم‌افزار SPSS شده تا در ابتدا به جهت تأیید صحت پرسشنامه، مقدار آلفای کرونباخ آن بررسی گردد که این ضریب با مقدار ۰/۹۴ نشانگر اعتبار درونی خوب و قابل اعتماد سوالات پرسشنامه است. سپس با استفاده از آزمون‌های دوجمله‌ای و فریدمن به تجزیه و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است. در این قسمت جهت ارزیابی موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری، از دیدگاه‌ها و نظرات متخصصان بهره گرفته شده است. لذا جامعه آماری در این قسمت نیز همان متخصصان مرحله قبل و کارشناسانی که در طول پژوهش شناسایی شدند، می‌باشند. تعداد این افراد در این قسمت، ۱۳۰ نفر می‌باشد که سعی شد به روش گلوله برفی، افرادی که متخصص هستند شناسایی و از آن‌ها برای مشارکت در پژوهش دعوت شود. با توجه به همه‌گیری کووید ۱۹ و در راستای بهره‌مندی از ابزارهای نوین پیمایش در این پژوهش از پرسشنامه آنلاین استفاده شده است.

۲-۵- یافته‌ها

همان‌طور که در جدول شماره یک مشاهده می‌شود گویه «کم شدن حس تعلق به روستا» دارای میانگین ۳/۶۹ می‌باشد که بالاتر از حد متوسط بوده و نشان دهنده این موضوع است که این گویه مانع جدی برای احیاء و به‌کارگیری آن‌ها در توسعه گردشگری است. در حقیقت چنانچه روستاییان و کشاورزان به زادگاه خود احساس تعلق نداشته باشند، به آیین‌ها مربوط به کار خود هم احساس تعلق نخواهند داشت. در همین زمینه «از دست دادن هویت قومی» نیز قابل بررسی است که ۴۶/۹ درصد متخصصین، اظهار داشتند که این گویه بسیار زیاد و زیاد می‌تواند نقش تأثیرگذاری در جهت عدم احیاء آیین‌های باشد که تنوع زیادی در بین اقوام دارد و از بین رفتن هویت قومی یعنی از بین رفتن آیین‌های قومی. البته به صورت کلی نسبت به مسائل فرهنگی از جمله آیین‌ها در کشور نگاه کم‌اهمیتی وجود دارد. این مسئله به وضوح قابل مشاهده است که از جمله دلایل آن می‌توان مشکلات عدیده اقتصادی و سیطره مباحث سیاسی اشاره نمود که در صدر اولویت‌ها دولت و مردم می‌باشد. این موضوع در افزایش «رویکرد مادی انگارانه کشاورزان نسبت به کشاورزی و طبیعت» هم قابل رصد است. چنانکه میانگین این مانع ۳/۸۸ محاسبه شده است. به این معنی که کشاورزان دنبال سود و منفعت بوده و از هر راهی مانند مصرف بیشتر کود و سم به سمت هدف کسب سود بیشتر و بهره‌کشی بیشتر از طبیعت حرکت می‌کنند. در این بین نقش آیین‌ها در رونق محصول کشاورزی با مفهومی که از آن به عنوان برکت یاد می‌شود، به فراموشی سپرده شده است. به‌رحال حتی نسل جدید هم نسبت به این آیین‌ها بی‌تفاوت شده‌اند. با ورود فناوری‌های جدید و آشنایی با فرهنگ‌ها و آیین‌ها مختلف یا به وجود آمدن انواع مؤلفه‌های گذران اوقات فراغت، این مانع تشدید شده است. در این زمینه «جهانی‌شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها» نیز بسیار مؤثر است. تبلیغ فرهنگ‌های غالب غربی در قالب رسانه‌های قدرتمند می‌تواند مانعی برای احیاء آیین‌های ملت‌های دیگر باشد. البته جهانی‌شدن مقوله‌ای دوجوهی است؛ چرا که توسعه فناوری، فرصتی برای خرده

فرهنگ‌ها است که بتوانند خود را در عرصه جهانی معرفی و توسعه دهند. بسیاری از این آیین‌ها برای نسل جدید جذاب نمی‌باشند که از دلایل آن می‌توان ضعف در اجرای خلاقانه و جذاب آیین‌ها برای نسل امروزی ذکر نمود. چنانکه ۴۲/۳ درصد متخصصین سهم این دلیل را زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند. البته «سازگاری اندک آیین‌ها با عناصر جدید زندگی و تطابق نداشتن بسیاری از آیین‌ها با نیازهای امروز» می‌تواند به‌عنوان مانعی برای احیاء آن‌ها تلقی گردد که نیازمند تغییراتی در محتوا، ظاهر و اجرای آیین‌ها می‌باشد. با توجه به میانگین نه چندان بالای این عامل با عدد ۳/۱۸ می‌توان استنباط نمود که آیین‌ها می‌توانند در زندگی امروزه نقش داشته باشند و عاملی برای هویت بخشی به انسان و تقویت روابط اجتماعی که اصل اساسی تعریف جامعه است، قلمداد گردند. در این بین احترام به آیین‌ها و مردم میزبان می‌تواند سبب حس افتخار آن‌ها به آیین‌هایشان گردد. در این مورد برخی اوقات شاهد ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم و گردشگران هستیم که به نظر متخصصین می‌تواند مانعی برای احیاء و گسترش آیین‌ها باشد. برخی از ارزیابی‌های منفی احتمالاً به خاطر نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن اجرای آن‌ها باشد که خود می‌تواند مانعی برای احیاء محسوب شود. در حقیقت در مفهوم معنا، محتوا و فلسفه آیین‌ها در کنار اجرا و نمایش آیین‌ها باید با یکدیگر مورد توجه قرار گیرند. بسیاری از این محتوا و فلسفه آیین‌ها مربوط به زمینه آن یعنی محصولات کشاورزی نهفته است. مثلاً محصول گندم، برنج، انار، زعفران، گوسفند و غیره آیین‌های خاص خود با فلسفه مشخص دارند؛ حال اگر محصولات جدید و ناسازگار با فرهنگ و دانش بومی مردم رواج پیدا نماید، فلسفه این آیین‌ها دچار خدشه شده و اجرای آن‌ها هم ناهماهنگ با زمینه خواهد بود. این عامل با میانگین ۳/۹۹ به نظر متخصصان، گویه‌ای بسیار مهم در بحث موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری است.

در زمینه اجتماعی شاید مهم‌ترین بحث «تغییرات بافت جمعیتی و از بین رفتن نیروی کار کشاورزی و سالخوردگی جمعیت روستایی» باشد. در این باره می‌توان گفت که کاهش موالید از یک طرف و مهاجرت‌های گسترده روستاییان به شهرها بخصوص در بعد از دهه ۱۳۶۰ سبب شده است که ترکیب جمعیتی به نفع شهرنشینی تغییر یابد. این تغییر علل فراوانی دارد؛ از مباحث کلان مدیریتی تا مباحث محیط‌زیستی مانند تغییر اقلیم جهانی و بحران خشکسالی و تنش‌های آبی در کشور. کشاورزی و آیین‌های مربوط به آن وابسته به نیروی کاری است که بتواند از عهده آن برآید. هم از لحاظ جسمی و هم از بعد روحی. جوان دارای هر دو جنبه می‌باشد؛ اما تغییرات بافت جمعیتی روستاها از یک سو و از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور و رشد شهرنشینی از سوی دیگر، گردانندگان صحنه کشاورزی و اجرا کنندگان آیین‌های کشاورزی را از صحنه بیرون راند. حتی در روستاهایی هم که تغییرات بافت جمعیتی کمتر بوده اما تسلط رویکرد سرمایه‌دارانه و کاهش سرمایه اجتماعی در بین مردم محلی که جلوه اصلی آن در همکاری و تعاون بین کشاورزان مشهود بوده است، بسیار کم شده است. درباره دلیل این امر می‌توان از زوایای مختلف به موضوع نگاه نمود؛ اما شاید دلیل اصلی تکنولوژی‌های نوین بخصوص در بخش کشاورزی (مکانیزاسیون کشاورزی) باشد که نیاز به همکاری را در بین کشاورزان از بین برده است.

در زمینه اقتصادی نیز وجود «مشکلات عدیده اقتصادی» در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها باعث شده است که اولویتی برای آیین‌ها در نزد مردم وجود نداشته باشد. این گویه از بالاترین میانگین با عدد ۴/۱۵ در بین متخصصین برخوردار بوده است؛ بنابراین لزوم توجه به اقتصاد کشاورزی می‌تواند زمینه‌ای برای احیاء آیین‌ها تلقی شود. در حقیقت تا زمانی که کشاورزی در معاش خود و خانواده‌اش در تنگنا باشد، نمی‌تواند به سطوح بالاتر نیازهای حیاتی طبق هرم مازلو فکر نماید. البته می‌توان به طریق دیگر هر دوی این مسئله را با هم به پیش برد و آن‌هم کسب سود از طریق برگزاری آیین‌ها است. در حال حاضر نداشتن منفعت اقتصادی برگزاری آیین‌ها برای کشاورزان خود مانعی برای احیاء آیین‌ها شده است. به طوری که ۶۶/۸ درصد متخصصین این عامل را زیاد و خیلی زیاد مؤثر می‌دانند. در این زمینه باید همان‌طور که ذکر شد، زمینه اصلی یعنی کشاورزی وجود داشته باشد تا آیین‌ها بتوانند بر اساس کشاورزی احیاء شده و گسترش یابند. متأسفانه زوال معیشت کشاورزی در روستاها در نتیجه کم‌توجهی نسبت به آن در بسیاری از مناطق کشور قابل مشاهده است. مشکلاتی که در بخش کشاورزی وجود دارد اعم از بحث آب، نهاده، فروش با قیمت مناسب و غیره باعث شده است در بسیاری از موارد کار کشاورزی مقرون‌به‌صرفه برای کشاورزان نباشد. در این زمینه از مثال‌های بسیار واضح گله‌داری است که در سال‌های اخیر با افزایش قیمت علوفه، دستمزد چوپان‌ها و غیره و درعین حال افزایش اندک قیمت دام زنده، عملاً صرفه‌ای برای دامداران نداشته باشد و بسیاری از آن‌ها دام خود را به قیمت نازل به فروش رسانده‌اند. طبیعی است در نبود دام، آیین‌های دامداری هر چند به شکل غیر اصیل و نمایشی هم وجود نخواهد داشت. مثال دیگر را می‌توان در زمینه زراعت ذکر نمود که با توجه به مقرون‌به‌صرفه نبودن کشت محصولاتی همچون برنج، سیب‌زمینی یا گندم و غیره و درعین حال مشکلات کشاورزان، بسیاری از روستاییان به فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر روی آورده‌اند. این موضوع بخصوص در شمال کشور بسیار مشهود است.

در تمامی موارد ذکر شده بحث مدیریت و برنامه‌ریزی بسیار مهم است. اساساً مدیریت ضعیف و نگرش سطحی مدیران و مسئولین دست‌اندرکار به آیین‌ها و جاذبه‌های آیینی به‌عنوان مانعی بسیار مهم با میانگین ۴/۱۸ از نظر متخصصین قلمداد شده است. تا زمانی که مدیریت اصلاح نشود، بسیاری از مشکلات فرهنگی و اقتصادی شرح داده شده، لاینحل باقی خواهد ماند. قبلاً ذکر شد که یکی از عوامل اصلی که باعث می‌شود بتوان آیین‌ها را احیاء نمود، داشتن منفعت از طریق برگزاری آیین‌ها برای مردم محلی است. یکی از راه‌های کسب منفعت، توسعه گردشگری می‌باشد. در این زمینه نیز ضعف مدیریت بسیار مشخص است. ضعف مدیریت گردشگری به‌صورت کلی با میانگین عددی ۴/۳۲ بالاترین میانگین را در بین موانع کسب نموده است. این موضع نشان می‌دهد در صورت اصلاح مدیریت گردشگری در سطح کلان کشور می‌توان امیدوار به اصلاح منابع گردشگری در سطح خرد کشور باشیم. در زمینه مدیریت نیز از موارد قابل بحث ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین مدیران و مسئولان بخصوص در سطح محلی است. در حقیقت آگاهی شالوده تصمیم‌گیری می‌باشد. این موضوع با میانگین ۴/۱۲ از موانع بسیار جدی توسط متخصصین قلمداد شده است. دانش لازم برای تصمیم‌سازی و البته تصمیم‌گیری نیازمند وجود متخصصین است. نبود متخصصان کافی برای برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری آیین‌ها خود مانعی برای احیاء آیین‌ها است. دانشی که با روش تحقیق علمی، داده‌های مستدل و استنباط‌های صحیح بتواند به احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری کمک نماید. این‌طور هم نیست که ما اصطلاحاً بخواهیم چرخ را از نو کشف نماییم بلکه با

توجه به وجود الگوها و تجارب داخلی و خارجی باید سعی در شناسایی و مطالعه تطبیقی آن‌ها نمود تا به هدف نزدیک‌تر شد؛ بنابراین ضعف در کشف الگوهای بومی و عدم استفاده از تجارب موفق خارجی که ۶۰/۷ درصد متخصصان قائل به امتیاز زیاد و خیلی زیاد برای این مانع هستند. بخشی از این موضوع به تمرکززدایی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برمی‌گردد. مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب بخصوص برنامه‌ریزی متمرکز و نادیده گرفتن نقش مردم محلی باعث شده است که مرکزیت بسیار قوی در کشور و استان‌ها و حتی شهرستان‌ها بر طبق سلسله‌مراتب اداری داشته باشیم و نقاط پیرامونی که در بحث آیین‌ها اتفاقاً روستاها به‌عنوان مهد آن‌ها بشمار می‌روند، نادیده انگاشته شوند. در این زمینه باید برنامه‌ای مدون و جامع برای توسعه گردشگری کشاورزی داشته باشیم که در آن جامع‌نگری و توجه به همه جوانب فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی، مدیریتی و غیره دیده شود.

همان‌طور که ذکر شد شالوده تصمیم‌گیری در مدیریت آگاهی است. آگاهی از آموزش به وجود می‌آید. یکی از موانع جدی در احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری آموزش و پژوهش است. در این راستا ناشناخته بودن آیین‌ها و فلسفه بسیاری آن‌ها، عدم معرفی بسیاری از آیین‌ها، ضعف در ثبت و مستندسازی آیین‌ها، ضعف آموزش به مردم محلی، گردشگران و متولیان درباره آیین‌های کشاورزی و گردشگری، ضعف در پژوهش‌های مربوط به آیین‌ها و غیره به‌عنوان گویه‌های بسیار مهم در احیاء آیین‌ها از نظر متخصصین برشمرده شده‌اند. میانگین نظرات متخصصین در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۲-۶- درصد فراوانی و میانگین گویه‌های مورد بررسی

مؤلفه	گویه	طیف لیکرت (درصد)					میانگین	واریانس	انحراف معیار
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
فرهنگی و هویتی	کم شدن حس تعلق به روستا	۶/۹	۶/۲	۲۳/۸	۳۶/۹	۲۶/۲	۳/۶۹	۱/۲۸	۱/۱۳
	از دست دادن هویت قومی در برخی اقوام	۳/۸	۱۳/۱	۳۶/۲	۳۳/۸	۱۳/۱	۳/۳۹	۱/۰۰	۱/۰۰
	نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها	۳/۸	۵/۴	۲۱/۵	۳۰	۳۹/۲	۳/۹۵	۱/۱۸	۱/۰۸
	کاهش علائق نسل جدید به آیین‌های کشاورزی با گرایش به مشاغل جدید غیر کشاورزی	۳/۸	۱۰	۱۶/۹	۳۳/۱	۳۶/۲	۳/۸۸	۱/۲۷	۱/۱۳
	رویکرد مادی انگارانه کشاورزان	۶/۹	۱۱/۵	۳۱/۵	۲۶/۲	۲۳/۸	۳/۴۸	۱/۳۸	۱/۱۸
	سیطره مباحث سیاسی بر مباحث فرهنگی	۹/۲	۱۳/۸	۱۶/۹	۳۴/۶	۲۵/۴	۳/۵۳	۱/۶۰	۱/۲۶
	جذاب نبودن آیین‌ها برای نسل امروزی	۶/۹	۲۲/۳	۲۸/۵	۲۸/۵	۱۳/۸	۳/۲۰	۱/۳۱	۱/۱۴
	ضعف در اجرای خلاقانه و جذاب آیین‌ها برای نسل امروزی	۳/۸	۲/۳	۲۶/۲	۳۴/۶	۳۳/۱	۳/۹۱	۱/۰۳	۱/۰۱
	سازگاری اندک آیین‌ها با عناصر جدید زندگی و تطابق نداشتن بسیاری از آیین‌ها با نیازهای امروز	۶/۹	۱۶/۲	۳۶/۹	۳۱/۵	۸/۵	۳/۱۸	۱/۰۷	۱/۰۳
	ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم و گردشگران	۶/۲	۱۳/۸	۳۳/۸	۳۰/۸	۱۵/۴	۳/۳۵	۱/۱۹	۱/۰۹
	نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن به دلیل اجرا شدن توسط غیربومیان	۶/۲	۱۰	۲۹/۲	۳۳/۱	۲۱/۵	۳/۵۴	۱/۲۶	۱/۱۲
	تغییر علائق با توسعه فناوری‌های نوین مانند شبکه‌های مجازی	۶/۹	۱۳/۸	۲۷/۷	۲۹/۲	۲۲/۳	۳/۴۶	۱/۴۰	۱/۱۸

مؤلفه	گویه	طیف لیکرت (درصد)					انحراف معیار
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
اقتصادی	کشت محصولات جدید و ناسازگار با فرهنگ و دانش بومی مردم	۹/۲	۲۰/۸	۳۰	۲۲/۳	۱۷/۷	۱/۲۲
	جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگها	۶/۹	۷/۷	۳۴/۶	۲۶/۲	۲۴/۶	۱/۱۵
	نبود باور ارزشمند بودن آیینها در بین کشاورزان	۳/۸	۳/۱	۱۹/۲	۳۷/۷	۳۶/۲	۱/۰۲
	ضعف سرمایه گذاری برای احیا یا توسعه آیینهای کشاورزی	۲/۳	۳/۸	۱۴/۶	۳۳/۸	۴۵/۴	۰/۹۷
	وجود مشکلات عدیده اقتصادی در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها	۰/۸	۲/۳	۲۱/۵	۳۲/۳	۴۳/۱	۰/۸۹
	فقر حاکم بر جامعه روستایی و کشاورزان	۳/۱	۶/۹	۱۳/۱	۳۳/۱	۴۳/۸	۱/۰۶
	تسلط اقتصاد دولتی	۳/۸	۶/۲	۲۵/۴	۳۶/۲	۲۸/۵	۱/۰۵
	نداشتن منفعت اقتصادی برگزاری آیینها برای کشاورزان	۵/۴	۷/۷	۲۳/۱	۴۴/۶	۱۹/۲	۱/۰۵
	ضعف در حمایت مالی از حفظ و توسعه آیینها	۲/۳	۵/۴	۱۹/۲	۳۹/۲	۳۳/۸	۰/۹۸
	زوال معیشت کشاورزی در روستاها در نتیجه کم توجهی نسبت به آن	۱/۵	۳/۱	۲۶/۹	۳۶/۲	۳۲/۳	۰/۹۳
	وجود مشکلات عدیده در بخش کشاورزی و عدم اولویت برگزاری آیین	۱/۵	۴/۶	۲۳/۱	۳۶/۲	۳۴/۶	۰/۹۵
	فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر	۲/۳	۴/۶	۳۰	۳۰/۸	۳۲/۳	۱/۰۰
	اولویت نداشتن آیینها برای جامعه محلی	۲/۳	۸/۵	۲۳/۸	۳۶/۲	۲۹/۲	۱/۰۳
نهادی و مدیریتی	بروکراسی اداری جهت دریافت مجوز فعالیت‌های گردشگری روستایی	۳/۱	۱۰	۲۲/۳	۲۹/۲	۳۵/۴	۱/۱۱
	از بین رفتن مزارع کشاورزی در نتیجه کوچک شدن اراضی تحت تأثیر قانون ارث	۵/۴	۱۱/۵	۲۳/۱	۳۳/۱	۲۶/۹	۱/۱۵
	مدیریت ضعیف و نگرش سطحی مدیران و مسئولین دست‌اندرکار به آیینها و جاذبه‌های آیینی	۲/۳	۳/۱	۱۴/۶	۳۴/۶	۴۵/۴	۰/۹۵
	ضعف آگاهی در مورد آیینها در بین مدیران و مسئولان محلی	۰/۸	۱/۵	۲۰/۸	۳۸/۵	۳۸/۵	۰/۸۴
	مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب بخصوص برنامه‌ریزی متمرکز و نادیده گرفتن نقش مردم محلی	۱/۵	۱/۵	۱۴/۶	۴۰/۸	۴۱/۵	۰/۸۵
	نبود متخصصان کافی برای برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری آیینها	۲/۳	۳/۸	۲۶/۹	۲۹/۲	۳۷/۷	۱/۰۱
	نبود برنامه‌ای مدون برای احیا و توسعه آیینها	۱/۵	۲/۳	۱۸/۵	۳۶/۹	۴۰/۸	۰/۹۰
	ضعف در کشف الگوهای بومی و عدم استفاده از تجارب موفق خارجی	۱/۵	۷/۷	۳۰	۳۹/۲	۲۱/۵	۰/۹۴
	نقش حاکمیت در یکسان‌سازی فرهنگی در طول تاریخ	۳/۱	۶/۲	۲۶/۹	۲۶/۹	۳۶/۹	۱/۰۸
	ضعف در حمایت‌های دولتی از کشاورزی	۳/۱	۶/۲	۱۶/۹	۳۵/۴	۳۸/۵	۱/۰۴

مؤلفه	گویه	طیف لیکرت (درصد)					انحراف معیار
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
	ضعف در مدیریت جامع روستایی	۱/۵	۲/۳	۱۶/۹	۳۶/۹	۴۲/۳	۰/۹۰
	نبود طرح جامع آیین‌های کشاورزی	۳/۸	۳/۸	۱۷/۷	۳۲/۳	۴۲/۳	۱/۰۵
	نبود برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی	۲/۳	۱/۵	۱۳/۸	۳۵/۴	۴۶/۹	۰/۹۱
	نبود تقویم زمانی و مکانی آیین‌ها	۳/۱	۶/۹	۲۵/۴	۲۷/۷	۳۶/۹	۱/۰۸
	ضعف هماهنگی دو نهاد متولی جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	۳/۱	۳/۱	۱۳/۸	۳۴/۶	۴۵/۴	۰/۹۹
	ضعف در برنامه‌ریزی بازاریابی و انجام امور تبلیغات	۴/۶	۴/۶	۱۸/۵	۳۷/۷	۳۴/۶	۱/۰۷
	ضعف کارکردی شوراها و دهیاری‌ها در احیا و استفاده از آیین‌ها	۲/۳	۲/۳	۲۵/۴	۳۸/۸	۳۱/۵	۰/۹۳
	نبود دستورالعمل مشخص برای اجرایی شدن بهره‌برداری از آیین‌ها	۳/۱	۵/۴	۲۴/۶	۲۹/۲	۳۷/۷	۱/۰۶
	ضعف در ارائه ترکیبی محصولات گردشگری همراه با آیین‌ها	۴/۶	۷/۷	۲۲/۳	۳۳/۱	۳۲/۳	۱/۱۱
	بی‌توجهی به برند سازی آیین‌های کشاورزی و ارائه آن به‌منظور جذب گردشگر	۲/۳	۳/۸	۱۷/۷	۳۲/۳	۴۳/۸	۰/۹۹
	کم‌اهمیتی مقوله گردشگری به‌صورت کلی در بین مسئولان حتی سطوح بالای حاکمیت	۲/۳	۳/۱	۱۷/۷	۲۵/۴	۵۱/۵	۰/۹۹
	مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به‌صورت کلی	۱/۵	۳/۱	۹/۲	۳۵/۴	۵۰/۸	۰/۸۸
	کمبود تورهای تخصصی گردشگری کشاورزی	۲/۳	۲/۳	۱۵/۴	۳۰	۵۰	۰/۹۵
	تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول	۱/۵	۴/۶	۱۹/۲	۳۳/۱	۴۱/۵	۰/۹۶
	ضعف مدیریت گردشگری به‌صورت کلی	۳/۱	۰/۸	۱۰/۸	۳۱/۵	۵۳/۸	۰/۹۳
	وجود نگاه بخشی	۳/۱	۱۰	۳۰/۸	۲۵/۴	۳۰/۸	۱/۱۰
	ضعف در توانمندسازی جوامع محلی	۱/۵	۴/۶	۱۸/۵	۳۳/۸	۴۱/۵	۰/۹۶
	ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین روستاییان بخصوص کشاورزان جدید	۳/۱	۲/۳	۳۱/۵	۳۳/۸	۲۹/۲	۰/۹۸
	ضعف در معرفی مناسب آیین‌ها	۰/۸	۳/۱	۱۷/۷	۳۷/۷	۴۰/۸	۰/۸۷
	ضعف در ثبت و مستندسازی آیین‌ها	۱/۵	۳/۸	۲۵/۴	۳۷/۷	۳۱/۵	۰/۹۳
آموزشی و پژوهشی	ضعف آموزش به مردم محلی، گردشگران و متولیان درباره آیین‌های کشاورزی و گردشگری	۲/۳	۸/۵	۱۳/۱	۳۷/۷	۳۸/۵	۱/۰۳
	ضعف در تولید محتوای های آموزشی در باب آیین‌های کشاورزی	۱/۵	۶/۲	۲۱/۵	۳۵/۴	۳۵/۴	۰/۹۸
	ضعف در پژوهش‌های مربوط به آیین‌ها	۱/۵	۵/۴	۳۰	۳۳/۸	۲۹/۲	۰/۹۶
	ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی	۲/۳	۲/۳	۱۶/۹	۳۴/۶	۴۳/۸	۰/۹۴
	ناشناخته بودن آیین‌ها و فلسفه بسیاری آن‌ها	۰/۸	۵/۴	۱۳/۸	۴۶/۹	۳۳/۱	۰/۸۷
اجتماعی	حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط	۲/۳	۱۲/۳	۳۳/۱	۳۴/۶	۱۷/۷	۱/۰۰

مؤلفه	گویه	طیف لیکرت (درصد)					انحراف معیار	
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
جامعه	تغییرات بافت جمعیتی و از بین رفتن نیروی کار کشاورزی	۳/۱	۴/۶	۲۸/۵	۳۶/۹	۲۶/۹	۰/۹۹	
	سالخوردگی جوامع روستای در نتیجه مهاجرت روستاییان بخصوص جوانان	۳/۱	۳/۱	۲۵/۴	۳۳/۸	۳۴/۶	۱/۰۰	
	پایین آمدن منزلت اجتماعی برخی فعالیت‌های کشاورزی مانند دامداری	۵/۴	۱۱/۵	۲۵/۴	۳۱/۵	۲۶/۲	۱/۱۵	
	به کار گرفتن کارگران غیربومی در کارهای کشاورزی	۱۲/۳	۲۰	۳۰/۸	۲۴/۶	۱۲/۳	۱/۲۰	
	کمرنگ شدن آیین‌ها به دلیل تغییر شیوه و سبک زندگی در نتیجه مدرن شدن جامعه	۳/۸	۵/۴	۲۲/۳	۴۰/۸	۲۷/۷	۱/۰۲	
	از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور و رشد شهرنشینی	۳/۱	۳/۱	۲۴/۶	۳۸/۵	۳۰/۸	۰/۹۸	
	گرایش خانواده‌های روستایی به سبک و شیوه و فرهنگ زندگی شهرنشینی	۳/۱	۴/۶	۲۲/۳	۳۴/۶	۳۵/۴	۱/۰۲	
	ضعف در مشارکت مردم محلی بخصوص کاهش مشارکت اعضای خانواده در فعالیت‌های روستایی	۳/۱	۶/۲	۲۱/۵	۴۵/۴	۲۳/۸	۰/۹۷	
	کاهش سرمایه اجتماعی در بین مردم محلی	۳/۸	۳/۸	۲۶/۲	۴۲/۳	۲۳/۸	۰/۹۸	
	حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه از قبل از انقلاب و فراموشی همکاری کشاورزان	۱۰	۷/۷	۲۶/۹	۳۸/۵	۱۶/۹	۱/۱۶	
	کاهش همکاری بین کشاورزان بعد از اصلاحات ارضی و کوچک شدن اراضی	۷/۷	۱۵/۴	۳۰	۲۹/۲	۱۷/۷	۱/۱۷	
	محیطی و زیرساختی	ضعف در امکانات خدماتی و رفاهی و زیرساختی در روستاها برای مردم و گردشگران	۰/۸	۳/۸	۱۷/۷	۳۶/۹	۴۰/۸	۰/۸۹
		ضعف امکانات مناسب دسترسی به روستاها و مزارع	۶/۹	۱۶/۲	۲۷/۷	۲۹/۲	۲۰	۱/۱۸
تغییر اقلیم جهانی و بحران خشکسالی و تنش‌های آبی در کشور		۵/۴	۱۴/۶	۳۳/۱	۲۳/۱	۲۳/۸	۱/۱۶	
کاهش زمان فعالیت‌های کشاورزی در کشاورزی مدرن		۵/۴	۱۴/۶	۳۴/۶	۳۲/۳	۱۳/۱	۱/۰۵	
تغییر در شیوه‌های کشاورزی بخصوص الگوهای کشت مانند افزایش کشت گلخانه‌ای		۱۰/۸	۱۸/۵	۳۶/۲	۲۳/۱	۱۱/۵	۱/۱۵	
تکنولوژی‌های نوین بخصوص در بخش کشاورزی (مکانیزاسیون کشاورزی)		۵/۴	۱۶/۹	۳۳/۸	۲۶/۹	۱۶/۹	۱/۱۱	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در ادامه به جهت ارائه تحلیلی عمیق‌تر از وضعیت گویه‌های مورد بررسی از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. وضعیت معناداری نشان می‌دهد که در مؤلفه فرهنگی و هویتی، گویه‌های از دست دادن هویت قومی در برخی اقوام، رویکرد مادی انگارانه کشاورزان، جذاب نبودن آیین‌ها برای نسل امروزی، حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط جامعه، ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم و گردشگران، نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن به دلیل اجرا شدن توسط غیربومیان، پایین آمدن منزلت اجتماعی برخی فعالیت‌های کشاورزی مانند دامداری، تغییر علائق با توسعه فناوری‌های نوین مانند شبکه‌های مجازی و جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها معنادار نمی‌باشند؛ اما همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، ۶۳ درصد پاسخ‌دهندگان کم شدن حس تعلق به روستا را بیشتر از متوسط ارزیابی نموده‌اند؛ بنابراین عامل مهمی تلقی می‌شود. یکی از بالاترین درصدها در حوزه موانع احیای آیین‌ها با ۶۹ درصد بیشتر از حد متوسط مربوط به گویه نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها است که مشکل در سطح کلان، میانی و حتی خرد جامعه به دلیل مشکلات و اولویت‌های دیگر همانند مشکلات اقتصادی می‌باشد. یکی از گویه‌ها جالب‌توجه در این مؤلفه سازگاری اندک آیین‌ها با عناصر جدید زندگی و تطابق نداشتن بسیاری از آیین‌ها با نیازهای امروز که ۶۰ درصد متخصصین کمتر از حد متوسط آن را ارزیابی نموده‌اند. بدین معنی که آیین‌ها می‌توانند با زندگی امروزی تطابق داشته باشند که از مهم‌ترین وجوه آن هویت بخشی به انسان معاصر است که به دنبال اصالت است می‌باشد. یکی از الزامات این موضوع نیز باور داشتن مردم محلی و کشاورزان به ارزشمند بودن آیین‌ها است. در حقیقت نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان می‌تواند به‌عنوان مانعی برای احیای آیین‌ها قلمداد گردد.

جدول ۲-۷- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه فرهنگی و هویتی

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >=	کم شدن حس تعلق به روستا
		۰/۶۳	۸۲	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۵۳۹	۰/۵۰	۰/۵۳	۶۹	۳ >=	از دست دادن هویت قومی در برخی اقوام
		۰/۴۷	۶۱	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳ >=	نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها
		۰/۶۹	۹۰	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳ >=	کاهش علائق نسل جدید به آیین‌های کشاورزی با گرایش به مشاغل جدید غیر کشاورزی
		۰/۶۹	۹۰	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۱/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۵۰	۶۵	۳ >=	رویکرد مادی انگارانه کشاورزان
		۰/۵۰	۶۵	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۲۸	۰/۵۰	۰/۴۰	۵۲	۳ >=	سیطره مباحث سیاسی بر مباحث فرهنگی
		۰/۶۰	۷۸	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۹۵	۰/۵۰	۰/۵۸	۷۵	۳ =>	جذاب نبودن آیین‌ها برای نسل امروزی
		۰/۴۲	۵۵	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۲	۳ =>	ضعف در اجرای خلاقانه و جذاب آیین‌ها برای نسل امروزی
		۰/۶۸	۸۸	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۲۸	۰/۵۰	۰/۶۰	۷۸	۳ =>	سازگاری اندک آیین‌ها با عناصر جدید زندگی و تطابق نداشتن بسیاری از آیین‌ها با نیازهای امروز
		۰/۴۰	۵۲	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۴۳۰	۰/۵۰	۰/۵۴	۷۰	۳ =>	ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم و گردشگران
		۰/۴۶	۶۰	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۳۳۵	۰/۵۰	۰/۴۵	۵۹	۳ =>	نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن به دلیل اجرا شدن توسط غیربومیان
		۰/۵۵	۷۱	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۷۹۳	۰/۵۰	۰/۴۸	۶۳	۳ =>	تغییر علائق با توسعه فناوری‌های نوین مانند شبکه‌های مجازی
		۰/۵۲	۶۷	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۲۸	۰/۵۰	۰/۶۰	۷۸	۳ =>	کشت محصولات جدید و ناسازگار با فرهنگ و دانش بومی مردم
		۰/۴۰	۵۲	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۹۳۰	۰/۵۰	۰/۴۹	۶۴	۳ =>	جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها
		۰/۵۱	۶۶	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۶	۳۴	۳ =>	نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان
		۰/۷۴	۹۶	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس نتایج رتبه‌بندی آزمون فریدمن نیز مشاهده می‌شود که به ترتیب گویه‌های نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان، نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها و کاهش علائق نسل جدید به آیین‌های کشاورزی با گرایش به مشاغل جدید غیر کشاورزی به‌عنوان مهم‌ترین موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری روستایی در مؤلفه فرهنگی محسوب می‌شوند.

جدول ۲-۸- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه فرهنگی و هویتی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۹/۸۳	نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان
۲	۹/۴۸	نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها
۳	۹/۴۵	کاهش علائق نسل جدید به آیین‌های کشاورزی با گرایش به مشاغل جدید غیر کشاورزی
۴	۹/۳۲	ضعف در اجرای خلاقانه و جذاب آیین‌ها برای نسل امروزی
۵	۸/۵۵	کم شدن حس تعلق به روستا
۶	۷/۹۵	سیطره مباحث سیاسی بر مباحث فرهنگی
۷	۷/۹۳	نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن به دلیل اجرا شدن توسط غیربومیان
۸	۷/۸۷	جهانی شدن و تضعیف خرده فرهنگ‌ها
۹	۷/۸۶	رویکرد مادی انگارانه کشاورزان
۱۰	۷/۷۵	تغییر علائق با توسعه فناوری‌های نوین مانند شبکه‌های مجازی
۱۱	۷/۲۵	از دست دادن هویت قومی در برخی اقوام
۱۲	۷/۱۹	ارزیابی‌های منفی و عدم احترام به برخی آیین‌ها توسط مردم و گردشگران
۱۳	۶/۶۲	جذاب نبودن آیین‌ها برای نسل امروزی
۱۴	۶/۴۹	کشت محصولات جدید و ناسازگار با فرهنگ و دانش بومی مردم
۱۵	۶/۴۵	سازگاری اندک آیین‌ها با عناصر جدید زندگی و تطابق نداشتن بسیاری از آیین‌ها با نیازهای امروز
۰/۰۰۰		معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه اقتصادی همه گویه‌ها معنادار هستند. یکی از مهم‌ترین گویه‌ها ضعف سرمایه‌گذاری برای احیا یا توسعه آیین‌های کشاورزی است که ۷۹ درصد متخصصان اعتقاد دارند که مانع مهمی برای احیاء آیین‌هاست. این بسترسازی باید توسط دولت انجام پذیرد؛ چرا که وظیفه دولت تسهیلگری و سرمایه‌گذاری بر روی موضوعاتی است که برای بخش خصوصی منفعت کمتری دارد. به‌ویژه در مراحل اولیه توسعه دولت باید سرمایه‌گذاری ویژه‌ای برای احیاء آیین‌ها داشته باشد. در کنار این موضوع وجود مشکلات عدیده اقتصادی در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها و فقر حاکم بر جامعه روستایی و کشاورزان نیز باعث شده است نه تنها سرمایه‌گذاری مردم و بخش خصوصی در آیین‌ها در اولویت نباشد، بلکه حتی پرداختن به آن نیز برای کشاورزان مهم نیست. به ترتیب برای دو گویه ذکر شده ۷۵ و ۷۷ درصد متخصصان قائل به این موانع جدی هستند. به همین خاطر مانع اولویت نداشتن آیین‌ها برای جامعه محلی از نظر ۶۵ درصد متخصصان بسیار مهم است.

جدول ۲-۹- نتایج آزمون دو جمله‌ای برای مؤلفه اقتصادی

معداداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۱	۲۷	۳ >=	ضعف سرمایه‌گذاری برای احیا یا توسعه آیین‌های کشاورزی
		۰/۷۹	۱۰۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۵	۳۲	۳ >=	وجود مشکلات عدیده اقتصادی در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها
		۰/۷۵	۹۸	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۳	۳۰	۳ >=	فقر حاکم بر جامعه روستایی و کشاورزان
		۰/۷۷	۱۰۰	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ >=	تسلط اقتصاد دولتی
		۰/۶۵	۸۴	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۲	۰/۵۰	۰/۳۶	۴۷	۳ >=	نداشتن منفعت اقتصادی برگزاری آیین‌ها برای کشاورزان
		۰/۶۴	۸۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۷	۳۵	۳ >=	ضعف در حمایت مالی از حفظ و توسعه آیین‌ها
		۰/۷۳	۹۵	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۱	۳ >=	زوال معیشت کشاورزی در روستاها در نتیجه کم‌توجهی نسبت به آن
		۰/۶۸	۸۹	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۹	۳۸	۳ >=	وجود مشکلات عدیده در بخش کشاورزی و عدم اولویت برگزاری آیین
		۰/۷۱	۹۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >=	فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر
		۰/۶۳	۸۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۵	۳ >=	اولویت نداشتن آیین‌ها برای جامعه محلی
		۰/۶۵	۸۵	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس رتبه‌بندی فریدمن نیز گویه‌های ضعف سرمایه‌گذاری برای احیا یا توسعه آیین‌های کشاورزی، وجود مشکلات عدیده اقتصادی در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها و فقر حاکم بر جامعه روستایی و کشاورزان به ترتیب بالاترین رتبه‌ها را در موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری کسب نموده‌اند.

جدول ۲-۱۰- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اقتصادی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۶/۲۵	ضعف سرمایه‌گذاری برای احیا یا توسعه آیین‌های کشاورزی
۲	۶/۱۱	وجود مشکلات عدیده اقتصادی در نتیجه کاهش بهره‌وری کشاورزی در روستاها
۳	۶/۰۷	فقر حاکم بر جامعه روستایی و کشاورزان
۴	۵/۶۱	وجود مشکلات عدیده در بخش کشاورزی و عدم اولویت برگزاری آیین
۵	۵/۵۱	زوال معیشت کشاورزی در روستاها در نتیجه کم‌توجهی نسبت به آن
۶	۵/۴۳	ضعف در حمایت مالی از حفظ و توسعه آیین‌ها
۷	۵/۲۵	فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر
۸	۵/۱۵	اولویت نداشتن آیین‌ها برای جامعه محلی
۹	۴/۸۸	تسلط اقتصاد دولتی
۱۰	۴/۷۳	نداشتن منفعت اقتصادی برگزاری آیین‌ها برای کشاورزان
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه نهادی تنها گویه ای که معنادار نبوده است، وجود نگاه بخشی می‌باشد. گویه مدیریت ضعیف و نگرش سطحی مدیران و مسئولین دست‌اندرکار به آیین‌ها و جاذبه‌های آیینی از مهم‌ترین موانع به‌زعم متخصصان با ۸۰ درصد موافق مطرح شده است. البته این ضعف در موارد دیگر از جمله ضعف در مدیریت جامع روستایی، نبود برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی، نبود طرح جامع آیین‌های کشاورزی، ضعف هماهنگی دو نهاد متولی جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، کم‌اهمیتی مقوله گردشگری به‌صورت کلی در بین مسئولان حتی سطوح بالای حاکمیت، مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به‌صورت کلی، ضعف مدیریت گردشگری به‌صورت کلی و غیره نیز خود را نشان داده است که اغلب به‌عنوان موانع جدی برای احیاء آیین‌ها از جانب متخصصان مطرح شده‌اند. در این مسیر ضعف در ارائه ترکیبی محصولات گردشگری همراه با آیین‌ها سبب شده است که نتوان از آیین‌ها برای کسب منفعت استفاده نمود. این مانع با ۶۵ درصد بیشتر از حد متوسط می‌تواند قابل بررسی است. برای حل این مسائل باید به نقش مدیریت غیرمتمرکز و مشارکت حداکثری نقاط پیرامونی در اهمیت ویژه‌ای قائل شد. گر چه مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب بخصوص برنامه‌ریزی متمرکز و نادیده گرفتن نقش مردم محلی با ۸۲ درصد موافق بالاتر از حد متوسط خود مانعی برای احیاء آیین‌ها و به‌کارگیری آن‌ها در توسعه گردشگری محسوب می‌شود.

جدول ۲-۱۱- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه نهادی

معداداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۲۸	۰/۵۰	۰/۴۰	۵۲	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۰	۲۶	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۸	۲۳	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۸	۲۳	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۱۹	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۱۸	۰/۵۰	۰/۳۹	۵۱	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۲	۰/۵۰	۰/۳۶	۴۷	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۶	۳۴	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۱	۲۷	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۸	۲۳	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۵	۳۳	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ >=	گروه اول
				۳ <	گروه دوم
				جمع	۱۳۰

گونه	طبقه	فراوانی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار	معناداری برای فراوانی مورد انتظار
جمع		۱۳۰	۱/۰۰		
ضعف هماهنگی دو نهاد متولی جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	گروه اول	۳ =>	۲۶	۰/۲۰	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۰۴	۰/۸۰	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف در برنامه ریزی بازاریابی و انجام امور تبلیغات	گروه اول	۳ =>	۳۶	۰/۲۸	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۹۴	۰/۷۲	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف کارکردی شوراها و دهیاری‌ها در احیا و استفاده از آیین‌ها	گروه اول	۳ =>	۳۹	۰/۳۰	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۹۱	۰/۷۰	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
نبود دستورالعمل مشخص برای اجرایی شدن بهره‌برداری از آیین‌ها	گروه اول	۳ =>	۴۳	۰/۳۳	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۸۷	۰/۶۷	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
بی‌توجهی به برند سازی آیین‌های کشاورزی و ارائه آن به منظور جذب گردشگر	گروه اول	۳ =>	۳۱	۰/۲۴	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۹۹	۰/۷۶	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
کم‌اهمیتی مقوله گردشگری به صورت کلی در بین مسئولان حتی سطوح بالای حاکمیت	گروه اول	۳ =>	۳۰	۰/۲۳	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۰۰	۰/۷۷	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به صورت کلی	گروه اول	۳ =>	۱۸	۰/۱۴	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۱۲	۰/۸۶	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
کمبود تورهای تخصصی گردشگری کشاورزی	گروه اول	۳ =>	۲۶	۰/۲۰	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۰۴	۰/۸۰	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف مدیریت گردشگری به صورت کلی	گروه اول	۳ =>	۱۹	۰/۱۵	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۱۱	۰/۸۵	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول	گروه اول	۳ =>	۳۳	۰/۲۵	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۹۷	۰/۷۵	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف در ارائه ترکیبی محصولات گردشگری همراه با آیین‌ها	گروه اول	۳ =>	۴۵	۰/۳۵	۰/۰۰۱
	گروه دوم	۳ <	۸۵	۰/۶۵	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
وجود نگاه بخشی	گروه اول	۳ =>	۵۷	۰/۴۴	۰/۱۸۸
	گروه دوم	۳ <	۷۳	۰/۵۶	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس آزمون فریدمن نیز گویه های ضعف مدیریت گردشگری به صورت کلی، مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به صورت کلی و کمبود تورهای تخصصی گردشگری کشاورزی به ترتیب به عنوان مهم ترین موانع در مؤلفه نهادی و مدیریتی مطرح شده اند. نکته جالب توجه اینکه بسیاری از گویه های مربوط به ضعف مدیریت گردشگری از نظر متخصصان موانع جدی برای احیاء و به کارگیری آیین ها در توسعه گردشگری تلقی می شوند. بدین معنی که تا مدیریت گردشگری در سطح کشور سامان پیدا ننماید، احیاء آیین ها با مشکلات جدی مواجه است. چرا که منفعت جوامع محلی از طریق آیین ها به سبب گردشگری محقق می شود. از سوی دیگر از کارکردهای اصلی آیین ها در زندگی امروزی هویت بخشی به انسان است که گردشگران از مخاطبان اصلی آن می باشند. از دیگر سو جذب گردشگران خود می توان ابزار بازاریابی و تبلیغات مناسبی برای مقصدهای گردشگری تلقی گردد. همچنین گردشگری پیشرانی برای سایر بخش ها از جمله خدمات اقامتی، پذیرایی، حمل و نقل و غیره می باشد.

جدول شماره ۲-۱۲- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه نهادی

رتبه	میانگین رتبه ای	گویه ها
۱	۱۶/۲۰	ضعف مدیریت گردشگری به صورت کلی
۲	۱۶/۱۶	مغفول ماندن گردشگری کشاورزی در ایران به صورت کلی
۳	۱۵/۳۰	کمبود تورهای تخصصی گردشگری کشاورزی
۴	۱۵/۲۰	کم اهمیتی مقوله گردشگری به صورت کلی در بین مسئولان حتی سطوح بالای حاکمیت
۵	۱۵/۱۷	نبود برنامه جامع توسعه گردشگری کشاورزی
۶	۱۵/۰۲	مدیریت ضعیف و نگرش سطحی مدیران و مسئولین دست اندر کار به آیین ها و جاذبه های آیینی
۷	۱۴/۸۳	ضعف هماهنگی دو نهاد متولی جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
۸	۱۴/۶۷	بی توجهی به برند سازی آیین های کشاورزی و ارائه آن به منظور جذب گردشگر
۹	۱۴/۶۰	مدیریت و برنامه ریزی نامناسب بخصوص برنامه ریزی متمرکز و نادیده گرفتن نقش مردم محلی
۱۰	۱۴/۳۱	نبود برنامه ای مدون برای احیاء و توسعه آیین ها
۱۱	۱۴/۱۰	ضعف آگاهی در مورد آیین ها در بین مدیران و مسئولان محلی
۱۲	۱۳/۹۸	نبود طرح جامع آیین های کشاورزی
۱۳	۱۳/۸۵	تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول
۱۴	۱۳/۵۹	ضعف در حمایت های دولتی از کشاورزی
۱۵	۱۳/۱۱	نبود دستورالعمل مشخص برای اجرایی شدن بهره برداری از آیین ها
۱۶	۱۳/۱۰	نبود متخصصان کافی برای برنامه ریزی در جهت به کارگیری آیین ها
۱۷	۱۲/۸۲	ضعف کارکردی شوراها و دهیاری ها در احیاء و استفاده از آیین ها
۱۸	۱۲/۸۰	ضعف در برنامه ریزی بازاریابی و انجام امور تبلیغات
۱۹	۱۲/۶۷	نقش حاکمیت در یکسان سازی فرهنگی در طول تاریخ
۲۰	۱۲/۶۱	نبود تقویم زمانی و مکانی آیین ها
۲۱	۱۲/۳۱	ضعف در ارائه ترکیبی محصولات گردشگری همراه با آیین ها

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۲۲	۱۲/۲۲	بروکراسی اداری جهت دریافت مجوز فعالیت‌های گردشگری روستایی
۲۳	۱۱/۲۵	از بین رفتن مزارع کشاورزی در نتیجه کوچک شدن اراضی تحت تأثیر قانون ارث
۲۴	۱۰/۸۷	ضعف در کشف الگوهای بومی و عدم استفاده از تجارب موفق خارجی
۲۵	۱۰/۸۲	وجود نگاه بخشی
۰/۰۰۰		معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه آموزش و پژوهش گویه ضعف در توانمندسازی جوامع محلی با ۷۵ درصد موافق از بالاترین موانع در احیاء آیین‌ها محسوب می‌شود. در حقیقت اینکه بتوان منفعتی از طریق آیین‌ها به جامعه محلی رساند که از اصول اساسی گردشگری پایدار و بومگردی محسوب می‌شود، باید نسبت به توانمندسازی جامعه اقدام نمود که بتواند از مزایای این منابع و جاذبه‌های استفاده نمایند. می‌توان گفت آیین‌های کشاورزی منابعی هستند که برای تبدیل آن‌ها به جاذبه‌ای که گردشگران را جذب نماید و محصولی که توسط آن جامعه محلی سود ببرند، باید راه این مسیر به جوامع میزبان آموزش داده شود. این ضعف آموزش هم برای مردم محلی، گردشگران و متولیان درباره آیین‌های کشاورزی و گردشگری وجود دارد. به طوری که ۷۶ درصد متخصصان موافق وجود این مانع هستند. البته این مورد همان‌طور که گفته شد ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی که آیین‌ها نیز جزئی از آن هستند، وجود دارد. به نظر می‌رسد قدم اول در این باره شناخت آیین‌ها می‌باشد. چراکه مانع ناشناخته بودن آیین‌ها و فلسفه بسیاری آن‌ها راه را بر بسیاری از اقدامات بعدی می‌بندد.

جدول شماره ۲-۱۳- نتایج آزمون دو جمله‌ای برای مؤلفه آموزشی و پژوهشی

گویه	طبقه	فراوانی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار	معناداری برای فراوانی مورد انتظار
ضعف در توانمندسازی جوامع محلی	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۳۲	۰/۲۵	۰/۵۰
	گروه دوم	$3 <$	۹۸	۰/۷۵	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین روستاییان بخصوص کشاورزان جدید	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۴۸	۰/۳۷	۰/۵۰
	گروه دوم	$3 <$	۸۲	۰/۶۳	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف در معرفی مناسب آیین‌ها	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۲۸	۰/۲۲	۰/۵۰
	گروه دوم	$3 <$	۱۰۲	۰/۷۸	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف در ثبت و مستندسازی آیین‌ها	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۴۰	۰/۳۱	۰/۵۰
	گروه دوم	$3 <$	۹۰	۰/۶۹	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف آموزش به مردم محلی، گردشگران و متولیان درباره آیین‌های کشاورزی و گردشگری	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۳۱	۰/۲۴	۰/۵۰
	گروه دوم	$3 <$	۹۹	۰/۷۶	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
ضعف در تولید محتوای های آموزشی	گروه اول	$3 \Rightarrow$	۳۸	۰/۲۹	۰/۵۰

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
		۰/۷۱	۹۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >	گروه اول
		۰/۶۳	۸۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۸	۳ >	گروه اول
		۰/۷۸	۱۰۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۰	۲۶	۳ >	گروه اول
		۰/۸۰	۱۰۴	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس آزمون فریدمن نیز گویه‌های ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی، ضعف در توانمندسازی جوامع محلی و ضعف در معرفی مناسب آیین‌ها به ترتیب بالاترین امتیاز را در موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری کسب نموده‌اند.

جدول ۲-۱۴- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه آموزشی و پژوهشی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱	۵/۵۲	ضعف آگاهی روستاییان از نحوه درآمدی زایی از گردشگری کشاورزی
۲	۵/۳۸	ضعف در توانمندسازی جوامع محلی
۳	۵/۳۵	ضعف در معرفی مناسب آیین‌ها
۴	۵/۱۰	ضعف آموزش به مردم محلی، گردشگران و متولیان درباره آیین‌های کشاورزی و گردشگری
۵	۵/۰۸	ناشناخته بودن آیین‌ها و فلسفه بسیاری آن‌ها
۶	۴/۸۶	ضعف در تولید محتوای آموزشی در باب آیین‌های کشاورزی
۷	۴/۷۵	ضعف در ثبت و مستندسازی آیین‌ها
۸	۴/۴۸	ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین روستاییان بخصوص کشاورزان جدید
۹	۴/۴۸	ضعف در پژوهش‌های مربوط به آیین‌ها
	۰/۰۰۰	معداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه اجتماعی گویه‌های حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط جامعه، پایین آمدن منزلت اجتماعی برخی فعالیت‌های کشاورزی مانند دامداری، حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه از قبل از انقلاب و فراموشی همکاری کشاورزان و کاهش همکاری بین کشاورزان بعد از اصلاحات ارضی و کوچک شدن اراضی معنادار نمی‌باشند؛ اما در این مؤلفه از مهم‌ترین موارد مطرح‌شده تغییرات بافت جمعیتی و از بین رفتن نیروی کار کشاورزی و همچنین سالخوردگی جوامع روستایی در نتیجه مهاجرت روستاییان بخصوص

جووانان می‌باشد که در هر دو مورد بیش از ۶۰ درصد متخصصان قائل به اهمیت این موانع هستند. در حقیقت تا نیروی جوان برای کار اصلی یعنی کشاورزی نباشد، فعالیت‌های مکمل مثل آیین‌ها و به تبع آن رونق گردشگری وجود نخواهد داشت. غیر از بحث ساختاری تغییر بافت جمعیتی موضوع کم‌رنگ شدن آیین‌ها به دلیل تغییر شیوه و سبک زندگی در نتیجه مدرن شدن جامعه هم وجود دارد که در روستاهایی هم که مهاجرت کمتر بوده، تغییر شیوه زندگی به سبک زندگی شهرنشینی سبب دوری از اصالت‌ها شده است که جوهره اصلی گردشگری روستایی را تشکیل می‌دهد و خود می‌تواند مانعی بزرگ برای احیاء آیین‌های کشاورزی باشد. همین امر یکی از دلایل به وجود آمدن مانعی دیگر یعنی کاهش سرمایه اجتماعی در بین مردم محلی و ضعف در مشارکت مردم محلی بخصوص کاهش مشارکت اعضای خانواده در فعالیت‌های روستایی شده است که سنگ بنای اصلی آیین‌ها نیز بر روی همین همگرایی، همکاری و تعاون قرار داده شده است.

جدول ۲-۱۵- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اجتماعی

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گروه
۰/۶۶۱	۰/۵۰	۰/۴۸	۶۲	۳ >	گروه اول
		۰/۵۲	۶۸	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۲	۰/۵۰	۰/۳۶	۴۷	۳ >	گروه اول
		۰/۶۴	۸۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۱	۳ >	گروه اول
		۰/۶۸	۸۹	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۹۵	۰/۵۰	۰/۴۲	۵۵	۳ >	گروه اول
		۰/۵۸	۷۵	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۶۳	۸۲	۳ >	گروه اول
		۰/۳۷	۴۸	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۱	۳ >	گروه اول
		۰/۶۸	۸۹	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳ >	گروه اول
		۰/۶۹	۹۰	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۰	۳۹	۳ >	گروه اول
		۰/۷۰	۹۱	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳ >	گروه اول
		۰/۶۹	۹۰	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۱۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۴	۴۴	۳ >	گروه اول
		۰/۶۶	۸۶	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۲۵۴	۰/۵۰	۰/۴۵	۵۸	۳ >	گروه اول
		۰/۵۵	۷۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۵۳۹	۰/۵۰	۰/۵۳	۶۹	۳ >	گروه اول
		۰/۴۷	۶۱	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون فریدمن نیز نشان می‌دهد که گویه‌های سالخوردگی جوامع روستای در نتیجه مهاجرت روستاییان بخصوص جوانان، گرایش خانواده‌های روستایی به سبک و شیوه و فرهنگ زندگی شهرنشینی و از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور و رشد شهرنشینی به ترتیب بالاترین موانع در مؤلفه اجتماعی از نظر متخصصان محسوب می‌شوند.

جدول ۲-۱۶- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اجتماعی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۷/۵۳	سالخوردگی جوامع روستای در نتیجه مهاجرت روستاییان بخصوص جوانان
۲	۷/۵۱	گرایش خانواده‌های روستایی به سبک و شیوه و فرهنگ زندگی شهرنشینی
۳	۷/۳۷	از بین رفتن بسیاری از روستاهای کشور و رشد شهرنشینی
۴	۷/۰۵	کمرنگ شدن آیین‌ها به دلیل تغییر شیوه و سبک زندگی در نتیجه مدرن شدن جامعه
۵	۶/۹۷	تغییرات بافت جمعیتی و از بین رفتن نیروی کار کشاورزی
۶	۶/۸۹	ضعف در مشارکت مردم محلی بخصوص کاهش مشارکت اعضای خانواده در فعالیت‌های روستایی
۷	۵/۸۵	حذف برخی عناصر جذاب آیین‌ها به خاطر شرایط جامعه
۸	۶/۸۴	کاهش سرمایه اجتماعی در بین مردم محلی
۹	۶/۴۲	پایین آمدن منزلت اجتماعی برخی فعالیت‌های کشاورزی مانند دامداری
۱۰	۵/۷۴	حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه از قبل از انقلاب و فراموشی همکاری کشاورزان
۱۱	۵/۳۵	کاهش همکاری بین کشاورزان بعد از اصلاحات ارضی و کوچک شدن اراضی
۱۲	۴/۴۷	به کار گرفتن کارگران غیربومی در کارهای کشاورزی
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه محیطی و زیرساختی گویه های تکنولوژی های نوین بخصوص در بخش کشاورزی (مکانیزاسیون کشاورزی)، ضعف امکانات مناسب دسترسی به روستاها و مزارع، تغییر اقلیم جهانی و بحران خشکسالی و تنش های آبی در کشور و کاهش زمان فعالیت های کشاورزی در کشاورزی مدرن معنادار نمی باشند. در این مؤلفه گویه ضعف در امکانات خدماتی و رفاهی و زیرساختی در روستاها برای مردم و گردشگران با ۷۸ درصد موافقت توسط متخصصین به عنوان مانعی مهم برای احیاء آیین های کشاورزی در نظر گرفته شده است. همان طور که ذکر شد جذب گردشگری به نواحی روستایی سبب کسب منفعت از آیین های کشاورزی به عنوان جاذبه برای جامعه محلی می شود؛ اما وجود امکانات مختلف اقامتی، پذیرایی، دسترسی و غیره زمینه های اصلی جذب گردشگری هستند که در ضعف این امکانات سبب رانده شدن گردشگران می گردد.

جدول ۲-۱۷- نتایج آزمون دوجمله ای برای مؤلفه محیطی و زیرساختی

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۱۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۹	۳ >=	ضعف در امکانات خدماتی و رفاهی و زیرساختی در روستاها برای مردم و گردشگران
		۰/۷۸	۱۰۱	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۹۳۰	۰/۵۰	۰/۵۱	۶۶	۳ >=	ضعف امکانات مناسب دسترسی به روستاها و مزارع
		۰/۴۹	۶۴	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۵۳۹	۰/۵۰	۰/۵۳	۶۹	۳ >=	تغییر اقلیم جهانی و بحران خشکسالی و تنش های آبی در کشور
		۰/۴۷	۶۱	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۳۳۵	۰/۵۰	۰/۵۵	۷۱	۳ >=	کاهش زمان فعالیت های کشاورزی در کشاورزی مدرن
		۰/۴۵	۵۹	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۱۸۸	۰/۵۰	۰/۵۶	۷۳	۳ >=	تکنولوژی های نوین بخصوص در بخش کشاورزی (مکانیزاسیون کشاورزی)
		۰/۴۴	۵۷	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۶۵	۸۵	۳ >=	تغییر در شیوه های کشاورزی بخصوص الگوهای کشت مانند افزایش کشت گلخانه ای
		۰/۳۵	۴۵	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	

منبع: یافته های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون فریدمن نیز نشان می دهد که ضعف در امکانات خدماتی و رفاهی و زیرساختی در روستاها برای مردم و گردشگران رتبه نخست موانع را در مؤلفه محیطی و زیرساختی دارا می باشد.

جدول ۲-۱۸- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه محیطی و زیرساختی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۴/۵۸	ضعف در امکانات خدماتی و رفاهی و زیرساختی در روستاها برای مردم و گردشگران
۲	۳/۴۷	تغییر اقلیم جهانی و بحران خشکسالی و تنش‌های آبی در کشور
۳	۳/۳۸	ضعف امکانات مناسب دسترسی به روستاها و مزارع
۴	۳/۳۵	تکنولوژی‌های نوین بخصوص در بخش کشاورزی (مکانیزاسیون کشاورزی)
۵	۳/۲۸	کاهش زمان فعالیت‌های کشاورزی در کشاورزی مدرن
۶	۲/۹۴	تغییر در شیوه‌های کشاورزی بخصوص الگوهای کشت مانند افزایش کشت گلخانه‌ای
۰/۰۰۰		معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌ها نیز نشان می‌دهد که در مؤلفه فرهنگی و هویتی، ۸۳ درصد متخصصان بر این باورند که این مؤلفه بیشتر از حد متوسط به‌عنوان مانعی برای احیاء آیین‌ها مؤثر است. در مؤلفه اقتصادی نیز ۸۸ درصد بیشتر از حد متوسط یعنی ۳ بر مانع بودن این مؤلفه تأکید دارند. در مؤلفه آموزش و پژوهش به‌صورت کلی ۹۵ درصد متخصصان موافق با حد بالاتر از متوسط برای این مؤلفه هستند. در مبحث اجتماعی عدد موافقت به ۸۷ درصد می‌رسد. مؤلفه نهادی و مدیریتی نیز بالاترین موافقت به میزان ۹۶ درصد نسبت به بقیه مؤلفه‌ها را دارد؛ و در انتها مؤلفه محیطی و زیرساختی ۷۴ درصد متخصصان موافق این مانع هستند.

جدول ۲-۱۹- نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی

مؤلفه	طبقه	فراوانی	فراوانی مشاهده‌شده	فراوانی مورد انتظار	معناداری برای فراوانی مورد انتظار
فرهنگی و هویتی	گروه اول	۳ =>	۲۲	۰/۱۷	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۰۸	۰/۸۳	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
اقتصادی	گروه اول	۳ =>	۱۵	۰/۱۲	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۱۵	۰/۸۸	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
آموزش و پژوهش	گروه اول	۳ =>	۶	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۲۴	۰/۹۵	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
اجتماعی	گروه اول	۳ =>	۱۷	۰/۱۳	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۱۳	۰/۸۷	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
نهادی و مدیریتی	گروه اول	۳ =>	۵	۰/۰۴	۰/۰۰۰
	گروه دوم	۳ <	۱۲۵	۰/۹۶	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
محیطی و زیرساختی	گروه اول	۳ =>	۳۴	۰/۲۶	۰/۰۰۰

گروه دوم	۳ <	۹۶	۰/۷۴	
جمع		۱۳۰	۱/۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون فریدمن نیز نشان می‌دهد که در سطح مؤلفه‌ها، مؤلفه نهادی و مدیریتی با میانگین رتبه‌ای ۴/۵۶ رتبه نخست اهمیت را در موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری دارا می‌باشد. در رتبه دوم آموزش و پژوهش با میانگین رتبه‌ای ۴/۳۷ قرار دارد. در رتبه سوم عوامل اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۸۲، در رتبه چهارم عوامل اجتماعی با میانگین رتبه‌ای ۳/۳۲، در رتبه پنجم عوامل فرهنگی با میانگین رتبه‌ای ۲/۵۳ و در رتبه ششم مؤلفه محیطی و زیرساختی با میانگین رتبه‌ای ۲/۴ قرار دارد.

جدول ۲-۲۰- نتایج آزمون فریدمن در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	مؤلفه‌ها
۱	۴/۵۶	نهادی و مدیریتی
۲	۴/۳۷	آموزش و پژوهش
۳	۳/۸۲	اقتصادی
۴	۳/۳۲	اجتماعی
۵	۲/۵۳	فرهنگی و هویتی
۶	۲/۴	محیطی و زیرساختی
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در انتها از آزمون همبستگی برای سنجش وضعیت رابطه بین مؤلفه‌ها استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۱۶ دیده می‌شود.

جدول ۲-۲۱- نتایج آزمون همبستگی در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی

مؤلفه	محیطی و زیرساختی	نهادی و مدیریتی	آموزش و پژوهش	اقتصادی	اجتماعی	فرهنگی و هویتی
فرهنگی و هویتی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۷۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۱۲ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۳۲ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۷۶۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰
اجتماعی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	**۰/۳۹۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۲۴ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۵۰۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۷۶۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰
اقتصادی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	**۰/۴۶۵ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۵۰۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۵۰۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۳۲ ۰/۰۰۰ ۱۳۰
آموزش و پژوهش	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	**۰/۸۲۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۵۰۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۲۴ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۱۲ ۰/۰۰۰ ۱۳۰
نهادی و مدیریتی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۸۲۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۶۵ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۹۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۷۶ ۰/۰۰۰ ۱۳۰
محیطی و	Pearson Correlation	**۰/۳۵۳ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۸۱ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۳۹۴ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۶۴۷ ۰/۰۰۰ ۱۳۰	**۰/۴۹۸ ۰/۰۰۰ ۱۳۰

مؤلفه	فرهنگی و هویتی	اجتماعی	اقتصادی	آموزش و پژوهش	نهادی و مدیریتی	محیطی و زیرساختی
زیرساختی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
N	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

بر اساس نتایج آزمون همبستگی تمامی شش مؤلفه مورد بررسی دارای همبستگی مثبت و معنادار با یکدیگر می‌باشند. بدین معنا که با تغییر هر یک از این مؤلفه‌ها، مؤلفه‌های دیگر نیز تأثیر می‌پذیرند. به‌عنوان مثال مؤلفه آموزش و پژوهش دارای تأثیر بسیار زیادی بر روی سایر مؤلفه‌ها می‌باشد؛ بنابراین لازم است در برنامه‌ریزی‌ها، جامع‌نگری مورد توجه قرار گیرد.

۲-۶- روش پژوهش قسمت سوم

در این قسمت از پژوهش جهت بررسی و ارزیابی نقش آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری پایدار، از پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای بهره گرفته شده است. سؤالات پرسشنامه در چهار بخش (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیط‌زیستی و کالبدی و نهادی) طراحی شده است که در هر بخش به تناسب سؤالات مربوط به هر شاخص درج شده است. اطلاعات حاصل شده از این پرسشنامه‌ها به صورت کمی وارد نرم‌افزار SPSS شده تا در ابتدا به جهت تأیید صحت پرسشنامه، مقدار آلفای کرونباخ آن بررسی گردد که این ضریب با مقدار ۰/۹۷ نشانگر اعتبار درونی خوب و قابل اعتماد سؤالات پرسشنامه است. سپس با استفاده از آزمون‌های دو جمله‌ای و فریدمن به تجزیه و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است. در این قسمت جهت بررسی و ارزیابی نقش آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری پایدار، از دیدگاه‌ها و نظرات متخصصان بهره گرفته شده است. لذا جامعه آماری در این قسمت نیز همان متخصصان مرحله قبل و کارشناسانی که در طول پژوهش شناسایی شدند، می‌باشند. تعداد این افراد در این قسمت، ۱۳۰ نفر می‌باشد که سعی شد به روش گلوله برفی، افرادی که متخصص هستند شناسایی و از آن‌ها برای مشارکت در پژوهش دعوت شود. با توجه به همه‌گیری کووید ۱۹ و در راستای بهره‌مندی از ابزارهای نوین پیمایش در این پژوهش از پرسشنامه آنلاین استفاده شده است.

۲-۷- یافته‌ها

با توجه به نتایج جدول شماره یک مشاهده می‌شود که رونق در تولید صنایع دستی با توجه به آیین‌های کشاورزی میانگین ۴/۱۶ را کسب نموده است که مقدار بالایی است. در حقیقت آیین‌ها کشاورزی می‌توانند سبب به حرکت درآوردن سایر منابع گردشگری به سمت جاذبه و محصول شدن شوند. آیین‌ها کشاورزی می‌توانند به عنوان یک جاذبه اولیه محسوب گردند که در کنار آن‌ها فعالیت‌های دیگری شامل تولید صنایع دستی رونق گیرند. همین امر منجر به تنوع بخشی به اشتغال محلی می‌شود. چرا که اساس فعالیت‌های روستایی کار کشاورزی است و آیین‌های کشاورزی در دل گردشگری کشاورزی به عنوان مکمل محسوب می‌شوند که می‌توانند باعث تنوع بخشی به اشتغال در جوامع محلی گردند. یکی از این اشتغال‌ها می‌تواند فعالیت در بازارهای محلی باشد که به سبب وجود آیین‌های کشاورزی شکل گرفته‌اند. در این موضوع ۸۷/۶ درصد متخصصان اتفاق نظر دارند. از طرف دیگر حتی اقامتگاه‌های محلی نیز از راه‌های تنوع بخشی به درآمدهای روستاییان است که به سبب جذب انواع جاذبه‌های گردشگری کشاورزی حاصل می‌شود. البته اقامتگاه‌های محلی می‌توانند بستری برای رونق سایر خدمات ارائه شده به گردشگران باشند. از آن جمله می‌توان به رونق تقاضا برای غذاهای محلی با رونق فروش محصولات کشاورزی را نام برد که به ترتیب میانگین ۴/۲۷ و ۴/۰۹ را کسب نموده‌اند. البته در کنار این موضوع رونق خانه‌های دوم گردشگری و در ادامه افزایش قیمت املاک روستاها را نیز شاهد خواهیم بود. تمامی این موارد سبب افزایش درآمد جوامع محلی خواهد شد که یک جنبه مهم پایداری یعنی منفعت اقتصادی را محقق می‌نماید؛ اما در سوی دیگر و در مؤلفه اجتماعی آیین‌های کشاورزی موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شوند. چرا که آیین‌های کشاورزی جزئی از سرمایه‌های فرهنگی محسوب می‌شوند که نه تنها باعث هویت بخشی به جامعه محلی می‌شوند بلکه حتی می‌توانند باعث هویت‌سازی ملی می‌گردند. در کنار بحث هویت، آیین‌ها می‌توانند به ماندگاری جمعیت روستایی و

کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر کمک نمایند. از علل اصلی مهاجرت مشکلات اقتصادی می‌باشد که آیین‌ها با ارائه زمینه برای توسعه گردشگری می‌توانند بخشی از مشکلات اقتصادی منجمله اشتغال و درآمد را حل نمایند. این مسئله توسط ۶۸/۵ درصد متخصصان تأیید شده است. به صورت کلی در مؤلفه اجتماعی، آیین‌های کشاورزی موجب باز زنده سازی روستا در معنای کلیت آن یعنی محیط انسانی و فعالیت‌های رایج در آن می‌شود. شاید یکی از مهم‌ترین اثرات آیین‌های کشاورزی در مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی باشد که توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد. این مسئله در دنیا و حتی کشور ما دارای سابقه و شناخته شده است. مثلاً پروژه ترسیب کربن در راستای ارتقای همین گویه در برخی از استان‌های کشور مانند خراسان جنوبی اجرا شده است. همان‌طور که در قسمت نخست این فصل شرح داده شد، بسیار از آیین‌ها کشاورزی برآمده از احترام به طبیعت و شکرگزاری نسبت به خالق با استفاده صحیح از منابع هستند. در این راستا توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود که اثر بسیار بزرگی بر جنبه محیط‌زیستی پایداری دارد. از طرف دیگر چون آیین‌ها بنیادی مردمی دارند و بدون حضور جامعه محلی، هویت و اصالتی نخواهند داشت؛ توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی مردم عادی، مسئولان روستایی مانند شوراهای دهیاران، سازمان‌های مردم‌نهاد محلی و غیره می‌گردند که این موضوع خود تقویت‌کننده مؤلفه نهادی و مدیریتی در سطح خرد جامعه می‌باشد.

جدول ۲-۲۲- درصد فراوانی و میانگین گویه‌های ارزیابی نقش آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری پایدار

میانگین	فرآوانی (درصد)	میانگین	واریانس	انحراف معیار	گویه					میانگین
					خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۰/۹۰	۰/۸۰	۴/۱۶	۴۲/۳	۳۶/۹	۱۶/۹	۲/۳	۱/۵	توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند سبب رونق در تولید صنایع دستی شود.	اقتصادی	
۰/۹۱	۰/۸۳	۴/۱۴	۴۱/۵	۳۶/۲	۱۹/۲	۰/۸	۲/۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در بستر گردشگری آیینی می‌تواند به تنوع‌بخشی به اشتغال محلی منجر گردد.		
۰/۷۹	۰/۶۲	۴/۲۸	۴۳/۸	۴۳/۸	۹/۲	۲/۳	۰/۸	توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند موجب رونق بازارهای محلی شود.		
۰/۸۳	۰/۶۹	۴/۲۱	۴۰/۸	۴۳/۸	۱۲/۳	۱/۵	۱/۵	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای اقامت در اقامتگاه‌های محلی را افزایش می‌دهد.		
۰/۸۶	۰/۷۴	۳/۹۵	۲۸/۵	۴۳/۱	۲۵/۴	۱/۵	۱/۵	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، قیمت اقامتگاه‌های محلی افزایش خواهد داد.		
۰/۸۶	۰/۷۳	۴/۰۷	۳۴/۶	۴۲/۳	۱۹/۲	۳/۱	۰/۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش تعداد اقامتگاه‌های محلی می‌شود.		
۰/۸۲	۰/۶۸	۴/۲۷	۴۳/۸	۴۳/۸	۱۰	۰	۲/۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای انواع غذاهای محلی را افزایش می‌دهد.		
۰/۸۶	۰/۷۴	۴/۱۰	۳۴/۶	۴۶/۲	۱۶/۲	۰/۸	۲/۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تعداد محل‌های تأمین غذا و		

مؤلفه	گویه	فراوانی (درصد)					انحراف معیار	واریانس	میانگین
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
	رستوران‌ها را افزایش می‌دهد.								
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش ارزش املاک و مسکن روستایی می‌گردد.	۰	۳/۸	۲۰	۴۰	۳۶/۲	۰/۷۱	۴/۰۸	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری؛ موجب افزایش تقاضا محصولات کشاورزی (دامی، زراعی، باغی و...) می‌شود.	۳/۱	۱/۵	۱۶/۹	۴۰	۳۸/۵	۰/۸۹	۴/۰۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری می‌تواند زمینه را برای تنوع‌بخشی و باز احیای محصولات کشاورزی فراهم نماید.	۳/۱	۳/۱	۱۷/۷	۳۷/۷	۳۸/۵	۰/۹۷	۴/۰۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب تنوع در منابع درآمدی برای ساکنان محلی خواهد شد.	۱/۵	۲/۳	۱۸/۵	۳۵/۴	۴۲/۳	۰/۸۲	۴/۱۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری زمینه را برای ورود سرمایه‌گذاران بیرونی فراهم می‌کند.	۳/۸	۲/۳	۱۸/۵	۴۱/۵	۳۳/۸	۰/۹۷	۳/۹۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب هدایت منابع مالی پس‌انداز روستاییان در چرخه تولید می‌شود.	۳/۱	۳/۸	۲۳/۸	۴۰/۸	۲۸/۵	۰/۹۵	۳/۸۸	
	با گسترش فعالیت‌های آیین در بخش کشاورزی، زمینه رشد و توسعه زیرساخت‌ها حمل‌ونقل، انرژی و ارتباطات (جاده و برق و گاز، تلفن و اینترنت) تشدید می‌شود.	۳/۸	۲/۳	۲۰/۸	۳۸/۵	۳۴/۶	۱/۰۰	۳/۹۸	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای ارتباط مستقیم تولیدکننده با مصرف‌کننده و حذف واسطه‌گری در بخش فروش محصولات کشاورزی را فراهم می‌نماید.	۵/۴	۲/۳	۲۲/۳	۴۱/۵	۲۸/۵	۱/۰۷	۳/۸۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رونق فعالیت‌های تولیدی و خدماتی می‌شود.	۱/۵	۰/۸	۲۱/۵	۴۶/۲	۳۰	۰/۶۹	۴/۰۲	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، منبعی برای تأمین درآمد نهادهای مدیریتی فراهم می‌کند.	۳/۱	۴/۶	۲۶/۲	۴۲/۳	۲۳/۸	۰/۹۳	۳/۷۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری زمینه‌ساز حضور زنان در اشتغال و تولید خواهد شد.	۰/۸	۲/۳	۱۶/۲	۴۰/۸	۴۰	۰/۷۰	۴/۱۷	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب افزایش فعالیت تاکسی‌رانی و مینی‌بوس و همچنین سایر مشاغل وابسته خواهد شد.	۴/۶	۵/۴	۲۰/۸	۴۵/۴	۲۳/۸	۱/۰۴	۳/۷۸	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه خوبی را برای تبلیغ محصولات روستایی فراهم می‌آورد.	۱/۵	۲/۳	۱۰	۴۷/۷	۳۸/۵	۰/۶۸	۴/۱۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، بازار فعالیت‌های مجازی را گسترش می‌دهد.	۳/۱	۵/۴	۲۰/۸	۴۳/۸	۲۶/۹	۰/۹۶	۳/۸۶	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب رشد و توسعه فعالیت‌های خدماتی بخش گردشگری می‌گردد.	۲/۳	۰/۸	۱۶/۹	۴۵/۴	۳۴/۶	۰/۷۵	۴/۰۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد انواع جشنواره‌های بومی محلی و رونق بازارهای روزانه و کنار جاده‌ای می‌گردد.	۳/۱	۳/۱	۶/۹	۴۷/۷	۳۹/۲	۰/۸۴	۴/۱۷	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شود.	۲/۳	۱/۵	۶/۲	۴۵/۴	۴۴/۶	۰/۷۰	۴/۲۸	

مؤلفه	گویه	فراوانی (درصد)					انحراف معیار	واریانس	میانگین
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
معیار زیستی و کالبدی	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر منجر خواهد شد.	۲/۳	۵/۴	۲۳/۸	۳۰/۸	۳۷/۷	۱/۰۲	۱/۰۵	۳/۹۶
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، مهاجرت معکوس و مهاجرت بازنشستگان را شتاب می‌دهد.	۳/۱	۶/۲	۳۱/۵	۳۰	۲۹/۲	۱/۰۴	۱/۰۸	۳/۷۶
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب رونق دانش بومی و ظهور مجدد باورها و فنون کشاورزی و دانش قدیم می‌شود.	۲/۳	۶/۲	۲۶/۹	۳۶/۲	۲۸/۵	۰/۹۹	۰/۹۸	۳/۸۲
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به بهبود کیفیت زیستی و کاهش طبقات اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند.	۲/۳	۶/۲	۳۳/۱	۳۷/۷	۲۰/۸	۰/۹۵	۰/۹۰	۳/۶۸
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای تبادلات فرهنگی و باورهای عمومی بیشتر می‌کند.	۰/۸	۴/۶	۱۶/۹	۴۸/۵	۲۹/۲	۰/۸۵	۰/۷۲	۴/۰۱
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، احترام و عزت را در جامعه روستایی و پیراشهری تقویت می‌کند.	۰/۸	۲/۳	۲۵/۴	۴۳/۱	۲۸/۵	۰/۸۴	۰/۷۰	۳/۹۶
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به افزایش دانش و بینش جامعه محلی کمک می‌کند.	۰	۳/۱	۲۴/۶	۴۰/۸	۳۱/۵	۰/۸۳	۰/۶۹	۴/۰۱
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، ارزش کار جوامع روستایی و تولیدات کشاورزی را برای شهرنشینان آشکار می‌کند.	۳/۸	۳/۱	۱۸/۵	۳۸/۵	۳۶/۲	۱/۰۱	۱/۰۲	۴/۰۰
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب افزایش اعتمادبه‌نفس در جامعه محلی در راستای فرهنگ بومی آن‌ها خواهد شد.	۰/۸	۲/۳	۱۶/۹	۴۴/۶	۳۵/۴	۰/۸۲	۰/۶۸	۴/۱۲
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب وجود یک نوع ارتباط ریشه‌ای و باور عمیق در بستر فرهنگی، تنش‌ها و تعارضات دو جامعه مهمان و میزبان به حداقل ممکن می‌رسد.	۳/۸	۶/۲	۳۱/۵	۳۹/۲	۱۹/۲	۰/۹۹	۰/۹۸	۳/۶۴
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، هویت مکانی را تقویت می‌کند، به داشته‌های جوامع روستایی احترام گذاشته، ارزش آن‌ها را تقویت می‌کند.	۱/۵	۴/۶	۲۳/۸	۴۳/۱	۲۶/۹	۰/۹۱	۰/۸۳	۳/۸۹
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب کمک به افزایش حفاظت از مناطقی که دارای ارزش زیبایی‌شناختی و فرهنگی می‌شود.	۰	۵/۴	۲۳/۸	۴۱/۵	۲۹/۲	۰/۸۷	۰/۷۵	۳/۹۵
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تأثیر بر الگوی معیشت و رفتار زیستی جوامع محلی می‌گردد.	۰/۸	۲/۳	۲۵/۴	۴۷/۷	۲۳/۸	۰/۸۱	۰/۶۵	۳/۹۲
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد میراث ملموس و غیرملموس در جوامع محلی می‌گردد.	۰/۸	۶/۹	۱۶/۲	۴۸/۵	۲۷/۷	۰/۸۹	۰/۷۹	۳/۹۵
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب باز زنده سازی روستا در معنای کلیت آن یعنی محیط انسانی و فعالیت‌های رایج در آن می‌شود.	۲/۳	۲/۳	۲۳/۸	۴۰	۳۱/۵	۰/۹۳	۰/۸۶	۳/۹۶
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشیدن به محصولات کشاورزی، موجب شکل‌گیری یک چشم‌انداز طبیعی خاص می‌گردد.	۳/۸	۵/۴	۲۴/۶	۳۹/۲	۲۶/۹	۱/۰۲	۱/۰۴	۳/۸۰	
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی، اهمیت و ارزش عرصه‌های طبیعی بیشتر شناخته می‌شود.	۳/۸	۳/۸	۲۶/۲	۴۰	۲۶/۲	۱/۰۰	۰/۹۹	۳/۸۱	
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع	۴/۶	۱۳/۱	۲۵/۴	۳۲/۳	۲۴/۶	۱/۱۳	۱/۲۸	۳/۵۹	

مؤلفه	گویه	فراوانی (درصد)					انحراف معیار	واریانس	میانگین
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
	درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد.								
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی و با به‌کارگیری روش‌های آموزشی درست، احترام به گونه‌های زیستی و توجه به آن‌ها بیشتر می‌شود.	۳/۸	۵/۴	۲۶/۹	۴۰/۸	۲۳/۱	۳/۷۴	۱/۰۰	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب حضور خانواده‌ها در جشن‌های کشاورزی، کودکان ارتباط بیشتری با طبیعت خواهند گرفت.	۱/۵	۳/۱	۱۶/۹	۴۰	۳۸/۵	۴/۱۱	۰/۸۱	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با برگزاری جشنواره‌ها و حضور گردشگران، تبادلات فرهنگی باعث می‌شود، بر شکل معماری روستا اثر گذارد.	۳/۸	۹/۲	۲۲/۳	۳۹/۲	۲۵/۴	۳/۷۳	۱/۱۳	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با ظهور آیین‌های کشاورزی در فضای جغرافیایی، نمادهای آن در بستر محیطی آشکار شده و بر چشم‌انداز بافت سکونتگاه تأثیرگذار خواهد بود.	۲/۳	۶/۲	۲۹/۲	۴۳/۸	۱۸/۵	۳/۷۰	۰/۸۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود.	۳/۱	۴/۶	۲۰	۴۵/۴	۲۶/۹	۳/۸۸	۰/۹۲	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی می‌گردد.	۲/۳	۰/۸	۱۹/۲	۴۶/۲	۳۱/۵	۴/۰۴	۰/۷۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی را در عرصه‌های تولیدی و مدیریتی فراهم می‌کند.	۵/۴	۲/۳	۱۷/۷	۴۷/۷	۲۶/۹	۳/۸۸	۱/۰۲	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت نهاد شورا و دهیاری در سطوح محلی می‌شود.	۲/۳	۳/۸	۲۹/۲	۳۶/۹	۲۷/۷	۳/۸۴	۰/۹۱	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مردم‌نهاد را در عرصه‌های مختلف روستایی مسیر می‌سازد.	۳/۱	۴/۶	۲۳/۸	۴۶/۲	۲۲/۳	۳/۸۰	۰/۸۹	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، انواع تعاونی‌های روستایی را شکل داده و موجب رونق آن‌ها می‌شود.	۴/۶	۴/۶	۲۷/۷	۴۵/۴	۱۷/۷	۳/۶۷	۰/۹۵	
	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تقویت ساختار سیاسی-اداری، روند جذب تسهیلات دولتی را فراهم می‌کند.	۳/۱	۶/۹	۲۶/۹	۴۲/۳	۲۰/۸	۳/۷۱	۰/۹۵	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

با توجه به استفاده از آزمون‌های ناپارامتریک برای استنباط بیشتر از داده‌ها، در این قسمت از آزمون دوجمله‌ای استفاده شد. نتایج در جدول شماره ۲ ارائه شده است. مشاهده می‌شود که همه گویه‌ها در مؤلفه اقتصادی معنادار هستند. به‌صورت کلی ۷۸ درصد متخصصان اعتقاد دارند که توجه به آیین‌های کشاورزی در بستر گردشگری آیینی می‌تواند به تنوع‌بخشی به اشتغال محلی منجر گردد که می‌توان ذکر نمود که از مهم‌ترین و اثربخش‌ترین اثرات آیین‌های کشاورزی قلمداد می‌شود. در برنامه‌ریزی گردشگری اصولاً باید برای مقصدهای گردشگری بسته‌ای از محصولات گردشگری با هسته قوی ارائه شود. با جذب گردشگری به سمت مقصدها به‌واسطه

جاذبه‌های اصلی و اولیه، گزینه‌ها و محصولات دیگری باید برای گردشگر عرضه شوند که هم رضایت گردشگر تأمین شود و هم منفعت جامعه محلی. شاید برای یک یا چند نوع غذای محلی گردشگری حاضر بر مسافرت به روستایی خاص نشود اما چنانچه جاذبه قوی دیگر همانند آیین‌ها کشاورزی در هسته قرار گیرند و سپس محصولات دیگر همانند غذاهای محلی، اسکان در اقامتگاه‌ها، صنایع دستی، محصولات کشاورزی و غیره عرضه شوند، دو پایه اصلی گردشگری پایدار یعنی سود اقتصادی جامعه محلی و رضایت گردشگران ایجاد می‌شود. از طرف دیگر آیین‌های کشاورزی خود نوعی آموزش از فرایند زندگی کشاورزان هستند که یکی دیگر از پایه‌های اصلی پایداری است. با توجه به طبیعت‌محور بودن و ارزشمند بودن محیط‌زیست در آیین‌های کشاورزی، در صورت برنامه‌ریزی مناسب جنبه دیگری از پایداری یعنی حفاظت از محیط‌زیست نیز محقق می‌شود.

جدول ۲-۲۳- نتایج آزمون دو جمله‌ای برای مؤلفه اقتصادی

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گروه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۱	۲۷	۳=>	گروه اول
		۰/۷۹	۱۰۳	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند سبب رونق در تولید صنایع دستی شود.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۹	۳=>	گروه اول
		۰/۷۸	۱۰۱	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی در بستر گردشگری آیینی می‌تواند به تنوع‌بخشی به اشتغال محلی منجر گردد.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۲	۱۶	۳=>	گروه اول
		۰/۸۸	۱۱۴	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند موجب رونق بازارهای محلی شود.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۵	۲۰	۳=>	گروه اول
		۰/۸۵	۱۱۰	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای اقامت در اقامتگاه‌های محلی را افزایش می‌دهد.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۷	۳=>	گروه اول
		۰/۷۲	۹۳	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، قیمت اقامتگاه‌های محلی افزایش خواهد داد.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۳	۳۰	۳=>	گروه اول
		۰/۷۷	۱۰۰	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش تعداد اقامتگاه‌های محلی می‌شود.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۲	۱۶	۳=>	گروه اول
		۰/۸۸	۱۱۴	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای انواع غذاهای محلی را افزایش می‌دهد.					
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۹	۲۵	۳=>	گروه اول

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
		۰/۸۱	۱۰۵	۳ <	تعداد محل‌های تأمین غذا و رستوران‌ها را افزایش می‌دهد.
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۴	۳۱	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش ارزش املاک و مسکن روستایی می‌گردد.
		۰/۷۶	۹۹	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۸	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری؛ موجب افزایش تقاضا محصولات کشاورزی (دامی، زراعی، باغی و...) می‌شود.
		۰/۷۸	۱۰۲	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۴	۳۱	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری می‌تواند زمینه را برای تنوع‌بخشی و باز احیای محصولات کشاورزی فراهم نماید.
		۰/۷۶	۹۹	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۹	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب تنوع در منابع درآمدی برای ساکنان محلی خواهد شد.
		۰/۷۸	۱۰۱	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۵	۳۲	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری زمینه را برای ورود سرمایه‌گذاران بیرونی فراهم می‌کند.
		۰/۷۵	۹۸	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب هدایت منابع مالی پس‌انداز روستاییان در چرخه تولید می‌شود.
		۰/۶۹	۹۰	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۷	۳۵	۳ =>	با گسترش فعالیت‌های آیین در بخش کشاورزی، زمینه رشد و توسعه زیرساخت‌ها حمل‌نقل، انرژی و ارتباطات (جاده و برق و گاز، تلفن و اینترنت) تشدید می‌شود.
		۰/۷۳	۹۵	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۰	۳۹	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای ارتباط مستقیم تولیدکننده با مصرف‌کننده و حذف واسطه‌گری در بخش فروش محصولات کشاورزی را فراهم می‌نماید.
		۰/۷۰	۹۱	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۴	۳۱	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رونق فعالیت‌های تولیدی و آژانس‌های خدماتی می‌شود.
		۰/۷۶	۹۹	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۴	۴۴	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، منبعی برای تأمین درآمد نهادهای مدیریتی فراهم می‌کند.
		۰/۶۶	۸۶	۳ <	
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۹	۲۵	۳=>	گروه اول
		۰/۸۱	۱۰۵	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۱	۴۰	۳=>	گروه اول
		۰/۶۹	۹۰	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۴	۱۸	۳=>	گروه اول
		۰/۸۶	۱۱۲	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۹	۳۸	۳=>	گروه اول
		۰/۷۱	۹۲	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۰	۲۶	۳=>	گروه اول
		۰/۸۰	۱۰۴	۳<	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همان‌طور که در قسمت قبل توضیح داده شد، محصولاتی که در قالب توسعه گردشگری می‌توانند عرضه شوند، با توجه بیشتر به آیین‌ها می‌توانند بروز پیدا نمایند. نتایج آزمون فریدمن نیز نشان می‌دهد که از نظر متخصصین نیز اثرات توجه به آیین‌های کشاورزی بر ارائه محصولات گردشگری بسیار زیاد است. در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود که به ترتیب گویه‌های رونق بازارهای محلی، تقاضا برای انواع غذاهای محلی و زمینه برای تبلیغ محصولات روستایی بالاترین رتبه را در اثرات اقتصادی آیین‌های کشاورزی کسب نموده‌اند.

جدول ۲-۲۴- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اقتصادی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۱۳/۸۸	توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند موجب رونق بازارهای محلی شود.
۲	۱۳/۸۴	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای انواع غذاهای محلی را افزایش می‌دهد.
۳	۱۳/۳۲	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه خوبی را برای تبلیغ محصولات روستایی فراهم می‌آورد.
۴	۱۳/۲۲	توجه به آیین‌های کشاورزی می‌تواند سبب رونق در تولید صنایع دستی شود.

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۵	۱۳/۱۵	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تقاضا برای اقامت در اقامتگاه‌های محلی را افزایش می‌دهد.
۶	۱۲/۷۶	توجه به آیین‌های کشاورزی در بستر گردشگری آیینی می‌تواند به تنوع‌بخشی به اشتغال محلی منجر گردد.
۷	۱۲/۷۴	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب تنوع در منابع درآمدی برای ساکنان محلی خواهد شد.
۸	۱۲/۷۱	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری زمینه‌ساز حضور زنان در اشتغال و تولید خواهد شد.
۹	۱۲/۵۴	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری؛ موجب افزایش تقاضا محصولات کشاورزی (دامی، زراعی، باغی و...) می‌شود.
۱۰	۱۲/۴۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، تعداد محل‌های تأمین غذا و رستوران‌ها را افزایش می‌دهد.
۱۱	۱۲/۱۶	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری می‌تواند زمینه را برای تنوع‌بخشی و باز احیای محصولات کشاورزی فراهم نماید.
۱۲	۱۲/۱۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش ارزش املاک و مسکن روستایی می‌گردد.
۱۳	۱۲/۰۷	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب رشد و توسعه فعالیت‌های خدماتی بخش گردشگری می‌گردد.
۱۴	۱۱/۹۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب افزایش تعداد اقامتگاه‌های محلی می‌شود.
۱۵	۱۱/۶۸	با گسترش فعالیت‌های آیینی در بخش کشاورزی، زمینه رشد و توسعه زیرساخت‌ها حمل‌ونقل، انرژی و ارتباطات (جاده و برق و گاز، تلفن و اینترنت) تشدید می‌شود.
۱۶	۱۱/۵۲	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رونق فعالیت‌های تولیدی‌ها و آژانس‌های خدماتی می‌شود.
۱۷	۱۱/۴۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری زمینه را برای ورود سرمایه‌گذاران بیرونی فراهم می‌کند.
۱۸	۱۱/۰۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، قیمت اقامتگاه‌های محلی افزایش خواهد داد.
۱۹	۱۰/۵۹	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب هدایت منابع مالی پس‌انداز روستاییان در چرخه تولید می‌شود.
۲۰	۱۰/۴۷	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، بازار فعالیت‌های مجازی را گسترش می‌دهد.
۲۱	۱۰/۴۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای ارتباط مستقیم تولیدکننده با مصرف‌کننده و حذف واسطه‌گری در بخش فروش محصولات

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
		کشاورزی را فراهم می‌نماید.
۲۲	۱۰/۱۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری موجب افزایش فعالیت تاکسی‌رانی و مینی‌بوس و همچنین سایر مشاغل وابسته خواهد شد.
۲۳	۹/۸۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، منبعی برای تأمین درآمد نهادهای مدیریتی فراهم می‌کند.
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه اجتماعی و فرهنگی نیز به جز یک گوئی، بقیه گوئی‌ها معنادار هستند. همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، در گوئی توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شود، ۹۰ درصد متخصصان اعتقاد به تأثیر زیاد و خیلی زیاد آیین‌های کشاورزی بر روی این گوئی می‌باشند. وجود این هویت و احساس تعلق تأثیرات خود را بر سایر جنبه‌های زندگی در روستاها خواهد گذاشت. چرا که اساس انگیزه برای فعالیت، داشتن احساس هویت و تعلق نسبت به آن فعالیت و مکان فعالیت می‌باشد. مشاهده می‌شود که ۶۸ درصد متخصصان معتقدند که توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر می‌شود که این موضوع نیز خود از اهمیت بسیار زیادی در شرایط کنونی که شهرها با مشکلات عدیده مواجه هستند، برخوردار است. در حقیقت مشکلات بسیاری از شهرها، ریشه در مناطق دیگر و روستاها دارد و هر امری که بتواند ریشه مشکلات از جمله مهاجرت به شهرها را کاهش دهد، باید مورد توجه قرار گیرد. آیین‌های کشاورزی با تأثیرات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی که بر جامعه محلی می‌گذارند به بهبود کیفیت زیستی و کاهش طبقات اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند که این موضوع خود کمک کننده نسبت به ماندگاری جمعیت در روستاها می‌باشد. این مسئله در موافقت ۷۲ درصد متخصصان با گوئی توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تأثیر بر الگوی معیشت و رفتار زیستی جوامع محلی می‌گردد، قابل بررسی است. در حقیقت آیین‌ها کشاورزی همان‌طور که ذکر شد، می‌توانند سبب تنوع درآمدی و در نتیجه تأثیرگذاری بر الگوی معیشت و پایداری بیشتر آن شوند.

جدول ۲-۲۵- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه اجتماعی و فرهنگی

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۳	۱۷	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد انواع جشنواره‌های بومی محلی و رونق بازارهای روزانه و کنار جاده‌ای می‌گردد.
		۰/۸۷	۱۱۳	۳ <	جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۱۰	۱۳	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شود.
		۰/۹۰	۱۱۷	۳ <	جمع
		۱/۰۰	۱۳۰		

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۱	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر منجر خواهد شد.
		۰/۶۸	۸۹	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۴۳	۰/۵۰	۰/۴۱	۵۳	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، مهاجرت معکوس و مهاجرت بازنشستگان را شتاب می‌دهد.
		۰/۵۹	۷۷	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب رونق دانش بومی و ظهور مجدد باورها و فنون کشاورزی و دانش قدیم می‌شود.
		۰/۶۵	۸۴	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۶۵	۰/۵۰	۰/۴۲	۵۴	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به بهبود کیفیت زیستی و کاهش طبقات اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند.
		۰/۵۸	۷۶	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۹	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای تبادلات فرهنگی و باورهای عمومی بیشتر می‌کند.
		۰/۷۸	۱۰۱	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۷	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، احترام و عزت را در جامعه روستایی و پیراشهری تقویت می‌کند.
		۰/۷۲	۹۳	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۶	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به افزایش دانش و بینش جامعه محلی کمک می‌کند.
		۰/۷۲	۹۴	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۵	۳۳	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، ارزش کار جوامع روستایی و تولیدات کشاورزی را برای شهرنشینان آشکار می‌کند.
		۰/۷۵	۹۷	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۰	۲۶	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب افزایش اعتمادبه‌نفس در جامعه محلی در راستای فرهنگ بومی آنها خواهد شد.
		۰/۸۰	۱۰۴	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۶۵	۰/۵۰	۰/۴۲	۵۴	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب وجود یک نوع ارتباط ریشه‌ای و باور عمیق در بستر فرهنگی، تنش‌ها و تعارضات دو جامعه مهمان و میزبان به حداقل ممکن می‌رسد.
		۰/۵۸	۷۶	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گروه دوم
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۰	۳۹	۳ =>	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، هویت
		۰/۷۰	۹۱	۳ <	گروه اول
					گروه دوم

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
		۱/۰۰	۱۳۰		مکانی را تقویت می‌کند، به داشته‌های جوامع روستایی احترام گذاشته، ارزش آن‌ها را تقویت می‌کند. جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۹	۳۸	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب کمک به افزایش حفاظت از مناطقی که دارای ارزش زیبایی‌شناختی و فرهنگی می‌شود. گروه اول
		۰/۷۱	۹۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۷	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تأثیر بر الگوی معیشت و رفتار زیستی جوامع محلی می‌گردد. گروه اول
		۰/۷۲	۹۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۴	۳۱	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد میراث ملموس و غیرملموس در جوامع محلی می‌گردد. گروه اول
		۰/۷۶	۹۹	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۷	۳ >	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب باز زنده سازی روستا در معنای کلیت آن یعنی محیط انسانی و فعالیت‌های رایج در آن می‌شود. گروه اول
		۰/۷۲	۹۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰		جمع

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس نتایج آزمون فریدمن نیز به ترتیب گویه های احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا، رشد انواع جشنواره‌های بومی محلی و رونق بازارهای روزانه و کنار جاده‌ای و افزایش اعتمادبه‌نفس در جامعه محلی در راستای فرهنگ بومی آن‌ها بالاترین میانگین را کسب نموده‌اند.

جدول ۲-۲۶- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه اجتماعی و فرهنگی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۱۱/۱۹	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شود.
۲	۱۰/۴۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد انواع جشنواره‌های بومی محلی و رونق بازارهای روزانه و کنار جاده‌ای می‌گردد.
۳	۱۰/۰۱	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب افزایش اعتمادبه‌نفس در جامعه محلی در راستای فرهنگ بومی آن‌ها خواهد شد.
۴	۹/۴۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، ارزش کار جوامع روستایی و تولیدات کشاورزی را برای شهرنشینان آشکار می‌کند.
۵	۹/۳۴	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، زمینه را برای تبادلات فرهنگی و باورهای عمومی بیشتر می‌کند.
۶	۹/۳۱	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
		مهاجرت‌های روستا به شهر منجر خواهد شد.
۷	۹/۲۱	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به افزایش دانش و بینش جامعه محلی کمک می‌کند.
۸	۹/۰۴	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب باز زنده سازی روستا در معنای کلیت آن یعنی محیط انسانی و فعالیت‌های رایج در آن می‌شود.
۹	۸/۹۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب کمک به افزایش حفاظت از مناطقی که دارای ارزش زیبایی‌شناختی و فرهنگی می‌شود.
۱۰	۸/۹۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب رشد میراث ملموس و غیرملموس در جوامع محلی می‌گردد.
۱۱	۸/۸۹	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، احترام و عزت را در جامعه روستایی و پیراشهری تقویت می‌کند.
۱۲	۸/۶۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تأثیر بر الگوی معیشت و رفتار زیستی جوامع محلی می‌گردد.
۱۳	۸/۶۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، هویت مکانی را تقویت می‌کند، به داشته‌های جوامع روستایی احترام گذاشته، ارزش آن‌ها را تقویت می‌کند.
۱۴	۸/۴۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، سبب رونق دانش بومی و ظهور مجدد باورها و فنون کشاورزی و دانش قدیم می‌شود.
۱۵	۷/۹۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، مهاجرت معکوس و مهاجرت بازنشستگان را شتاب می‌دهد.
۱۶	۷/۳۱	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به بهبود کیفیت زیستی و کاهش طبقات اجتماعی و فرهنگی کمک می‌کند.
۱۷	۷/۱۷	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب وجود یک نوع ارتباط ریشه‌ای و باور عمیق در بستر فرهنگی، تنش‌ها و تعارضات دو جامعه مهمان و میزبان به حداقل ممکن می‌رسد.
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی تنها گویه «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد» معنادار نمی‌باشد. ملاحظه می‌شود که آیین‌های کشاورزی نه تنها سبب رونق بخشی به محصولات کشاورزی فعلی مناطق می‌شوند بلکه توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشیدن به محصولات کشاورزی، موجب شکل‌گیری یک چشم‌انداز طبیعی خاص می‌گردند. نمونه این مورد را می‌توان در کشت محصولاتی دانست که تقاضا در بین گردشگران دارد. مثلاً کشت انواع سبزی‌ها در روستاها در کنار کشت محصولات اصلی. علاوه بر این موضوع حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی، سبب می‌شود که اهمیت و ارزش عرصه‌های

طبیعی بیشتر شناخته شود. چرا که طبیعت‌گردی با توجه به فضای گسترده جغرافیایی، جاذبه‌های بکری را در اختیار گردشگران قرار می‌دهد. تنها لازم است جاذبه‌ای مثلاً آیین‌های کشاورزی آن‌ها را به طبیعت جذب نمایند. در صورتی که روش‌های آموزشی درست، احترام به گونه‌های زیستی و توجه به آن‌ها نیز مورد توجه قرار گیرد، می‌توان به جنبه آموزشی پایداری نیز دست یافت. موضوعی که توسط ۶۴ درصد از متخصصان مورد تأکید قرار گرفته است. به‌رحال ۷۲ درصد متخصصان اعتقاد دارند که توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود.

جدول ۲-۲۷- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده‌شده	فراوانی	طبقه	گروه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۴	۴۴	۳ >=	گروه اول
		۰/۶۶	۸۶	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشیدن به محصولات کشاورزی، موجب شکل‌گیری یک چشم‌انداز طبیعی خاص می‌گردد.
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۴	۴۴	۳ >=	گروه اول
		۰/۶۶	۸۶	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	گردشگران در عرصه‌های روستایی، اهمیت و ارزش عرصه‌های طبیعی بیشتر شناخته می‌شود.
۰/۱۳۶	۰/۵۰	۰/۴۳	۵۶	۳ >=	گروه اول
		۰/۵۷	۷۴	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد.
۰/۰۰۲	۰/۵۰	۰/۳۶	۴۷	۳ >=	گروه اول
		۰/۶۴	۸۳	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی و با به‌کارگیری روش‌های آموزشی درست، احترام به گونه‌های زیستی و توجه به آن‌ها بیشتر می‌شود.
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۸	۳ >=	گروه اول
		۰/۷۸	۱۰۲	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب حضور خانواده‌ها در جشن‌های کشاورزی، کودکان ارتباط بیشتری با طبیعت خواهند گرفت.
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ >=	گروه اول
		۰/۶۵	۸۴	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با برگزاری جشنواره‌ها و حضور گردشگران، تبادلات فرهنگی باعث می‌شود، بر شکل معماری روستا اثر گذارد.
۰/۰۰۶	۰/۵۰	۰/۳۸	۴۹	۳ >=	گروه اول
		۰/۶۲	۸۱	۳ <	گروه دوم
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با ظهور آیین‌های کشاورزی در فضای جغرافیایی، نمادهای آن در بستر محیطی آشکار شده و بر چشم‌انداز بافت سکونتگاه تأثیرگذار خواهد بود.
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۸	۳۶	۳ >=	گروه اول
		۰/۷۲	۹۴	۳ <	گروه دوم
				جمع	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
		۱/۰۰	۱۳۰	جمع	آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی نیز نشان می‌دهد به ترتیب گویه‌های «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب حضور خانواده‌ها در جشن‌های کشاورزی، کودکان ارتباط بیشتری با طبیعت خواهند گرفت»، «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود» و «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی، اهمیت و ارزش عرصه‌های طبیعی بیشتر شناخته می‌شود» در بالاترین رتبه قرار دارند. این موضوع نشان می‌دهد که آیین‌های کشاورزی قابلیت دارند که از آن‌ها در جهت حفاظت از محیط‌زیست بهره برده شود.

جدول ۲-۲۸- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۵/۳۶	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، به سبب حضور خانواده‌ها در جشن‌های کشاورزی، کودکان ارتباط بیشتری با طبیعت خواهند گرفت.
۲	۴/۸۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود.
۳	۴/۶۲	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی، اهمیت و ارزش عرصه‌های طبیعی بیشتر شناخته می‌شود.
۴	۴/۵۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشیدن به محصولات کشاورزی، موجب شکل‌گیری یک چشم‌انداز طبیعی خاص می‌گردد.
۵	۴/۳۵	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با حضور گردشگران در عرصه‌های روستایی و با به‌کارگیری روش‌های آموزشی درست، احترام به گونه‌های زیستی و توجه به آن‌ها بیشتر می‌شود.
۶	۴/۲۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با برگزاری جشنواره‌ها و حضور گردشگران، تبادلات فرهنگی باعث می‌شود، بر شکل معماری روستا اثر گذارد.
۷	۴/۱۳	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با ظهور آیین‌های کشاورزی در فضای جغرافیایی، نمادهای آن در بستر محیطی آشکار شده و بر چشم‌انداز بافت سکونتگاه تأثیرگذار خواهد بود.
۸	۳/۹۸	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد.

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه نهادی که در جدول شماره ۸ ارائه شده نشان می‌دهد که آیین‌ها می‌توانند سبب برانگیختن مشارکت‌های محلی در امور شوند. چرا که آیین‌ها متخصص طبقه خاص اجتماعی یا نخبگان محلی نیست بلکه ماهیت آیین‌ها در مردمی بودن آن‌هاست؛ بنابراین جوهره وجود آیین‌ها به مشارکت مردم محلی بستگی دارد. از این رو ۷۸ درصد متخصصان موافق این گویه بوده‌اند. از طرف دیگر توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت نهاد شورا و دهیاری در سطوح محلی می‌شود. آیین‌ها با توجه به خرد و محلی بودن نیاز به مدیریت محلی و در سطح خرد نیز دارند که نهاد شورا و دهیاری بهترین سطح برای این موضوع است. علاوه بر این، گروه‌های مردم‌نهاد نیز عرصه‌ای دیگر برای حضور و فعالیت پیدا خواهند نمود که می‌تواند مسیری برای توسعه محلی در مؤلفه نهادی باشد. با توجه به تأثیرات اقتصادی آیین‌ها که در قسمت قبل توضیح داده شد، توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، انواع تعاونی‌های روستایی را شکل داده و موجب رونق آن‌ها می‌شود. این تعاونی‌های در عرصه‌های مختلف کشاورزی و گردشگری (غذا، تورگردانی، اقامتی، حمل‌ونقل و غیره) می‌توانند فعالیت داشته باشند.

جدول ۲-۲۹- نتایج آزمون دوجمله‌ای برای مؤلفه نهادی

معداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۲	۲۹	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی می‌گردد.
		۰/۷۸	۱۰۱	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰		گروه دوم
					جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۲۵	۳۳	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی را در عرصه‌های تولیدی و مدیریتی فراهم می‌کند.
		۰/۷۵	۹۷	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰		گروه دوم
					جمع
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۰/۳۵	۴۶	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت نهاد شورا و دهیاری در سطوح محلی می‌شود.
		۰/۶۵	۸۴	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰		گروه دوم
					جمع
۰/۰۰۰	۰/۵۰	۰/۳۲	۴۱	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مردم‌نهاد را در عرصه‌های مختلف روستایی مسیر می‌سازد.
		۰/۶۸	۸۹	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰		گروه دوم
					جمع
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، انواع تعاونی‌های روستایی را شکل داده و موجب رونق آن‌ها می‌شود.
		۰/۶۳	۸۲	۳ <	گروه اول
		۱/۰۰	۱۳۰		گروه دوم
					جمع
۰/۰۰۴	۰/۵۰	۰/۳۷	۴۸	۳ >=	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری،
		۰/۶۳	۸۲	۳ <	گروه اول
					گروه دوم

معناداری برای فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی	طبقه	گویه
	۱/۰۰	۱۳۰	جمع	با تقویت ساختار سیاسی - اداری، روند جذب تسهیلات دولتی را فراهم می کند.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه نهادی نیز نشان می‌دهد که به ترتیب گویه‌های «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی می‌گردد»، «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی را در عرصه‌های تولیدی و مدیریتی فراهم می‌کند» و «توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت نهاد شورا و دهیاری در سطوح محلی می‌شود» بالاترین امتیاز را کسب نموده‌اند.

جدول ۲-۳۰- نتایج آزمون فریدمن برای مؤلفه نهادی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	گویه
۱	۳/۹۶	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی می‌گردد.
۲	۳/۵۶	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مختلف سنی و جنسی را در عرصه‌های تولیدی و مدیریتی فراهم می‌کند.
۳	۳/۵۲	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت نهاد شورا و دهیاری در سطوح محلی می‌شود.
۴	۳/۴۷	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، حضور گروه‌های مردم‌نهاد را در عرصه‌های مختلف روستایی مسیر می‌سازد.
۵	۳/۲۹	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تقویت ساختار سیاسی - اداری، روند جذب تسهیلات دولتی را فراهم می‌کند.
۶	۳/۲۰	توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، انواع تعاونی‌های روستایی را شکل داده و موجب رونق آن‌ها می‌شود.
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌ها نشان دهنده این موضوع است که ۹۴ درصد متخصصان تأثیرات اقتصادی آیین‌های کشاورزی را بیشتر از حد متوسط ارزیابی نموده‌اند. در مؤلفه اجتماعی و فرهنگی نیز ۹۳ درصد متخصصان بر این تأثیرات تأکید داشته‌اند. در مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی و همچنین نهادی، ۸۷ درصد متخصصان قائل به این مطلب هستند که آیین‌های کشاورزی تأثیر مثبتی بر محیط‌زیست و مباحث نهادی دارد.

جدول ۲-۳۱- نتایج آزمون دوجمله‌ای در سطح مؤلفه‌ها

مؤلفه	طبقه	فراوانی	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار	معناداری برای فراوانی مورد انتظار
اقتصادی	گروه اول	3 =>	۸	۰/۰۶	۰/۵۰
	گروه دوم	3 <	۱۲۲	۰/۹۴	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
اجتماعی و فرهنگی	گروه اول	3 =>	۹	۰/۰۷	۰/۵۰
	گروه دوم	3 <	۱۲۱	۰/۹۳	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
محیط‌زیستی و کالبدی	گروه اول	3 =>	۱۷	۰/۱۳	۰/۵۰
	گروه دوم	3 <	۱۱۳	۰/۸۷	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	
نهادی	گروه اول	3 =>	۱۷	۰/۱۳	۰/۵۰
	گروه دوم	3 <	۱۱۳	۰/۸۷	
	جمع		۱۳۰	۱/۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همچنین آزمون فریدمن در سطح مؤلفه‌ها نشان داد که به ترتیب مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، نهادی و در نهایت محیط‌زیستی و کالبدی بالاترین رتبه‌ها را دارا می‌باشند.

جدول ۲-۳۲- نتایج آزمون فریدمن در سطح مؤلفه‌ها

رتبه	میانگین رتبه‌ای	مؤلفه
۱	۲/۹۴	اقتصادی
۲	۲/۵۵	اجتماعی و فرهنگی
۳	۲/۲۸	نهادی
۴	۲/۲۲	محیط‌زیستی و کالبدی
	۰/۰۰۰	معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در انتها از آزمون همبستگی برای سنجش وضعیت رابطه بین مؤلفه‌ها استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۱۲ دیده می‌شود.

جدول شماره ۱۲- نتایج آزمون همبستگی در سطح مؤلفه‌های مورد بررسی

مؤلفه	اقتصادی	اجتماعی و فرهنگی	محیط‌زیستی و کالبدی	نهادی
اقتصادی	Pearson Correlation	۱	**۰/۸۶۵	**۰/۷۸۷
	Sig. (2-tailed)		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	N	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰
اجتماعی و فرهنگی	Pearson Correlation	**۰/۸۶۵	۱	**۰/۸۲۰
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰
	N	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰
محیط‌زیستی و کالبدی	Pearson Correlation	**۰/۷۱۳	**۰/۸۲۰	۱
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
	N	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰
نهادی	Pearson Correlation	**۰/۶۸۷	**۰/۷۱۱	**۰/۷۹۱
	Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	N	۱۳۰	۱۳۰	۱۳۰

**Correlation is significant at the ۰/۰۱ level (2-tailed).

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

بر اساس نتایج آزمون همبستگی تمامی چهار مؤلفه مورد بررسی دارای همبستگی مثبت و معنادار با یکدیگر می‌باشند؛ بنابراین اثرات آیین‌ها بر ابعاد مختلف توسعه گردشگری بر روی یکدیگر تأثیرگذارند و چنانچه یکی از ابعاد توسعه پیدا نماید یا بالعکس تضعیف شود، بر دیگر ابعاد نیز تأثیر خواهد گذاشت.

فصل سوم:

ارائه راهبردها

۳-۱- روش SWOT

تحلیل SWOT برای اولین بار در سال ۱۹۵۰ توسط دو فارغ‌التحصیل مدرسه بازرگانی هاروارد به نام‌های جورج آلبرت اسمیت^۱ و رولند کریستنسن^۲ مطرح شد. در آن زمان این تحلیل ضمن کسب موفقیت‌های روزافزون به‌عنوان کسب ابزار مفید مدیریتی شناخته شد؛ اما شاید بیشترین موفقیت مشهود این تحلیل زمانی به دست آمد که جک ولج^۳ از جنرال الکتریک در سال ۱۹۸۰ از آن برای بررسی استراتژی‌های GE و افزایش بهره‌وری سازمان خود استفاده کرد. SWOT سرواژه عبارات قوت‌ها^۴، ضعف‌ها^۵، فرصت‌ها^۶ و تهدیدات^۷ است. گام اول در مراحل برنامه‌ریزی استراتژیک تعیین رسالت، اهداف و مأموریت‌های سازمان است و پس از آن می‌توان از طریق تحلیل SWOT که یکی از ابزارهای تدوین استراتژی است، برای سازمان استراتژی طراحی کرد که متناسب با محیط آن باشد. با استفاده از این تحلیل این امکان حاصل می‌شود که اولاً به تجزیه تحلیل محیط‌های داخلی و خارجی پرداخته و ثانیاً تصمیمات استراتژیکی اتخاذ نمود که قوت‌های سازمان را با فرصت‌های محیطی متوازن سازد.

۳-۱-۱- تعاریف نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات

نقطه قوت: عبارت است از شایستگی ممتازی که به‌وسیله آن سازمان می‌تواند در زمینه‌هایی مانند نوع منابع مالی، تصویر مثبت ذهنی میان خریداران، روابط مثبت با تأمین‌کنندگان و مواردی از این دست نسبت به رقبا برتر باشد.

نقطه ضعف: نوع محدودیت یا کمبود در منابع، مهارت‌ها و امکانات و توانایی‌هایی است که به‌طور محسوس مانع عملکرد اثربخش سازمان بشود. عملکرد مدیریت نیز در تشدید نقاط ضعف مؤثر است.

فرصت: یک موفقیت مطلوب عمده در محیط خارجی سازمان، مانند شناخت بخشی از بازار که پیش‌ازین فراموش شده بود. تغییر در وضعیت رقابت یا قوانین و بهبود در روابط با خریداران و فروشندگان.

تهدید: یک تهدید موفقیت نامطلوبی در محیط خارجی سازمان است مانند قدرت چانه‌زنی خریداران یا تأمین‌کنندگان کلیدی، تغییرات عمده و ناگهانی تکنولوژی و مواردی از این است که می‌توانند تهدید عمده‌ای در راه موفقیت سازمان باشند.

۳-۱-۲- گام نخست: شناسایی عوامل داخلی و خارجی

ابتدا عوامل داخلی و عوامل خارجی شناسایی می‌شود. پس از مشخص شدن تمامی نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) تشکیل می‌شود. نقاط ضعف و قوت داخلی در ماتریس IFE و فرصت‌ها و تهدیدات خارجی در ماتریس EFE تجزیه و تحلیل می‌شوند. پس از مشخص شدن و نمره دهی عوامل درونی و بیرونی، این عوامل در جدول ماتریس استراتژی‌ها قرار می‌گیرند. سپس استراتژی‌های اتخاذشده با استفاده از ماتریس QSPM نمره دهی شده و اولویت اجرای هر کدام مشخص می‌شود. با استفاده از ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی مهم‌ترین شاخص‌های هریک از معیارهای فوق شناسایی می‌شوند و سپس در قالب نقاط ضعف و قوت دسته‌بندی خواهند شد. به روش مشابه با استفاده از ادبیات پژوهش و مصاحبه‌های تخصصی مهم‌ترین شاخص‌های هریک از عوامل خارجی شناسایی شده و سپس در قالب فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی خواهند شد.

¹ Smith

² kristnsn

³ Jack Welch

⁴ Strengths

⁵ Weaknesses

⁶ Opportunities

⁷ Threats

۳-۱-۲- گام دوم: تعیین اوزان عوامل داخلی و خارجی

پس از شناسایی عوامل داخلی و خارجی و دسته‌بندی آن‌ها در قالب نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها، باید میزان اهمیت هریک از آن‌ها مشخص شود.

۳-۱-۳- گام سوم: ایجاد ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

برای تهیه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی ((IFE ابتدا نقاط قوت و سپس نقاط ضعف را لیست کرده و به هر عامل یک ضریب وزنی بین صفر (بی‌اهمیت) تا یک (بسیار مهم) اختصاص می‌دهیم. در این صورت جمع ضرایب وزنی اختصاص داده‌شده باید مساوی یک باشد.

به هریک از این عامل‌ها نمره ۱ تا ۴ داده شد. نمره ۱ بیانگر ضعف اساسی، نمره ۲ ضعف کم، نمره ۳ بیانگر نقطه قوت و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد.

جدول ۳-۱- امتیازدهی به معیارهای داخلی

گزینه انتخابی	ضعف اساسی	ضعف	قوت	قوت اساسی
امتیاز	۱	۲	۳	۴

جدول ۳-۲- دامیازدهی به معیارهای خارجی

گزینه انتخابی	تهدید جدی	تهدید	فرصت	فرصت عالی
امتیاز	۱	۲	۳	۴

۳-۲- قواعد حاکم بر ماتریس تحلیلی SWOT

چگونه می‌توان با بهره‌گیری از نقاط قوت حداکثر بهره‌برداری را از فرصت‌ها انجام داد (SO)؛

چگونه با استفاده از نقاط قوت می‌توان اثر تهدیدات را حذف کرد یا کاهش داد (ST)؛

چگونه باید با بهره‌گیری از فرصت‌ها نقاط ضعف را تبدیل به نقطه قوت کرد یا از شدت نقاط ضعف کاست (WO)؛

چگونه باید با کاهش دادن نقاط ضعف تأثیر تهدیدات را کاهش داد یا تأثیرشان را حذف نمود (WT).

جدول ۳-۳- تجزیه و تحلیل تکنیک SWOT

عوامل داخلی عوامل محیطی	فهرست قوت‌ها (S)	فهرست ضعف‌ها (W)
فهرست فرصت‌ها (O)	ناحیه ۱ استفاده از فرصت‌ها با استفاده از نقاط قوت (SO)	ناحیه ۲ از مزیت‌هایی که در فرصت نهفته است استفاده نماییم برای جبران نقاط ضعف (WO)

عوامل داخلی عوامل محیطی	فهرست قوت‌ها (S)	فهرست ضعف‌ها (W)
فهرست تهدیدها (T)	ناحیه ۳ استفاده از نقاط قوت برای جلوگیری از تهدیدها (ST)	ناحیه ۴ به حداقل رساندن زیان‌های ناشی از تهدیدها و نقاط ضعف (WT)

منبع: (رکن‌الدین افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵)

ناحیه یکم: استراتژی تهاجمی (توسعه‌ای) را توصیه می‌کند؛

ناحیه دوم: استراتژی تنوع را توصیه می‌کند؛

ناحیه سوم: استراتژی با گرایش تغییر جهت را حمایت می‌کند؛

ناحیه چهارم: استراتژی تدافعی را توصیه می‌کند.

مراحل انجام آنالیز SWOT را می‌توان به صورت زیر برشمرد:

۱- تشکیل جلسه تجزیه تحلیل SWOT؛

۲- توضیح اجمالی هدف جلسه و مراحل انجام کار؛

۳- استفاده از روش طوفان ذهنی برای شناسایی نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات؛

۴- اولویت‌بندی عوامل داخلی و خارجی؛

۵- تشکیل ماتریس SWOT واردکردن عوامل انتخاب‌شده به آن با توجه به اولویت‌بندی؛

۶- مقایسه عوامل داخلی و خارجی با یکدیگر و تعیین استراتژی‌های SO، WO، ST، WT؛

۷- تعیین اقدامات موردنیاز برای انجام استراتژی‌های تعیین‌شده؛

۸- انجام اقدامات و بررسی نتایج آن‌ها؛

۹- بروز رسانی ماتریس SWOT در فواصل زمانی مناسب.

۳-۳- تجزیه و تحلیل SWOT

تجزیه و تحلیل SWOT یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق قوت و ضعف درون‌سازمانی با فرصت‌ها و تهدیدهای برون‌سازمانی است.

تجزیه و تحلیل SWOT تحلیلی منظم برای شناسایی این عوامل و تدوین استراتژی که بهترین تطابق بین آن‌ها را ایجاد نماید ارائه

می‌نماید. از این دیدگاه این الگو یک استراتژی است که قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدات را به حداقل ممکن

می‌رساند. برای این منظور نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدات در چهارچوب کلی SO، WO، ST، WT پیوند داده می‌شود و

گزینه استراتژی بین آن‌ها انتخاب می‌شود. در این تحلیل همیشه چهار استراتژی پیشنهاد می‌شود عبارت‌اند از:

استراتژی‌های SO:

در قالب این استراتژی‌ها سازمان با استفاده از نقاط قوت داخلی می‌کوشد از فرصت‌های خارجی بهره‌برداری نماید و با بهره‌گیری از

نقاط قوت، فرصت‌ها را به حداکثر برساند.

استراتژی‌های WO:

هدف از این استراتژی‌ها این است که سازمان با بهره‌برداری از فرصت‌های موجود در محیط داخل بکوشد نقاط ضعف داخلی را بهبود ببخشد. در این حالت سازمان به دلیل داشتن ضعف داخلی نمی‌تواند از این فرصت‌های به‌دست‌آمده بهره‌برداری نماید. لذا لازم است از استراتژی‌هایی نظیر استفاده از تکنولوژی‌های جدید و غیره بکار گرفته شود تا با از بین بردن نقاط ضعف از فرصت‌ها استفاده مناسب گردد.

استراتژی‌های ST:

شرکت‌ها با اجرای این استراتژی‌ها می‌کوشند با استفاده از نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدات موجود را کاهش داده یا آن‌ها را از بین ببرند.

استراتژی‌های WT:

سازمان‌هایی که این استراتژی را بکار می‌گیرند حالت تدافعی به خود می‌گیرند و هدف از این استراتژی کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدات ناشی از محیط خارجی است (Hsu and et al, 2005: 242).

استراتژیک کمی یا QSPM

یکی از روش‌ها و تکنیک‌های ارزیابی، پایش و نظارت برای تحقق استراتژی استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی یا QSPM می‌باشد. در این روش که در بسیاری از پژوهش‌های مربوط به مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک مورداستفاده قرار می‌گیرد مشخص می‌گردد که کدامیک از گزینه‌های استراتژیک انتخاب شده امکان‌پذیر می‌باشد و درواقع این استراتژی‌ها را اولویت‌بندی می‌نماید.

این ماتریس از اطلاعات به‌دست‌آمده در مراحل مختلف مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک و راهبردی استفاده نموده و مانند سایر روش‌های راهبردی نیازمند قضاوت خوب، خبرگی و آگاهی است. ماتریس QSPM برای ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهکارهای پیشنهادی در مواجهه با شرایط محیطی وضع موجود می‌باشد. در صورتی که در این ماتریس یک استراتژی توان مواجهه با شرایط درونی و بیرونی را نداشته باشد، باید از فهرست استراتژی‌های قابل اولویت‌بندی خارج شود. مراحل تشکیل ماتریس QSPM به شرح زیر است:

در ستون اول ماتریس فهرست عوامل استراتژیک بیرون سازمان شامل کلیه تهدیدها و فرصت‌ها و عوامل استراتژیک درون سازمانی شامل کلیه ضعف‌ها و قوت‌ها آورده می‌شود. این عوامل عیناً از ماتریس‌های IFE و EFE آورده می‌شود. در ستون دوم امتیاز وزن دار یا موزون هر عامل استراتژیک عیناً از ماتریس IFE و EFE استخراج و درج می‌شود. در ستون‌های بعدی انواع استراتژی‌هایی که از ماتریس SWOT به‌دست‌آمده و شامل استراتژی‌های چهارگانه SO، ST، WO و WT می‌باشد آورده می‌شود. هر یک از ستون‌های مربوط به انواع استراتژی‌ها به دو زیرستون تقسیم می‌شود. یکی زیرستون AS و دیگری زیرستون TAS. در ستون AS امتیاز جذابیت داده می‌شود، به این ترتیب که هر عامل استراتژیک را با استراتژی موردنظر می‌سنجند و به آن امتیاز می‌دهند.

در تعیین امتیاز جذابیت باید به این سؤال پاسخ داده شود که آیا این عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثر می‌گذارد؟ در صورتی که پاسخ به این سؤال مثبت باشد امتیاز جذابیت باید به صورت خاص و با توجه به جذابیت نسبی هر استراتژی به استراتژی دیگر داده شود.

امتیازهای جذابیت به صورت زیر است:

امتیاز ۱ = جذاب نمی‌باشد.

امتیاز ۲ = تا حدودی جذاب می‌باشد.

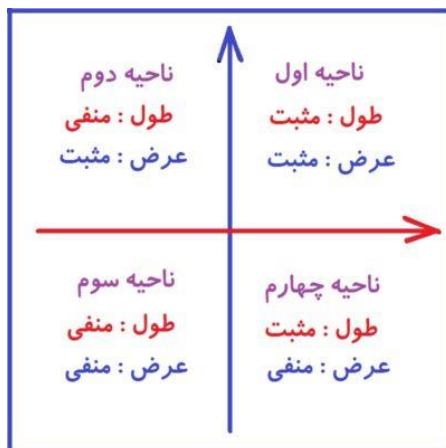
امتیاز ۳ = در حد قابل قبول جذاب است.

امتیاز ۴ = جذابیت بالایی دارد.

شکل ۳-۱- دامنه راهبردهای ۴ گانه بر روی نمودار SWOT

در این بحث برای تفسیر مدل تعیین استراتژی مناسب، تفسیر هر یک از ابعاد چهارگانه دستگاه مختصات سوات می‌تواند راهگشا باشد. بر اساس شکل شماره ۱ نمودار یا دستگاه مختصات سوات دارای چهار ربع یا ناحیه می‌باشد که به صورت ساعت‌گرد شمال ناحیه اول یا قوت‌ها (قوت-فرصت)، ناحیه دوم یا ضعف‌ها (فرصت، ضعف)، ناحیه سوم یا تهدیدها (تهدید-ضعف) و ناحیه چهارم یا فرصت‌ها (قوت - تهدید) می‌باشد.

شکل ۳-۲- نمودار یا دستگاه مختصات سوات

در نتیجه انواع استراتژی‌های سوات SWOT به شرح زیر می‌باشد:

استراتژی SO

اولین و محبوب‌ترین استراتژی است. استراتژی SO یا نقاط قوت-فرصت‌ها، از فاکتورهای مثبت داخل سازمان استفاده می‌کند تا بهترین استفاده را از فاکتورهای مثبت خارج شرکت ببرد.

استراتژی WO

استراتژی نقاط ضعف-فرصت‌ها، از فرصت‌های بیرون شرکت استفاده می‌کند تا نقاط ضعف درون شرکت را جبران کند و آن‌ها را بهبود ببخشد. این استراتژی بهترین استراتژی برای کاهش نقاط ضعف و بهره‌برداری حداکثری از فرصت‌هاست.

استراتژی ST

در استراتژی نقاط قوت-تهدیدها، سازمان از تمام پتانسیل‌هایش استفاده می‌کند تا به تهدیدهای خارج از شرکت غلبه کند و به موفقیت برسد.

استراتژی WT

استراتژی نقاط ضعف-تهدیدها، کم‌طرفدارترین استراتژی در ماتریس SWOT است. در این بخش از ماتریس SWOT، سازمان سعی می‌کند با توجه به تهدیدهای بیرونی، نقاط ضعف خود را برطرف کند.

بنابراین چهار دسته استراتژی ST، WT، WO و SO وجود خواهند داشت:

(۱) بهره‌جستن از نقاط قوت برای بهره‌برداری از فرصت‌ها (استراتژی‌های SO)

(۲) استفاده از نقاط قوت سازمان برای جلوگیری از تهدیدها (استراتژی‌های ST)

(۳) بهره‌برداری از فرصت‌های بیرونی برای بهبود نقاط ضعف موجود سازمان (استراتژی‌های WO)

(۴) به حداقل رساندن نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدات (استراتژی‌های WT)

۳-۴- ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی یا QSPM

در گام بعدی برای اولویت‌بندی راهبردهای ارائه شده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی یا QSPM استفاده شد. استراتژیک کمی یا QSPM یکی از روش‌ها و تکنیک‌های ارزیابی، پایش و نظارت برای تحقق استراتژی استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی می‌باشد. در این روش مشخص می‌گردد که کدامیک از گزینه‌های استراتژیک انتخاب شده امکان‌پذیر می‌باشد و درواقع این استراتژی‌ها را اولویت‌بندی می‌نماید.

این ماتریس از اطلاعات به‌دست‌آمده در مراحل مختلف مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک و راهبردی استفاده نموده و مانند سایر روش‌های راهبردی نیازمند قضاوت خوب، خبرگی و آگاهی است. ماتریس QSPM برای ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهکارهای پیشنهادی در مواجهه با شرایط محیطی و وضع موجود می‌باشد.

با این روش تحلیلی، می‌توان جذابیت نسبی راهبردها را مشخص کرد. این ماتریس بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی (EFE)، عوامل خارجی (IFE)، عوامل اصل (IE) و سوات (SOWT) تهیه می‌شود. امتیازهای داده شده به هر یک از عوامل ماتریس QSPM (عوامل خارجی یا داخلی) همان امتیازهای ماتریس‌های EFE و IFE هستند. ضریب جذابیت هر عامل، بر اساس نقش آن در فرایند انتخاب راهبرد مورد نظر داده شده و سپس با ضرب این نمره جذابیت در امتیاز آن عامل، نمره هر عامل به دست می‌آید. در ماتریس QSPM، هیچ‌گاه به عوامل یادشده، ضریب جذابیت یکسان در یک ردیف داده نمی‌شود، بلکه این مقدار باید برای هر گزینه متفاوت از دیگری باشد (علی احمدی و همکاران، ۱۳۹۳، شجاعی و سیاهپوش، ۱۳۹۰).

تشکیل یک ماتریس QSPM

قدم اول:

در این مرحله باید از اطلاعات ماتریس‌های EFE و IFE استفاده کنیم که به ترتیب ماتریس ارزیابی عوامل خارجی و ماتریس ارزیابی عوامل داخلی هستند. این اطلاعات را باید در ستون ماتریس QSPM قرار داده و تعداد آن‌ها بهتر است که از ده عدد کمتر نباشد.

قدم دوم:

در ستون بعدی باید امتیاز وزن‌دار هر عامل استراتژیک را قرار بدهیم که این اطلاعات را باید از ماتریس‌های EFE و IFE به دست آورد و عیناً در ستون آن وارد نمود.

قدم سوم:

در این قدم در ردیف بالای ماتریس QSPM استراتژی‌هایی قرار می‌گیرند که امکان اجرایی شدن آن‌ها بررسی شده است. برای پی بردن به اینکه، کدام استراتژی‌ها را باید لحاظ کرد از امتیازهای قدم دوم استفاده می‌شود و با ترکیب و تلفیق آن‌ها با ماتریس SWOT به استراتژی‌های قابل اجرا می‌رسیم.

قدم چهارم:

در این قدم باید از امتیازهای جذابیت کمک بگیریم. این امتیازها با در نظر گرفتن هم زمان عوامل بحرانی موفقیت و طرح سؤال زیر حاصل می‌شوند.

آیا این عامل در انتخاب استراتژی مورد نظر تأثیرگذار است؟

برای به دست آوردن امتیازهای جذابیت از روش زیر استفاده می‌کنیم.

- جذابیت ندارد امتیاز ۱
- تا حدودی جذابیت دارد امتیاز ۲
- جذابیت قابل قبولی دارد امتیاز ۳
- بسیار جذاب است امتیاز ۴

اگر جواب سؤال بالا منفی باشد مشخص می‌شود که عامل بحرانی موفقیت بر استراتژی اثر ندارد لذا امتیاز آن استراتژی محسوب نمی‌شود.

قدم پنجم:

در این گام مجموع امتیازهای جذابیت را باید به دست آورد؛ برای این منظور باید امتیاز هر عامل را در امتیاز جذابیت در هر ردیف ضرب کرد. این مقدار نشان دهنده جذابیت نسبی آن استراتژی است. هرچه این مقدار بالاتر باشد جذابیت آن استراتژی هم بالاتر است و گزینه مناسب‌تری برای انتخاب به شمار می‌رود.

تشریح ماتریس QSPM

در ستون اول ماتریس فهرست عوامل استراتژیک بیرون سازمان شامل کلیه تهدیدها و فرصتها و عوامل استراتژیک درون سازمانی شامل کلیه ضعفها و قوتها آورده می‌شود. این عوامل عیناً از ماتریس‌های IFE و EFE آورده می‌شود. در ستون دوم امتیاز وزن دار هر عامل استراتژیک عیناً از ماتریس IFE و EFE استخراج و درج می‌شود. در ستون‌های بعدی انواع استراتژی‌هایی که از ماتریس سوات SWOT به دست آمده و شامل استراتژی‌های چهارگانه ST، WO، WT و SO می‌باشد آورده می‌شود.

هر یک از ستون‌های مربوط به انواع استراتژی‌ها به دو زیر ستون تقسیم می‌شود.

یکی زیر ستون AS و دیگری زیر ستون TAS. در ستون AS امتیاز جذابیت داده می‌شود، به این ترتیب که هر عامل استراتژیک را با استراتژی مورد نظر می‌سنجند و به آن امتیاز می‌دهند.

۳-۵- بررسی قوتها، ضعفها، فرصتها و تهدیدها

بررسی‌های اسنادی و مشاهدات میدانی مشخص کرد که آیین‌های کشاورزی تحت تأثیر متغیرهای مختلفی هستند که باید در هنگام بررسی و برنامه‌ریزی برای توسعه آن‌ها مورد توجه باشند. در این رابطه گروه تحقیق با مطالعه دقیق و انجام مصاحبه‌های عمیق و کارشناسی شده حجم وسیعی از متغیرهای مؤثر را کشف و در قالب هفت عامل کلیدی شامل: عوامل اجتماعی، اقتصادی،

زیرساختی، مدیریتی- سیاسی، نگرشی، محیط‌زیستی و فرهنگی و هویتی طبقه بنده نموده است که برای هریک از آن‌ها نقاط قوت و ضعف و تهدید و فرصت تدوین شده و در قالب نمودار سوات تحلیل شده‌اند.

۳-۵-۱- مؤلفه اجتماعی

در مؤلفه اجتماعی از مهم‌ترین نقاط قوت آیین‌های کشاورزی در ایران می‌توان به پشتوانه تاریخی و فرهنگی آن اشاره نمود که با توجه به قدمت سرزمینی کشور ایران این امر بدیهی می‌باشد. چنانکه هلال خصیب که در واقع مهد تمدن و شکل‌گیری یکجانشینی در جهان بوده، بخشی از آن در ایران امروزی واقع شده است. این دیرینگی کشاورزی طبیعتاً قدمت آیین‌ها کشاورزی را نیز به همراه دارد. البته در طول سالیان گذشته همواره اکثریت جمعیت کشور در روستاها و دارای شغل کشاورزی بوده‌اند که از سال ۱۳۶۵ این موضوع برعکس شده و اکثریت جمعیت در شهرها زندگی می‌کنند. با این حال هنوز درصد قابل‌توجهی از مردم در روستاها هستند و پشتوانه مناسبی بر شغل کشاورزی و البته در بحث حاضر یعنی آیین‌های کشاورزی محسوب می‌شوند. البته در کنار این قدمت، تنوع منطقه‌ای فراوان نیز وجود دارد که زمینه‌ای برای تنوع آیینی و منحصر به فرد شدن آن‌ها شده است. در بطن این آیین‌ها روحیه همکاری و همگرایی وجود دارد که نقطه قوت اساسی آن‌ها محسوب می‌شود و سبب تقویت سرمایه اجتماعی مردم می‌گردد. در کنار نقاط قوت برخی از ضعف‌ها نیز در موضوع آیین‌های کشاورزی وجود دارد. از جمله این موارد می‌توان به نبود آگاهی روستاییان و کشاورزان درباره آیین‌ها را ذکر کرد. یا در برخی موارد ندانستن ارزش این آیین‌ها. به‌رحال شناخت این منابع قدم نخست برای بهره‌برداری از آن‌ها است. البته که مشکلات بخش کشاورزی و تأمین نشدن نیازهای اولیه کشاورزان سبب شده است که برگزاری و توجه به آیین‌ها در اولویت نباشد. این مسئله در کنار سالخوردگی جمعیت روستاها و تغییر شیوه معیشت روستاییان با تمایل به شهری شدن، از نقاط ضعف احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه کشاورزی است. مشکلاتی هم از بیرون از مبحث آیین‌ها وجود دارد که در قالب تهدید ذکر می‌شود. این مسائل را می‌توان تحت عنوان الگوهای شهری و به حاشیه رفتن آیین‌ها با سرازیر شدن فرهنگ‌های دیگر در فرایند جهانی‌شدن را ذکر نمود. البته در سال‌های اخیر نوعی بازگشت به خویشتن و توجه به اصالت‌ها و هویت در بین مردم جهان و در قالب گردشگری شکل گرفته است که فرصت مناسبی برای احیاء آیین‌ها محسوب می‌شود. حتی مهاجرت‌های معکوس به روستاها را نیز می‌توان نوعی فرصت از ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متصور بود. در این قسمت از مجموع ۴۴ متغیر، ۹ نقطه قوت، ۲۶ نقطه ضعف، ۷ تهدید و ۲ فرصت کشف شد که به قرار زیر است:

جدول ۳-۴- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه اجتماعی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۱۳۵	۴	۰/۰۳۴	۴/۸۰	S1. پشتوانه تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی و اجتماعی آیین‌ها
۰/۱۲۴	۴	۰/۰۳۱	۴/۴۰	S2. فراوانی جمعیت کشاورز در روستاهای ایران علیرغم رکود دهه‌های متوالی
۰/۱۳۵	۴	۰/۰۳۴	۴/۸۰	S3. تفاوت‌های منطقه‌ای فراوان در سرزمین پهناور ایران و در نتیجه تنوع بالای آیین‌ها
۰/۰۴۷	۳	۰/۰۱۶	۲/۲۰	S4. آشنایی مردم محلی با گردشگری کشاورزی
۰/۱۱۸	۴	۰/۰۳۰	۴/۲۰	S5. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی
۰/۰۸۰	۳	۰/۰۲۷	۳/۸۰	S6. اجتماع محوری، همگرایی و کمک به یکدیگر بین مردم محلی
۰/۰۷۲	۳	۰/۰۲۴	۳/۴۰	S7. گذران اوقات فراغت در آیین‌های کشاورزی
۰/۱۱۸	۴	۰/۰۳۰	۴/۲۰	S8. نوع و شیوه کشاورزی و سبک زندگی بومی

S9. منحصربه‌فرد بودن آیین‌ها			
۰/۱۱۳	۴	۰/۰۲۸	۴/۰۰
ضعف			
۰/۰۴۵	۲	۰/۰۲۳	۳/۲۰
۰/۰۴۸	۲	۰/۰۲۴	۳/۴۰
۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	۴/۰۰
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۴/۴۰
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۳/۸۰
۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۴/۶۰
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۴/۴۰
۰/۰۵۱	۲	۰/۰۲۵	۳/۶۰
۰/۰۴۵	۲	۰/۰۲۳	۳/۲۰
۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۴/۶۰
۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵	۵/۰۰
۰/۰۳۵	۱	۰/۰۳۵	۵/۰۰
۰/۰۳۰	۱	۰/۰۳۰	۴/۲۰
۰/۰۳۹	۲	۰/۰۲۰	۲/۸۰
۰/۰۴۸	۲	۰/۰۲۴	۳/۴۰
۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	۴/۰۰
۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۴/۶۰
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۳/۸۰
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	۴/۸۰
۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	۴/۰۰
۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	۴/۰۰
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۴/۴۰
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	۴/۸۰
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۳/۸۰
۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۴/۶۰
۰/۰۵۱	۲	۰/۰۲۵	۳/۶۰
۱/۹۳۵	-	۱/۰۰۰	۱۴/۱۸۰

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	تهدید
۰/۱۷	۲	۰/۰۸۳	۳/۶۰	T1. دهکده جهانی و جهانی شدن
۰/۱۶	۲	۰/۰۷۹	۳/۴۰	T2. تحت تأثیر قرار گرفتن کشاورزی و آیین‌ها در مرز
۰/۱۱	۱	۰/۱۱۱	۴/۸۰	T3. مهاجرت روستایی‌ها به شهرها
۰/۱۰	۱	۰/۰۹۷	۴/۲۰	T4. الگوبرداری نسل جوان روستایی از تمدن شهری
۰/۱۸	۲	۰/۰۸۸	۳/۸۰	T5. پایین آمدن منزلت اجتماعی
۰/۱۷	۲	۰/۰۸۳	۳/۶۰	T6. به وجود آمدن محصولات جدید ناسازگار با فرهنگ جوامع محلی
۰/۰۹	۱	۰/۰۹۳	۴/۰۰	T7. حذف جزییاتی از آیین‌ها به سبب محدودیت‌های اجتماعی و فکری
۰/۱۶	۲	۰/۰۷۹	۳/۴۰	T8. کاهش آزادی‌های فردی و اجتماعی
۰/۱۸	۲	۰/۰۸۸	۳/۸۰	T9. عدم آموزش کافی برای گردشگران
۰/۱۲	۲	۰/۰۶۰	۲/۶۰	T10. اهانت به اقوام
فرصت				
۰/۲۴	۳	۰/۰۷۹	۳/۴۰	O1. مهاجرت معکوس به روستاها
۰/۱۸	۳	۰/۰۶۰	۲/۶۰	O2. توجه به اصالت و هویت در بین گردشگران
۱/۸۴	-	۱/۰۰۰	۴۳/۲۰	جمع نمره عوامل خارجی

۳-۱-۵- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل اجتماعی

عوامل داخلی (IFE)

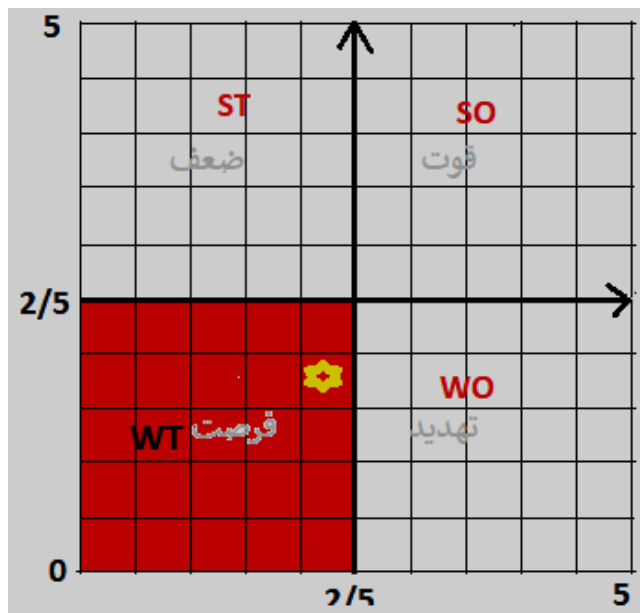
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف از توان بیشتری (امتیاز وزنی بیشتری) برخوردار می‌باشد. امتیاز وزنی ۱/۹۳ عوامل داخلی اگرچه از میانگین معیار در نمودار سوات (یعنی ۲/۵) کمتر می‌باشد ولی نسبت به عوامل خارجی وضعیت بهتر دارد. در نتیجه غلبه با عوامل داخلی می‌باشد.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به دست آمده ۱/۸۴ نشان می‌دهد که عوامل خارجی باید از نظر تعداد و وزن نسبی شرایط مطلب تری را نداشته باشند. در این راستا تعداد فرصت‌های خارجی محدود و تهدیدها از آنجایی که می‌توانند شرایط نامطلوبی را ایجاد کنند، امتیاز وزنی کمی گرفته‌اند. در نتیجه نمره نهایی عوامل خارجی کمتر از ۲/۵ می‌باشد. در نتیجه عوامل داخلی بر عوامل خارجی برتری دارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تدافعی (WT) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم از ضعف‌های درونی و تهدیدهای بیرونی زیادی برخوردار بوده در نتیجه باید بکوشد تا با توجه به تهدیدهای بیرونی، نقاط ضعف خود را برطرف کند.

نمره عوامل داخلی: ۱/۹۳

نمره عوامل خارجی: ۱/۸۳

شکل ۳-۳- راهبردهای انتخابی مؤلفه اجتماعی

۳-۵-۱-۲- تدوین راهبردهای کلیدی

برای تدوین راهبرد در ارتباط با آیین‌های کشاورزی بخصوص در رابطه با عوامل اجتماعی و توسعه آیین‌های کشاورزی در چهار بخش به ارائه راهبرد پرداخته شد. به این شکل که از ارتباط بین نقاط قوت و فرصت راهبردهای SO، از ارتباط بین فرصت و ضعف راهبردهای WO، از ارتباط بین تهدید و قوت راهبردهای ST و از ارتباط بین تهدید و ضعف، راهبردهای WT استخراج گردید.

جدول ۳-۵- مدل ماتریس استراتژی‌ها

ضعفها W1 W2 ...	قوتها S1 S2 ...	آیین‌های کشاورزی
W-O استراتژی‌های	S-O استراتژی‌های	فرصت‌ها
WO1 WO2 ...	SO1 SO2 ...	O1 O2 ...
W-T استراتژی‌های	S-T استراتژی‌های	تهدیدها
WT1 WT2 ...	ST1 ST2 ...	T1 T2 ..

جدول ۳-۶- تدوین راهبردها در مؤلفه اجتماعی

راهبرد	ضعف	تهدید
WT1- توانمندسازی جامعه روستایی در راستایی گردشگری کشاورزی	W1 تکراری بودن آیین‌ها در برخی مناطق W2 افزایش جمعیت و عدم توان کشاورزی سنتی در جهت تأمین نیازهای آن‌ها	T1 دهکده جهانی و جهانی شدن T2 تحت تأثیر قرار گرفتن کشاورزی و آیین‌ها در مرز
WT2- افزایش اطلاعات عمومی گردشگران از ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی (غذا، پوشاک، مسکن، صنایع دستی، موسیقی، شیوه زندگی، آداب و رسوم) روستاییان و کشاورزان	W3 کاهش روابط اجتماعی در بین جوامع محلی W4 رفع نشدن نیازهای اولیه روستاییان W5 نبود آموزش و آگاهی برای کشاورزان	T3 مهاجرت روستایی‌ها به شهرها T4 الگوبرداری نسل جوان روستایی از تمدن شهری
WT3- استفاده از آیین‌های کشاورزی در قالب گردشگری کشاورزی برای بهبود شرایط زیستی جوامع محلی	W6 از بین رفتن روستاها و مهاجرت W7 سختی کار کشاورزی سنتی W8 عدم انطباق آیین‌های کشاورزی با زندگی امروز W9 رشد فردگرایی W10 روستاگریزی W11 سالخوردگی جوامع روستایی W12 سرخوردگی مردم محلی W13 کاهش سرمایه اجتماعی W14 نمایش نامناسب آیین W15 عدم آگاهی نسل جدید کشاورزان W16 کم‌رنگ شدن روحیه همکاری W17 تغییرات بافت جمعیتی روستاها W18 شکاف نسلی W19 زوال کشاورزی سنتی W20 تغییر نسل و تغییر علاقه‌مندی‌ها W21 تغییر در ارزش‌های اجتماعی W22 گرایش خانواده‌های روستایی به سبک زندگی شهری W24 فاقد ارزش شدن کشاورز در مقابل کارمند W25 تغییر شیوه زندگی W26 کاهش مشارکت زنان در فعالیتهای کشاورزی	T5 پایین آمدن منزلت اجتماعی T6 به وجود آمدن محصولات جدید ناسازگار با فرهنگ جوامع محلی T7 حذف زیباییاتی از آیین‌ها به سبب محدودیتهای اجتماعی و فکری T8 کاهش آزادی‌های فردی و اجتماعی T9 عدم آموزش کافی برای گردشگران

درنهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. WT1- توانمندسازی جامعه روستایی در راستایی گردشگری کشاورزی با نمره ۴/۸۲
۲. WT3- استفاده از آیین‌های کشاورزی در قالب گردشگری کشاورزی برای بهبود شرایط زیستی جوامع محلی با نمره ۴/۰۷
۳. WT2- افزایش اطلاعات عمومی گردشگران از ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی (غذا، پوشاک، مسکن، صنایع دستی، موسیقی، شیوه زندگی، آداب و رسوم) روستاییان و کشاورزان با نمره ۲/۳۸

جدول ۳-۷- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه اجتماعی

wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۰۲	۳	۰/۰۳۴	۱	۰/۱۳۵	۴	۰/۰۳۴	*پشتوانه تاریخی، فرهنگی، جغرافیایی و اجتماعی آیین‌ها	S1
۰/۰۶۲	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۶۲	۲	۰/۰۳۱	*فراوانی جمعیت کشاورز در روستاهای ایران	S2
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	۱	۰/۱۰۲	۳	۰/۰۳۴	*تفاوت‌های منطقه‌ای فراوان در سرزمین پهناور ایران	S3
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۱	۲	۰/۰۶۲	۴	۰/۰۱۶	*آشنایی مردم محلی با گردشگری کشاورزی	S4
۰/۰۵۹	۲	۰/۰۳۰	۱	۰/۰۳۰	۱	۰/۰۳۰	*سرمایه اجتماعی درون‌گروهی	S5
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۲۷	*اجتماع محوری، همگرایی و کمک به یکدیگر بین مردم محلی	S6
۰/۰۲۴	۱	۰/۰۲۴	۱	۰/۰۴۸	۲	۰/۰۲۴	*گذران اوقات فراغت در آیین‌های کشاورزی	S9
۰/۰۵۹	۲	۰/۰۸۹	۳	۰/۰۸۹	۳	۰/۰۳۰	*نوع و شیوه کشاورزی و سبک زندگی بومی	S8
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۱	۰/۱۱۳	۴	۰/۰۲۸	*منحصربه‌فرد بودن آیین‌ها	S7
۰/۰۴۵	۲	۰/۰۴۵	۲	۰/۰۴۵	۲	۰/۰۲۳	تکراری بودن آیین‌ها در برخی مناطق	W1
۰/۰۷۲	۳	۰/۰۲۴	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۲۴	*افزایش جمعیت و عدم توان کشاورزی سنتی در جهت تأمین نیازهای آن‌ها	W2
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۱	۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	*کاهش روابط اجتماعی در بین جوامع محلی	W3
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۹۳	۳	۰/۰۳۱	*رفع نشدن نیازهای اولیه روستاییان	W4
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	*نبود آموزش و آگاهی برای کشاورزان	W5
۰/۰۹۷	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۲	*از بین رفتن روستاها و مهاجرت	W6
۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	*سختی کار کشاورزی سنتی	W7
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۰۲	۴	۰/۰۲۵	*عدم انطباق آیین‌های کشاورزی با زندگی امروز	W8
۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۶۸	۳	۰/۰۲۳	*رشد فردگرایی	W9
۰/۰۹۷	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۳۰	۴	۰/۰۳۲	روستاگرایی	W10
۰/۰۷۱	۲	۰/۰۷۱	۲	۰/۱۰۶	۳	۰/۰۳۵	*سالخوردگی جوامع روستایی	W11
۰/۰۷۱	۲	۰/۰۳۵	۱	۰/۱۴۱	۴	۰/۰۳۵	سرخوردگی مردم محلی	W12
۰/۰۳۰	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۹	۲	۰/۰۳۰	*کاهش سرمایه اجتماعی	W13
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۹	۲	۰/۰۵۹	۳	۰/۰۲۰	*نمایش نامناسب آیین	W14
۰/۰۴۸	۲	۰/۰۴۸	۲	۰/۰۹۶	۴	۰/۰۲۴	*عدم آگاهی نسل جدید کشاورزان	W15
۰/۰۸۵	۳	۰/۰۸۵	۳	۰/۰۲۸	۱	۰/۰۲۸	*کم‌رنگ شدن روحیه همکاری	W16
۰/۰۶۵	۲	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۹۷	۳	۰/۰۳۲	*تغییرات بافت جمعیتی روستاها	W17
۰/۰۰۰	۰	۰/۱۰۷	۴	۰/۱۰۷	۴	۰/۰۲۷	*شکاف نسلی	W18
۰/۰۳۴	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۴	۱	۰/۰۳۴	*زوال کشاورزی سنتی	W19
۰/۰۵۶	۲	۰/۰۲۸	۱	۰/۰۸۵	۳	۰/۰۲۸	*تغییر نسل و تغییر علاقه‌مندی‌ها	W20
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۶	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۲۸	*تغییر در ارزش‌های اجتماعی	W21
۰/۰۹۳	۳	۰/۰۹۳	۳	۰/۰۶۲	۲	۰/۰۳۱	*گریش خانواده‌های روستایی به سبک زندگی شهری	W22
۰/۰۶۸	۲	۰/۱۰۲	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۴	از بین رفتن فرهنگ روستایی	W23
۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۵۴	۲	۰/۰۲۷	*فقد ارزش شدن کشاورز در مقابل کارمند	W24

wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۳۰	۴	۰/۰۶۵	۲	۰/۰۹۷	۳	۰/۰۳۲	*تغییر شیوه زندگی	W25
۰/۰۷۶	۳	۰/۰۵۱	۲	۰/۰۲۵	۱	۰/۰۲۵	*کاهش مشارکت زنان در فعالیت‌های کشاورزی،	W26
۰/۱۶۷	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۵۰	۳	۰/۰۸۳	*دهکده جهانی و جهانی شدن	T1
۰/۲۳۶	۳	۰/۱۵۷	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۷۹	*تحت تأثیر قرار گرفتن کشاورزی و آیین‌ها در مرز	T2
۰/۲۲۲	۲	۰/۱۱۱	۱	۰/۱۱۱	۱	۰/۱۱۱	*مهاجرت روستایی‌ها به شهرها	T3
۰/۳۸۹	۴	۰/۱۹۴	۲	۰/۳۸۹	۴	۰/۰۹۷	*الگوبرداری نسل جوان روستایی از تمدن شهری	T4
۰/۲۶۴	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۶۴	۳	۰/۰۸۸	*پایین آمدن منزلت اجتماعی	T5
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۸۳	۱	۰/۳۳۳	۴	۰/۰۸۳	*به وجود آمدن محصولات جدید ناسازگار با فرهنگ جوامع محلی	T6
۰/۲۷۸	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۳۷۰	۴	۰/۰۹۳	*حذف جزیاتی از آیین‌ها به سبب محدودیت‌های اجتماعی و فکری	T7
۰/۲۳۶	۳	۰/۱۵۷	۲	۰/۲۳۶	۳	۰/۰۷۹	*کاهش آزادی‌های فردی و اجتماعی	T8
۰/۱۲۰	۲	۰/۰۶۰	۱	۰/۲۴۱	۴	۰/۰۶۰	*عدم آموزش کافی برای گردشگران	T9
۰/۲۳۶	۳	۰/۱۵۷	۲	۰/۱۵۷	۲	۰/۰۷۹	*مهاجرت معکوس به روستاها	O1
۰/۱۲۰	۲	۰/۱۸۱	۳	۰/۱۸۱	۳	۰/۰۶۰	*توجه به اصالت و هویت در بین گردشگران	O2
۴/۰۷۲	-	۲/۳۸۸	-	۴/۸۲۹	-		نمره کل هر راهبرد	

جدول ۳-۸- برنامه عملیاتی مؤلفه اجتماعی

برنامه عملیاتی	راهبرد
برگزاری سالانه جشنواره آیین‌های کشاورزی	افزایش اطلاعات عمومی گردشگران از ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی (غذا، پوشاک، مسکن، صنایع دستی، موسیقی، شیوه زندگی، آداب و رسوم) روستاییان و کشاورزان
اختصاص صفحه آیین‌ها در سایت همه سازمان‌های دولتی و نهادهای مرتبط با گردشگری استان‌ها	
ساخت برنامه‌های تلویزیونی جذاب از آیین‌های کشاورزی و پخش در رسانه ملی	
توجه به مقوله فیلم توریسم و ساخت فیلم‌های کوتاه و آثار هنری درباره آیین‌های کشاورزی	
برگزاری مسابقات فیلم کوتاه در حوزه آیین‌های کشاورزی	
برگزاری کارگاه‌های آموزشی گردشگری کشاورزی در روستاها	
راه‌اندازی و ایجاد مراکز آموزش صنایع دستی و هنرهای سنتی به‌عنوان نمادی از آیین‌ها در مناطق دارای پتانسیل	
راه‌اندازی سایت اینترنتی فروش صنایع دستی مناطق مختلف	
در نظر گرفتن بسته‌های تشویقی ارزشمند برای دهیاران موفق در ایجاد انگیزه در بین روستائیان	
ارائه اعتبارات عمرانی ویژه برای روستاهای دارای بیشترین رضایت از سوی گردشگران	
تشکیل انجمن‌های محلی راهنمایان گردشگری کشاورزی	
تربیت راهنمایان بومی متخصص در زمینه گردشگری کشاورزی با آشنایی کامل	
انجام پروژه‌های کوچک مقیاس گردشگری کشاورزی با محوریت آیین‌ها با ارائه منافع ملموس به مردم	
آموزش در مدارس به دانش آموزان	
تربیت تسهیل‌گران حرفه‌ای گردشگری کشاورزی از بین جوانان علاقه‌مند منطقه	استفاده از آیین‌های کشاورزی در قالب

برنامه عملیاتی	راهبرد
برگزاری سالانه جشنواره‌های منطقه‌ای با محوریت محصولات شاخص کشاورزی همراه با آیین‌های آن‌ها	گردشگری کشاورزی برای بهبود شرایط زیستی جوامع محلی
ساخت المان‌های مختلف از آیین‌های مختلف کشاورزی	
توسعه اقامتگاه‌ها و فضاهای بومگردی در قالب آگروتوریسم به منظور ترویج شیوه زندگی مشارکتی به گردشگران به سبک مزرعه‌داری و بهره‌گیری از توان زراعی مناطق	
برگزاری مسابقات مبتنی بر آیین‌های کشاورزی	
برگزاری فصلی کنسرت‌های مختلف محلی	
پوشیدن لباس‌های سنتی در مراسم‌های مختلف توسط مردم محلی	
تشکیل مرکز گردشگری کشاورزی به صورت مجمع در وزارت جهاد کشاورزی یا وزارت میراث فرهنگ، گردشگری و صنایع دستی	
ایجاد تشکل‌های و سازمان‌های مردم‌نهاد گردشگری	توانمندسازی جامعه روستایی در راستایی گردشگری کشاورزی
تأسیس صندوق‌های خرد اعتباری جهت سرمایه‌گذاری در امور گردشگری	
افزایش اختیارات مسئولین محلی برای مدیریت گردشگری کشاورزی	
آموزش، هدایت و راهنمایی کشاورزان برای ترویج گردشگری کشاورزی	
افزایش مشارکت جامعه بومی محلی در فعالیت‌های گردشگری کشاورزی	
برگزاری کارگاه‌های عملی در مزارع به صورت مستقیم برای کشاورزان و روستاییان	

۳-۵-۲- مؤلفه اقتصادی

آیین‌های کشاورزی می‌توانند به عنوان منبعی برای درآمد مکمل روستاییان و کشاورزان محسوب شوند. اصولاً گردشگری و در بحث حاضر آیین‌های کشاورزی به عنوان جاذبه‌ای برای گردشگری، تنها به عنوان مکمل اقتصاد روستایی و کشاورزی محسوب می‌شوند نه اصل آن؛ بنابراین با توجه به وجود افراد جویای کار و همچنین تمایل به فعالیت‌های کارآفرینانه و اشتغال‌زا در محیط‌های روستایی می‌توان از طریق آیین‌ها به توسعه اقتصادی نواحی روستای کمک نمود. البته در این بین مشکلات عدیده اقتصادی و فقر حاکم بر جوامع روستایی مانع از تفکر و توجه به سمت آیین‌ها و بهره‌برداری از آن‌ها شده است. دلیل دیگر این امر به غیرتجاری بودن آیین‌ها در حال حاضر در روستاها می‌باشد که جنبه درآمدزایی پیدا ننموده است. در این مسئله آگاهی اندک و نداشتن آموزشی که باید از بیرون به جامعه روستایی تزریق شود، به عنوان ضعف محسوب می‌شود. مسائل اقتصادی بیرون از بحث آیین‌ها نیز وجود دارند که مزید بر مشکلات این حوزه شده‌اند. در سال‌های اخیر رونق گرفتن دلالی و پرسود بودن آن باعث شده است اصولاً کار تولید و در کنار آن توجه به مقولات فرهنگی از جمله آیین‌ها به کنار گذاشته شود. همچنین ضعف نقش کشاورزی در اقتصاد ملی و عدم تخصیص بودجه مناسب برای این بخش سبب اضمحلال آن و متعلقات وابسته به آن مانند آیین‌ها شده است. ولی همین مطرح شدن گردشگری و گردشگری کشاورزی و حتی آیین‌ها به عنوان منبع گردشگری در سطح کلان کشور می‌تواند فرصتی مناسب تلقی گردد. از سوی دیگر ایجاد شبکه‌های بازاریابی، برند سازی بسیاری از محصولات روستایی و ورود گردشگران داخلی و خارجی نیز خود فرصت‌های خوبی برای احیاء آیین‌ها محسوب می‌شود.

جدول ۳-۹- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه اقتصادی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۱۲	۳	۰/۰۳۹	۳/۸۳	s1. درآمد مکمل و دائمی برای کشاورزان
۰/۱۶	۴	۰/۰۴۱	۴/۰۰	s2. تمایل به فعالیت‌های کارآفرینانه در نواحی روستایی
۰/۱۷	۴	۰/۰۴۳	۴/۱۷	s3. معرفی محصولات کشاورزی و تسهیل در فروش آن‌ها
۰/۱۸	۴	۰/۰۴۶	۴/۵۰	s4. ایجاد بازارهای محلی جهت مبادله صنایع‌دستی و محصولات کشاورزی
۰/۱۸	۴	۰/۰۴۴	۴/۳۳	s5. درآمد زا بودن آیین‌ها
۰/۱۸	۴	۰/۰۴۴	۴/۳۳	s6. گسترش و تأسیس بازارچه‌های روستایی (بازار روز، بازارچه‌های محلی و بازارچه‌های مرزی)
۰/۱۱	۳	۰/۰۳۸	۳/۶۷	s7. وجود افراد جویای شغل در خانواده‌ها
ضعف				
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۴/۳۳	w1. بازده کم محصولات کشاورزی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۴/۸۳	w2. نداشتن بازار و عدم تبلیغات کافی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۳	۴/۱۷	w3. جایگزین شدن اصل سود و فروش محصول
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۶	۴/۵۰	w4. بهره‌وری کمتر کار کشاورزی
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۸	۳/۶۷	w5. بالا بودن هزینه‌ها در بخش کشاورزی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۶	۴/۵۰	w6. مشکلات اقتصادی در روستاها، فقر اقتصادی و فروش اراضی کشاورزی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۸	۴/۶۷	w7. کاهش سود و درآمد کشاورز
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۸	۴/۶۷	w8. فقدان اطلاع‌رسانی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۴/۳۳	w9. عدم آگاهی صحیح مردم محلی از اصول گردشگری و بازاریابی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۳	۴/۱۷	w10. غیرتجاری بودن آیین‌های کشاورزی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۱	۴/۰۰	w11. ندانستن نقش آیین‌ها در بهره‌وری اقتصادی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۱	۴/۰۰	w12. سختی کار کشاورزی سنتی
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۹	۳/۸۳	w13. غلبه جنبه مادی و اقتصادی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۱	۴/۰۰	w14. گرایش نیروی کار به مشاغل غیر کشاورزی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۸	۴/۶۷	w15. فقر در جوامع روستایی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۶	۴/۵۰	w16. نبود نگاه اقتصادی و کارآفرینی
۱/۸۹	-	۱/۰۰۰	۹۷/۶۷	جمع
تهدید				
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۸	۳/۵۰	T1. نبود ثبات قیمتی در نهادهای کشاورزی،
۰/۰۸	۲	۰/۰۴۲	۳/۸۳	T2. محدودیت اعطای تسهیلات به کشاورزان
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۴/۰۰	T3. عدم تخصیص اعتبار به سرمایه‌گذاران در مناطق روستایی

۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۴/۰۰	T4. گسترش بی رویه خانه‌های دوم
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۸	۳/۵۰	T5. صنعتی سازی روستاها
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۸	۳/۵۰	T6. جایگزین شدن سایر مشاغل بجای کشاورزی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۷	۴/۳۳	T7. وجود دلالی پر سود
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۵	۴/۱۷	T8. ضعف نقش کشاورزی در اقتصاد ملی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۴/۵۰	T9. زندگی معیشتی کشاورزان وعدم توان و بنیه مالی
۰/۰۵	۱	۰/۰۴۹	۴/۵۰	T10. تغییر کاربری
۰/۰۸	۲	۰/۰۳۸	۳/۵۰	T11. کارگران غیربومی
۰/۰۸	۲	۰/۰۴۲	۳/۸۳	T12. حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه
۰/۰۶	۲	۰/۰۳۱	۲/۸۳	T13. مناسب بودن سود سپرده‌گذاری بانکی
۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۴/۰۰	T14. به صرفه بودن فروش اراضی کشاورزی
۰/۰۶	۲	۰/۰۲۹	۲/۶۷	T15. سرمایه‌گذاری افراد غیربومی
۰/۰۷	۲	۰/۰۳۳	۳/۰۰	T16. عدم تخصیص بودجه مناسب
فرصت				
۰/۱۷	۴	۰/۰۴۴	۴/۰۰	O1. ایجاد شبکه‌های بازاریابی
۰/۱۸	۴	۰/۰۴۵	۴/۱۷	O2. برند سازی محصول و سایر ارزش‌ها
۰/۱۳	۳	۰/۰۴۲	۳/۸۳	O3. ایجاد بستر برای گردشگری اقتصادی
۰/۱۹	۴	۰/۰۴۷	۴/۳۳	O4. توجه به مقوله اشتغال و توسعه گردشگری
۰/۱۷	۴	۰/۰۴۴	۴/۰۰	O5. مطرح‌شدن به‌عنوان یک فرصت در اقتصاد کلان کشور
۰/۱۳	۳	۰/۰۴۲	۳/۸۳	O6. کم هزینه بودن در بهره‌مندی از آیین‌ها
۰/۱۲	۳	۰/۰۴۰	۳/۶۷	O7. ایجاد تنوع شغلی برای جامعه میزبان
۰/۱۸	۴	۰/۰۴۵	۴/۱۷	O8. جذب ارز از طریق حضور گردشگران
۲/۲۵	-	۱/۰۰۰	۹۱/۶۷	جمع

۳-۵-۲-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل اقتصادی

عوامل داخلی (IFE)

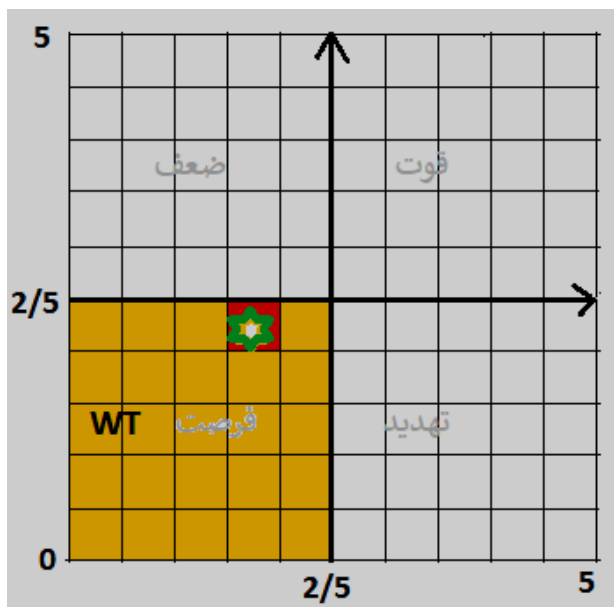
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف از توان بیشتری (امتیاز وزنی بیشتری) برخوردار می‌باشد. امتیاز وزنی ۱/۸۹ عوامل داخلی اگرچه از میانگین معیار در نمودار سوات (یعنی ۲/۵) کمتر می‌باشد و نسبت به عوامل خارجی نیز از مقدار کمتری برخوردار است. این یعنی ضعف‌های بر قوت‌ها برتر دارند. در نتیجه غلبه با عوامل خارجی می‌باشد؛ یعنی در بعد اقتصادی عوامل خارجی برتری داشته و از آنجایی که مقدار میانگین نمره کل کمتر از ۲/۵ بوده نشان می‌دهد سهم تهدیدهای اقتصادی بیشتر می‌باشد.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به دست آمده ۲/۲۵ نشان می‌دهد که نمره نهایی آن‌ها گرچه کمتر از ۲/۵ بوده ولی در مقایسه با عوامل داخلی برتری دارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی نیز حالت تدافعی (WT) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم از ضعف‌های درونی و تهدیدهای بیرونی زیادی برخوردار بوده در نتیجه باید بکوشد تا با توجه به تهدیدهای بیرونی، نقاط ضعف خود را برطرف کند.

نمره عوامل داخلی: ۱/۸۹

نمره عوامل خارجی: ۲/۲۵

شکل ۳-۴- راهبردهای انتخابی مؤلفه اقتصادی

جدول ۳-۱۰- تدوین راهبردها در مؤلفه اقتصادی

راهبرد	ضعف	تهدید
WT1- تدوین مشوق‌های مالی، ابزاری و معنوی برای روستاییان و جوانان جویای کار در بخش گردشگری کشاورزی	w1 بازده کم محصولات کشاورزی w2 نداشتن بازار و عدم تبلیغات کافی w3 جایگزین شدن اصل سود و فروش محصول	T1 نبود ثبات قیمتی در نهادهای کشاورزی T2 محدودیت اعطای تسهیلات به کشاورزان T3 عدم تخصیص اعتبار به سرمایه‌گذاران در مناطق روستایی
WT2- توسعه کسب‌وکارهای خلاقانه و نوآورانه و استارت آپ های کشاورزی	w4 بهره‌وری کمتر کار کشاورزی w5 بالا بودن هزینه‌ها در بخش کشاورزی	T4 گسترش بی رویه خانه‌های دوم T5 صنعتی سازی روستاها
WT3- افزایش سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی	w6 مشکلات اقتصادی در روستاها، فقر اقتصادی و فروش اراضی کشاورزی	T6 جایگزین شدن سایر مشاغل بجای کشاورزی T7 وجود دلالی پر سود
WT4- تشکیل خوشه‌های کسب‌وکارهای گردشگری کشاورزی	w7 کاهش سود و درآمد کشاورز w8 فقدان اطلاع‌رسانی	T8 ضعف نقش کشاورزی در اقتصاد ملی T9 زندگی معیشتی کشاورزان وعدم توان و بنیه مالی
WT5 - سرمایه‌گذاری با توجه به تقویم زمانی و فصول مختلف در زمینه گردشگری کشاورزی	w9 عدم آگاهی صحیح مردم محلی از اصول گردشگری و بازاریابی	T10 تغییر کاربری T11 کارگران غیربومی
WT6- برند سازی آیین‌های کشاورزی	w10 غیرتجاری بودن آیین‌های کشاورزی	T12 حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه
WT7 - استفاده از آیین‌ها کشاورزی در رونق بازارهای محلی در قالب جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سایت‌های گردشگری کشاورزی	w11 ندانستن نقش آیین‌ها در بهره‌وری اقتصادی w12 سختی کار کشاورزی سنتی w13 غلبه جنبه مادی و اقتصادی w14 گرایش نیروی کار به مشاغل غیر کشاورزی w15 فقر در جوامع روستایی w16 نبود نگاه اقتصادی و کارآفرینی	T13 مناسب بودن سود سپرده‌گذاری بانکی T14 به‌صرفه بودن فروش اراضی کشاورزی T16 عدم تخصیص بودجه مناسب T15 سرمایه‌گذاری افراد غیربومی

در نهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

1. WT4- تشکیل خوشه‌های کسب‌وکارهای گردشگری کشاورزی با نمره: ۶/۱۲
2. WT7- استفاده از آیین‌ها کشاورزی در رونق بازارهای محلی در قالب جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و سایت‌های گردشگری کشاورزی با نمره: ۵/۹
3. WT5 - سرمایه‌گذاری با توجه به تقویم زمانی و فصول مختلف در زمینه گردشگری کشاورزی با نمره: ۵/۸۹
4. WT6- برند سازی آیین‌های کشاورزی با نمره: ۵/۶۷
5. WT1- تدوین مشوق‌های مالی، ابزاری و معنوی برای روستاییان و جوانان جویای کار در بخش گردشگری کشاورزی با نمره: ۴/۸۵
6. WT2- توسعه کسب‌وکارهای خلاقانه و نوآورانه و استارت آپ های کشاورزی با نمره: ۳/۴۶
7. WT3- افزایش سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی با نمره: ۳/۲۳

جدول ۳-۱۱- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه اقتصادی

WT7		WT6		WT5		WT4		wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۲	۳	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۱۵۷	۴	۰/۰۳۹	**درآمد مکمل و دائمی برای کشاورزان	S1
۰/۱۲	۳	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۸۲	۲	۰/۰۴۱	**تمایل به فعالیت‌های کارآفرینانه در نواحی روستایی	S2
۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۰۴	۱	۰/۱۳	۳	۰/۱۲۸	۳	۰/۰۴۳	**معرفی محصولات کشاورزی و تسهیل در فروش آن‌ها	S3
۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۸	۴	۰/۱۸	۴	۰/۰۰	۰	۰/۰۹	۲	۰/۱۸۴	۴	۰/۰۴۶	**ایجاد بازارهای محلی جهت مبادله صنایع دستی و محصولات کشاورزی،	S4
۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۱۸	۴	۰/۱۳	۳	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱	۰/۰۴۴	۱	۰/۰۴۴	**درآمدزا بودن آیین‌ها	S5
۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۰۴۴	۱	۰/۰۴۴	**گسترش و تأسیس بازارچه‌های روستایی. بازار روز، بازارچه‌های محلی و بازارچه‌های مرزی	S6
۰/۱۱	۳	۰/۱۵	۴	۰/۱۵	۴	۰/۱۱	۳	۰/۰۴	۱	۰/۰۸	۲	۰/۰۷۵	۲	۰/۰۳۸	**وجود افراد جویای شغل در خانواده‌ها.	S7
۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۱۳	۳	۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۱۷۷	۴	۰/۰۴۴	**بازده کم محصولات کشاورزی	W1
۰/۲۰	۴	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۲۰	۴	۰/۰۵	۱	۰/۱۰	۲	۰/۰۹۹	۲	۰/۰۴۹	**نداشتن بازار و عدم تبلیغات کافی	W2
۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۳	**جایگزین شدن اصل سود و فروش محصول	W3
۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۱۴	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۹۲	۲	۰/۰۴۶	**بهره‌وری کمتر کار کشاورزی	W4
۰/۱۱	۳	۰/۱۵	۴	۰/۱۱	۳	۰/۱۱	۳	۰/۰۴	۱	۰/۰۸	۲	۰/۱۱۳	۳	۰/۰۳۸	**بالا بودن هزینه‌ها در بخش کشاورزی	W5

WT7		WT6		WT5		WT4		wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	۱	۰/۰۹۲	۲	۰/۰۴۶	*مشکلات اقتصادی در روستاهای فقیر اقتصادی و فروش اراضی کشاورزی	W6
۰/۱۴	۳	۰/۱۴	۳	۰/۱۴	۳	۰/۱۹	۴	۰/۱۴	۳	۰/۱۰	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۸	*کاهش سود و درآمد کشاورز	W7
۰/۱۴	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۹	۴	۰/۱۹	۴	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	۱	۰/۰۴۸	۱	۰/۰۴۸	*فقدان اطلاع‌رسانی	W8
۰/۰۹	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۹	۲	۰/۱۷۷	۴	۰/۰۴۴	*عدم آگاهی صحیح مردم محلی از اصول گردشگری و بازاریابی	W9
۰/۰۹	۲	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱	۰/۱۲۸	۳	۰/۰۴۳	*غیرتجاری بودن آیین‌های کشاورزی	W10
۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۱۲	۳	۰/۱۲	۳	۰/۱۶۴	۴	۰/۰۴۱	*ندانستن نقش آیین‌ها در بهره‌وری اقتصادی	W11
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۱۲۳	۳	۰/۰۴۱	*سختی کار کشاورزی سنتی	W12
۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۱	۰/۱۵۷	۴	۰/۰۳۹	*غلبه جنبه مادی و اقتصادی	W13
۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۴	۱	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۰	۰	۰/۰۸۲	۲	۰/۰۴۱	گرایش نیروی کار به مشاغل غیر کشاورزی	W14
۰/۱۴	۳	۰/۱۹	۴	۰/۱۰	۲	۰/۱۴	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۰	۲	۰/۱۴۳	۳	۰/۰۴۸	*فقر در جوامع روستایی	W15
۰/۰۹	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۰	۰	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۱۸۴	۴	۰/۰۴۶	*نبود نگاه اقتصادی و کارآفرینی	W16
۰/۱۱	۳	۰/۱۱	۳	۰/۱۱	۳	۰/۱۱	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۱	۰/۱۱۵	۳	۰/۰۳۸	*نبود ثبات قیمتی در نهادهای کشاورزی،	T1
۰/۰۸	۲	۰/۱۷	۴	۰/۰۰	۰	۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۷	۴	۰/۱۶۷	۴	۰/۰۴۲	*محدودیت اعطای تسهیلات به کشاورزان	T2

WT7		WT6		WT5		WT4		wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۰۴	۱	۰/۱۳	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱	۰/۱۳	۳	۰/۰۴۴	۱	۰/۰۴۴	*عدم تخصیص اعتبار به سرمایه‌گذاران در مناطق روستایی	T3
۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۱۳۱	۳	۰/۰۴۴	*گسترش بی رویه خانه‌های دوم	T4
۰/۰۰	۰	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۸	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۸	*صنعتی سازی روستاها	T5
۰/۱۵	۴	۰/۱۵	۴	۰/۰۸	۲	۰/۱۵	۴	۰/۱۱	۳	۰/۱۱	۳	۰/۰۷۶	۲	۰/۰۳۸	*جایگزین شدن سایر مشاغل بجای کشاورزی	T6
۰/۰۵	۱	۰/۱۴	۳	۰/۱۴	۳	۰/۰۵	۱	۰/۰۹	۲	۰/۱۴	۳	۰/۰۴۷	۱	۰/۰۴۷	*وجود دلالتی بر سود	T7
۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۸	۴	۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۴	۳	۰/۰۹۱	۲	۰/۰۴۵	*ضعف نقش کشاورزی در اقتصاد ملی	T8
۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۱	۰/۱۰	۲	۰/۱۴۷	۳	۰/۰۴۹	*زندگی معیشتی کشاورزان وعدم توان و بنیه مالی	T9
۰/۲۰	۴	۰/۲۰	۴	۰/۱۰	۲	۰/۲۰	۴	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴۹	*تغییر کاربری	T10
۰/۱۱	۳	۰/۱۵	۴	۰/۱۵	۴	۰/۱۱	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۱۵	۳	۰/۰۳۸	*کارگران غیربومی	T11
۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۸۴	۲	۰/۰۴۲	*حاکم شدن مناسبات سرمایه‌دارانه	T12
۰/۰۳	۱	۰/۰۶	۲	۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱	۰/۰۳	۱	۰/۰۳	۱	۰/۰۳۱	۱	۰/۰۳۱	*مناسب بودن سود سپرده‌گذاری بانکی	T13
۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۱۷۵	۴	۰/۰۴۴	*به‌صرفه بودن فروش اراضی کشاورزی	T14
۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۸۷	۳	۰/۰۲۹	*سرمایه‌گذاری افراد غیربومی	T15

WT7		WT6		WT5		WT4		wT3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۳	۴	۰/۰۷	۲	۰/۱۳	۴	۰/۱۳	۴	۰/۰۰	۰	۰/۰۳	۱	۰/۱۳۱	۴	۰/۰۳۳	*عدم تخصیص بودجه مناسب	T16
۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۱۳۱	۳	۰/۰۴۴	*ایجاد شبکه‌های بازاریابی	O1
۰/۱۸	۴	۰/۱۴	۳	۰/۱۸	۴	۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۸۲	۴	۰/۰۴۵	*برند سازی محصول و سایر ارزش‌ها	O2
۰/۰۸	۲	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۰۸	۲	۰/۱۳	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۸۴	۲	۰/۰۴۲	*ایجاد بستر برای گردشگری اقتصادی	O3
۰/۱۹	۴	۰/۱۴	۳	۰/۰۹	۲	۰/۱۹	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۴	۳	۰/۱۴۲	۳	۰/۰۴۷	*توجه به مقوله اشتغال و توسعه گردشگری	O4
۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۱	۰/۰۸۷	۲	۰/۰۴۴	*مطرح شدن به عنوان یک فرصت در اقتصاد کلان کشور	O5
۰/۱۳	۳	۰/۱۷	۴	۰/۱۷	۴	۰/۱۳	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۱۲۵	۳	۰/۰۴۲	*کم هزینه بودن در بهره‌مندی از آیین‌ها	O6
۰/۱۶	۴	۰/۱۲	۳	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۲۰	۳	۰/۰۴۰	*ایجاد تنوع شغلی برای جامعه میزبان	O7
۰/۱۴	۳	۰/۱۸	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۴	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۰۴۵	۱	۰/۰۴۵	*جذب ارز از طریق حضور گردشگران	O8
۵/۹۰	-	۵/۶۷	-	۵/۸۹	-	۶/۱۲	-	۳/۲۳	-	۳/۴۶	-	۴/۸۵۱	-	-	نمره کل راهبرد	

جدول ۳-۱۲- برنامه عملیاتی مؤلفه اقتصادی

راهبرد	برنامه عملیاتی
افزایش سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی	تشکیل بانک زمین از اراضی کشاورزان متقاضی فروش و در اختیار قرار دادن آن به سرمایه‌گذاران بومی
	در نظر گرفتن معافیت‌های مالیاتی ویژه برای سرمایه‌گذاران بخش گردشگری روستایی و کشاورزی
	ایجاد شرایط و اتخاذ مواضع اصولی جهت جذب سرمایه‌گذاران خارجی
	جهت‌گیری سیاست‌های مالی به سمت فعالیت‌های گردشگری
	تأسیس تعاونی گردشگری کشاورزی در روستاهای هدف
تدوین مشوق‌های مالی، ایزاری و معنوی برای روستاییان و جوانان جویای کار در بخش گردشگری کشاورزی	ارائه تسهیلات بدون سود و با کارمزد پایین از سوی بانک گردشگری
	در نظر گرفتن دوره تنفس مناسب برای بازپرداخت تسهیلات
	تعیین سازوکار مناسب برای حذف ضامنین موردنیاز برای دریافت تسهیلات و یا ارائه راهکار جایگزین قابل قبول به جای معرفی ضامن
	اجرای پروژه‌های کوچک مقیاس گردشگری کشاورزی با ارائه منافع ملموس به مردم.
	تشکیل صندوق‌ها و گروه‌های همیار روستایی برای توسعه گردشگری کشاورزی
تشکیل خوشه‌های کسب‌وکارهای گردشگری کشاورزی	فراهم شدن زمینه بازپرداخت طولانی‌مدت تسهیلات
	راه‌اندازی خوشه تولید صنایع‌دستی
	تشکیل خوشه‌ها یا سایت‌های گردشگری کشاورزی در روستاهای هدف به صورتی که هر روستایی با هر توانی (اقامتگاه، غذا، راهنما، حمل‌ونقل و....) که دارد در آن شرکت کند.
	راه‌اندازی خوشه تولیدات دریایی در سواحل شمالی و جنوبی
	راه‌اندازی خوشه تولیدات دامی
توسعه کسب‌وکارهای خلاقانه و نوآورانه و استارت آپ‌های کشاورزی	ایجاد مرکز مشاوره گردشگری کشاورزی در دو بعد اجرایی و علمی
	شناسایی فعالان اقتصادی علاقه‌مند به فعالیت در عرصه گردشگری
	برگزاری کلاس‌های توجیهی برای فعالان اقتصادی
	در نظر گرفتن تخفیف‌های ویژه مالیاتی برای سرمایه‌گذاران در فعالیت‌های گردشگری کشاورزی
	ارائه مشاوره حقوقی رایگان سرمایه‌گذاران در بخش خدمات گردشگری از سوی دولت
سرمایه‌گذاری با توجه به تقویم زمانی و فصول مختلف در زمینه گردشگری کشاورزی	برگزاری استارت آپ‌های با موضوع کسب‌وکار مرتبط با گردشگری کشاورزی
	تهیه طرح ساماندهی مشاغل محلی در راستای فعالیت‌های گردشگری کشاورزی
	استفاده از پتانسیل گروه‌های عشایری برای توسعه گردشگری کشاورزی که عموماً با تغییر فصل بین مناطق کوهستانی و دشتی جابه‌جا می‌شوند
	توسعه گردشگری کشاورزی در بازه زمانی اردیبهشت تا شهریور
	توسعه گردشگری مرتبط با میوه‌چینی در پاییز
برند سازی آیین‌های کشاورزی	تهیه اطلس زمانی فعالیت‌های کشاورزی
	برند سازی لباس‌های محلی
	برند سازی محصولات معروف کشاورزی
	برند سازی صنایع‌دستی

برنامه عملیاتی	راهبرد
برگزاری جشنواره های بومی کشاورزی هر منطقه در اعیاد خاص بخصوص عید نوروز در غالب نمایشگاه و یا غرفه های فروش محصولات و صنایع دستی	استفاده از آیین ها کشاورزی در رونق بازارهای محلی در قالب جشنواره ها، نمایشگاه ها و سایت های گردشگری کشاورزی
برگزاری جشنواره های دوره ای همراه با برداشت خاص هریک از محصولات شناخته شده مانند انگور و انار و زیتون و ...	
رونق بازارهای محلی همزمان با روز روستا با استفاده از آیین ها و محصولات کشاورزی	
توسعه بازارهای کنارجاده ای بخصوص جاده های منتهی به روستاهای هدف گردشگری	
احداث یک سایت بزرگ تحت عنوان بازار کشاورزان در حوالی شهرها بخصوص کلانشهر تهران، تبریز، کرج و ... تشویق کشاورزان برای عرضه محصولات خود بصورت مستقیم به شهروندان	
طراحی سایت یا اپلیکیشن بازار کشاورزی و دسترسی مصدف کننده گان بصورت مستقیم با مراکز کشاورزی و سفارش برخط محصولات چیزی شبیه به دیجی کالا.....	

۳-۵-۳- مؤلفه زیرساختی

در مؤلفه زیرساختی شاهد آن هستیم که بخصوص پس از انقلاب اسلامی امکاناتی زیرساختی فراوانی اعم از راه، برق، آب، تلفن، گاز، مدرسه، خانه بهداشت و غیره برای بسیاری از روستاها به ویژه روستاهای بالای ۲۰ خانوار ایجاد شده است که زیربنای مناسبی را برای توسعه فراهم می نماید. همان طور که قبلاً ذکر شد، از مخاطبان اصلی آیین های کشاورزی، گردشگران هستند که می توانند منافع زیادی برای کشاورزان داشته باشند؛ اما در طرف دیگر موضوع، باید رضایت گردشگران را نیز مد نظر قرار داد. از جمله این موارد که باعث رضایت گردشگران می شود، امکانات زیرساختی است. مثلاً اقامتگاه های مناسب و دسترسی به روستاها و جاذبه ها می تواند زمینه رونق گردشگری را فراهم نماید. البته هنوز هم روستاهایی هستند که دسترسی به آن ها سخت است. در این زمینه مزارع کشاورزی وضعیت نامناسب تری دارند. یا حتی با وجود مسیرهای دسترسی تابلوهای راهنمایی ضعف زیادی دارند. همچنین امکانات رفاهی در روستاها چندان مناسب نیست که با ورود گردشگران می توان چرخه مثبتی از ایجاد این امکانات را شاهد بود. به هر حال ضعف امکانات اطلاع رسانی و برنامه ریزی در روستاها از نکات قابل توجه می باشند. البته توسعه مکانیزاسیون کشاورزی به عنوان یک زیرساخت توسعه روستایی با مشخصات و دلایلی که در فصول قبل توضیح داده شد (همانند کاهش زمان کار کشاورزی، نبود نیاز به همکاری، نیاز نداشتن به نیروی انسانی زیاد و غیره) خود تهدیدی برای برگزاری آیین ها محسوب می شود. همچنین توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در نواحی روستایی و رونق فعالیت های آژانس های مسافرتی در روستاها می تواند فرصت های می تواند فرصت های مناسبی را برای به کارگیری آیین ها در توسعه گردشگری ایجاد نماید.

جدول شماره ۳-۱۳- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه زیرساختی

قوت	میانگین	وزن نسبی	ارزش	نمره نهایی
S1. وجود امکانات خدماتی (آب، برق، تلفن و غیره) در اکثر روستاها	۳/۱۷	۰/۰۴	۳	۰/۱۳
S2. دسترسی مناسب به جاذبه ها	۴/۵۰	۰/۰۶	۴	۰/۲۵
S3. امکان بهره گیری از رونق اقامتگاه های بوم گردی	۴/۱۷	۰/۰۶	۴	۰/۲۳
S4. برند بودن بسیاری از محصولات	۴/۳۳	۰/۰۶	۴	۰/۲۴

ضعف				
۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۳/۱۷	W1. دسترسی سخت به برخی از روستاها
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W2. فقدان صنایع تبدیلی در روستا
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	W3. ضعف و نبود علائم و تابلوهای اطلاع‌رسانی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۵۰	W4. عدم ایجاد بانک اطلاعاتی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۳/۸۳	W5. عدم وجود امکانات مناسب حمل‌ونقل
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۵۰	W6. کمبود امکانات رفاهی و تفریحی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۶۷	W7. عدم توسعه گردشگری کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W8. عدم بهره‌گیری از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۳/۰۰	W9. نداشتن الگوی کشت مناسب
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	W10. نبودن اطلاع‌رسانی کافی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W11. عدم وجود امکانات بهداشتی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	W12. نبود نماد و عینیت
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W13. ضعف خلاقیت و نوآوری
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۶۷	W14. فقدان برنامه‌ریزی مشخص
۱/۹۲	-	۱/۰۰	۷۲/۱۷	جمع
نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	تهدید
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۰۰	T1. صنعتی شدن تولید کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T2. تعارض منافع در سطوح مختلف
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	T3. توسعه مکانیزاسیون کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۰۰	T4. توسعه شهرنشینی و عدم توجه به روستا
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۰۰	T5. تغییر در شیوه‌های کشاورزی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۳/۸۳	T6. عدم وجود تورهای سازمان‌دهی
فرصت				
۰/۲۶	۴	۰/۰۶	۴/۶۷	O1. امکان تلفیق گردشگری و کشاورزی
۰/۲۷	۴	۰/۰۷	۴/۸۳	O2. رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات
۰/۲۲	۴	۰/۰۶	۴/۰۰	O3. رونق فعالیت‌های آژانس‌های مسافرتی
۰/۲۳	۴	۰/۰۶	۴/۱۷	O4. رشد زیرساخت‌های کشور
۰/۲۵	۴	۰/۰۶	۴/۵۰	O5. تمایز و تنوع محصولات و صنایع‌دستی
۰/۲۲	۴	۰/۰۶	۴/۰۰	O6. گرایش استارت‌آپ‌ها
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	۵/۰۰	O7. استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۳/۶۷	O8. موقعیت استراتژیک ایران

۰/۲۷	۴	۰/۰۷	۴/۸۳	09. ارزان بودن سفر به ایران
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	۴/۳۳	010. علاقه آحاد جامعه به روستا
۰/۲۳	۴	۰/۰۶	۴/۱۷	011. ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد
۳/۰۶		۱/۰۰	۷۱/۸۳	جمع

۳-۵-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل زیرساختی

عوامل داخلی (IFE)

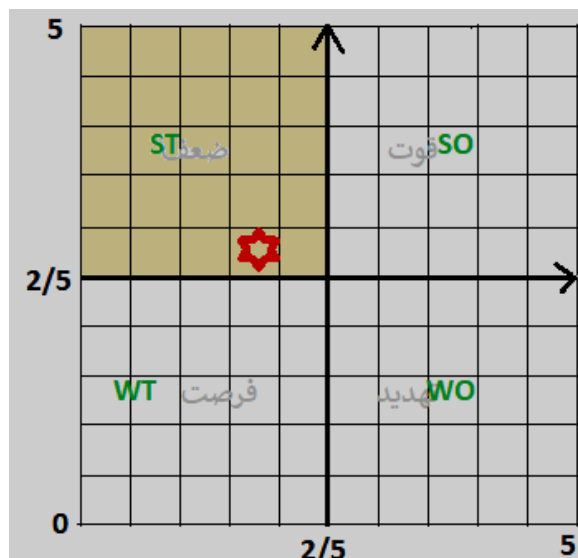
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف از توان بیشتری (امتیاز وزنی بیشتری) برخوردار می‌باشد. امتیاز وزنی $۱/۹۲$ عوامل داخلی اگرچه از میانگین معیار در نمودار سوات (یعنی $۲/۵$) کمتر می‌باشد، نسبت به عوامل خارجی نیز از مقدار کمتری برخوردار است. این یعنی ضعف‌ها بر قوت‌ها برتر داشته و عوامل بیرونی نیز بر عوامل درونی چیره شده‌اند. در نتیجه غلبه با عوامل خارجی می‌باشد؛ یعنی در بعد زیرساختی عوامل خارجی برتری داشته و از آنجایی که مقدار میانگین نمره کل بیشتر از $۲/۵$ بوده نشان می‌دهد سهم فرصت‌های زیرساختی بیشتر می‌باشد.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به دست آمده $۳/۶$ نشان می‌دهد که در مقایسه با عوامل داخلی برتری دارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تغییر جهت (ST) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم با استفاده از نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدات موجود را کاهش داده یا آن‌ها را از بین ببرند.

نمره عوامل داخلی: $۱/۹۲$

نمره عوامل خارجی: $۳/۶$

شکل ۳-۵- راهبردهای انتخابی مؤلفه زیرساختی

جدول ۳-۱۴- تدوین راهبردها در مؤلفه زیرساختی

راهبرد	تهدید	قوت
ST1- توسعه زیرساخت‌های گردشگری و معیشتی روستایی	T1 صنعتی شدن تولید کشاورزی	S1 وجود امکانات خدماتی (آب، برق، تلفن و غیره) در اکثر روستاها
ST2- توسعه و ترویج مشاغل زود بازده و خانگی در ارتباط به آیین‌ها و گردشگری کشاورزی	T2 تعارض منافع در سطوح مختلف	S2 دسترسی مناسب به جاذبه‌ها
ST3- توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی	T3 توسعه مکانیزاسیون کشاورزی	S3 امکان بهره‌گیری از رونق اقامتگاه‌های بوم‌گردی
ST4- برنامه‌ریزی مشارکتی و استفاده از توان مردم محلی و بخصوص NGO ها	T4 توسعه شهرنشینی و عدم توجه به روستا	S4 برند بودن بسیاری از محصولات
ST5- بهبود وضعیت کمی و کیفی شبکه ارتباطی زمینی	T5 تغییر در شیوه‌های کشاورزی	
ST6- تشکیل بانک اطلاعاتی مبتنی بر شناسایی دقیق آیین‌های کشاورزی	T6 عدم وجود تورهای سازمان‌دهی	
ST7- توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها		

در نهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. ST4- برنامه‌ریزی مشارکتی و استفاده از توان مردم محلی و بخصوص NGO ها با نمره: ۶/۷۳
۲. ST6- تشکیل بانک اطلاعاتی مبتنی بر شناسایی دقیق آیین‌های کشاورزی با نمره: ۶/۱۹
۳. ST3- توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی: ۵/۹۲
۴. ST1- توسعه زیرساخت‌های گردشگری و معیشتی روستایی با نمره ۴/۵۴
۵. ST7- توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها با نمره ۴/۴۸
۶. ST2- توسعه و ترویج مشاغل زود بازده و خانگی در ارتباط به آیین‌ها و گردشگری کشاورزی با نمره ۴/۲۲
۷. ST5- بهبود وضعیت کمی و کیفی شبکه ارتباطی زمینی با نمره ۳/۶۹

جدول ۳-۱۵- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه زیرساختی

ST7		*ST6		ST5		ST4*		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۳۲	۳	۰/۱۳۲	۳	۰/۰۸۸	۲	۰/۱۷۶	۴	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۱۳	۳	۰/۰۴	*وجود جمعیت جوان و با انگیزه بالا در مناطق روستایی	S1
۰/۰۶۲	۱	۰/۲۴۹	۴	۰/۱۸۷	۳	۰/۱۸۷	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	*دسترسی مناسب به جاذبه‌ها	S2
۰/۱۱۵	۲	۰/۲۳۱	۴	۰/۱۱۵	۲	۰/۲۳۱	۴	۰/۱۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۲۳	۴	۰/۰۶	*امکان بهره‌گیری از رونق اقامتگاه‌های بوم گردی	S3
۰/۱۲۰	۲	۰/۱۸۰	۳	۰/۰۶۰	۱	۰/۲۴۰	۴	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	*برند بودن بسیاری از محصولات	S4
۰/۰۸۸	۲	۰/۱۳۲	۳	۰/۰۴۴	۱	۰/۱۳۲	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۴	*دسترسی سخت به برخی از روستاها	W1
۰/۱۱۵	۲	۰/۱۷۳	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۷۳	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	*فقدان صنایع تبدیلی در روستا	W2
۰/۱۰۲	۲	۰/۲۰۳	۴	۰/۰۵۱	۱	۰/۱۵۲	۳	۰/۰۵	۱	۰/۰۰	۰	۰/۱۵	۳	۰/۰۵	*ضعف و نبود متخصصان کافی	W3
۰/۰۰۰	۰	۰/۱۸۷	۳	۰/۱۸۷	۳	۰/۲۴۹	۴	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	*عدم ایجاد بانک اطلاعاتی	W4
۰/۱۰۶	۲	۰/۱۵۹	۳	۰/۱۰۶	۲	۰/۲۱۲	۴	۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۱	۲	۰/۰۵	*عدم وجود امکانات مناسب حمل‌ونقل	W5
۰/۱۲۵	۲	۰/۱۸۷	۳	۰/۰۶۲	۱	۰/۲۴۹	۴	۰/۱۹	۳	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	*کمبود امکانات رفاهی و تفریحی	W6
۰/۱۹۴	۳	۰/۱۹۴	۳	۰/۱۹۴	۳	۰/۱۹۴	۳	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	*عدم توسعه گردشگری کشاورزی	W7
۰/۱۱۵	۲	۰/۱۷۳	۳	۰/۲۳۱	۴	۰/۲۳۱	۴	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	*عدم بهره‌گیری از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد	W8
۰/۰۴۲	۱	۰/۱۲۵	۳	۰/۰۸۳	۲	۰/۱۶۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	*نداشتن الگوی کشت مناسب	W9
۰/۱۵۲	۳	۰/۱۰۲	۲	۰/۰۵۱	۱	۰/۲۰۳	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	*نبودن اطلاع‌رسانی کافی	W10
۰/۱۷۳	۳	۰/۱۷۳	۳	۰/۱۱۵	۲	۰/۲۳۱	۴	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	*عدم وجود امکانات بهداشتی	W11
۰/۱۰۲	۲	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۵۲	۳	۰/۱۵۲	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۵	*نبودن نماد و عینیت	W12
۰/۱۱۵	۲	۰/۱۷۳	۳	۰/۰۵۸	۱	۰/۲۳۱	۴	۰/۰۶	۱	۰/۱۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۰۶	*ضعف خلاقیت و نوآوری	W13
۰/۱۹۴	۳	۰/۱۹۴	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۵۹	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	*فقدان برنامه‌ریزی مشخص	W14

ST7		*ST6		ST5		ST4*		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۱۱	۲	۰/۱۶۷	۳	۰/۰۵۶	۱	۰/۱۶۷	۳	۰/۰۶	۱	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۶	*صنعتی شدن تولید کشاورزی	T1
۰/۱۱۶	۲	۰/۲۳۲	۴	۰/۱۱۶	۲	۰/۱۱۶	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۷	۳	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	*تعارض منافع در سطوح مختلف	T2
۰/۰۵۱	۱	۰/۲۰۴	۴	۰/۱۵۳	۳	۰/۲۰۴	۴	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۰۵	*توسعه مکانیزاسیون کشاورزی	T3
۰/۱۱۱	۲	۰/۲۲۳	۴	۰/۱۱۱	۲	۰/۱۶۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۶	*توسعه شهرنشینی و عدم توجه به روستا	T4
۰/۰۵۶	۱	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۶۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۰۶	*تغییر در شیوه‌های کشاورزی	T5
۰/۰۰۰	۰	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵۳	۱	۰/۱۰۷	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۶	۳	۰/۱۶	۳	۰/۰۵	*عدم وجود تورهای سازمان‌دهی	T6
۰/۱۳۰	۲	۰/۱۳۰	۲	۰/۱۹۵	۳	۰/۱۳۰	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۲۶	۴	۰/۰۶	*امکان تلفیق گردشگری و کشاورزی	O1
۰/۰۶۷	۱	۰/۲۰۲	۳	۰/۰۶۷	۱	۰/۲۰۲	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۲۷	۴	۰/۰۷	*رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات	O2
۰/۱۱۱	۲	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۶۷	۳	۰/۰۶	۱	۰/۱۷	۳	۰/۱۱	۲	۰/۰۶	*رونق فعالیت‌های آژانس‌های مسافرتی	O3
۰/۰۵۸	۱	۰/۱۱۶	۲	۰/۲۳۲	۴	۰/۲۳۲	۴	۰/۱۲	۲	۰/۲۳	۴	۰/۱۷	۳	۰/۰۶	*رشد زیرساخت‌های کشور	O4
۰/۰۶۳	۱	۰/۱۸۸	۳	۰/۱۸۸	۳	۰/۲۵۱	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۲۵	۴	۰/۰۶	*تمایز و تنوع محصولات و صنایع‌دستی	O5
۰/۰۰۰	۰	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۵۶	۱	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۶	۱	۰/۲۲	۴	۰/۱۷	۳	۰/۰۶	*گرایش استارت‌آپ‌ها	O6
۰/۱۳۹	۲	۰/۲۷۸	۴	۰/۲۷۸	۴	۰/۲۰۹	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۴	۲	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	*استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی	O7
۰/۰۵۱	۱	۰/۲۰۴	۴	۰/۱۵۳	۳	۰/۱۵۳	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۵	۳	۰/۰۵	*موقعیت استراتژیک ایران	O8
۰/۱۳۵	۲	۰/۲۶۹	۴	۰/۰۶۷	۱	۰/۲۶۹	۴	۰/۰۷	۱	۰/۲۰	۳	۰/۲۰	۳	۰/۰۷	*ارزان بودن سفر به ایران	O9
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۸۱	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۱۸۱	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۲۴	۴	۰/۰۶	*علاقه آحاد جامعه به روستا	O10
۰/۱۱۶	۲	۰/۲۳۲	۴	۰/۰۵۸	۱	۰/۲۳۲	۴	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۱۷	۳	۰/۰۶	*ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد	O11
۳/۴۸۹	-	۶/۱۹	-	۳/۶۹	-	۶/۷۳	-	۲/۹۲	-	۴/۲۲	-	۴/۵۴	-	۱/۰۰	نمره کل راهبرد	

جدول ۳-۱۶- برنامه عملیاتی مؤلفه زیرساختی

برنامه عملیاتی	راهبرد
بهبود وضعیت کمی و کیفی شبکه ارتباطی زمینی	بهبود وضعیت کمی و کیفی شبکه ارتباطی زمینی
بهبود وضعیت مراکز اقامتی و پذیرایی روستایی مطابق با استانداردها	توسعه زیرساخت‌های گردشگری و معیشتی روستایی
شناسنامه‌دار کردن کلیه داوطلبان داشتن خانه مسافر	توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی
اجرای طرح نظرسنجی از میزان رضایت گردشگران از زیرساخت‌های گردشگری	توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی
راه‌اندازی استفاده از خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در کنترل خدمات و مدیریت فضاهای گردشگری	توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی
ساخت اپلیکیشن بومی جاذبه‌های گردشگری کشاورزی و آیین‌ها برای گردشگران	توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی
افزایش کیفیت آنتن دهی خطوط موبایل و اینترنت در داخل فضاهای روستایی	توسعه خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات و ابزارهای هوشمند در مدیریت فضاهای گردشگری روستایی
ایجاد زمینه‌های لازم برای شکل‌گیری تعاونی‌های غذایی محلی در روستاها	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها
ایجاد مراکز بسته‌بندی بهداشتی محصولات کشاورزی خاص از جمله گیاهان دارویی و عرقیات	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها
توسعه اقامتگاه‌های بومگردی	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها
گسترش مراکز تولید صنایع دستی خانگی	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها
تأسیس مرکز تحقیقات علمی گردشگری کشاورزی	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها
تأسیس خانه‌های مهارت‌آموزی مشابه سرای محله‌های شهری در مرکز دهستان برای آموزش به روستاییان و بازاریابی و حتی تأمین منابع مالی	توسعه سایت‌های ترویجی و تقویتی برای شکوفایی استعداد روستاها در زمینه آیین‌ها

۳-۵-۴- مؤلفه سیاستی - مدیریتی

از نظر مدیریتی وجود تفاهم‌نامه‌ها بین سازمان‌های مربوط مثل جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی از نقاط قوت احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری محسوب می‌شود. البته نه اینکه این سازمان‌ها خود همه‌کاره آیین‌ها باشند، بلکه آیین‌ها دارای جوهره مردمی بوده و تأکید بر مردمی و خانواده گرایی بودن نیز جزئی از مدیریت مناسب در این حوزه است. باین حال چون آیین‌های کشاورزی و گردشگری کشاورزی زیرمجموعه‌ای از بخش بزرگ کشاورزی و مکمل آن محسوب می‌شود، ضعف سیاست‌های کلان کشاورزی آسیب جدی به حوزه آیین‌ها نیز وارد می‌نماید. چرا که در نبود کشاورزی، آیین‌ها نیز وجود نخواهند داشت و اگر هم باشند بدون اصالت هستند. از سوی دیگر ضعف هماهنگی لازم بین سازمان‌های مربوطه در حوزه مدیریت روستایی، کشاورزی و گردشگری منجمه جهاد کشاورزی، منابع طبیعی، بنیاد مسکن، میراث فرهنگی و غیره نیز باعث مشکلاتی در روند احیاء آیین‌ها می‌شود. به نظر می‌رسد علت بسیاری از این ضعف‌ها در ضعف اساسی دیگر یعنی اولویت نداشتن آیین‌ها در بین مسئولان باشد که سرمنشاء مشکلات است. در این زمینه ضعف مدیریت منسجم روستایی و نداشتن متولی خاص در این زمینه مزید بر علت‌ها شده است که رفع آن کمک شایانی به توسعه گردشگری می‌نماید. باین حال مشاهده می‌شود که

هنوز توسعه کشاورزی برای توسعه روستایی در محور قرار دارد که فرصتی مناسب برای احیاء آیین‌ها است؛ اما در حوزه تهدیدها که عوامل بیرونی قلمداد می‌شوند، برنامه‌ریزی متمرکز و در نظر نگرفتن مناطق پیرامونی از مهم‌ترین موارد است. وجود تنش‌های سیاسی و اقتصادی در درون کشور و در رابطه با کشورهای دیگر باعث شده است، اولویت مباحث گردشگری و فرهنگی جای خود را به سایر مباحث دهد. حتی در این نیم‌نگاهی هم که به مباحث فوق‌الذکر می‌شود، چالش‌های سیاست‌های فرهنگی نظام سیاسی آن‌قدر دارای مشکلات و نقدهایی است که مانع از پرورش مواردی مثل آیین‌ها می‌شود. در این زمینه نبود سند جامع توسعه گردشگری و برنامه یکپارچه توسعه گردشگری باعث شده است نتوان همه جوانب و ابعاد دخیل در موضوع را دیده و برای آن‌ها برنامه‌ریزی نمود. در سال‌های اخیر رکود گردشگری به صورت کلی تحت تأثیر عواملی همچون تحریم‌ها و همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ مزید بر مشکلات شده است.

جدول ۳-۱۷- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه سیاستی - مدیریتی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۲۳	۴	۰/۰۶	۴/۰۰	S1. تفاهم‌نامه وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع‌دستی و جهاد کشاورزی
۰/۲۱	۴	۰/۰۵	۳/۶۷	S2. تأکید بر مردمی بودن و خانواده‌گرایی در گردشگری کشاورزی
ضعف				
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	W1. عدم حمایت مادی و معنوی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	W2. عدم هماهنگی لازم بین سازمان‌های مربوطه
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۸۳	W3. ضعف سیاست‌های کلان کشاورزی
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۵۰	W4. نداشتن برنامه آموزشی منسجم
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۵۰	W5. عدم حمایت‌های دولت از کشاورزان
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	W6. عدم فعالیت شوراها و مدیران روستایی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W7. نبود اولویت در بین مسئولان
۰/۱۱	۲	۰/۰۶	۳/۸۳	W8. نهادینه نشدن توسعه گردشگری آیینی
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۶۷	W9. مانع تراشی ادارات و دستگاه‌های متولی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	W10. عدم استراتژی تلفیقی و سازگارانه
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۶۷	W11. عدم وجود برنامه بازاریابی مناسب
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	W12. عدم مدیریت منسجم روستایی
۰/۱۶	۳	۰/۰۵	۳/۶۷	W13. ناکارآمدی مدیران محلی
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۸۳	W14. عدم توجه به بخش گردشگری کشاورزی در قوانین
۱/۵۰	-	۱	۶۸/۸۳	جمع
نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	فرصت
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	۴/۱۷	O1. تشویق و ترغیب به کارگروهی
۰/۱۷	۳	۰/۰۶	۳/۸۳	O2. مشارکت و همکاری بین جوامع محلی

۰/۱۷	۳	۰/۰۶	۳/۸۳	03. محور قرار داشتن توسعه کشاورزی برای توسعه روستایی
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	۴/۱۷	04. افزایش تعداد متخصصان گردشگری
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	۴/۱۷	05. حمایت از توسعه گردشگری کشاورزی توسط وزارت میراث و جهاد کشاورزی
۰/۲۶	۴	۰/۰۷	۴/۵۰	06. تنوع محصولات و فعالیت‌های کشاورزی
تهدید				
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۵۰	T1. عدم وجود نهاد متولی مشخص و متخصص
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	T2. کوچک شدن اراضی در اثر تقسیم ارث
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T3. تنش‌های سیاسی کشور
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	T4. بخشی بودن سیاست‌های کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۰۰	T5. کنار زدن بومیان و ساکنان از جشن‌ها
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۸۳	T6. برنامه‌ریزی متمرکز
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T7. محدودیت اعطای تسهیلات
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۵۰	T8. نقش کم‌رنگ صداوسیما
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	T9. عدم پشتیبانی سازمان‌های گردشگری از آیین‌های کشاورزی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۵۰	T10. نقش حاکمیت در یکسان‌سازی فرهنگی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	T11. بهره‌برداری فرهنگ در راستای منافع اشخاص
۰/۰۹	۲	۰/۰۴	۳/۰۰	T12. ساخت‌وسازهای غیرمجاز
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T13. عدم تخصیص بودجه مناسب
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۵۰	T14. عدم همکاری مشترک و توجه مسئولین و نهادهای مرتبط
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T15. حضور افراد غیرمتخصص و فرصت طلب
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۸۳	T16. نبود اولویت برنامه‌ریزی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۵۰	T17. دخالت دولت در آیین‌ها
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۳۳	T18. نداشتن برنامه صادراتی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T19. گران شدن نهادهای کشاورزی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۳۳	T20. افزایش کشت گلخانه‌ای
۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۳/۶۷	T21. برنامه بهداشت محیط برای جلوگیری از نگهداری دام‌های در محدوده روستاها
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	۳/۶۷	T22. کنار زدن بومیان و ساکنان محلی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T23. چالش سیاست‌های فرهنگی نظام سیاسی
۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۴/۱۷	T24. قوانین دست و پاگیر
۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۵۰	T25. نبود سند جامع توسعه گردشگری

۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۴/۶۷	T26. عدم وجود یک برنامه جامع یکپارچه
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۳/۳۳	T27. رکود گردشگری
۳/۳۱	-	۱/۰۰	۶۸/۸۳	جمع

۳-۵-۴-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل سیاستی - مدیریتی

عوامل داخلی (IFE)

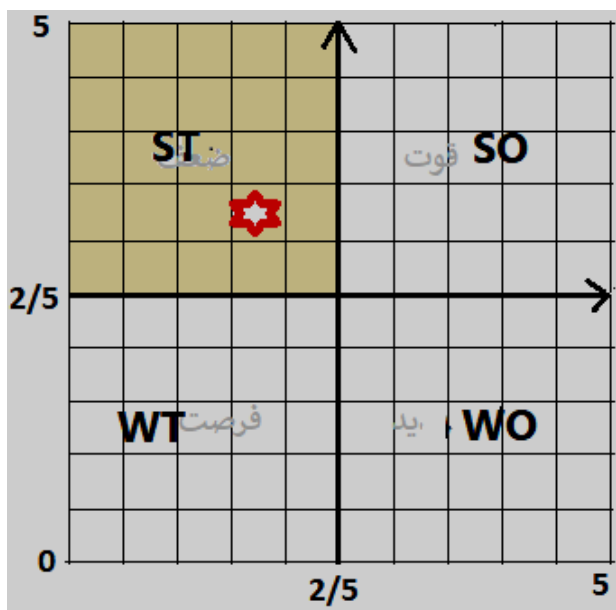
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف از توان بیشتری (امتیاز وزنی بیشتری) برخوردار می‌باشد. امتیاز وزنی ۱/۵ عوامل داخلی اگرچه از میانگین معیار در نمودار سوات (یعنی ۲/۵) کمتر می‌باشد، نسبت به عوامل خارجی نیز از مقدار کمتری برخوردار است. این یعنی ضعفها بر قوتها برتر داشته و عوامل بیرونی نیز بر عوامل درونی چیره شده‌اند. در نتیجه غلبه با عوامل خارجی می‌باشد؛ یعنی در بعد مدیریتی سیاسی عوامل خارجی برتری داشته است؛ که ناشی از فراوانی تهدیدها از منظر آماری است؛ یعنی تعداد آنها بسیار بالاست.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به‌دست‌آمده ۳/۳۱ در این بعد نشان می‌دهد که در مقایسه با عوامل داخلی برتری دارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تغییر جهت (ST) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم با استفاده از نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدات موجود را کاهش داده یا آنها را از بین ببرند.

نمره عوامل داخلی: ۱/۵

نمره عوامل خارجی: ۳/۳۱

شکل ۳-۶- راهبردهای انتخابی مؤلفه سیاستی - مدیریتی

جدول ۳-۱۸- تدوین راهبردها در مؤلفه سیاستی - مدیرتی

راهبرد	تهدید	قوت
ST1- تدوین سند جامع گردشگری کشاورزی برای کل کشور به تناسب اقلیم‌های مختلف	T1 عدم وجود نهاد متولی مشخص و متخصص T2 کوچک شدن اراضی در اثر تقسیم ارث T3 تنش‌های سیاسی کشور T4 بخشی بودن سیاست‌های کشاورزی T5 کنار زدن بومیان و ساکنان از جشن‌ها T6 برنامه‌ریزی متمرکز T7 محدودیت اعطای تسهیلات T8 نقش کم‌رنگ صداوسیما T9 عدم پشتیبانی سازمان‌های گردشگری از آیین‌های کشاورزی T10 نقش حاکمیت در یکسان‌سازی فرهنگی T11 بهره‌برداری فرهنگ در راستای منافع اشخاص T12 ساخت‌وسازهای غیرمجاز T13 عدم تخصیص بودجه مناسب T14 عدم همکاری مشترک و توجه مسئولین و نهادهای مرتبط T15 حضور افراد غیرمتخصص و فرصت طلب T16 نبود اولویت برنامه‌ریزی T17 دخالت دولت در آیین‌ها T18 نداشتن برنامه صادراتی T19 گران شدن نهادهای کشاورزی T20 افزایش کشت گلخانه‌ای T21 برنامه بهداشت محیط برای جلوگیری از نگهداری دام‌های در محدوده روستاها T22 کنار زدن بومیان و ساکنان محلی T23 چالش سیاست‌های فرهنگی نظام سیاسی T24 قوانین دست و پاگیر T25 نبود سند جامع توسعه گردشگری T26 عدم وجود یک برنامه جامع یکپارچه T27 رکود گردشگری	S1 تفاهم‌نامه وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع‌دستی S2 تأکید بر مردمی بودن و خانواده‌گرایی در گردشگری کشاورزی
ST2- تسهیل در زمینه حضور نخبگان و متخصصان حوزه گردشگری کشاورزی و آیینی در روستاها		
ST3- آموزش جوامع محلی، مسئولین و گردشگران درباره آیین‌های کشاورزی و لزوم حفظ آن‌ها		
ST4- تبلیغات وسیع برای آیین‌های کشاورزی کشور		
ST5- ایجاد هماهنگی بین سازمانی در حوزه گردشگری کشاورزی		
ST6- پایش همیشگی عملکرد سازمان‌ها در ارتباط با مسئولیت‌های مرتبط با گردشگری کشاورزی		
ST7- جذب کمک‌های مادی و معنوی بین‌المللی در حوزه گردشگری کشاورزی		
ST8- انتقال تجارب موفق از کشورهای خارجی و همچنین نمونه‌های داخلی		
ST9- جذب گردشگران در سطح ملی و بین‌المللی در جهت توسعه مؤلفه‌های فرهنگی و اقتصادی جوامع محلی در ایران با تأکید بر آیین‌ها و سنن کشاورزی		

در نهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. ST1- تدوین سند جامع گردشگری کشاورزی برای کل کشور به تناسب اقلیم‌های مختلف با نمره ۸/۷۹
۲. ST9- جذب گردشگران در سطح ملی و بین‌المللی در جهت توسعه مؤلفه‌های فرهنگی و اقتصادی جوامع محلی در ایران با تأکید بر آیین‌ها و سنن کشاورزی با نمره ۸/۵۵

- ۳.
۴. ST3- آموزش جوامع محلی، مسئولین و گردشگران درباره آیین‌های کشاورزی و لزوم حفظ آنها با نمره ۶/۹۹
۵. ST8- انتقال تجارب موفق از کشورهای خارجی و همچنین نمونه‌های داخلی با نمره ۶/۳۹
۶. ST4- تبلیغات وسیع برای آیین‌های کشاورزی کشور ۵/۸۴
۷. ST6- پایش همیشگی عملکرد سازمان‌ها در ارتباط با مسئولیت‌های مرتبط با گردشگری کشاورزی با نمره ۴/۹۱
۸. ST7- جذب کمک‌های مادی و معنوی بین‌المللی در حوزه گردشگری کشاورزی با نمره ۴/۷۲
۹. ST5- ایجاد هماهنگی بین سازمانی در حوزه گردشگری کشاورزی با نمره ۴/۶۱
۱۰. ST2- تسهیل در زمینه حضور نخبگان و متخصصان حوزه گردشگری کشاورزی و آیینی در روستاها ۴/۴۲

جدول ۳-۱۹- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه سیاستی - مدیریتی

S9		S8		ST7		ST6		ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۱۷۴	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۷	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۲۳	۴	۰/۱۲	۲	۰/۱۷۴	۳	۰/۲۳۲	۴	۰/۰۶	تفاهم‌نامه وزارت میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی و جهاد کشاورزی	S1
۰/۱۶۰	۳	۰/۱۶	۳	۰/۱۶	۳	۰/۱۶	۳	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۲۱	۴	۰/۱۶۰	۳	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵	تأکید بر خانواده‌گرایی در گردشگری کشاورزی	S2
۰/۱۸۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۹	۳	۰/۲۵	۴	۰/۰۶۳	۱	۰/۱۸۹	۳	۰/۰۶	عدم حمایت مادی و معنوی	W1
۰/۱۸۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	۱	۰/۲۵	۴	۰/۱۹	۳	۰/۱۲۶	۲	۰/۱۸۹	۳	۰/۰۶	عدم هماهنگی لازم بین سازمان‌های مربوطه	W2
۰/۲۱۱	۳	۰/۲۱	۳	۰/۲۱	۳	۰/۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۲۱	۳	۰/۲۱	۳	۰/۰۷۰	۱	۰/۲۱۱	۳	۰/۰۷	ضعف سیاست‌های کلان کشاورزی	W3
۰/۱۹۶	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۷	۱	۰/۰۷	۱	۰/۱۳	۲	۰/۲۶	۴	۰/۱۳۱	۲	۰/۲۶۲	۴	۰/۰۷	نداشتن برنامه آموزشی منسجم	W4
۰/۱۹۶	۳	۰/۲۰	۳	۰/۲۰	۳	۰/۰۷	۱	۰/۰۰	۰	۰/۲۰	۳	۰/۲۰	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۹۶	۳	۰/۰۷	عدم حمایت‌های دولت از کشاورزان	W5
۰/۱۸۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۹	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۰۶	۱	۰/۲۵	۴	۰/۰۶۳	۱	۰/۱۸۹	۳	۰/۰۶	عدم فعالیت شوراها و مدیران روستایی	W6
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۰۶۱	۱	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	نبود اولویت در بین مسئولان	W7
۰/۱۱۱	۲	۰/۱۷	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۱۷	۳	۰/۱۱	۲	۰/۱۷	۳	۰/۰۵۶	۱	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۶	نهادینه نشدن توسعه گردشگری آیینی	W8
۰/۲۰۳	۳	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۰۳	۳	۰/۰۷	مانع تراشی ادارات و دستگاه‌های متولی	W9
۰/۰۶۳	۱	۰/۱۹	۳	۰/۰۶	۱	۰/۱۳	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۳	۲	۰/۱۹	۳	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶	عدم استراتژی تلفیقی و سازگارانه	W10

S9		S8		ST7		ST6		ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد			
۰/۲۰۳	۳	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱	۰/۲۰	۳	۰/۱۴	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۷۱	۴	۰/۰۷	*عدم وجود برنامه بازاریابی مناسب	W11
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۸	۳	۰/۱۸	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۸	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	*عدم مدیریت منسجم روستایی	W12
۰/۱۰۷	۲	۰/۱۶	۳	۰/۰۵	۱	۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۰۷	۲	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵	*ناکارآمدی مدیران محلی	W13
۰/۱۴۰	۲	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۷	۱	۰/۰۰	۰	۰/۲۸	۴	۰/۱۴۰	۲	۰/۱۴۰	۲	۰/۰۷	*عدم توجه به بخش گردشگری کشاورزی در قوانین	W14
۰/۰۶۱	۱	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶۱	۱	۰/۰۶	*تشویق و ترغیب به کارگروهی	O1
۰/۱۶۷	۳	۰/۱۷	۳	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۱	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۶۷	۳	۰/۰۶	*مشارکت و همکاری بین جوامع محلی	O2
۰/۱۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۱	۲	۰/۱۶۷	۳	۰/۱۱۱	۲	۰/۰۶	*محور قرار داشتن توسعه کشاورزی برای توسعه روستایی	O3
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۸۲	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	*افزایش تعداد متخصصان گردشگری	O4
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	*حمایت از توسعه گردشگری کشاورزی توسط وزارت میراث و جهاد کشاورزی	O5
۰/۲۶۲	۴	۰/۲۰	۳	۰/۱۳	۲	۰/۲۰	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳۱	۲	۰/۲۶۲	۴	۰/۰۷	*تنوع محصولات و فعالیت‌های کشاورزی	O6
۰/۱۵۳	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۵۳	۳	۰/۰۵	*عدم وجود نهاد متولی مشخص و متخصص	T1
۰/۲۵۲	۴	۰/۱۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۱۹	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	۱	۰/۱۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۲۵۲	۴	۰/۰۶	*کوچک شدن اراضی در اثر تقسیم ارث	T2

S9		S8		ST7		ST6		ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۲۴۲	۴	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۲۴۲	۴	۰/۰۶	*تشش‌های سیاسی کشور	T3
۰/۲۵۲	۴	۰/۱۹	۳	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۲۶	۲	۰/۲۵۲	۴	۰/۰۶	*بخشی بودن سیاست‌های کشاورزی	T4
۰/۱۷۴	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۱۲	۲	۰/۱۷	۳	۰/۱۷۴	۳	۰/۱۷۴	۳	۰/۰۶	*کنار زدن بومیان و ساکنان از جشن‌ها	T5
۰/۲۱۱	۳	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۷	۱	۰/۲۱	۳	۰/۲۱	۳	۰/۰۷	۱	۰/۱۴۰	۲	۰/۲۱۱	۳	۰/۰۷	*برنامه‌ریزی متمرکز	T6
۰/۲۴۲	۴	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲۱	۲	۰/۲۴۲	۴	۰/۰۶	*محدودیت اعطای تسهیلات	T7
۰/۱۹۶	۳	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۷	۱	۰/۱۳	۲	۰/۱۳۱	۲	۰/۱۹۶	۳	۰/۰۷	*نقش کم‌رنگ صداوسیما	T8
۰/۲۵۲	۴	۰/۱۳	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۱۹	۳	۰/۱۹	۳	۰/۱۲۶	۲	۰/۲۵۲	۴	۰/۰۶	*عدم پشتیبانی سازمان‌های گردشگری از آیین‌های کشاورزی	T9
۰/۱۵۳	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۵	۳	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۵۳	۳	۰/۰۵	*نقش حاکمیت در یکسان‌سازی فرهنگی	T10
۰/۱۶۰	۳	۰/۱۱	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۵۳	۱	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵	*بهره‌برداری فرهنگ در راستای منافع اشخاص	T11
۰/۱۷۴	۴	۰/۰۹	۲	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۱۳	۳	۰/۰۴۴	۱	۰/۱۷۴	۴	۰/۰۴	*ساخت‌وسازهای غیرمجاز	T12
۰/۱۸۲	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۸	۳	۰/۰۶	۱	۰/۰۶۱	۱	۰/۱۸۲	۳	۰/۰۶	*عدم تخصیص بودجه مناسب	T13
۰/۱۹۶	۳	۰/۲۰	۳	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۶۵	۱	۰/۱۹۶	۳	۰/۰۷	*عدم همکاری مشترک و توجه مسئولین و نهادهای مرتبط	T14
۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۸	۳	۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	*حضور افراد غیرمتخصص و فرصت طلب	T15

S9		S8		ST7		ST6		ST5		ST4		ST3		ST2		ST1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۲۸۱	۴	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۴	۲	۰/۱۴	۲	۰/۱۴۰	۲	۰/۲۸۱	۴	۰/۰۷	* نبود اولویت برنامه ریزی	T16
۰/۱۵۳	۳	۰/۰۵	۱	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۵۳	۳	۰/۰۵	* دخالت دولت در آیین‌ها،	T17
۰/۱۲۶	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	۱	۰/۱۳	۲	۰/۱۹	۳	۰/۱۳	۲	۰/۰۶۳	۱	۰/۱۲۶	۲	۰/۰۶	* نداشتن برنامه صادراتی	T18
۰/۲۴۲	۴	۰/۰۰	۰	۰/۰۶	۱	۰/۱۸	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۴۲	۴	۰/۰۶	* گران شدن نهاده‌های کشاورزی	T19
۰/۱۴۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۵	۳	۰/۱۰	۲	۰/۱۵	۳	۰/۰۹۷	۲	۰/۱۴۵	۳	۰/۰۵	* افزایش کشت گلخانه‌ای	T20
۰/۱۰۷	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۰	۰	۰/۱۶	۳	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۱۱	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۰۷	۲	۰/۰۵	* برنامه بهداشت محیط برای جلوگیری از نگهداری دام‌های در محدوده روستاها	T21
۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵	۱	۰/۱۶	۳	۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۱	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۰۷	۲	۰/۱۶۰	۳	۰/۰۵	* کنار زدن بومیان و ساکنان محلی	T22
۰/۱۲۱	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۰	۰	۰/۰۶۱	۱	۰/۱۲۱	۲	۰/۰۶	* چالش سیاست‌های فرهنگی نظام سیاسی	T23
۰/۱۸۲	۳	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶۱	۱	۰/۱۸۲	۳	۰/۰۶	* قوانین دست و پاگیر	T24
۰/۲۶۲	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۱۳	۲	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۶۲	۴	۰/۰۷	* نبود سند جامع توسعه گردشگری	T25
۰/۲۰۳	۳	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۴	۲	۰/۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۰۰	۰	۰/۰۶۸	۱	۰/۲۰۳	۳	۰/۰۷	* عدم وجود یک برنامه جامع یکپارچه	T26
۰/۱۹۴	۴	۰/۰۰	۰	۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۱	۰/۱۵	۳	۰/۰۰	۰	۰/۰۵	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۱۹۴	۴	۰/۰۵	* رکود گردشگری	T27
۸/۵۵	-	۶/۲۹	-	۴/۷۲	-	۴/۹۱	-	۴/۶۱	-	۵/۸۴	-	۶/۹۹	-	۴/۴۲۹	-	۸/۷۹	-	-	نمره کل هر راهبرد	

جدول ۳-۲۰- برنامه عملیاتی مؤلفه سیاستی - مدیریتی

راهبرد	برنامه عملیاتی
ایجاد هماهنگی بین سازمانی در حوزه گردشگری کشاورزی	تشکیل کارگروه هماهنگی فعالیت‌های گردشگری در استانداری‌ها
	تعیین تکلیف وضعیت طولانی شدن روند ارائه تسهیلات توسط بانک‌ها برای تأسیس اقامتگاه‌های بومگردی
	هماهنگی برای تدوین الگوهای کشت در راستای توسعه گردشگری کشاورزی و آیینی
	هماهنگی اداره منابع طبیعی و جهاد کشاورزی در حوزه تغییرات کاربری اراضی
	برون‌سپاری بسیاری از وظایف سازمان میراث فرهنگی در حوزه گردشگری روستایی و کشاورزی
تبلیغات وسیع برای آیین‌های کشاورزی کشور	انتخاب نام و شعار جذاب برای تبلیغ آیین‌های کشاورزی
	تأسیس و یا توسعه کمیته بازاریابی خارجی در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
	تقویت و توسعه تورهای مجازی گردشگری کشاورزی
	دعوت از خبرگان و کشاورزان موفق در شبکه ملی و همچنین از مزرعه‌داران موفق خارجی برای انتقال تجربه
	تقویت کار رسانه‌ای از طریق کار برنامه‌سازی ویدئویی و پویانمایی و ترویج الگوها و مدل‌های توسعه گردشگری کشاورزی در قالب این آثار از طریق رسانه ملی و استانی
	نصب بیلборدهای معرفی آیین‌های کشاورزی
	استفاده از تابلوهای الکترونیکی پویا برای معرفی آیین‌های کشاورزی
	برگزاری تورهای آشناسازی استان برای تورگردانان و آژانس‌داران و اصحاب رسانه
	فعالیت گسترده در شبکه‌های مجازی نظیر تلگرام، اینستاگرام و ...
	پخش تیزرهای تبلیغاتی در شبکه‌های استانی و شبکه ملی و شبکه‌های خارجی
تدوین سند جامع گردشگری کشاورزی برای کل کشور	تهیه سند جامعه توسعه گردشگری کشور به تناسب ویژگی‌های خاص هر ناحیه
آموزش جوامع محلی، مسئولین و گردشگران درباره آیین‌های کشاورزی و لزوم حفظ آن‌ها	برگزاری دوره‌های آموزشی بومگردی مطابق با سرفصل وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و سازمان فنی و حرفه‌ای
پایش همیشگی عملکرد سازمان‌ها در ارتباط با مسئولیت‌های مرتبط با گردشگری کشاورزی	راه‌اندازی سامانه پیامکی مردمی
	نظارت بیشتر بر خدمات و استانداردهای تأسیسات و خدمات گردشگری روستایی
	تعریف شاخص پایداری برای دریافت بودجه و اعتبار
جذب کمک‌های مادی و معنوی بین‌المللی در حوزه گردشگری کشاورزی	معرفی پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی کشور به سازمان جهانی گردشگری
	ایجاد روابط قوی با سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) و یونسکو
	ایجاد روابط قوی با سازمان جایکا ژاپن
	ایجاد ارتباط قوی با دانشگاه‌های مطرح جهان در ارتباط با دریافت کمک‌های علمی و پژوهشی

برنامه عملیاتی	راهبرد
استفاده و حفظ مدیران باتجربه و متخصص و پرهیز از تغییرات سریع مدیریتی	تسهیل در زمینه حضور نخبگان و متخصصان حوزه گردشگری کشاورزی و آیینی در روستاها
انجام مطالعه تطبیقی سیاست‌های گردشگری کشاورزی کشورهای موفق	انتقال تجارب موفق از کشورهای خارجی و همچنین نمونه‌های داخلی
اعمال بسته‌های تشویقی به گردشگران داخلی و خارجی مانند حمایت بیمه ای در طول دروه سفر و یا تخفیف و صدور بلیط‌های اقامتی، غذایی، کالا و همچنین حمایت‌هایی نظیر نگهداری از سالمندان و کودکان در سایت‌های گردشگری همچنین تخفیف‌های هزینه حمل و نقلی	جذب گردشگران در سطح ملی و بین‌المللی در جهت توسعه مولفه‌های فرهنگی و اقتصادی جوامع محلی در ایران با تاکید بر آیین‌ها و سنن کشاورزی
راه‌اندازی شبکه گردشگری یا تهیه برنامه‌های مستند از سایت‌های گردشگری و جاذبه‌های طبیعی با در نظر گرفتن ظرفیت برد منطقه و سایت و همچنین تبلیغات مجازی و محیطی مناسب	
تدوین یک سند و یا یک چارچوب منطقی در خصوص نحوه رفتار گردشگران خارجی و داخلی و همچنین نوع و سطح خدماتی که میزبانان می‌توان به گردشگران ارائه دهند.	
در نظر گرفتن یک دفتر یا یک اتاق فکر در تمام سفارت‌خانه‌های ایران در کشورهای مختلف و معرفی آیین‌ها و محصولات کشاورزی و فرهنگی ایران بصورت تبلیغات لسانی، کاغذی، بروشور و یا کادوهای با آرم و پرچم ایران.	
تبلیغ بصورت پذیرش گردشگر در مزرعه و اجازه فعالیت در آن بصورت مزارع دست چین یا خود برداشت	

۳-۵-۵- مؤلفه نگرشی

از مهم‌ترین نقاط قوت مؤلفه نگرشی تمایل به بازگشت به هویت روستایی در بین روستاییان و همچنین باز زنده سازی فرهنگ روستاها و آیین‌های کشاورزی و سنتی در بین گردشگران و روستاییان می‌باشد که می‌تواند بستری برای احیاء آیین‌های کشاورزی قلمداد گردد؛ اما همان‌طور که در فصول قبل نیز ذکر شد مهم‌ترین ضعف در این زمینه آگاهی گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران به‌عنوان سنگ بنای توسعه گردشگری می‌باشد. چنانچه آگاهی درباره منابع و دارایی‌های فرهنگی جوامع میزبان وجود نداشته باشد، نمی‌توان مسیر توسعه برای تبدیل به جاذبه و محصول شدن را طی نمود. در این ضعف، ناشناخته بودن و عدم آگاهی از آیین‌ها و فلسفه آن‌ها بسیار پررنگ‌تر است. با بی‌انگیزگی مردم و مسئولان که دلایل اقتصادی و اجتماعی خاص خود را دارد، این ضعف‌ها شدیدتر می‌شوند که باید با ایجاد نگرش مناسب و آگاهی بخشی در زمینه تأثیرات مثبت اقتصادی و فرهنگی آیین‌ها از این موانع عبور نمود. در زمینه عوامل خارجی بحث نیز کم‌توجهی نسبت به بخش کشاورزی به‌صورت کلی، نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها، نادیده گرفتن شدن آیین‌ها، بی‌اعتمادی میان کشاورز و دولت، کم‌رنگ‌تر شدن اهمیت کشاورزی و تولید و غیره از مهم‌ترین تهدیدات محسوب می‌شوند. البته در سال‌های اخیر گرایش در میان مدیران و مسئولان محلی برای استفاده از این آیین‌ها و تغییر نگاه گردشگران به سمت گردشگری خلاق از مهم‌ترین فرصت‌های احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری می‌باشد.

جدول ۳-۲۱- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه نگرشی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۱۴	۳	۰/۰۴۷	۳/۳۳	S1. تمایل به بازگشت به هویت روستایی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵۰	۳/۵۰	S2. باز زنده سازی روستاها و آیین‌های کشاورزی و سنتی در بین گردشگران و روستاییان

۰/۱۵	۳	۰/۰۵۰	۳/۵۰	S3. نگرش مثبت مردم به بحث گردشگری
ضعف				
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	W1. نبود نگاه تخصصی به گردشگری
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۰	۳/۵۰	W2. نبود نگاه جدی به گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران محلی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۰	۳/۵۰	W3. نبود آگاهی گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران
۰/۰۹	۲	۰/۰۴۷	۳/۳۳	W4. جذاب نبودن یا درواقع جذاب اجرا نمودن آیین‌ها
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	W5. بی‌انگیزگی مردم و مسئولان
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۰	۳/۵۰	W6. عدم مشارکت مدیران روستایی با مردم محلی
۰/۰۶	۱	۰/۰۵۷	۴/۰۰	W7. نبود اولویت در بین مسئولان مرتبط
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	W8. ناآشنایی با راهکارهای اجرایی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	W9. عدم درک جامع از آیین‌ها و جذابیت‌های آن
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	W10. عدم وجود نگرش مناسب و آگاهی در تأثیر اقتصادی و فرهنگی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	W11. عدم توجه به فعالیت‌های تلفیقی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	W12. نگاه صرف به کشاورزی به‌عنوان تنها یک منبع درآمد
۰/۰۶	۱	۰/۰۵۷	۴/۰۰	W13. عدم توجه به دانش بومی در سیاست‌های کلی کشاورزی
۰/۰۵	۲	۰/۰۲۴	۱/۶۷	W14. وجود برخی خرافات در آیین‌ها
۰/۰۹	۲	۰/۰۴۷	۳/۳۳	W15. عدم شناخت جامع از آیین‌ها
۰/۰۹	۲	۰/۰۴۵	۳/۱۷	W16. وجود نگاه تقابلی گردشگری و کشاورزی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	W17. دیدگاه تجاری صرف به کشاورزی
۲/۰۳	-	۱/۰۰۰	۷۰/۳۳	جمع
نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	تهدید
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T1. کم‌رنگ‌تر شدن اهمیت کشاورزی و تولید
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T2. کم‌رنگ شدن توجه روستاییان
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T3. بی‌اعتمادی میان کشاورز و دولت
۰/۰۹	۲	۰/۰۴۷	۳/۳۳	T4. دست‌کاری در آیین‌ها مطابق با درخواست و رضایت گردشگران
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T5. کم‌توجهی نسبت به بخش کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۵۹	۴/۱۷	T6. توجه بیشتر به واردات محصولات کشاورزی
۰/۰۶	۱	۰/۰۵۹	۴/۱۷	T7. بی‌تدبیری‌های دولت‌ها در حفظ و اشاعه فرهنگ روستایی
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T8. عدم تمایل مسئولان روستاها به مسئله گردشگری آیینی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	T9. فقدان نگرش برنامه‌ریزی مشخص در زمینه آداب‌ورسوم مناطق روستایی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	T10. ارزشمند نبودن آیین‌ها در بین مسئولین
۰/۱۰	۲	۰/۰۵۲	۳/۶۷	T11. نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها

۰/۱۰	۲	۰/۰۵۰	۳/۵۰	T12. نادیده گرفتن شدن آیین‌ها
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	T13. نگرش سطحی و یا عدم نگرش مثبت حاکمیت
۰/۰۶	۱	۰/۰۵۹	۴/۱۷	T14. بی‌تدبیری دولت در زمینه سیاست‌های کشاورزی
۰/۱۱	۲	۰/۰۵۵	۳/۸۳	T15. عدم ایجاد پیوند لازم با جوامع محلی
فرصت				
۰/۲۴	۴	۰/۰۵۹	۴/۱۷	O1. تغییر نگاه گردشگران به سمت گردشگری خلاق
۰/۱۶	۳	۰/۰۵۵	۳/۸۳	O2. گرایش به انجام اقداماتی توسط دولت در جهت ایجاد زیرساخت‌ها
۰/۱۶	۳	۰/۰۵۵	۳/۸۳	O3. مجاب نمودن مسئولین و نهادهای مربوطه در راستای توسعه آیین‌های کشاورزی
۰/۱۴	۳	۰/۰۴۷	۳/۳۳	O4. گرایش در میان مدیران و مسئولان محلی برای استفاده از این آیین‌ها
۰/۱۴	۳	۰/۰۴۷	۳/۳۳	O5. وجود نگاه مثبت به بحث گردشگری کشاورزی و آیینی در وزارت خانه کشاورزی و میراث
۲/۲۸	-	۱/۰۰۰	۷۰/۳۳	جمع

۳-۵-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل نگرشی

عوامل داخلی (IFE)

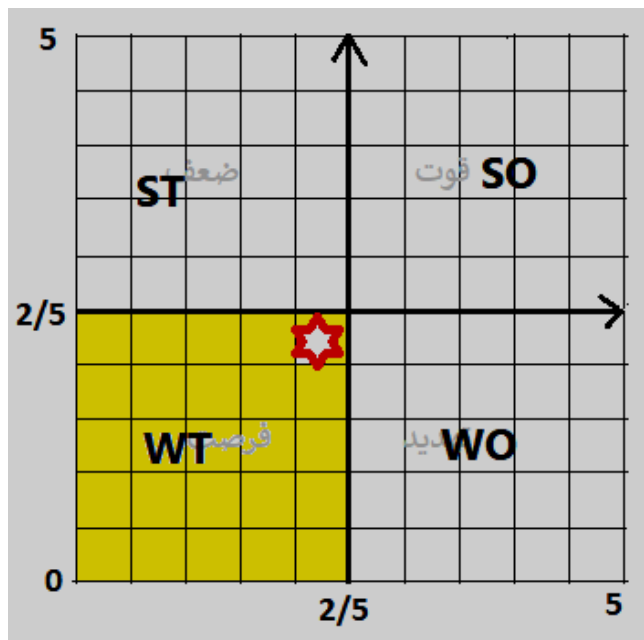
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف امتیاز وزنی ۲/۳ را در نمودار سوات کسب کرده‌اند. این مقدار کمتر از ۲/۵ می‌باشد، این یعنی ضعف‌ها بر قوت‌ها برتر داشته‌اند.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به دست آمده ۲/۲۸ در این بعد نشان می‌دهد که در مقایسه با عوامل داخلی برتری دست بالایی ندارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تدافعی (WT) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم از ضعف‌های درونی و تهدیدهای بیرونی زیادی برخوردار بوده در نتیجه باید بکوشد تا با توجه به تهدیدهای بیرونی، نقاط ضعف خود را نیز برطرف کند.

نمره عوامل داخلی: ۲/۰۳

نمره عوامل خارجی: ۲/۲۸

شکل ۳-۷- راهبردهای انتخابی مؤلفه نگرشی

جدول ۳-۲۲- تدوین راهبردها در مؤلفه نگرشی

راهبرد	ضعف	تهدید
WT1- باز زنده سازی هویت روستایی از طریق توسعه و ترویج آیین‌های کشاورزی و محصولات روستایی	W1 نبود نگاه تخصصی به گردشگری	T1 کم‌رنگ‌تر شدن اهمیت کشاورزی و تولید
WT2- باز زنده سازی اعتماد بین دولت و کشاورزان از طریق سیاست‌های حمایتی	W2 نبود نگاه جدی به گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران محلی	T2 کم‌رنگ شدن توجه روستاییان
WT3- توانمندسازی جامع محلی از طریق نظام مالی و آموزشی مبتنی بر کارآفرینی	W3 نبود آگاهی گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران	T3 بی‌اعتمادی میان کشاورز و دولت
	W4 جذاب نبودن یا درواقع جذاب اجرا نمودن آیین‌ها	T4 دست‌کاری در آیین‌ها مطابق با درخواست و رضایت گردشگران
	W5 بی‌انگیزگی مردم و مسئولان	T5 کم‌توجهی نسبت به بخش کشاورزی
	W6 عدم مشارکت مدیران روستایی با مردم محلی	T6 توجه بیشتر به واردات محصولات کشاورزی
	W7 نبود اولویت در بین مسئولان مرتبط	T7 بی‌تدبیری‌های دولت در حفظ و اشاعه فرهنگ روستایی
	W8 ناآشنایی با راهکارهای اجرایی	T8 عدم تمایل مسئولان روستاها به مسئله گردشگری آیینی
	W9 عدم درک جامع از آیین‌ها و جذابیت‌های آن	T9 فقدان نگرش برنامه‌ریزی مشخص در زمینه آداب‌ورسوم مناطق روستایی
	W10 عدم وجود نگرش مناسب و آگاهی در تأثیر اقتصادی و فرهنگی	T10 ارزشمند نبودن آیین‌ها در بین مسئولین
	W11 عدم توجه به فعالیت‌های تلفیقی	T11 نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها
	W12 نگاه صرف به کشاورزی به‌عنوان تنها یک منبع درآمد	T12 نادیده گرفتن شدن آیین‌ها
	W13 عدم توجه به دانش بومی در سیاست‌های کلی کشاورزی	T3 نگرش سطحی و یا عدم نگرش مثبت حاکمیت
	W14 وجود برخی خرافات در آیین‌ها	T14 بی‌تدبیری دولت در زمینه سیاست‌های کشاورزی
	W15 عدم شناخت جامع از آیین‌ها	T15 عدم ایجاد پیوند لازم با جوامع محلی
	W16 وجود نگاه تقابلی گردشگری و کشاورزی	
	W17 دیدگاه تجاری صرف به کشاورزی	

بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. WT3 - توانمندسازی جامع محلی از طریق نظام مالی و آموزشی مبتنی بر کارآفرینی با نمره ۷/۰۵
۲. WT2 - باز زنده سازی اعتماد بین دولت و کشاورزان از طریق سیاست‌های حمایتی با نمره ۵/۵۴
۳. WT1 - باز زنده سازی هویت روستایی از طریق توسعه و ترویج آیین‌های کشاورزی و محصولات روستایی با نمره ۴/۱۲

جدول ۳-۲۳- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه نگرشی

ردیف	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	وزن نسبی	wT1		wT2		*Wt3	
			نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد
S1	*تمایل به بازگشت به هویت روستایی	۰/۰۴۷	۳	۰/۱۴۲	۴	۰/۱۹۰	۳	۰/۱۴۲
S2	*باز زنده سازی روستاها و آیین‌های کشاورزی و سنتی در بین گردشگران و روستاییان	۰/۰۵۰	۲	۰/۱۰۰	۳	۰/۱۴۹	۳	۰/۱۴۹
S3	*نگرش مثبت مردم به بحث گردشگری	۰/۰۵۰	۳	۰/۱۴۹	۳	۰/۱۴۹	۴	۰/۱۹۹
W1	*نبود نگاه تخصصی به گردشگری	۰/۰۵۲	۱	۰/۰۵۲	۲	۰/۱۰۴	۴	۰/۲۰۹
W2	*نبود نگاه جدی به گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران محلی	۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵۰	۲	۰/۱۰۰	۲	۰/۱۰۰
W3	*نبود آگاهی گردشگری در بین جامعه محلی و مدیران	۰/۰۵۰	۳	۰/۱۴۹	۱	۰/۰۵۰	۲	۰/۱۰۰
W4	*جذاب نبودن یا درواقع جذاب اجرا نمودن آیین‌ها	۰/۰۴۷	۱	۰/۰۴۷	۲	۰/۰۹۵	۴	۰/۱۹۰
W5	*بی‌انگیزی مردم و مسئولان	۰/۰۵۵	۲	۰/۱۰۹	۲	۰/۱۰۹	۳	۰/۱۶۴
W6	عدم مشارکت مدیران روستایی با مردم محلی	۰/۰۵۰	۲	۰/۱۰۰	۱	۰/۰۵۰	۲	۰/۱۰۰
W7	*نبود اولویت در بین مسئولان مرتبط	۰/۰۵۷	۲	۰/۱۱۴	۳	۰/۱۷۱	۳	۰/۱۷۱
W8	*ناآشنایی با راهکارهای اجرایی	۰/۰۵۵	۲	۰/۱۰۹	۲	۰/۱۰۹	۴	۰/۲۱۸
W9	عدم درک جامع از آیین‌ها و جذابیت‌های آن	۰/۰۵۵	۳	۰/۱۶۴	۲	۰/۱۰۹	۳	۰/۱۶۴
W10	*عدم وجود نگرش مناسب و آگاهی در تأثیر اقتصادی و فرهنگی	۰/۰۵۲	۲	۰/۱۰۴	۲	۰/۱۰۴	۴	۰/۲۰۹
W11	*عدم توجه به فعالیت‌های تلفیقی	۰/۰۵۲	۲	۰/۱۰۴	۳	۰/۱۵۶	۳	۰/۱۵۶
W12	*نگاه صرف به کشاورزی به‌عنوان تنها یک منبع درآمد	۰/۰۵۵	۲	۰/۱۰۹	۱	۰/۰۵۵	۴	۰/۲۱۸
W13	*عدم توجه به دانش بومی در سیاست‌های کلی کشاورزی	۰/۰۵۷	۳	۰/۱۷۱	۴	۰/۲۲۷	۲	۰/۱۱۴
W14	*وجود برخی خرافات در آیین‌ها	۰/۰۲۴	۲	۰/۰۴۷	۳	۰/۰۷۱	۴	۰/۰۹۵
W15	*عدم شناخت جامع از آیین‌ها	۰/۰۴۷	۲	۰/۰۹۵	۳	۰/۱۴۲	۳	۰/۱۴۲
W16	*وجود نگاه تقابلی گردشگری و کشاورزی	۰/۰۴۵	۲	۰/۰۹۰	۳	۰/۱۳۵	۴	۰/۱۸۰
W17	*دیدگاه تجاری صرف به کشاورزی	۰/۰۵۲	۲	۰/۱۰۴	۳	۰/۱۵۶	۴	۰/۲۰۹

*Wt3		wT2		wT1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۲۰۹	۴	۰/۲۰۹	۴	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۲	*کم‌رنگ‌تر شدن اهمیت کشاورزی و تولید	T1
۰/۲۰۹	۴	۰/۱۵۶	۳	۰/۱۰۴	۲	۰/۰۵۲	*کم‌رنگ شدن توجه روستاییان	T2
۰/۲۰۹	۴	۰/۱۰۴	۲	۰/۱۵۶	۳	۰/۰۵۲	*بی‌اعتمادی میان کشاورز و دولت	T3
۰/۱۹۰	۴	۰/۰۹۵	۲	۰/۰۹۵	۲	۰/۰۴۷	*دست‌کاری در آیین‌ها مطابق با درخواست و رضایت گردشگران	T4
۰/۱۵۶	۳	۰/۲۰۹	۴	۰/۱۰۴	۲	۰/۰۵۲	*کم‌توجهی نسبت به بخش کشاورزی	T5
۰/۱۱۸	۲	۰/۱۷۸	۳	۰/۱۱۸	۲	۰/۰۵۹	*توجه بیشتر به واردات محصولات کشاورزی	T6
۰/۱۷۸	۳	۰/۱۱۸	۲	۰/۰۵۹	۱	۰/۰۵۹	*بی‌تدبیری‌های دولت در حفظ و اشاعه فرهنگ روستایی	T7
۰/۲۰۹	۴	۰/۱۵۶	۳	۰/۱۰۴	۲	۰/۰۵۲	*عدم تمایل مسئولان روستاها به مسئله گردشگری آیینی	T8
۰/۱۶۴	۳	۰/۱۶۴	۳	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	*فقدان نگرش برنامه‌ریزی مشخص در زمینه آداب‌ورسوم مناطق روستایی	T9
۰/۲۱۸	۴	۰/۱۶۴	۳	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	*ارزشمند نبودن آیین‌ها در بین مسئولین	T10
۰/۲۰۹	۴	۰/۱۰۴	۲	۰/۱۵۶	۳	۰/۰۵۲	*نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها	T11
۰/۱۴۹	۳	۰/۱۹۹	۴	۰/۱۰۰	۲	۰/۰۵۰	*نادیده گرفتن شدن آیین‌ها	T12
۰/۲۱۸	۴	۰/۲۱۸	۴	۰/۱۶۴	۳	۰/۰۵۵	*نگرش سطحی و یا عدم نگرش مثبت حاکمیت	T13
۰/۱۷۸	۳	۰/۲۳۷	۴	۰/۱۱۸	۲	۰/۰۵۹	*بی‌تدبیری دولت در زمینه سیاست‌های کشاورزی	T14
۰/۱۶۴	۳	۰/۱۶۴	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۵۵	*عدم ایجاد پیوند لازم با جوامع محلی	T15
۰/۲۳۷	۴	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۰۵۹	*تغییر نگاه گردشگران به سمت گردشگری خلاق	O1
۰/۲۱۸	۴	۰/۲۱۸	۴	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	*گرایش به انجام اقداماتی توسط دولت در جهت ایجاد زیرساخت‌ها	O2
۰/۲۱۸	۴	۰/۱۰۹	۲	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	*مجباب نمودن مسئولین و نهادهای مربوطه در راستای توسعه آیین کشاورزی	O3
۰/۱۹۰	۴	۰/۰۴۷	۱	۰/۱۴۲	۳	۰/۰۴۷	*گرایش در میان مدیران و مسئولان محلی برای استفاده از این آیین‌ها	O4
۰/۱۴۲	۳	۰/۱۴۲	۳	۰/۰۹۵	۲	۰/۰۴۷	*وجود نگاه مثبت به بحث گردشگری کشاورزی و آیینی در وزارت خانه کشاورزی و میراث	O5
۷/۰۰۵	-	۵/۵۴۰	-	۴/۱۲۶	-	-	نمره کل راهبرد	

جدول ۳-۲۴- برنامه عملیاتی مؤلفه نگرشی

برنامه عملیاتی	راهبرد
برگزاری جشن‌های غذا و محصولات کشاورزی در جشن‌های ملی بخصوص جشن نوروز به‌منظور شناسایی و جذب گردشگران و شهروندان	باز زنده سازی هویت روستایی از طریق توسعه و ترویج آیین‌های کشاورزی و محصولات روستایی
تولید محتوای در حوزه‌های محصولات فرهنگی و کشاورزی روستاها و اقوام در شبکه‌های محلی (استانی و شهرستانی)	
تغییر نگرش و باز زنده سازی هویت روستایی ایران از طریق آموزش بخصوص فیلم‌های آموزشی برای کودکان و نوجوانان در قالب مدارس کشاورزی	
اختصاص یک درس یا یک برنامه خاص در مدارس تحت عنوان انسان، کشاورزی غذا و زندگی	
اختصاص اعتبارات خرد و کوچک به کشاورزان به‌صورت بلاعوض بخصوص وام‌های آسان	باز زنده سازی اعتماد بین دولت و کشاورزان از طریق سیاست‌های حمایتی
اختصاص برنامه حضور مستقیم مدیران جهاد کشاورزی در مساجد روستاها و صحبت رو در رو با کشاورزان	
خرید تضمینی محصولات در سطح روستا و یا بازاریابی برای کشاورزان	
برگزاری دوره‌های اشتغال‌زایی برای روستاییان در دهیاری یا مساجد روستا توسط متولیان حوزه روستایی (جهاد کشاورزی- میراث، گردشگری و صنایع‌دستی- سازمان فنی و حرفه‌ای - کمیته امداد) در رابطه با فعالیت‌های مختلف	توانمندسازی جامع محلی از طریق نظام مالی و آموزشی مبتنی بر کارآفرینی
تأسیس صندوق پول محلی با نظارت دقیق بجای اختصاص یارانه و هدایت آن در مسیر تولید و ترقی روستاها بخصوص در زمینه فعالیت‌های گردشگری و محصولات فرهنگی دارای بازار	

۳-۵-۶- مؤلفه محیط‌زیستی

آیین‌های کشاورزی در تطابق کامل با طبیعت بودند چرا که کشاورزی هم پیوند با طبیعت بوده و احترام به طبیعت جوهره کشاورزی و آیین‌های آن را تشکیل می‌داده است. این موضوع یک نقطه قوت برای آیین‌هاست که می‌توانند رسانه و نمادی از حفاظت از محیط‌زیست و پایداری آن باشند. برعکس این موضوع در کشاورزی مدرن دیده می‌شود که بهره‌کشی بی‌حدوخصر از طبیعت در ذات سرمایه‌داری گونه آن نهفته است. این نوع نگاه بهره‌بردارانه از طبیعت با آیین‌های که نوع نگاه دیگری به طبیعت دارند، جمع‌آضداد بوده و رفع این ضعف مشکل است. جدای از این ضعف بحران تغییر اقلیم، خشکسالی‌ها و کم‌آبی‌ها نیز از بیرون بر کشاورزی فشار مضاعف وارد نموده و آیین‌های وابسته به آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. حتی چنانچه با نگاهی خوش‌بینانه خشکسالی‌ها را پدیده طبیعی بدانیم که البته پای انسان در میان است، ولی بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و نابودی، آلودگی و تخریب همه‌جانبه محیط‌زیست دیگر جای بحث ندارد و متهم اصلی انسان می‌باشد که تأثیرش را بر همه جوانب زندگی از جمله کشاورزی خواهد گذاشت. آشکارترین تهدید تخریب اراضی کشاورزی و تغییر کاربری آن‌ها می‌باشد که بخصوص در استان‌های شمالی به‌صورت فزاینده‌ای ادامه دارد.

جدول ۳-۲۵- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه محیط‌زیستی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۵۶	۴	۰/۱۴	۴/۵۰	*S1 سازگاری جامعه محلی با محیط‌زیست
۰/۵۸	۴	۰/۱۵	۴/۶۷	*S2 وابستگی و تأثیرپذیری کامل گردشگری آیینی از طبیعت
۰/۵۶	۴	۰/۱۴	۴/۵۰	S3 احترام به طبیعت
۰/۶۰	۴	۰/۱۵	۴/۸۳	*S4 پایداری محیط‌زیستی در گردشگری آیینی
ضعف				

۰/۲۲	۲	۰/۱۱	۳/۵۰	*W1 کاهش ارتباط با طبیعت در کشاورزی مدرن
۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۴/۰۰	*W2 استفاده بیش از حد از کود و سم
۰/۱۸	۲	۰/۰۹	۲/۸۳	*W3 آسیب پذیری طبیعت از برگزاری آیین‌ها
۰/۲۱	۲	۰/۱۰	۳/۳۳	*W4 استفاده از تکنیک‌های ناپایدار در کشاورزی
۳/۰۳	-	۱/۰۰	۳۲/۱۷	جمع
تهدید				
۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۴/۸۳	*T1 بحران آب در ایران و تأثیر بر کشاورزی
۰/۱۱	۱	۰/۱۱	۴/۶۷	*T2 تغییر اقلیم جهانی و خشکسالی در دهه‌های اخیر
۰/۱۱	۱	۰/۱۱	۴/۶۷	*T3 بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و نابودی، آلودگی و تخریب همه‌جانبه محیط‌زیست
۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۴/۸۳	*T4 آسیب به محیط‌زیست (تخریب پوشش گیاهی، از بین رفتن جنگل‌ها و زمین‌های زراعی و..)
۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۴/۸۳	*T5 تخریب زمین‌ها و تغییر کاربری
فرصت				
۰/۴۳	۴	۰/۱۱	۴/۵۰	*O1 جذابیت ویژه مناطق بکر و طبیعی و کشاورزی برای ساکنان مراکز شهری به‌ویژه کلان‌شهرها
۰/۴۳	۴	۰/۱۱	۴/۵۰	*O2 تنوع اقلیمی
۰/۴۱	۴	۰/۱۰	۴/۳۳	*O3 تنوع و پویایی در محیط‌های روستایی
۰/۴۵	۴	۰/۱۱	۴/۶۷	*O4 شرایط آب‌وهوایی کشور ایران و حاصلخیزی خاک ایران
۲/۲۹	-	۱/۰۰	۴۱/۸۳	جمع

۳-۵-۶-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل محیط‌زیست

عوامل داخلی (IFE)

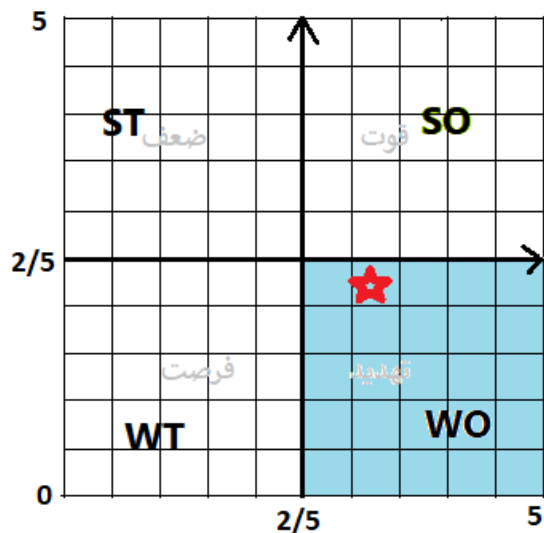
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف؛ امتیاز وزنی $۳/۳$ را در نمودار سوات کسب کرده‌اند. این مقدار بیشتر از $۲/۵$ می‌باشد، این یعنی قوت‌ها بر ضعف‌ها برتر داشته‌اند.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به‌دست‌آمده $۲/۲۹$ در این بعد نشان می‌دهد که در مقایسه با عوامل داخلی برتری دست بالایی دارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تنوع (WO) می‌باشد. این استراتژی نقاط ضعف-فرصت‌ها، از فرصت‌های بیرون سازمان استفاده می‌کند تا نقاط ضعف درون شرکت را جبران کند و آن‌ها را بهبود ببخشد. این استراتژی بهترین استراتژی برای کاهش نقاط ضعف و بهره‌برداری حداکثری از فرصت‌هاست.

نمره عوامل داخلی: $۳/۳$

نمره عوامل خارجی: $۲/۲۹$

شکل ۳-۸- راهبردهای انتخابی مؤلفه محیط‌زیستی

جدول ۳-۲۶- تدوین راهبردها در بعد محیط‌زیستی

راهبرد	قوت	فرصت
WO1- توسعه طرح‌ها و فعالیت‌های مبتنی بر محیط کشاورزی	W1 کاهش ارتباط با طبیعت در کشاورزی مدرن W2 استفاده بیش‌ازحد از کود و سم	O1 جذابیت ویژه مناطق بکر و طبیعی و کشاورزی برای ساکنان مراکز شهری به‌ویژه کلان‌شهرها
WO2- هدایت گردشگران به محیط‌های روستایی در راستای توسعه گردشگری کشاورزی	W3 آسیب‌پذیری طبیعت از برگزاری آیین‌ها W4 استفاده از تکنیک‌های ناپایدار در کشاورزی	O2 تنوع اقلیمی O3 تنوع و پویایی در محیط‌های روستایی O4 شرایط آب‌وهوایی کشور ایران و حاصلخیزی خاک ایران
WO3- آموزش جوامع محلی و گردشگران برای حفاظت از محیط‌زیست		
WO4- جلوگیری از تغییرات کاربری اراضی و ساخت‌وسازهای جدید بی‌ضابطه		
WO5- تعیین ظرفیت تحمل مناطق گردشگری روستایی و کشاورزی		

در نهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. WO3- آموزش جوامع محلی و گردشگران برای حفاظت از محیط‌زیست با نمره ۶/۴۰
۲. WO4- جلوگیری از تغییرات کاربری اراضی و ساخت‌وسازهای جدید بی‌ضابطه با نمره ۵/۸۱
۳. WO5- تعیین ظرفیت تحمل مناطق گردشگری روستایی و کشاورزی با نمره ۴/۸۳
۴. WO1- توسعه طرح‌ها و فعالیت‌های مبتنی بر محیط کشاورزی با نمره ۳/۱۸
۵. WO2- هدایت گردشگران به محیط‌های روستایی در راستای توسعه گردشگری کشاورزی با نمره ۳/۱۵

جدول ۳-۲۷- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه محیط‌زیستی

*WO5		*WO4		*WO3		WO2		WO1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۵۶	۴	۰/۲۸۰	۲	۰/۵۶۰	۴	۰/۲۸۰	۲	۰/۴۲	۳	۰/۱۴	*سازگاری جامعه محلی با محیط‌زیست،	S1
۰/۴۴	۳	۰/۲۹۰	۲	۰/۴۳۵	۳	۰/۱۴۵	۱	۰/۲۹	۲	۰/۱۵	*وابستگی و تأثیرپذیری کامل گردشگری آیینی از طبیعت	S2
۰/۲۸	۲	۰/۲۸۰	۲	۰/۵۶۰	۴	۰/۲۸۰	۲	۰/۴۲	۳	۰/۱۴	*احترام به طبیعت	S3
۰/۶۰	۴	۰/۶۰۱	۴	۰/۴۵۱	۳	۰/۴۵۱	۳	۰/۳۰	۲	۰/۱۵	*پایداری محیط‌زیستی در گردشگری آیینی	S4
۰/۲۲	۲	۰/۳۲۶	۳	۰/۳۲۶	۳	۰/۲۱۸	۲	۰/۱۱	۱	۰/۱۱	*کاهش ارتباط با طبیعت در کشاورزی مدرن،	W1
۰/۳۷	۳	۰/۴۹۷	۴	۰/۴۹۷	۴	۰/۱۲۴	۱	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	*استفاده بیش‌ازحد از کود و سم،	W2
۰/۱۸	۲	۰/۳۵۲	۴	۰/۲۶۴	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۹	۱	۰/۰۹	*آسیب‌پذیری طبیعت از برگزاری آیین‌ها	W3
۰/۳۱	۳	۰/۴۱۵	۴	۰/۳۱۱	۳	۰/۱۰۴	۱	۰/۱۰	۱	۰/۱۰	*استفاده از تکنیک‌های ناپایدار در کشاورزی	W4
۰/۳۵	۳	۰/۳۴۷	۳	۰/۲۳۱	۲	۰/۱۱۶	۱	۰/۰۰	۰	۰/۱۲	*بحران آب در ایران و تأثیر بر کشاورزی	T1
۰/۴۵	۴	۰/۳۳۵	۳	۰/۳۳۵	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۲	۲	۰/۱۱	*تغییر اقلیم جهانی و خشکسالی در دهه‌های اخیر	T2
۰/۱۱	۱	۰/۳۳۵	۳	۰/۴۴۶	۴	۰/۱۱۲	۱	۰/۱۱	۱	۰/۱۱	*بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی و تخریب همه‌جانبه محیط‌زیست	T3
۰/۰۰	۰	۰/۲۳۱	۲	۰/۴۶۲	۴	۰/۳۴۷	۳	۰/۲۳	۲	۰/۱۲	*آسیب به محیط‌زیست (تخریب پوشش گیاهی، از بین رفتن جنگل..)	T4
۰/۲۳	۲	۰/۲۳۱	۲	۰/۲۳۱	۲	۰/۱۱۶	۱	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	*تخریب زمین‌ها و تغییر کاربری	T5
۰/۱۱	۱	۰/۴۳۰	۴	۰/۲۱۵	۲	۰/۲۱۵	۲	۰/۰۰	۰	۰/۱۱	*جذابیت ویژه مناطق بکر و طبیعی و کشاورزی برای شهروندان	O1
۰/۲۲	۲	۰/۳۲۳	۳	۰/۴۳۰	۴	۰/۲۱۵	۲	۰/۳۲	۳	۰/۱۱	*تنوع اقلیمی	O2
۰/۳۱	۳	۰/۳۱۱	۳	۰/۳۱۱	۳	۰/۲۰۷	۲	۰/۲۱	۲	۰/۱۰	*تنوع و پویایی در محیط‌های روستایی	O3
۰/۱۱	۱	۰/۲۲۳	۲	۰/۳۳۵	۳	۰/۲۲۳	۲	۰/۱۱	۱	۰/۱۱	*شرایط آب‌وهوایی کشور ایران و حاصلخیزی خاک ایران	O4
۴/۸۳	-	۵/۸۱	-	۶/۴۰	-	۳/۱۵	-	۳/۱۸	-	-	نمره کل راهبرد	

جدول ۳-۲۸- برنامه عملیاتی مؤلفه محیط‌زیستی

راهبرد	برنامه عملیاتی
آموزش جوامع محلی و گردشگران برای حفاظت از محیط‌زیست	برگزاری دوره‌های آموزشی بوم‌ساز (بومگردی سازگار محیط‌زیست) در روستاهای کشور
	نصب کیوارکد در جاذبه‌های اصلی برای افزایش اطلاع‌رسانی از ارزش‌های محیط‌زیستی به مردم
	تهیه و توزیع بروشور درباره آموزش و حفاظت از محیط‌زیست در جاذبه‌های گردشگری
	تهیه برنامه تلویزیونی "بوم گرد" با محوریت میراث فرهنگی و گردشگری کشاورزی
	شکل‌گیری سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه آموزش محیط‌زیست
تعیین ظرفیت تحمل مناطق گردشگری روستایی و کشاورزی	تهیه طرح پژوهشی تعیین ظرفیت تحمل مناطق گردشگری روستایی و کشاورزی
	تهیه اطلس ارزیابی زمین تحت عنوان لندلوکیشن
جلوگیری از تغییرات کاربری اراضی و ساخت‌وسازهای جدید بی‌ضابطه	تشکیل کمیته مشترک بین دستگاه‌های مرتبط برای تعیین تکلیف ساخت‌وسازهای غیرقانونی و نظارت بر صدور مجوزها
	راه‌اندازی مسپاک (مرکز سنجش‌ازدور پایش کاربری اراضی)
	راه‌اندازی سامانه اطلاع‌رسانی مردمی از تغییرات کاربری اراضی
هدایت گردشگران به محیط‌های روستایی در راستای توسعه گردشگری کشاورزی	راه‌اندازی بخش تورهای آگروتوریسم در آژانس‌های مسافرتی
	برگزاری تورهای آگرو فود توریسم
	تهیه و پخش تیزرهای تبلیغاتی درباره جاذبه‌های روستاها از رسانه ملی
	تأسیس اقامتگاه‌های بومگردی در مناطق روستایی
توسعه طرح‌ها و فعالیت‌های مبتنی بر محیط کشاورزی	ایجاد و معرفی الگوهای نمونه گردشگری کشاورزی در کشور
	توسعه آگروفارست‌ها در نواحی روستایی و پیراشهری در راستای توسعه آگروتوریسم
	راه‌اندازی قطب‌های آگروتوریسم مبتنی بر کشت‌های اصلی و بومی مناطق
	تدوین برنامه‌های توسعه آگروتوریسم و ایجاد مزرعه‌ها به‌عنوان اقامتگاه گردشگری و آموزش کشت محصولات به گردشگران

۳-۵-۷- مؤلفه فرهنگی و هویتی

پیشینه طولانی فرهنگ کشاورزی در فلات ایران و به‌تبع آن قدمت آیین‌های کشاورزی که همگام با کشاورزی بوده، از نقاط قوت آیین‌های کشاورزی است. البته این آیین‌ها متناسب با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی مناطق مختلف ایران دارای تنوع هستند که باعث جذابیت بیشتر آن‌ها می‌شود. در عین حال آیین‌های هر منطقه منطبق با دانش بومی مکان‌ها و سازگار با آن‌ها می‌باشند. از سوی دیگر آیین‌های کشاورزی دستور حاکمیتی نبوده که روزی باشد و روزی دیگر خیر؛ بلکه جامعه‌محور بودن آیین‌ها سپس ماندگاری آن‌ها در طول زمان شده است؛ اما امروزه به دلیل حاکم شدن فرهنگ سرمایه‌داری و البته مشکلات اقتصادی و اجتماعی باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان کم‌رنگ شده است و بسیاری از آیین‌ها برای مردم روستاها و کشاورزان ناشناخته می‌باشد. همان‌طور که ذکر شد، اساس این آیین‌ها بر جامعه‌محور بودن آن‌هاست که با تحولات امروزی فناوری و کاهش همبستگی و تعاون در بین مردم محلی، اجرای آیین‌ها با ضعف اساسی روبرو شده است. از طرف دیگر ضعف در مستندسازی آیین‌ها

به صورت عکس، فیلم، کتاب و غیره سبب فراموشی و اضمحلال آن‌ها شده است که تهدیدی برای آیین‌ها محسوب می‌شود. همین ضعف باعث شده است در حوزه تبلیغاتی و رسانه‌ای نیز ظهور پیدا نماید و کمتر شاهد تبلیغات در این زمینه باشیم. البته در سال‌های اخیر علاقه به شناخت آیین‌های خاص در بین اقوام و فرهنگ‌های مختلف، بازگشت به هویت اصلی در برخی اقوام مثل آذری‌ها، توسعه رسانه ملی و فضای مجازی و غیره به عنوان فرصت‌های مناسب فرهنگی و هویتی برای احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری مطرح شده‌اند.

جدول ۳-۲۹- نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای مؤلفه فرهنگی و هویتی

نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	قوت
۰/۱۸۸	۴	۰/۰۵	۴/۸۳	S1. ریشه‌دار بودن آیین‌ها
۰/۱۵۶	۴	۰/۰۴	۴/۰۰	S2. وجود ظرفیت‌های فرهنگی
۰/۱۵۶	۴	۰/۰۴	۴/۰۰	S3. پیشینه طولانی فرهنگ کشاورزی
۰/۱۱۲	۳	۰/۰۴	۳/۸۳	S4. تمایل به بازگشت به اصالت
۰/۱۶۲	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	S5. رونق فعالیت‌های بومگردی
۰/۱۶۲	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	S6. سابقه کهن کشاورزی در ایران
۰/۱۶۲	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	S7. آیین‌های ایرانی مبتنی بر فرهنگ شادی‌آفرین
۰/۱۸۲	۴	۰/۰۵	۴/۶۷	S8. تنوع آیین‌ها متناسب با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی مناطق مختلف
۰/۱۷۵	۴	۰/۰۴	۴/۵۰	S9. جامعه‌محور بودن آیین‌ها
۰/۱۶۹	۴	۰/۰۴	۴/۳۳	S10. آیین و نماد فرهنگی
۰/۱۵۶	۴	۰/۰۴	۴/۰۰	S11. دانش بوم‌مدارانه و سازگارانه
۰/۱۶۹	۴	۰/۰۴	۴/۳۳	S12. بکر بودن و یا سنتی بودن آیین‌ها
ضعف				
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۴	۳/۸۳	W1. نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان
۰/۰۳۹	۱	۰/۰۴	۴/۰۰	W2. تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۴	۳/۸۳	W3. عدم معرفی مناسب آیین‌های کشاورزی
۰/۰۴۲	۱	۰/۰۴	۴/۳۳	W4. ناشناخته بودن روستاها و آیین‌ها
۰/۰۳۹	۱	۰/۰۴	۴/۰۰	W5. نبود انگیزه در برگزاری و شرکت در آیین‌ها
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۴	۳/۸۳	W6. ناآشنایی روستاییان در برخورد با گردشگران
۰/۰۶۵	۲	۰/۰۳	۳/۳۳	W7. نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۴	۳/۸۳	W8. بی‌توجهی به دانش فنی بومی
۰/۰۴۲	۱	۰/۰۴	۴/۳۳	W9. فقدان آگاهی در زمینه ریشه‌های فرهنگی
۰/۰۴۲	۱	۰/۰۴	۴/۳۳	W10. عدم آشنایی و شناخت از جذابیت‌های آیین‌ها توسط مردم
۰/۰۴۱	۱	۰/۰۴	۴/۱۷	W11. کاهش همبستگی و تعاون
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۴	۳/۸۳	W12. کاهش مشارکت اعضای خانواده

۰/۰۴۱	۱	۰/۰۴	۴/۱۷	W13. عدم مشارکت مردم بخصوص کشاورزان
۲/۶۷	-	۱/۰۰	۱۰۲/۸۳	جمع
نمره نهایی	ارزش	وزن نسبی	میانگین	تهدید
۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴	۴/۱۷	T1. کاهش فعالیت‌های کشاورزی با ظهور مکانیزاسیون کشاورزی
۰/۰۴۱	۱	۰/۰۴	۴/۰۰	T2. کالایی شدن فرهنگ‌ها
۰/۰۵۰	۱	۰/۰۵	۴/۸۳	T3. ضعف‌ها در حوزه تبلیغاتی و رسانه‌ای
۰/۰۴۶	۱	۰/۰۵	۴/۵۰	T4. در نظر نگرفتن آیین‌های کشاورزی به‌عنوان جاذبه گردشگری
۰/۰۰۰		۰/۰۴	۴/۳۳	T5. عدم توجه به فرهنگ سبک زندگی روستایی
۰/۰۴۵	۱	۰/۰۴	۴/۳۳	T6. مشخص نبودن آیین‌ها در تقویم ایرانی
۰/۰۴۱	۱	۰/۰۴	۴/۰۰	T7. عدم آگاهی گردشگران بالقوه از وجود انواع جشن‌ها
۰/۰۴۳	۱	۰/۰۴	۴/۱۷	T8. ضعف در مستندسازی به‌صورت عکس، فیلم، کتاب و غیره
۰/۰۴۶	۱	۰/۰۵	۴/۵۰	T9. عدم شناخت و آگاهی متولیان حوزه گردشگری
۰/۰۴۶	۱	۰/۰۵	۴/۵۰	T10. فقدان زیرساخت‌های فرهنگی
۰/۰۶۸	۲	۰/۰۳	۳/۳۳	T11. نگرش فردی و اعمال سلیقه فردی
۰/۰۵۱	۲	۰/۰۳	۲/۵۰	T12. ضعف فرهنگی جامعه شهری
۰/۰۵۸	۲	۰/۰۳	۲/۸۳	T13. تحت تأثیر قرار گرفتن فرهنگ جامعه محلی از گردشگران
۰/۰۶۲	۲	۰/۰۳	۳/۰۰	T14. الگوی کشت ناسازگار
فرصت				
۰/۱۶۴	۴	۰/۰۴	۴/۰۰	O1. بین‌المللی شدن برخی آیین‌های کشاورزی
۰/۱۶۴	۴	۰/۰۴	۴/۰۰	O2. علاقه به شناخت آیین‌های خاص در بین اقوام و فرهنگ‌های مختلف
۰/۱۷۱	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	O3. ورود گردشگران خارجی
۰/۱۷۱	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	O4. بازگشت به هویت اصلی در برخی اقوام مثل آذری‌ها
۰/۱۹۹	۴	۰/۰۵	۴/۸۳	O5. تنوع و جذابیت در آیین‌های کشاورزی
۰/۱۷۱	۴	۰/۰۴	۴/۱۷	O6. علاقه آحاد جامعه به روستا
۰/۱۱۳	۳	۰/۰۴	۳/۶۷	O7. وجود تجربه سایر کشورها
۰/۱۷۸	۴	۰/۰۴	۴/۳۳	O8. افزایش علاقه شهروندان به ارتباط مستقیم با سادگی شیوه زندگی
۰/۱۸۵	۴	۰/۰۵	۴/۵۰	O9. تنوع قومی، فرهنگی، جغرافیایی و آب‌وهوایی در کشور
۰/۱۸۵	۴	۰/۰۵	۴/۵۰	O10. توسعه رسانه ملی و فضای مجازی
۲/۳۴	-	۱/۰۰	۹۷/۳۳	جمع

۳-۵-۷-۱- تفسیر ماتریس عوامل داخلی و خارجی عامل فرهنگی و هویتی

عوامل داخلی (IFE)

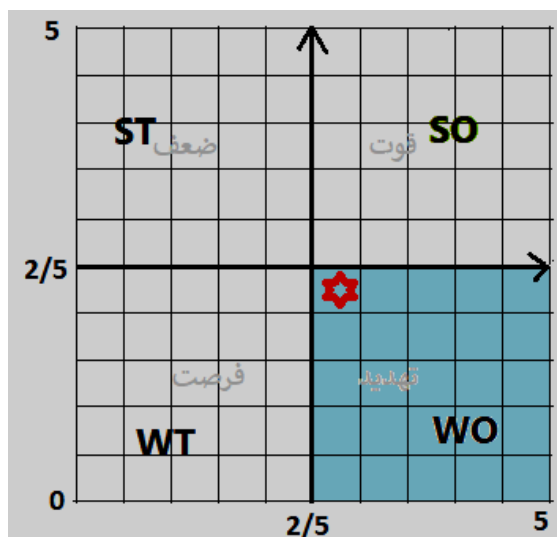
در موازنه گزاره‌های عوامل داخلی، گزاره‌های قوت با توجه به وزن و درجه اکتسابی از نظرات کارشناسی و روندهای موجود، نسبت به گزاره‌های ضعف؛ امتیاز وزنی $2/66$ را در نمودار سوات کسب کرده‌اند. این مقدار بیشتر از $2/5$ می‌باشد، این یعنی قوت‌ها بر ضعف‌ها برتر داشته‌اند.

عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی به دست آمده $2/34$ در این بعد نشان می‌دهد که در مقایسه با عوامل داخلی برتری دست بالایی ندارند. در نتیجه با توجه به نمره عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) استراتژی مناسب برای این بعد، استراتژی تغییر جهت یا بازنگری یا تغییر جهت (WO) می‌باشد؛ یعنی جایی که سازمان یا سیستم از فرصت‌های بیرونی برخوردار بوده و همزمان ضعف‌هایی هم در داخل دارد. در نتیجه باید بکوشد با بهره‌گیری از فرصت‌ها، ضعف‌ها را ترمیم کند.

نمره عوامل داخلی: $2/66$

نمره عوامل خارجی: $2/34$

شکل ۳-۹- راهبردهای انتخابی مؤلفه فرهنگی و هویتی

جدول ۳-۳۰- تدوین راهبردها در مؤلفه فرهنگی و هویتی

راهبرد	ضعف	فرصت
WO1- تدوین برنامه جامع جذب گردشگران داخلی و خارجی در راستای آیین‌های کشاورزی	W1 نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان	O1 بین‌المللی شدن برخی آیین‌های کشاورزی
WO2- معرفی و شناساندن آیین‌های کشاورزی	W2 تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول	O2 علاقه به شناخت آیین‌های خاص در بین اقوام و فرهنگ‌های مختلف
WO3- هویت بخشی به روستا و زندگی روستایی با ترویج فعالیت‌های گردشگری کشاورزی	W3 عدم معرفی مناسب آیین‌های کشاورزی	O3 ورود گردشگران خارجی
	W4 ناشناخته بودن روستاها و آیین‌ها	O10 وجود رسانه ملی و فضای مجازی
	W5 نبود انگیزه در برگزاری و شرکت در آیین‌ها	O5 تنوع و جذابیت در آیین‌های کشاورزی
	W6 ناآشنایی روستاییان در برخورد با گردشگران	O6 علاقه آحاد جامعه به روستا
	W7 نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن	O7 وجود تجربه سایر کشورها،
	W8 بی‌توجهی به دانش فنی بومی	O8 افزایش علاقه شهروندان به ارتباط مستقیم با
	W13 عدم مشارکت مردم بخصوص کشاورزان	

راهبرد	ضعف	فرصت
	W10 عدم آشنایی و شناخت از جذابیت‌های آیین‌ها توسط مردم W11 کاهش همبستگی و تعاون W12 کاهش مشارکت اعضای خانواده W9 فقدان آگاهی در زمینه ریشه‌های فرهنگی	سادگی شیوه زندگی O9 تنوع قومی، فرهنگی، جغرافیایی و آب‌وهوایی در کشور O4 بازگشت به هویت اصلی در برخی اقوام مثل آذری‌ها

در نهایت بر اساس وزن نسبی نقاط ضعف و قوت، تهدید و فرصت و همچنین نمره جذابیت جزء راهبردها، اولویت‌بندی آن‌ها به این شکل بوده که:

۱. WO1 - تدوین برنامه جامع جذب گردشگران داخلی و خارجی در راستای آیین‌های کشاورزی با نمره ۹/۲۱
۲. WO2 - معرفی و شناساندن آیین‌های کشاورزی ۸/۵۸
۳. WO3 - هویت بخشی به روستا و زندگی روستایی با ترویج فعالیت‌های گردشگری کشاورزی ۶/۹۳

جدول ۳-۳۱- اولویت‌بندی راهبردهای مؤلفه فرهنگی هویتی

*WO3		WO2		WO1		وزن نسبی	قوت و ضعف، تهدید و فرصت	ردیف
نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء	نمره نهایی راهبرد	نمره جذابیت جزء			
۰/۰۹۴	۲	۰/۱۴۱۰	۳	۰/۱۸۸	۴	۰/۰۵	*ریشه‌دار بودن آیین‌ها	S1
۰/۱۱۷	۳	۰/۱۱۶۷	۳	۰/۱۱۷	۳	۰/۰۴	*وجود ظرفیت‌های فرهنگی	S2
۰/۰۷۸	۲	۰/۱۱۶۷	۳	۰/۱۵۶	۴	۰/۰۴	*پیشینه طولانی فرهنگ کشاورزی	S3
۰/۰۷۵	۲	۰/۱۴۹۱	۴	۰/۱۱۲	۳	۰/۰۴	*تمایل به بازگشت به اصالت	S4
۰/۰۸۱	۲	۰/۱۲۱۶	۳	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴	*رونق فعالیت‌های بومگردی	S5
۰/۰۸۱	۲	۰/۱۲۱۶	۳	۰/۱۲۲	۳	۰/۰۴	*سابقه کهن کشاورزی در ایران	S6
۰/۰۰۰	۰	۰/۰۸۱۰	۲	۰/۱۶۲	۴	۰/۰۴	*آیین‌های ایرانی مبتنی بر فرهنگ شادی‌آفرین	S7
۰/۰۹۱	۲	۰/۰۹۰۸	۲	۰/۱۳۶	۳	۰/۰۵	*تنوع آیین‌ها متناسب با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی مناطق مختلف	S8
۰/۱۳۱	۳	۰/۱۳۱۳	۳	۰/۱۳۱	۳	۰/۰۴	*جامعه‌محور بودن آیین‌ها	S8
۰/۰۸۴	۲	۰/۰۴۲۱	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴	*آیین و نماد فرهنگی	S9
۰/۰۷۸	۲	۰/۱۵۵۶	۴	۰/۰۷۸	۲	۰/۰۴	*دانش بوم‌مدارانه و سازگارانه	S10
۰/۰۸۴	۲	۰/۰۸۴۳	۲	۰/۱۲۶	۳	۰/۰۴	*بکر بودن و یا سنتی بودن آیین‌ها	S11
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۷۴۶	۲	۰/۱۴۹	۴	۰/۰۴	*نبود باور ارزشمند بودن آیین‌ها در بین کشاورزان	W1
۰/۰۷۸	۲	۰/۰۰۰۰	۰	۰/۰۷۸	۲	۰/۰۴	*تبدیل نشدن منابع آیینی به جاذبه و محصول	W2
۰/۰۷۵	۲	۰/۰۳۷۳	۱	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۴	*عدم معرفی مناسب آیین‌های کشاورزی	W3
۰/۱۲۶	۳	۰/۱۲۶۴	۳	۰/۰۸۴	۲	۰/۰۴	*ناشناخته بودن روستاها و آیین‌ها	W4
۰/۰۷۸	۲	۰/۰۷۷۸	۲	۰/۱۵۶	۴	۰/۰۴	*نبود انگیزه در برگزاری و شرکت در آیین‌ها	W5

W6	*ناآشنایی روستاییان در برخورد با گردشگران	۰/۰۴	۳	۰/۱۱۲	۲	۰/۰۷۴۶	۳	۰/۱۱۲
W7	*نمایشی شدن بسیاری از آیین‌ها و اصیل نبودن	۰/۰۳	۳	۰/۰۹۷	۲	۰/۰۶۴۸	۲	۰/۰۶۵
W8	*بی‌توجهی به دانش فنی بومی	۰/۰۴	۴	۰/۱۴۹	۴	۰/۱۴۹۱	۰	۰/۰۰۰
W9	*فقدان آگاهی در زمینه ریشه‌های فرهنگی *	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۶	۰	۰/۰۰۰۰	۲	۰/۰۸۴
W10	عدم آشنایی و شناخت از جذابیت‌های آیین‌ها توسط مردم	۰/۰۴	۴	۰/۱۶۹	۳	۰/۱۲۶۴	۲	۰/۰۸۴
W11	*کاهش همبستگی و تعاون	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۲	۴	۰/۱۶۲۱	۱	۰/۰۴۱
W12	*کاهش مشارکت اعضای خانواده	۰/۰۴	۰	۰/۰۰۰	۴	۰/۱۴۹۱	۳	۰/۱۱۲
W13	*عدم مشارکت مردم بخصوص کشاورزان	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۲	۴	۰/۱۶۲۱	۲	۰/۰۸۱
T1	*کاهش فعالیت‌های کشاورزی با ظهور مکانیزاسیون کشاورزی	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۸	۳	۰/۱۲۸۴	۲	۰/۰۸۶
T2	*کالایی شدن فرهنگ‌ها	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۳	۴	۰/۱۶۴۴	۲	۰/۰۸۲
T3	*ضعف‌ها، در حوزه تبلیغاتی و رسانه‌ای	۰/۰۵	۰	۰/۰۰۰	۳	۰/۱۴۹۰	۲	۰/۰۹۹
T4	*در نظر نگرفتن آیین‌های کشاورزی به‌عنوان جاذبه گردشگری	۰/۰۵	۲	۰/۰۹۲	۴	۰/۱۸۴۹	۲	۰/۰۹۲
T5	*عدم توجه به فرهنگ سبک زندگی روستایی	۰/۰۴	۳	۰/۱۳۴	۳	۰/۱۳۳۶	۰	۰/۰۰۰
T6	*مشخص نبودن آیین‌ها در تقویم ایرانی	۰/۰۴	۴	۰/۱۷۸	۳	۰/۱۳۳۶	۲	۰/۰۸۹
T7	*عدم آگاهی گردشگران بالقوه از وجود انواع جشن‌ها	۰/۰۴	۴	۰/۱۶۴	۴	۰/۱۶۴۴	۳	۰/۱۲۳
T8	*نبود و ضعف در مستندسازی به‌صورت عکس، فیلم، کتاب و	۰/۰۴	۲	۰/۰۸۶	۳	۰/۱۲۸۴	۲	۰/۰۸۶
T9	*عدم شناخت و آگاهی متولیان حوزه گردشگری	۰/۰۵	۰	۰/۰۰۰	۳	۰/۱۳۸۷	۲	۰/۰۹۲
T10	*فقدان زیرساخت‌های فرهنگی	۰/۰۵	۲	۰/۰۹۲	۲	۰/۰۹۲۵	۲	۰/۰۹۲
T11	*نگرش فردی و اعمال سلیق فردی	۰/۰۳	۴	۰/۱۳۷	۴	۰/۱۳۷۰	۱	۰/۰۳۴
T12	*ضعف فرهنگی جامعه شهری	۰/۰۳	۳	۰/۰۷۷	۳	۰/۰۷۷۱	۲	۰/۰۵۱
T13	*تحت تأثیر قرار گرفتن فرهنگ جامعه محلی از گردشگران	۰/۰۳	۳	۰/۰۸۷	۲	۰/۰۵۸۲	۲	۰/۰۵۸
T14	*الگوی کشت ناسازگار	۰/۰۳	۴	۰/۱۲۳	۴	۰/۱۲۳۳	۲	۰/۰۶۲
O1	*بین‌المللی شدن برخی آیین‌های کشاورزی	۰/۰۴	۴	۰/۱۶۴	۲	۰/۰۸۲۲	۲	۰/۰۸۲
O2	*علاقه به شناخت آیین‌های خاص در بین اقوام و فرهنگ‌های مختلف	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۳	۳	۰/۱۲۳۳	۳	۰/۱۲۳
O3	*ورود گردشگران خارجی	۰/۰۴	۰	۰/۰۰۰	۲	۰/۰۸۵۶	۲	۰/۰۸۶
O4	*بازگشت به هویت اصلی در برخی اقوام مثل آذری‌ها	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۸	۳	۰/۱۲۸۴	۰	۰/۰۰۰
O5	*تنوع و جذابیت در آیین‌های کشاورزی	۰/۰۵	۴	۰/۱۹۹	۴	۰/۱۹۸۶	۲	۰/۰۹۹
O6	*علاقه آحاد جامعه به روستا	۰/۰۴	۳	۰/۱۲۸	۳	۰/۱۲۸۴	۲	۰/۰۸۶
O7	*وجود تجربه سایر کشورها،	۰/۰۴	۳	۰/۱۱۳	۴	۰/۱۵۰۷	۱	۰/۰۳۸

08	*افزایش علاقه شهروندان به ارتباط مستقیم با سادگی شیوه زندگی	۰/۰۴	۰	۰/۰۰۰	۳	۰/۱۳۳۶	۳	۰/۱۳۴
09	*تنوع قومی، فرهنگی، جغرافیایی و آب‌وهوایی در کشور	۰/۰۵	۲	۰/۰۹۲	۲	۰/۰۹۲۵	۲	۰/۰۹۲
010	*وجود رسانه ملی و فضای مجازی	۰/۰۵	۳	۰/۱۳۹	۲	۰/۰۹۲۵	۳	۰/۱۳۹
	نمره کل راهبرد	-	-	۵/۲۰۱	-	۵/۵۸۵۰	-	۳/۹۳۰

جدول ۳-۳۲- برنامه عملیاتی مؤلفه فرهنگی هویتی

راهبرد	برنامه عملیاتی
معرفی و شناساندن آیین‌های کشاورزی	تدوین اطلس آیین‌های کشاورزی
	برگزاری همایش‌های منطقه‌ای (فراملی) در زمینه گردشگری کشاورزی و آیین‌ها
	برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی سالانه ملی و بین‌المللی
	برگزاری تورهای ارزان ویژه برای مسئولین و صاحبان آژانس‌های گردشگری به سمت جاذبه‌های گردشگری کشاورزی
هویت بخشی به روستا و زندگی روستایی با ترویج فعالیت‌های گردشگری کشاورزی	برگزاری نشست‌های تخصصی معرفی آیین‌ها
	برگزاری جشنواره غذاهای محلی به‌طور فصلی در استان‌ها با توجه به محصولات هر فصل
	بسط بومگردی به‌عنوان وجه متعالی گردشگری در نواحی روستایی
	ایجاد کمپ‌های آموزش کشاورزی به گردشگران خارجی (گردشگری خلاق کشاورزی)
تدوین برنامه جامع جذب گردشگران داخلی و خارجی در راستای آیین‌های کشاورزی	ترویج و توسعه الگوهای کشت بومی متناسب با مؤلفه‌های گردشگری کشاورزی
	توجه به حفظ هویت اقوام و مظاهر فرهنگی آن‌ها
	چاپ بروشور از آیین‌های کشاورزی استان‌ها
	برگزاری وبینارهای آیین‌های کشاورزی
	توسعه رویدادهای بین‌المللی جهت شناساندن آیین‌ها
	طراحی تور مجازی از آیین‌های کشاورزی

۳-۶- جمع‌بندی

فعالیت‌های کشاورزی یکی از بخش‌های اصلی فعالیت‌های اقتصادی در فضای سرزمینی ایران را شکل داده است؛ اما در سال‌های گذشته با توجه به مشکلات فراروی بخش کشاورزی و جوامع روستایی، همواره متخصصان و برنامه‌ریزان به دنبال راهبردهای جایگزین بوده‌اند که در این میان بر اهمیت توسعه گردشگری به‌عنوان یک فعالیت مکمل تأکید شده است. در راستای توسعه گردشگری کشاورزی، آیین‌های کشاورزی به‌عنوان یکی از منابع اصلی قلمداد می‌شوند. بدین منظور در پژوهش حاضر در فصل نخست به بررسی کلیات و مبانی نظری مرتبط با گردشگری، توسعه روستایی، گردشگری کشاورزی و آیین‌ها پرداخته شد. در فصل دوم به شناسایی و تحلیل موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری کشور ایران پرداخته شد. همان‌طور که گفته شد، امروزه با توجه به مشکلات عدیده بخش کشاورزی، بسیاری از روستاییان و کشاورزان به دنبال راهبردهای اقتصادی جایگزین و منابع درآمد جدید و تنوع‌بخشیدن به اقتصاد محلی می‌باشند. از رایج‌ترین این راهکارها، توسعه گردشگری بخصوص

گردشگری کشاورزی می‌باشد. در این بین آیین‌های کشاورزی به‌عنوان یکی از منابع اصلی توسعه گردشگری مطرح می‌باشند. کشور ایران نیز با توجه به قدمت، تنوع فرهنگی و طبیعی و غیره در حوزه آیین‌های کشاورزی بسیار غنی می‌باشد؛ اما موانعی وجود دارد که باعث شده است نتوان از آیین‌های کشاورزی در جهت توسعه گردشگری استفاده نمود. برای کشف موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌ها در توسعه گردشگری با استفاده از روش تحقیق کیفی انجام‌شده است. در این جهت با استفاده از تئوری بنیانی و انجام مصاحبه با ۱۰۴ نفر از متخصصان، اشباع تئوریک حاصل گردید. نتایج نشان می‌دهد که ۱۱ مقوله هسته‌ای مدیریت و برنامه‌ریزی، پژوهش و آموزش، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، بازاریابی و تبلیغات، گردشگری، کشاورزی، خدمات و زیرساخت، محیط‌زیست و قوانین و مقررات از مهم‌ترین موانع احیاء و به‌کارگیری آیین‌های کشاورزی در توسعه گردشگری ایران هستند. یکی از مهم‌ترین موارد در حوزه موانع احیای آیین‌ها، گویه نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها است که مشکل در سطح کلان، میانی و حتی خرد جامعه به دلیل مشکلات و اولویت‌های دیگر همانند مشکلات اقتصادی می‌باشد. متأسفانه نبود نگاه اقتصادی به گردشگری در مناطق روستایی به‌صورت کلی مشکل عام در این زمینه است که نتوانسته است کسب‌وکارهای گردشگری به‌ویژه در حوزه گردشگری کشاورزی در مناطق روستایی توسعه یابند. چنانچه آیین‌ها بتوانند بستری جهت توسعه گردشگری و در راستای آن تجاری کردن آیین‌ها با توسعه کسب‌وکارها در ابتدای امر باشند، می‌توان به احیاء و به‌کارگیری آن‌ها در توسعه روستایی امیدوار بود. از سوی دیگر فقر عمیق موجود در جامعه و بخصوص جامعه روستایی مانع از این شده است که کشاورز اساساً به فکر مواردی غیر از تأمین معاش زندگی خود باشد. بر طبق هرم نیازهای مازلو نیز می‌توان این موضوع را توضیح داده که تا انسان نیازهای اولیه خود را ارضاء ننماید نمی‌تواند به فکر مراحل بالاتر نیازهای که در بحث ما آیین‌ها را شامل می‌شود فکر کند.

موانع دیگری نیز وجود دارند که به بخش کشاورزی مربوط است. همان‌طور که اشاره شده مشکلات اقتصادی کشاورزان باعث شده است که کشاورزی صدمه زیادی در بین بخش‌های اقتصادی کشور متحمل شود. در سال‌های اخیر فروش اراضی کشاورزی برای خانه‌های دوم گردشگری با توجه به سود بیشتر در کشور بسیار فراوان شده است. از طرف دیگر بهره‌وری اندک از محصولات کشاورزی، شوق برگزاری آیین‌ها را از کشاورزان سلب می‌نماید. علاوه بر بهره‌وری کم، فروش نامناسب محصولات که اغلب به دلالت با قیمت پایین عرضه می‌شود، انگیزه کشاورزان را در کل کار کشاورزی مخدوش می‌نماید. در همه موارد ذکر شده دو موضوع بسیار مهم هستند. یکی نبوده اولویت‌های فرهنگی در جامعه و نگاه کم‌اهمیت نسبت به مسائل فرهنگی مانند آیین‌ها در بین مسئولان و مردم و دیگری تغییر شیوه زندگی افراد جامعه بخصوص در نواحی روستایی است که رنگ شهرنشینی به خود گرفته است. در مورد اول علت شاید پررنگ بودن مشکلات اقتصادی در جامعه باشد ولی در مورد دوم غفلت از مدیریت و برنامه‌ریزی گذار جامعه از سنت به مدرنیته آن‌هم مدرنیته ناقص دلیل اصلی است؛ اما در صدر همه موانع برشمرده شده، مانع مدیریت و برنامه‌ریزی وجود دارد که دغدغه بسیاری از متخصصان بوده است و تعداد زیادی از کدها و مقوله‌های گسترده در این مقوله هسته‌ای جای گرفته است. مدیریت و برنامه‌ریزی نامناسب در سطح کلان فرهنگی و سطح خرد بسیار مورد تأکید متخصصین قرار گرفته است. بخصوص مقوله برنامه‌ریزی صحیح در بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت که در مبحث آیین‌ها فاقد آن هستیم. علاوه بر آن برنامه‌ای مدون و جامع به لحاظ اینکه مقوله آیین‌ها، اولویت برنامه‌ریزی در سطح کلان کشور نیست، وجود ندارد. از دلایل این امر می‌توان به ضعف آگاهی در مورد آیین‌ها در بین مدیران، نبود متخصصان کافی برای برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری آیین‌ها، نبود احساس نیاز برای احیاء آیین‌ها در بین مسئولان و غیره را ذکر نمود. در همه این موارد البته سایه برنامه‌ریزی متمرکز و نبود مشارکت مردم محلی به چشم می‌خورد. تا زمانی که برنامه‌ها در پایتخت کشور به سایر نقاط دیکته می‌شود، درک و شناخت واقعی که اساس برنامه‌ریزی است، شکل نمی‌گیرد و بر اساس شناختی سطحی نسبت به تعیین تکلیف مسائل اقدام می‌شود. این رشد جغرافیای مرکز - پیرامون که به مرور زمان در حال تشدید شدن است، مانع دیده شدن ظرفیت‌های نقاط پیرامونی شده و جریان توسعه را به نفع نقاط مرکز رقم می‌زند.

در ادامه موانع استخراج شده از قسمت قبل با استفاده از آزمون‌ها آماری استنباطی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. جامعه آماری در این قسمت نیز همان متخصصان مرحله قبل و کارشناسانی که در طول پژوهش شناسایی شدند به تعداد ۱۳۰ نفر می‌باشند. نتایج این قسمت نیز نشان می‌دهد که به ترتیب مؤلفه‌های نهادی و مدیریتی، آموزش و پژوهش، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی و زیرساختی بیشترین اهمیت را در موضوع مورد مطالعه دارا می‌باشند. بعد از انجام این کار به بررسی اثرات آیین‌های کشاورزی بر توسعه گردشگری در کشور ایران پرداخته شده است. بر اساس نتایج این بخش از پژوهش، بیشترین تأثیر آیین‌های کشاورزی بر توسعه گردشگری کشور ایران به ترتیب در مؤلفه اقتصادی با دارا بودن میانگین رتبه ۲/۹۴، اجتماعی و فرهنگی با میانگین رتبه ۲/۵۵، مؤلفه نهادی با میانگین رتبه ۲/۲۸ و مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی با میانگین رتبه ۲/۲۲ کمترین رتبه را در بین مؤلفه‌های پژوهش به خود اختصاص داده‌اند. آیین‌ها کشاورزی می‌توانند سبب به حرکت درآوردن سایر منابع گردشگری به سمت جاذبه و محصول شدن شوند. همین امر منجر به تنوع‌بخشی به اشتغال محلی می‌شود. چرا که اساس فعالیت‌های روستایی کار کشاورزی است و آیین‌های کشاورزی در دل گردشگری کشاورزی به‌عنوان مکمل محسوب می‌شوند که می‌توانند باعث تنوع‌بخشی به اشتغال در جوامع محلی گردند. یکی از این اشتغال‌ها می‌تواند فعالیت در بازارهای محلی باشد که به سبب وجود آیین‌های کشاورزی شکل گرفته‌اند. از طرف دیگر حتی اقامت در اقامتگاه‌های محلی نیز از راه‌های تنوع‌بخشی به درآمدهای روستاییان است که به سبب جذب انواع جاذبه‌های گردشگری کشاورزی حاصل می‌شود. البته اقامتگاه‌های محلی می‌توانند بستری برای رونق سایر خدمات ارائه شده به گردشگران باشند. از آن جمله می‌توان به رونق تقاضا برای غذاهای محلی با رونق فروش محصولات کشاورزی را نام برد. تمامی این موارد سبب افزایش درآمد جوامع محلی خواهد شد که یک جنبه مهم پایداری یعنی منفعت اقتصادی را محقق می‌نماید؛ اما در سوی دیگر و در مؤلفه اجتماعی آیین‌های کشاورزی موجب احیاء هویت جوامع محلی و احساس افتخار مردم محلی نسبت به روستا می‌شوند. چرا که آیین‌های کشاورزی جزئی از سرمایه‌های فرهنگی محسوب می‌شوند که نه تنها باعث هویت بخشی به جامعه محلی مشوند بلکه حتی می‌توانند باعث هویت‌سازی ملی می‌گردند. در کنار بحث هویت، آیین‌ها می‌توانند به ماندگاری جمعیت روستایی و کاهش مهاجرت‌های روستا به شهر کمک نمایند. از علل اصلی مهاجرت مشکلات اقتصادی می‌باشد که آیین‌ها با ارائه زمینه برای توسعه گردشگری می‌توانند بخشی از مشکلات اقتصادی منجمله اشتغال و درآمد را حل نمایند. به‌صورت کلی آیین‌های کشاورزی موجب باز زنده سازی روستا در معنای کلیت آن یعنی محیط انسانی و فعالیت‌های رایج در آن می‌شود. شاید یکی از مهم‌ترین اثرات آیین‌های کشاورزی در مؤلفه محیط‌زیستی و کالبدی باشد که توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، با تنوع‌بخشی به منابع درآمدی روستاییان، سبب کاهش ارتباط و بهره‌کشی از منابع طبیعی می‌گردد. این مسئله در دنیا و حتی کشور ما دارای سابقه و شناخته شده است. مثلاً پروژه ترسیب کربن در راستای ارتقای همین گویه در برخی از استان‌های کشور مانند خراسان جنوبی اجرا شده است. همان‌طور که در قسمت نخست این فصل شرح داده شد، بسیار از آیین‌ها کشاورزی برآمده از احترام به طبیعت و شکرگزاری نسبت به خالق با استفاده صحیح از منابع هستند. در این راستا توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، برگزاری آیین‌های کشاورزی و حضور گردشگران و آشنایی با فرهنگ و سنن روستایی به‌نوعی موجب تقویت این فرهنگ‌های سازگار با محیط‌زیست می‌شود که اثر بسیار بزرگی بر جنبه محیط‌زیستی پایداری دارد. از طرف دیگر چون آیین‌ها بنیادی مردمی دارند و بدون حضور جامعه محلی، هویت و اصالتی نخواهند داشت؛ توجه به آیین‌های کشاورزی در مناطق روستایی و پیراشهری، موجب تقویت مشارکت‌های محلی مردم عادی، مسئولان روستایی مانند شوراهای دهیاران، سازمان‌های مردم‌نهاد محلی و غیره می‌گردند که این موضوع خود تقویت‌کننده مؤلفه نهادی و مدیریتی در سطح خرد جامعه می‌باشد. در نهایت فصل آخر به ارائه راهبردها اختصاص داده شده است. در این فصل سعی گردید راهبردها در ابعاد مختلف ارائه گردند. برخی از مهمترین راهبردهایی که می‌توان به آنها اشاره نمود عبارتند از توانمندسازی جامعه روستایی در راستای گردشگری کشاورزی، افزایش اطلاعات عمومی گردشگران از ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی (غذا، پوشاک، مسکن، صنایع دستی، موسیقی، شیوه زندگی، آداب و رسوم) روستاییان و کشاورزان، تشکیل خوشه‌های کسب و کارهای گردشگری کشاورزی، تدوین مشوق‌های مالی،

ابزاری و معنوی برای روستاییان و جوانان جویای کار در بخش گردشگری کشاورزی، توسعه کسب و کارهای خلاقانه و نوآورانه و استارت آپ های کشاورزی، افزایش سرمایه گذاری در بخش گردشگری روستایی، برنامه ریزی مشارکتی و استفاده از توان مردم محلی و بخصوص NGOها، تشکیل بانک اطلاعاتی مبتنی بر شناسایی دقیق آیین های کشاورزی، توسعه و ترویج مشاغل زود بازده و خانگی در ارتباط به آیین ها و گردشگری کشاورزی، تدوین سند جامع گردشگری کشاورزی برای کل کشور به تناسب اقلیم های مختلف، انتقال تجارب موفق از کشورهای خارجی و همچنین نمونه های داخلی، باز زنده سازی هویت روستایی از طریق توسعه و ترویج آیین های کشاورزی و محصولات روستایی، جلوگیری از تغییرات کاربری اراضی و ساخت وسازهای جدید بی ضابطه، تدوین برنامه جامع جذب گردشگران داخلی و خارجی در راستای آیین های کشاورزی.

برای هر یک از راهبردهای مطرح شده نیز راهکارهای اجرایی تدوین شده است. برخی از این راهکارها که برای بخش خصوصی نیز می تواند قابل توجه باشد عبارتند از تاسیس یا توسعه اقامتگاه های بومگردی بر مبنای گردشگری کشاورزی، ساخت سازه های موقت در مزارع یا باغات برای پذیرایی از مهمانان، تشکیل گروه های هنری با محوریت آیین های کشاورزی بخصوص در حوزه موسیقی و نمایش، استفاده از کشاورزی در حوزه گردشگری سلامت (استفاده از گیاهان، باغات، جانورانی مانند ماهی و غیره)، سرمایه گذاری در حوزه توسعه و راه اندازگی اپلیکیشن های گردشگری کشاورزی مانند مزرعه یاب و جاذبه یاب، احداث کارگاه های کوچک و متوسط برای فراوری محصولات کشاورزی و دامی، بسته بندی محصولات گیاهان دارویی و آموزش نوع و نحوه مصرف براساس طب سنتی، احداث موزه های زنده و تعاملی در حوزه گردشگری کشاورزی با تاکید خاص بر آیین های کشاورزی، راه اندازی خوشه تولید و عرضه صنایع دستی با استفاده از فناوری های نوین، احداث رستوران هایی (بوئژه رستورانهای زنجیره ای یا با برند خاص) با ارائه غذاهای بومی و سالم هر منطقه براساس اصول پزشکی و طب سنتی، احداث رستوران - موزه ها در شهرها با ارائه غذاهای بومی همراه با ارائه آیین های کشاورزی (موسیقی، نمایش، ابزار، لباس و غیره)، برنامه ریزی در حوزه جذب گردشگران کشاورزی داخلی و خارجی در آژانسهای گردشگری، برنامه ریزی تورهای خاص گردشگری کشاورزی برای افراد خاص مانند کودکان و نوجوانان به عنوان بخشی از اردوهای علمی در آژانس های گردشگری در تعامل با مدارس، خانواده ها و کشاورزان.

۱. ادیب حاج باقری، محسن و مهوش صلصالی (۱۳۸۲)، روش‌های تحقیق کیفی، انتشارات بشری.
۱. ازکیا، مصطفی (۱۳۷۰)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی روستایی، نشر نی.
۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۷۸)، جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران، انتشارات اطلاعات.
۳. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات، تهران.
۴. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی توسعه، نشر کیهان، تهران.
۵. آسایش، حسین (۱۳۷۹)، اصول و روش‌های برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات پیام نور.
۶. استرایرگ، کریستین جی (۱۳۸۴)، روش‌های تحقیق کیفی در علوم اجتماعی، ترجمه احمد پوراحمد و علی شجاعی، انتشارات دانشگاه یزد.
۷. استفتسون، باری (۱۳۹۷)، آیین، ترجمه داریوش رضاپور، تهران، نشر حکمت سینا. چاپ اول.
۸. اشرفی، حسین و زهرا کاظم پور (۱۳۹۱)، کتابخانه‌ها و گردشگری فرهنگی فرصتی برای توسعه خدمات اطلاع‌رسانی، نشر چاپار، چاپ اول.
۹. آشفته پور، سپیده (۱۳۹۶)، تبیین نقش گردشگری کشاورزی در آمایش محیطی نواحی روستایی شهرستان رودسر، رساله برای اخذ درجه دکتری تخصصی در رشته جغرافیای و برنامه‌ریزی روستایی، گرایش کیفیت آمایش محیطی مناطق روستایی، دانشگاه آزاد، واحد رشت، استاد راهنما؛ محمدباسط قریشی میناآباد.
۱۰. اطهر، محمدمهدی (۱۳۹۲)، گردشگری روستایی، بررسی موانع گردشگری روستایی. تهران، نشر سرمستان.
۱۱. افراخته حسن؛ حجتی پور، محمد؛ گرزین، مریم و نجاتی، بهناز (۱۳۹۲)، جایگاه توسعه پایدار کشاورزی در برنامه‌های توسعه ایران مورد: برنامه‌های پنج‌ساله پس از انقلاب، فصل‌نامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال یکم، شماره یکم، صص ۳۳-۴۳.
۱۲. اکبری سامانی، ناهید؛ سید علی بدری و محمد سلمانی (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری روستایی با استفاده از ماتریس ارزیابی IFE و EFE (مطالعه موردی: بخش سامان، شهرستان شهرکرد)، مجله پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۱، صص ۸۴-۵۹.
۱۳. اگوستین، برگ (۱۳۸۷)، منظر، مکان، تاریخ، ترجمه مریم السادات منصور، فصلنامه علمی پژوهشی باغ نظر، سال پنجم، بهار و تابستان ۱۳۸۷، ۸۱-۹۰.
۱۴. امانی، معصومه؛ فرهاد عزیزپور؛ اصغر طهماسبی؛ حسن افراخته و حسن دارابی (۱۳۹۹)، تحلیلی بر سیاست‌های توسعه روستایی در برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران، پژوهش‌های روستایی، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۲۲-۳۵.
۱۵. امیر عضدی، طوبی (۱۳۹۲)، گردشگری روستایی و پایداری توسعه. تهران، دانشگاه آزاد واحد اسلامشهر.
۱۶. امین زاده، بهناز (۱۳۷۹)، حسینیه‌ها و تکایا بیانی از هویت شهرهای ایرانی، مجله هنرهای زیبا، شماره ۶، صص ۵۵-۶۶.
۱۷. ای. اف. شوماخر (۱۳۷۸)، اقتصاد با ابعاد انسانی (کوچک زیباست)، ترجمه علی رامین، چاپ چهارم، تهران،

انتشارات سروش.

۱۸. ایمانی، فرحروز (۱۳۹۶)، معرفی جیاس یا نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهان، معرفی نظام‌های میراث کشاورزی مهم جهانی برگرفته از جزوه GHAS دکتر علی کیانی راد ۱۳۹۴، فائو
۱۹. بارو. سی. جی (۱۳۷۶)، توسعه پایدار، مفهوم، ارزش و عمل، ترجمه سید علی بدری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره پیاپی ۴۴، صص ۴۳-۶۷.
۲۰. بدری، سید علی؛ محمدرضا رضوانی و زهرا حیدری (۱۳۹۲)، مشارکت اجتماع محلی در برنامه‌ریزی گردشگری کشاورزی؛ مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان تنکابن. دوره ۲، شماره ۴، صفحه ۶۶-۴۳.
۲۱. بدری، سیدعلی و مهدی پور طاهری (۱۳۹۱)، مقدمه‌ای بر توسعه پایدار روستایی، چاپ اول، سری ۵، انتشارات لغت، به سفارش پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداری و دهیاری کشور، تهران.
۲۲. بذرافشان، مهسا (۱۳۹۳)، جایگاه میراث کشاورزی ایران در طرح GIAHS پیام مهره ماهنامه بین‌المللی آموزشی، پژوهشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی، شماره ۱۱۵ صص ۲۷-۲۹.
۲۳. براکت، اسکارگروس (۱۳۸۴)، تاریخ تئاتر جهان، ترجمه هوشنگ آزادی ور، تهران، نشر مروارید.
۲۴. بهبودی، زهرا (۱۳۹۳)، منظر ساتویاما، الگویی از توازن در رابطه انسان - محیط، پیام مسیره ماهنامه بین‌المللی آموزشی، پژوهشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی، شماره ۱۱۵، صص ۳۴-۳۶.
۲۵. بهزاد نسب، جانعلی (۱۳۹۷)، اهمیت و ضرورت توجه به نظام‌های میراث کشاورزی با اهمیت جهانی (جیاس) و نقش دانشگاه در آن (سخنران کلیدی) چهارمین کنفرانس ملی صنعت انگور و کشمش ایران، دانشگاه ملایر، ملایر.
۲۶. بهزاد نسب، جانعلی (۱۳۹۸)، تحلیلی بر رابطه برنامه نظام‌های میراث کشاورزی با اهمیت، جهانی GIAHS با توسعه پایدار روستایی و کشاورزی ایران، دانشگاه آزاد هنر تبریز، به همکاری دانشگاه شیراز و تبریز.
۲۷. بهفروز، فاطمه (۱۳۸۷)، بررسی مفهوم توسعه پایدار در تحقیقات علمی جغرافیایی با تأکید بر جنبه‌های کشاورزی و روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۳۶، صص ۱-۱۴.
۲۸. بیات، روح‌الله (۱۳۷۱)، بررسی عملکرد استراتژی‌های توسعه اقتصادی ایران طی برنامه سوم، چهارم و پنجم، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۲۹. بیگی، حمیده (۱۳۹۸). نقش گردشگری آیینی در نگهداشت فرهنگ عزاداری حسینی؛ مطالعه موردی شهرک ماسوله، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۲ (۲)، ۱۰۱-۱۳۱.
۳۰. پاپ زن. عبدالحمید (۱۳۸۲)، طراحی مدل تلفیقی دانش بومی و رسمی به منظور دستیابی به رهیافتی سامانه‌ای-مشارکتی در شهرستان کرمانشاه، رساله دکترا، دانشگاه تهران.
۳۱. پاپ زن، عبدالحمید؛ پرستو قبادی؛ کیومرث زرافشانی و شهپر گراوندی (۱۳۸۹)، مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، صص ۵۲-۲۵.
۳۲. پاپلی یزدی، محمدحسین (۱۳۸۱)، نظریه‌های توسعه روستایی، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
۳۳. پاپلی یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی (۱۳۸۲)، گردشگری و تبارشناسی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره

۳۴. پارسی، حمیدرضا (۱۳۸۱)، شناخت محتوای فضاهای شهری، مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۱، صص ۴۱-۴۹.
۳۵. پوریان، ابوالفضل (۱۳۹۵)، نقش و جایگاه آیین و جشنواره‌های کشاورزی در توسعه گردشگری روستایی، سومین همایش یافته‌های نوین در محیط‌زیست و اکوسیستم‌های کشاورزی، تهران، <https://civilica.com/doc/586614>.
۳۶. تجلی، سید آیت‌الله (۱۳۸۱)، مروری بر برنامه‌های توسعه پیش و پس از انقلاب، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۷۶-۱۷۵.
۳۷. تقوی، نعمت‌الله (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی روستایی، انتشارات پیام نور.
۳۸. تودارو، مایکل (۱۳۷۸)، توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، انتشارات بازتاب، تهران.
۳۹. جمالی، فریماه سادات (۱۳۹۳)، مروری بر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی حامی منظر کشاورزی، پیام سبز؛ ماهنامه بین‌المللی آموزشی، پژوهشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی، شماره ۱۱۵، صص ۱۸-۲۶.
۴۰. جمعه پور، محمود (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی، دیدگاه‌ها، انتشارات سمت.
۴۱. جهانیان، ناصر (۱۳۷۷)، تحول مفهوم توسعه و ارتباط با آن دین، قیاسات ۱۳۷۷ شماره ۷.
۴۲. جوادی، محمدجعفر (۱۳۸۸)، توسعه سکونتگاه‌های روستایی و مراکز رشد، ماهنامه مسکن و انقلاب، شماره ۶۵.
۴۳. جوان، جعفر و مهدی سقایی (۱۳۸۳)، کشاورزی و گردشگری رهیافتی برای کسب درآمد مازاد، نشریه علوم جغرافیایی، جلد ۳، شماره ۳ و ۴، صص ۱۲۳-۱۴۵.
۴۴. چاک، وای گی (۱۳۸۲)، جهانگردی در چشم‌اندازی جامع، سید محمد اعرابی و علی پارسائیان، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.
۴۵. حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، چاپ دوم، انتشارات سمت.
۴۶. خواجه شاهکوهی، علیرضا (۱۳۸۹)، تحلیل پایداری نظام‌های بهره‌برداری زراعی خانوادگی و تعاونی‌های تولید روستایی (مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا)، مجله علوم کشاورزی ایران، مقاله ۷، ۲-۴۱، شماره ۳، صص ۳۳۳-۳۲۳.
۴۷. دادورخانی، فضیله، محمدرضا رضوانی، سیاوش ایمینی قشلاق و خدیجه بوذرجمهری (۱۳۹۰)، تحلیل نقش گردشگری در توسعه‌ی ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی مطالعه موردی روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۸، تهران، صص ۱۹۵-۱۶۹.
۴۸. دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴)، تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم سازی تئوری بنیادی، دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، سال دوازدهم شماره ۱۱، صص ۷۱-۵۷.
۴۹. رجبخانی، آیناز (۱۳۹۰)، نگاهی به وضعیت روستاگردی در ایران، هفته‌نامه هتل، شماره پیاپی ۴۸.
۵۰. رزاقی، ابراهیم (۱۳۶۹)، الگویی برای بازسازی توسعه اقتصادی ایران، انتشارات توسعه.
۵۱. رضایی، منیره (۱۳۹۴)، امکان‌سنجی اجرای طرح گردشگری کشاورزی در پارک طبیعی نازوان اصفهان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیا، گرایش برنامه‌ریزی شهری. استاد راهنما، میهن نسترن، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشگاه اصفهان.
۵۲. رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۲)، جغرافیا و صنعت توریسم، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ پنجم، تهران.
۵۳. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی روستایی در ایران، چاپ اول، نشر قومس.

۵۴. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد توسعه پایدار، دانشگاه تهران.
۵۵. رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۳)، تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه‌ی کشور (با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله‌ی توسعه‌ی ملی)، فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال سوم، شماره ۹، صص ۱۱-۳۰.
۵۶. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و اسماعیل قادری (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای)، فصلنامه مدرس، شماره ۲، صص ۲۳-۴۰.
۵۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و اسماعیل قادری (۱۳۸۱)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۴۱، صص ۲-۲۳.
۵۸. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و داوود مهدوی (۱۳۸۴)، راه‌های توسعه گردشگری با استفاده از مدل SWOT، دهستان لوسان کوچک، فصلنامه مدرس، شماره ۲، صص ۱-۳۰.
۵۹. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و سید علی بدری (۱۳۹۱)، بنیان‌های نظریه‌ای الگوی توسعه‌ای روستای نمونه، گیلان، استانداری گیلان، چاپ اول، پاییز ۱۳۹۱.
۶۰. زاهدی، شمس‌السادات و غلامعلی نجفی (۱۳۸۵)، بسط مفهومی توسعه پایدار، درجه علمی، مدرس علوم انسانی پژوهش‌های مدیریت در ایران ۱۳۸۵ شماره ۴۹.
۶۱. زردان، میثم و مسلم منصور بهمنی (۱۳۹۴)، گردشگری روستای و اصول توسعه گردشگری پایدار، همایش ملی عمران و معماری با رویکردی بر توسعه پایدار، فومن، <https://civilica.com/doc/4226>.
۶۲. سازمان برنامه‌وبودجه (۱۳۷۲)، مستندات برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۷۷-۱۳۷۳)، جلد یازدهم، عملکرد برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۷۲-۱۳۶۸).
۶۳. سازمان برنامه‌وبودجه (۱۳۷۶)، قانون برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۷۲-۱۳۶۸).
۶۴. سازمان برنامه‌وبودجه (۱۳۷۷)، سابقه برنامه‌ریزی در ایران، تهران.
۶۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی (۱۳۷۹)، قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران.
۶۶. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی (۱۳۸۳)، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران.
۶۷. سجاسی قیداری، حمدالله؛ عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و مهدی پورطاهری (۱۳۹۰)، پهنه‌بندی پتانسیل بوم‌گردی حوزه نفوذ شهری با استفاده از روش تلفیقی تصمیم‌گیری چند معیاره TOPSIS و GIS، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری سال دوم، شماره ۲، پیاپی ۴، صص ۴۱-۵۶.
۶۸. سینایی، وحید (۱۳۷۷)، گردشگری در ایران، عملکردها و چالش‌ها، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلام، تهران.
۶۹. شاهی، پروین (۱۳۹۹)، گردشگری روستایی کشاورزی و نقش آن در توسعه پایدار روستایی، تجارب جهانی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای ایران، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد روستایی، وابسته به جهاد کشاورزی.
۷۰. شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مراد نژاد (۱۳۸۱)، توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه جهاد، شماره ۲۵۰-۲۵۱.
۷۱. شکوری، علی (۱۳۸۸)، سیاست‌های توسعه کشاورزی در ایران، انتشارات سمت.

۷۲. شکویی، حسین (۱۳۷۳)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، جلد اول، انتشارات سمت.
۷۳. شکویی، حسین (۱۳۷۵)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، جلد اول، انتشارات گیتاشناسی.
۷۴. شوماخر، فلویید (۱۳۶۵)، کوچک زیباست: اقتصاد با ابعاد انسانی، مترجم: علی رامین، صداوسیما جمهوری اسلامی ایران (سروش)، چاپ دوم.
۷۵. صالحی فرد، محمد (۱۳۹۰)، گردشگری روستایی، مبانی برنامه‌ریزی و طرح‌های ساختاری، چاپ اول، تهران، کتیبه.
۷۶. صرافی، مظفر (۱۳۷۷)، مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، انتشارات سازمان برنامه‌و بودجه.
۷۷. طالب، مهدی، موسی عنبری (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی روستایی با تأکید بر ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی، انتشارات دانشگاه تهران.
۷۸. عارف، محمد و میترا رئوفی (۱۳۸۹)، ریخت نگاری آیین‌های نمایشی بومی مردم کمیجان با نگرشی ویژه بر کهن الگوی بلاگردانی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۹، صص ۱۲۴-۱۰۷.
۷۹. عبداللهی، آمنه و آینه عبداللهی (۱۳۹۲)، بررسی توسعه پایدار روستایی در توسعه روستایی، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، <https://civilica.com/doc/266950>
۸۰. غضنفری، پروانه و شهره جوادی (۱۳۸۸)، نگاه آیینی به گردشگری ایرانی، منظر، ۵، ۷۰-۷۳.
۸۱. فرجی سبکبار، حسنعلی؛ سید علی بدری؛ حمدالله سجاسی قیداری؛ طاهره صادق‌قلو و علی شهادی خواجه عسگر (۱۳۹۰)، اولویت‌بندی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک پرموتی مطالعه موردی: دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان خدابنده استان زنجان، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، تهران، صص ۶۸-۵۳.
۸۲. فرجی سبکبار، حسنعلی؛ سید حسن مطیعی لنگرودی؛ جهانگیر یداللهی فارسی و حسین کریم زاده (۱۳۹۱)، رتبه‌بندی زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی با استفاده از تاپسیس خاکستری (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان ورزقان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره یکم.
۸۳. فرشادگهر، ناصر و محمدتقی ضیایی بیگدلی (۱۳۸۳)، پژوهش مشارکتی، تهران، پژوهشکده امور اقتصادی.
۸۴. قادری، اسماعیل (۱۳۸۲)، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار، پایان‌نامه دکتری، تربیت مدرس، قاسمی، یارمحمد (۱۳۸۷)، ارزیابی نحوه مدیریت توسعه در ایران، نامه علوم اجتماعی
۸۶. قبادی، پرستو؛ عبدالحمید پاپ زن؛ کیومرث زرافشانی و شهپر گراوندی (۱۳۹۰)، مطالعه وضعیت گردشگری روستایی در روستای خانقاه از دیدگاه اهالی روستا با استفاده از تئوری بنیانی، نشریه مسکن و محیط روستا، صص ۸۲-۷۱.
۸۷. قدیری معصوم، مجتبی و علی‌اکبر نجفی کانی (۱۳۸۲)، جایگاه روستا و کشاورزی در برنامه‌های عمرانی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۴، صص ۱۱۵-۱۳۰.
۸۸. قدیری معصوم، مجتبی؛ علیرضا استعلاجی و معصومه پازکی (۱۳۸۹)، گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
۸۹. گراوندی، شهپر؛ عبدالحمید پاپ زن و نشمیل افشار زاده (۱۳۹۰)، مدل سازی توسعه با استفاده از تئوری بنیانی مورد مطالعه: روستای شروینه شهرستان جوانرود. نشریه مسکن و محیط روستا ۱۳۶: ۷۸-۶۷.

۹۰. مجرد، میلاد (۱۳۹۵)، باز طراحی و احیای محور اکولوژیک با تأکید بر گردشگری کشاورزی، نمونه موردی، محور منتهی به چشمه شوکاب، شهرستان اقلید. پایان‌نامه دوره ارشد، دانشکده محیط‌زیست دانشگاه تهران، استاد راهنما، غلامرضا بیده‌ندی.
۹۱. محلاتی، صلاح‌الدین، (۱۳۸۲)، درآمدی بر جهانگردی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۹۲. محمودی چناری، حبیب (۱۳۹۸)، ارائه مدلی برای گردشگری کشاورزی در توسعه روستایی: مطالعه موردی شهرستان ماسال، استان گیلان. گروه جغرافیای انسانی - جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گرایش برنامه‌ریزی آمایش کیفیت محیطی مناطق روستایی، رساله برای دریافت درجه دکتری، اساتید راهنما: سید حسن مطیعی لنگرودی، حسنعلی فرجی سبکبار.
۹۳. مرادی، کبری (۱۳۹۱)، تحلیلی بر آگروتوریسم و راه‌کارهای توسعه آن، نمونه مورد مطالعه شهرستان محلات، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه اصفهان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. استاد راهنما.
۹۴. مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۰)، بررسی عملکرد دولت در حوزه توسعه روستایی و عشایری.
۹۵. مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۹۱)، مطالب سر کلاس درس دکتری، نقد سیر اندیشه‌ها و نظریه‌های توسعه روستایی، تهران، دانشگاه تهران.
۹۶. مطیعی لنگرودی، سید حسن و زهرا حیدری (۱۳۹۱)، تبیین قابلیت‌های گردشگری کشاورزی بر اساس دیدگاه گردشگران مطالعه‌ی موردی، دهستان بلده شهرستان تنکابن، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال اول، شماره ۳، صفحات ۱۱-۳۳.
۹۷. مطیعی لنگرودی، سیدحسین (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۹۸. مظاهری، حدیث (۱۳۹۱)، طراحی سایت گردشگری کشاورزی احیایی در همدان، مبنی بر رویکرد اکولوژیک، پایان‌نامه دوره ارشد، دانشکده محیط‌زیست دانشگاه تهران، استاد راهنما، حسن دارابی، هما بهبانی.
۹۹. مظفری نیا، مهدی (۱۳۹۲)، خودآگاهی به وضع تاریخی نظریات توسعه، ماهنامه سوره، نظریات اجتماعی.
۱۰۰. منصور، سید امیر و امین حبیبی (۱۳۸۹)، تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقای نقش منظر در پایداری محیط بررسی موردی رودخانه خشک شیراز»، نشریه باغ نظر، شماره پانزده، سال هفتم.
۱۰۱. مهراز، رحمت‌الله (۱۳۵۳)، جنبه‌های از توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی، انتشارات زوار
۱۰۲. مهندسان مشاور DHV از هلند (۱۳۷۱)، رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی، ترجمه سید ابوطالب فنایی و دیگران. انتشارات روستا و توسعه جلد اول؛ جهاد سازندگی.
۱۰۳. مهندسین مشاور شهر و خانه (۱۳۸۷)، طرح جامع گردشگری استان اصفهان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان اصفهان.
۱۰۴. موسی کاظمی، سید مهدی و سید علی بدری (۱۳۸۳)، جغرافیای شهری و روستا شناسی، تهران، انتشارات پیام نور.
۱۰۵. میسر، آر پی (۱۳۶۶)، توسعه روستایی، مسائل و مشکلات، گاهنامه روستا و توسعه، شماره اول، انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، وزارت جهاد سازندگی.
۱۰۶. میسر، آر پی (۱۳۶۸)، مباحثی پیرامون توسعه روستایی، ماهنامه جهاد، سال نهم، شماره ۱۱۵.

۱۰۷. نجار زاده، محمد و ذبیح‌الله ترابی (۱۳۹۶)، برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی جامعه‌محور با استفاده از چارچوب مشارکتی SOAR، مورد مطالعه: روستای دیزج شاهرود، فصلنامه علمی - پژوهشی، گردشگری و توسعه، سال ششم، شماره سوم.

۱۰۸. نراقی، یوسف (۱۳۷۰)، توسعه و کشورهای توسعه‌نیافته، شرکت سهامی انتشار.

۱۰۹. نعیمی، امیر؛ روح‌الله رضائی و سیده کوثر موسی پور (۱۳۹۷)، میراث کشاورزی: راهبرد تحقق پایداری محیط‌زیستی در مناطق گردشگری روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی باغملک و ایذه استان

خوزستان)، آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار شماره ۱۵ علمی-پژوهشی (وزارت علوم) از صفحه ۹ تا ۲۲ نیلی، رعنا؛ ریحانه نیلی و حسین سلطان‌زاده (۱۳۹۱)، «چگونگی بازتاب شاخصه‌های مناظر شفاف‌بخش در الگوی

منظر باغ ایرانی»، فصلنامه علمی پژوهشی باغ نظر، شماره ۲۳، سال نهم، زمستان ۱۳۹۱، ۶۵-۷۴

۱۱۱. هریسون، دیوید (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی نوسازی و توسعه، ترجمه دکتر علیرضا کلدی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

۱۱۲. هفته‌نامه موسسه فرهنگی اجتماعی همیاری آیندگان (۱۳۹۶)، بسته‌های آموزش مجازی، بخش مدیریت جهانگردی، مازندران.

۱۱۳. ورمزیاری، حجت (۱۳۹۲)، طراحی الگوی توسعه گردشگری پایدار کشاورزی در ایران، رساله دکتری در گرایش اقتصاد کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران، استاد راهنما، علی اسدی،

۱۱۴. ولائی، محمد؛ عبدالله عبدالمهدی؛ رضا منافی آذر و نوید صفری (۱۳۹۴)، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی مطالعه موردی: (دهستان مرحمت آباد شمالی - شهرستان میاندوآب)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۱۶۲-۱۴۹.

۱۱۵. یوسفی، یوسف؛ میترا آزاد و مهدی سلطانی محمدی (۱۳۹۶)، مطالعه چگونگی ارتباط مراسم آیینی عزاداری ایام محرم و شهر نائین، فصلنامه شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲۹، صص ۳۷-۵۱.

116. Akis, S., Peristianis, N. & Warner, J. (1996). Residents' attitudes to tourism development: the case of Cyprus. *Tourism Management*, 17(7), 481-494.

117. Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R. & Kieselach, S. (1993). Rural residents' attitudes towards recreation and tourism development. *Journal of Travel Research*, 31(4), 27-33.

118. Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C. & Vogt, C. A. (2005). Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056-1076.

119. Brown, D.; R. Reeder, (2007), Farm-based recreation: A statistical profile. Retrieved from the United State Department of Agriculture Economic Research Department, website: <http://www.ers.usda.gov/Publications/ERR53>.

120. Charmaz, K. & Bryant, A. (2010), Grounded Theory. *International Encyclopedia of Education (Third Edition)*, 406-412.

121. Daugstad, K., Ronningen, K. & Skar, B. (2006). Agriculture as an upholder of cultural heritage? Conceptualizations and value judgements A Norwegian perspective in international context. *Journal of Rural Studies*, 22, 67-81.

122. de Kadt, E. 1990, Making the Alternative Sustainable: Lessons from Development for tourism, Discussion Paper 272, Institute of Development Studies, Brighton, pp. 1-21.

123. Ellis, F. (2000). *Rural livelihoods and diversity in developing countries*. Oxford; New York, NY: Oxford University Press.
124. FAO, *Globally Important Agricultural Heritage System, Combining Agricultural Biodiversity, Resilient Ecosystems, Traditional Farming Practices and Cultural Identity*. 2018, Rom.
125. Francisa, K. Millsa, J. and Bonner, A. (2008) "Getting to know a stranger—rural nurses' experiences of mentoring: A grounded theory" *International Journal of Nursing Studies* 45 pp 599–607.
126. Gil Arroyo, C. Barbieri, C., & Rozier Rich, S. (2013). Defining agritourism: A comparative study of stakeholders' perceptions in Missouri and North Carolina. *Tourism Management*, 39-47.
127. Gliessmann, S. R. (2000). *Agroecosystem sustainability: Developing practical strategies (Advances in Agroecology)*. Boca Raton: CRC Press.
128. Goulding, J. Q. (2000) "Grounded theory: the missing methodology on the interpretivist agenda". *Qualitative Market Research: An International Journal* vol 1 Issu I PP50-57.
129. Gunn, A. (1979). *Tourism planning*. Washington: Taylor & Francis Press.
130. Haley, A, Snaith, T. & Miller, G. (2005). The social impacts of tourism: a case study of Bath, UK. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 647–668.
131. Haralambopoulos, N. & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: the case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 503–526.
132. Harlan, J. R. (1998). *The Living Fields: Our Agricultural Heritage*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
133. Holand, J, Burian, M and Dixey, I. (2003), *Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in Rural*, paper no 12.
134. Hsu, D. H. (2005). 'Experienced entrepreneurial founders, organizational capital, and venture capital funding', *Research Policy*, 36, pp. 722–741.
135. Hummon, D. M. (1988). Tourist worlds: Tourist advertising, ritual, and American culture. *The Sociological Quarterly*, 29(2), 179-202.
136. Kim, J., Kim, B., & Park, S. (2013). The effects of tourism ritualization, ritual performance on tourist satisfaction. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 14(3), 245-263.
137. Koochafkan, P. *Globally Important Agricultural Heritage Systems (GIAHS)*. FAO, 2014.
138. Kuhen, Diane and et al., (1998), *Consideration for Agricultural Tourism Development* New York Sea Grant.
139. Kuvan, Y., Akan, P. (2005). Residents' attitudes toward general and forest-related impacts of tourism: The case of Belek", *Antalya. Tourism Management*, 26(5), 691–706.
140. Lopez, E. D. Garcia, F. C. (2006). *agrotourism, sustainable tourism and Ultraperipheral areas: The case of Canary Islands*. *PASOS Revista de Turismo y Patrimonio Cultura* 4: 85 -97.
141. Lorio, M. & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26, 152-162.
142. Lorio, Monica & Corsale, Andrea (2010); rural tourism and livelihood strategies in Romania, *Journal of Rural Studies* 26: 152–162.
143. Lupi, C. Giaccio, V. Mastronardi, L. Giannelli, A. Scardera, A. (2017). Exploring the features of agritourism and its contribution to rural development in Italy, *Land Use Policy* 64 (2017) 383–390.
144. M. M. & Wall, G. (2014). Community Participation in Tourism at a World Heritage Site: Mutianyu Great Wall, Beijing, China. *International Journal of Tourism Research*, 16, 146–156.

145. Mahaliyanaarachchi, R.P. (2017), *Agrotourism Segment of Rural Tourism*, Department of Agribusiness Management, Faculty of Agricultural Sciences, Sabaragamuwa University of Sri Lanka Belihuloya. 2017.
146. McAreavey, R. & McDonagh, J. (2011). Sustainable Rural Tourism: Lessons for Rural Development. *Journal of European Society for Rural Sociology. Sociologia Ruralis*, 51(2), 175-194.
147. Mensah, P. S., Owusu-Bi, A., Nyamekye, S. A. & Amisah, S. (2014). Environmental conservation and preservation of cultural heritage: assets for tourism development in the Akyem Abuakwa traditional area of Ghana. *World Views Environment Indigenous Knowledge and Development Monitor*, 4(1), 22-26.
148. Nahuelhual, L., Carmona, A., Laterra, P., Barrena, J. & Aguayo, M. (2014). A mapping approach to assess intangible cultural ecosystem services: The case of agriculture heritage in Southern Chile. *Ecological Indicators*, 40, 90–101.
149. nnell, M. (2006). *Overcoming low self-esteem: Self-help program*. London: Constable and Robinson.
150. Nuryanti, W. (1999). Introduction: Sustaining heritage through cultural industries. In Nuryanti W (ed.). *Heritage, tourism, and local communities*, Gadjah Mada University Press: Yogyakarta, Indonesia.
151. Oosterveer, P. & Sonnenfeld, D. A. (2011). *Food, Globalization and Sustainability*. London: Routledge.
152. Peters H. (1999). Making tourism work for heritage preservation: Lijiang, A case study in UNESCO and the nature conservancy, Yunnan. *International Conference on Anthropology. Chinese Society and Tourism*, Kunming.
153. Roberts, L., Hall, D. (2001). *Rural Tourism and Recreation Principles to Practice*. CABI Pub: Wallingford, Oxon; New York.
154. Rohit Ravindara Borlikar DR.Y.Venkatrao, 2015, *Theory of Agritourism and its Practice in india Zenith*. *International Journal of Multidisciplinary Research*, ISSN 2231-5780 Vol.5 (8), AUGUST (2015), pp. 33-41 Online available at.
155. Smid.s. and z wart. P, (2002) *tourism on Cyprus, study on the situation of enterprises, the industry and the service sectors in Turkey Cyprus and Malta*. 23 December. Internet site.
156. Smith, S. L. (1994). The tourism product. *Annals of tourism research*, 21(3), 582-595.
157. Su, B. (2011). Rural Tourism in China. *Tourism Management*, 32 (6): 1438–41.
158. Su, M. M. & Wall, G. (2014). Community Participation in Tourism at a World Heritage Site: Mutianyu Great Wall, Beijing, China. *International Journal of Tourism Research*, 16, 146–156.
159. Swinton, S. M., Lupi, F., Robertson, G. P. & Hamilton, S. K. (2007). Ecosystem services and agriculture: cultivating agricultural ecosystems for diverse benefits. *Ecological Economics*, 64, 245– 252.
160. Sznajder, M., Przeborska, M., & Scrimgeor, F. (2009). *Agritourism. USA*, CABI north American office.
161. Tang, S. F., Tsai, H. C. (2005). Rural tourism's social impacts: an analysis of local residents' perceptions and attitudes. *Journal of Outdoor Recreation Study*, 18(1), 73–96.
162. Todaro, Michael, (1981), *Economic Development in the Third World*. Cambridge.
163. Tullis, Lamond, F. (1973). *Politics and Social Change in Third World Countries*. New York. Wiley.

164. Vafadari, K. (2013a). Exploring Tourism Potential of Agriculture Heritage Systems: a case study of the Kunisaki Peninsula, Oita Prefecture, Japan. *Issue in Social Science*, 1(1), 33-52.
165. Weaver, David & Oppermann, Martin, (2000). *Tourism Management*, John Wiley & Sons Australia, Ltd. 3rd ed.
166. Weed, M. 2009. Research quality considerations for grounded theory research in sport & exercise psychology. *Psychology of Sport and Exercise*, 10:502-510.
167. World Bank. (1975). "Rural Development: Sector Policy Paper", Washington, DC. World Bank.
168. Zamani Farahani, H. & Musa, G. (2008). Residents' attitudes and perception towards tourism development: A case study of Masooleh, Iran. *Tourism Management*, 29(6), 1233–1236.
169. Zargham Borujeni, H. & Nikbin, M. (2012). Evaluating the Sustainability of Tourism Development in Kish Island. *The Quarterly Journal of Economic Research*, 12(2), 137-168.
170. Zoto, s. Qirici, e. Polena, e.,fan s. Noli, 2013, agrotourism - a sustainable development for rural area of korca european academic research, vol. I, issue 2/ may 2013, issn 2286-4822, www.euacademic.org.